33

ΡΗΞΗ

ΝΟΕΜΒΡΗΣ 1988

για ένα αυτόνομο εναλλακτικό επαναστατικό κίνημα

ΤΣΕΠΕΛΟΒΟ

Συνέντευξη με την

ΑΝΙΑ ΜΕΫΛΕΜΠΕΛΤ

«... Κλέφτες λευτέρωσαν αυτή τη χώρα, κλέφτες την κυβερνάνε»

Η Ελληνική πεζογραφία 1974-1988

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΑΠΟΣΥΝΤΙΘΕΤΑΙ

- Συνέντευξη Α. Μίχνικ-Κον Μπεντίτ
- Το ροκ στη Ρωσία
- Γιουγκοσλαβία, κ.ά.

ΤΟ ΜΑΚΡΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗΣ

Φωτιές, Τόμπρας, «Γκουανταλαχάρα», καύσωνας, Λιάνη, Κοσκωτάς και Οζάλ, η καθημερινή αθλιότητα των μηνών που πέρασαν, που θα μείνουν στην ιστορία σαν ένα υπόδειγμα «τέλους εποχής», βυζαντινισμών και αποχαύνωσης. Η μεταπολίτευση εκπνέει και η ζωή μας περιφέρεται κούφια σε «παραλίες σκουπιδοτόπων» και σε θαλάμους αερίων σαν την Αθήνα. Όλες σχεδόν οι «αξίες» αυτού του τόπου αλληλοσυνοδεύονται σ' αυτό τον ιδιότυπο χορό του Ζαλόγγου, ώστε να μη μείνει στο τέλος τίποτε ή σχεδόν τίποτε ικανό να εμπνεύσει, να δώσει κουράγιο, θέληση για ζωή, αγώνα και μετασχηματισμό. Και πρώτος δίνει το παράδειγμα ο «μεγάλος», το καθαρότερο πρότυπο της μεταπολίτευσης, το απαύγασμά της. Όχι μόνο έχει εγκαταλείψει πια το ζιβάγκο για χάρη του φράκου και την «εργατιά» για χάρη της «Γκουανταλαχάρα» – το γιωτ του Κόκκαλη με το οποίο περιφέρεται– αλλά έχει «βαρεθεί» και την πολιτική, αυτός ο «πρώτος» πολιτικός, και το έχει ρίξει στο γνωστό σύνθημα των νεοελλήνων «ό,τι φάμε...». Το σκάφος πορεύεται ακυβέρνητο στα χέρια του Κουτσόγιωργα, του Σεχιώτη και του... Ρουμελιώτη. Και σάμπως η ιστορία να θέλει να επισφραγίσει αυτό το τέλος της μεταπολιτευτικής περιόδου, το συνοδεύει και με τη βιολογική εξάντληση των φορέων και εκφραστών της! Όλο το παλιό προσωπικό της μεταπολίτευσης, από τον πατέρα της Δημοκρατίας μέχρι τον πατέρα του σοσιαλισμού, εξαντλείται, ενώ ταυτόχρονα συνεχίζει να καλύπτει το προσκήνιο.

Μήπως όμως διαθέτουν αντικαταστάτες ικανούς να τους υποκαταστήσουν;

Η κρίση του πολιτικού προσωπικού

Είναι κυριολεκτικά αστεία και αδιέξοδη κατάσταση. Δεν υπάρχουν αντικαταστάτες των πολιτικών αρχηγών, των πατέρων της

μεταπολίτευσης. Δεν είναι ούτε ο Μητσοτάκης, ικανός μόνο για εσωκομματικούς ελιγμούς, ούτε ο πολυπράγμων Έβερτ, ακόμα λιγότερο δε ο εκ Πειραιώς ψευδοδιανοούμενος των σαλονιών, ικανοί να υποκαταστήσουν το κενό που άφησε ο Καραμανλής, ούτε ακόμα περισσότερο να χαράξουν κάποια νέα πορεία εξόδου από την περίοδο της μεταπολίτευσης.

Αντίστροφα, στο χώρο του ΠΑΣΟΚ τα πράγματα είναι ακόμα χειρότερα. Άρκεσε η ασθένεια του Παπανδρέου για να πειστούν όλοι γι' αυτό που γνώριζε ήδη ενδόμυχα και ο τελευταίος Έλληνας. Στο ΠΑΣΟΚ κυριαρχούν τα ανδρείκελα, οι Κατσιφάρες και οι Τρίτσηδες, για να μην πούμε τίποτα για τον Γιωργάκη με το κομπιούτερ του και τη δακρύβρεχτη λεξιλαγνεία του Λαλιώτη. Τόμπρας, Κουρής και Μένιος, εδώ βρίσκεται η «δύναμη». Όσο για το ΚΚΕ, σπαράζεται από αντιθέσεις και αδιέξοδα. Ο Ανδρουλάκης και η γκορμπατσωφική πτέρυγα δίνουν τη μάχη της ανανέωσης η οποία προσκρούει στην αθεράπευτη αρτηριοσκλήρυνση του κόμματος, που δεν είναι καθόλου έτοιμο για οποιαδήποτε περεστρόικα. Μια σύγκρουση που δεν μπορεί παρά να οδηγήσει στη διάσπαση και την αποσύνθεση του ΚΚΕ, αν μάλιστα φανταστούμε τα γεγονότα που πρόκειται να ακολουθήσουν στις ανατολικές χώρες.

Όσο για τις απόπειρες της ΕΑΡ για μια άλλη αριστερά, δεν πρόκειται φυσικά να την οικοδομήσει ο Κύρκος με τη φυσαρμόνικα! Η «ανανέωση» δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί από πολιτικές δυνάμεις τόσο αρτηριοσκληρωτικές και γερασμένες, κομμάτι του κατεστημένου της μεταπολίτευσης και της αριστεράς, έστω και σαν φτωχοί συγγενείς. Και γι' αυτό η κρίση είναι και κρίση της ίδιας της άκρας αριστεράς ή τμημάτων της παλιάς αριστεράς όπως το ΚΚΕ Εσωτερικού-Α.Α., που εξακολουθούν να κινούνται στις παλιές λογικές και παραδοχές. Είναι χαρακτηριστική η αδυναμία αυτής της άκρας αριστεράς να παρέμβει σε γεγονότα όπως ο Καλαμάς (εκτός από άτομα που βρίσκονται στη Θεσπρωτία) έχοντας σχεδόν περιορίσει τις ενασχολήσεις της στην υπεράσπιση των Εξαρχείων.

Μπροστά σ' αυτή την κρίση αναπτύσσεται ένα κύμα δυσπιστίας απέναντι στην πολιτική και συχνά απέναντι στην ίδια τη συλλογική πρακτική, που κυριολεκτικά συνταράζει την ελληνική κοινωνία. Αρκεί να δούμε την αποτυχία όλων των κομματικών φεστιβάλ αυτού του φθινοπώρου, την αποστράτευση που κυριαρχεί, για να κατανοήσουμε το βάθος αυτής της κρίσης. Πολιτική είναι πλέον η ενασχόληση με τη Λιάνη και τη Μαργαρίτα, με τον Τόμπρα και το Μασσαβέτα, ένα θέαμα γενικά άσεμνο και προς αποφυγήν· και όμως πολιτική στην Ελλάδα σημαίνει εξουσία. Αυτή η κρίση της πολιτικής εκφράστηκε περισσότερο από κάθε τι άλλο με την ίδια την υπόθεση Μελίστα, όπου πια το Πολυτεχνείο δεν το κατέλαβαν, έστω, κομμάτια αναρχικών, αλλά ασήμαντες ομάδες νεαρών που δεν άφησαν πέτρα στην πέτρα. Στην κατάρρευση κάθε αξίας απαντάνε αντίπαλοι με τις ίδιες αρχές. Η σήψη της μεταπολίτευσης παράγει και τους αντιπάλους που της ταιριάζουν.

Η παρατεταμένη κρίση

Συνεχίζεται λοιπόν μια παρατεταμένη κρίση όπου το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα ταξιδεύει ανερμάτιστο χωρίς κέντρο βάρους, χωρίς συνεκτική δύναμη, χωρίς όραμα. Μια πολιτική κρίση που τα επόμενα χρόνια θα ενταθεί μέσα σε ακυβερνησία, αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις και συνέχιση της οικονομικής δυσπραγίας. Τίποτε δεν δείχνει πως υπάρχει κάποια δύναμη ικανή να επιβληθεί. Το πιθανότερο είναι πως το ΠΑΣΟΚ θα κάνει τα πάντα για να διατηρηθεί στην εξουσία και έτσι θα πυροδοτήσει την παραπέρα αποσύνθεση του συστήματος. Για να κρατηθεί στην εξουσία καταχρέωσε την Ελλάδα, υποτάχτηκε στα κελεύσματα της ΕΟΚ, μειοδότησε στο Νταβός και ξεπουλάει ανοιχτά και ασύστολα την Κύπρο. Για να κρατηθεί στην εξουσία, θα δοκιμάσει κάποια μορφή εκλογικού συστήματος που θα οδηγεί σε ακυβερνησία, ώστε να μπορέσει να επιπλεύσει. Το ΠΑΣΟΚ σε καμιά περίπτωση δεν θα θέσει το συμφέρον του συστήματος πάνω από τα άμεσα συμφέροντά του. Το συμφέρον του συστήματος επιτάσσει να βαδίσει στις εκλογές με το ίδιο εκλογικό σύστημα, να τις χάσει προς όφελος της Νέας Δημοκρατίας και έτσι να ανασυγκροτηθεί και το ίδιο μέσα από την αντιπολίτευση ώστε να αποφευχθούν τα φυγόκεντρα ρεύματα και να εδραιωθεί ο δικομματισμός. Και όμως όχι, μια τέτοια λογική θα ήταν η λογική ενός «άλλου» κόμματος και όχι του υπαρκτού ΠΑΣΟΚ, το οποίο εντελώς αντίστροφα, φοβάται πως η απώλεια της εξουσίας θα το οδηγήσει στην αποσύνθεση. Ένα κόμμα τυχάρπαστων, κομπιναδόρων, yesmen, Κουρήδων, δεν μπορεί να αντέξει στην αντιπολίτευση. Για άλλη μια φορά η μόνη λύση του θα είναι η προσπάθεια διατήρησής του στην εξουσία με κάθε μέσο και με κάθε δυνατή συμμαχία, απόπειρα που θα αποσταθεροποιήσει ακόμα περισσότερο το πολιτικό σύστημα. Η πολιτική κρίση που άνοιξε αυτό το καλοκαίρι και συνεχίζεται με τις περιπέτειες της καρδιάς του αρχηγού, θα συνεχιστεί για χρόνια. **Η μεταπολίτευση έχει πεθάνει σαν ιστορική περίοδος, αλλά η αγωνία της θα είναι μακρόχρονη και εξαντλητική.** Ακυβερνησία, πολιτικές «στροφές», βάθαιμα της γελοιοποίησης θεσμών και ανθρώπων, εξαχρείωση του ίδιου του λαού μέσα από τη στροφή στην ιδιώτευση, το βίντεο, την ποδοσφαιρομανία κλπ. Αυτό το μέλλον μάς ετοιμάζει η μακρόχρονη αγωνία της μεταπολίτευσης.

Δύο πειρασμοί

Μπροστά σ' αυτή την παρατεταμένη κρίση και δεδομένων των αδιεξόδων, προβάλλουν δύο συγκεκριμένοι πειρασμοί, που τείνουν να αναπαράγουν τα μοτίβα της μεταπολίτευσης, να διαιωνίσουν την κυριαρχία της ακόμα και στα πλαίσια της πιο «ριζοσπαστικής» αντιπολίτευσης. Ο πρώτος είναι ο πειρασμός της θεσμικής ενσωμάτωσης και ο δεύτερος το σύνδρομο του «Ζορρό».

Αυτό που έχουμε πολλές φορές επισημάνει σαν πνεύμα και ιδεολογία της μεταπολίτευσης υπήρξε η «από τα πάνω» επιβολή μετασχηματισμών και αλλαγών, είτε μέσα από την προσαρμογή στην ΕΟΚική νομοθεσία, είτε, κύρια, μέσα από την καθυστερημένη ευθυγράμμιση της Ελλάδας με τον δυτικό κεϋνσιανισμό και κύρια από τη βραδυφλεγή πυροδότηση του κινήματος του 1964-65, δέκα χρόνια αργότερα. Τα αιτήματα και το πολιτικό προσωπικό εκείνης της περιόδου ήρθαν να πραγματωθούν σαν ώριμο φρούτο μετά την πτώση της δικτατορίας, χωρίς μεγάλους μαζικούς αγώνες. Αυτή η ετεροχρονισμένη κατάκτηση είχε σαν συνέπεια την «εύκολη» και από τα πάνω επιβολή – κατάκτηση μεταρρυθμίσεων και μετασχηματισμών, οι οποίοι χωρίς να πάψουν να είναι πραγματικοί, δεν συναντήθηκαν με μια κουλτούρα εργατικής και λαϊκής αυτονομίας – που, παρά τη δύναμή της τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια, ενσωματώθηκε στην κομματική πλημμυρίδα που ακολούθησε. Έτσι οι κοινωνικές κατακτήσεις εμφανίστηκαν σαν πολιτικές και κομματικές! Το αρχέτυπο υπήρχε στο ίδιο το ΠΑΣΟΚ. Ένα κόμμα που δεν συγκροτήθηκε και δεν πήρε την εξουσία μέσα από κάποιους μακρόχρονους και επίμονους αγώνες, αλλά στα γρήγορα και «εύκολα», κατόρθωσε να εκφράσει από τα πάνω το λαϊκό ριζοσπαστισμό σε όλη την αντιφατικότητα και τη θολούρα του και ταυτόχρονα να τον ευνουχίσει, γιατί βέβαια όλοι ξέρουμε πως ό,τι συγκροτείται «από τα πάνω», πάντα εκφράζει και ταυτόχρονα υποτάσσει, διαστρέφει, ευνουχίζει. Σήμερα το ΠΑΣΟΚ και η μεταπολίτευση καταρρέουν, αλλά το πνεύμα τους εξακολουθεί να δηλητηριάζει την ατμόσφαιρα. Για άλλη μια φορά λοιπόν οι άνθρωποι συνεχίζουν να ακολουθούν το μεταπολιτευτικό πρότυπο, από την ανάποδη, «δεν υπάρχει κάτι να μας εκφράσει». Δεν το έχουν μετασχηματίσει σε κάτι διαφορετικό, «τι κάνουμε εμείς για να αλλάξουν τα πράγματα». Γι' αυτό σήμερα κυριαρχεί η παθητικότητα, οι άνθρωποι περιμένουν μια ουρανόσταλτη αλλαγή, κάποια άλλη δύναμη που ίσως θα ήταν μια κάποια λύση. Ένας λαός που έχει μάθει να πιστεύει σε σωτήρες, που δεν έχει ο ίδιος αλλάξει ακόμα το σύστημα των αναγκών και της ιδεολογίας του περιμένει κάποιον από μηχανής θεό, κάποιον καινούργιο «μεγάλο» για να τον βγάλει από το τέλμα.

Εύκολα λοιπόν μπορούμε να μπούμε σε έναν τέτοιο πειρασμό. Έναν πειρασμό που παίρνει δύο όψεις, δύο πρόσωπα. Εκείνο της «εκμετάλλευσης» της πολιτικής συγκυρίας και της θεσμικής μας αναβάθμισης και εκείνο της μεταβολής μας στους πρωταγωνιστές του «κόμματος της απόρριψης».

Ο θεσμικός πειρασμός της ενσωμάτωσης είναι έντονος. Η πιθανότητα μιας κουτσουρεμένης έστω απλής αναλογικής και η απογοήτευση του κόσμου από τα μεγάλα κόμματα θρέφουν μια προσδοκία εμφάνισης ενός νέου από μηχανής θεού μέσα στο θεσμικό παιχνίδι. Πάλι δια της μεθόδου της υφαρπαγής. Έτσι, για παράδειγμα, υπάρχουν Έλληνες οικολόγοι που μπαίνουν στη λογική «μια και δεν υπάρχουν κοινωνικοί αγώνες, ας περάσουμε στην πολιτική. Χρησιμοποιώντας και την αίγλη των Πράσινων στη Δυτική Ευρώπη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ενω το κοσκωτικο κράτος του Νταβος που απλα προεδρεύει στην ΕΟΚ,αφήνει για μέρες στα χέρια της τούρκικης φασιστικης ασφάλειας τους 4 συντρόφους,που συνελήφθησαν επειδη συμπαραστάθηκαν έμπρακτα στους αντιφασίστες αγωνίστες της άλλης όχθης του Αιγαίου,ενω έρχονται εκλογες...,εμεις επανερχόμαστε μ αυτο το τεύχος προσπαθώντας να διερευνήσουμε κάποιες διεξόδους πέρα απο την κατάρρευση συστημάτων και αξιων που κυριαρχει στον σοσιαλκαπιταλιστικο κόσμο μας.

Ξεκινάμε λοιπον μ ένα αφιέρωμα στην αποσύνθεση της Ανατολικης Αυτοκρατορίας, απο ένα αρχιπέλαγος κινημάτων,πρακτικων και ιδεων,που αρχίζουν απο τις πολιτικες ενώσεις που ζητάνε πλουραλισμο και πολυκομματικο σύστημα,περνανε απο τα παλλαϊκα μέτωπα των εθνοτήτων,τις οικολογικες και εναλλακτικες ομάδες για να καταλήξουν.. στο ROCK και στην έκρηξη της έντυπης επικοινωνίας.Μια περεστρόϊκα των μαζων, που προς το παρον πηγαίνει παράλληλα μ αυτην του Γκορμπατσωφ και αντίθετα βέβαια στον ανοιχτο φασισμο των Τσαουσέσκου-Γιαρουζέλσκι και ΣΙΑ.

Τρία θέματά μας αναφέρονται στον καθημερινο θάνατο της μεταπολιτευτικης αλλαγης σ όλα τα επίπεδα,αυτο της πολιτικης που έφτασε στο έσχατο επίπεδο ασυνέπειας,συγχρόνως με το ανώτατο στάδιο του ελληνικου σοσιαλισμου των Παπανδρέου-Κοσκωτα-Λιάνη,αυτο της ιδεολογικης κρίσης που περιγράφει ο Δ.Κούρτοβικ στο άρθρο του για τα 15 τελευταία χρόνια της ελληνικης πεζογραφίας,τελος το οικολογικο επίπεδο της μόλυνσης της φύσης απο τον αλλοπρόσαλο-υδροκεφαλικο-"αρπακολλατζίδικο" τρόπο ανάπτυξης της Ελλάδας,που το κίνημα των Θεσπρωτων κατέδειξε τα όρια του καθως επίσης και την δυνατότητα ενος αυτόνομου οικολογικου κινήματος των κατοίκων να ξανακερδίσει την χαμένη ισορροπία,ενάντια στην ανάπτυξη της υποβάθμισης.

Οικολογικα προβλήματα έχουν και στην Κύπρο,όπου οι Ελληνες εκει έχουν ν αντιμετωπίσουν εκτος απο την τούρκικη κατοχη την άλλη κατοχη του τουρισμου και των Αγγλων.Ο σύντροφος Κύπριος Γ.Ζερβίδης αναφέρεται στο κυπριακο Νταβος των "διακοινοτικων συνομιλιων",ενω ο Κούρδος αγωνιστης Αλη γράφει για την γενοκτονία των Κούρδων.

Ο Γ.Καραμπελιας προσπαθει να καταδείξει τις δυνατότητες ενος εναλλακτικου κινήματος στην Ελλάδα,ενω η Α.Μεϋλεμπελτ μας μιλάει για τους νέους ορίζοντες του γυναικείου κινήματος,καθως και εργαζόμενοι στα σχολεία και την βιομηχανία για τα προβλήματα και τις προοπτικες του κινήματος των εργαζομένων.Τέλος αλλα όχι ελάχιστο ο...αθλητικογράφος μας αναλύει το ΚΡΑΧ της βιομηχανίας του αθλητισμου.

ΡΗΞΗ *για ένα αυτόνομο εναλλακτικό επαναστατικό κίνημα*

Τεύχος 33,Νοέμβρης 88.Κεντρικη διάθεση,Αθήνα:"Κέντρο Εναλλακτικης Πληροφόρησης και Δράσης",Θεμιστοκλέους 37,τηλ.3626319,Βιβλιοπωλείο "Κομμούνα",Σουλίου 9,τηλ. 3602644.Θεσσαλονικη:Βιβλιοπωλείο "Πράξη",Αρμενοπούλου 24,τηλ.(031)202349.Λευκωσία:Βιβλιοταβερνείον "Αιγαίον",Εκτορος 40 τηλ.02-433297.Φωτοστοιχειοθεσία"Κέντρο Εναλλακτικης Πληροφόρησης και Δράσης",Linograf,Μπόταση 9,"Φοινίκη",Κωλέτη 15,τηλ.3612649.Αναπαραγωγες films:Γιώργος Κώτσου,Θεμιστοκλέους 37,"Ο",τηλ. 3610688.Τυπογραφείο,Ν.Καπογιάννης,Αριανίτου 3.Υπεύθυνη:Χρ.Σταματοπούλου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΔΟΛΟΦΟΝΩΝ...

Η «Επιτροπή υπεράσπισης του Γεωργίου Κοσκωτά και του Ανδρέα Παπανδρέου» που ιδρύθηκε από τη ΡΗΞΗ και άλλους εξωκοινοβουλευτικούς και ανένταχτους αγωνιστές, από οικολόγους, εναλλακτικούς και αντιεξουσιαστές, θα κάνει σύντομα ένα σύνολο από εκδηλώσεις, που σκοπό θα έχουν την υπεράσπιση αυτών των δύο αναξιοπαθούντων και επίλεκτων μελών του αντιεξουσιαστικού και εναλλακτικού χώρου. Πράγματι πρώτος ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο μεγαλύτερος μυστικός επαναστατικός πράκτορας που διαθέταμε από χρόνια, δουλεύει για τα ιδεώδη και τα ιδανικά του εναλλακτικού αντιεξουσιαστικού χώρου. Κατεξευτέλισε όσο κανείς άλλος την έννοια του σοσιαλισμού, χωρίς να χρειαστεί να περάσουμε από τον Στάλιν, τον Τσαουσέσκου ή τον Κιμ Ιλ Σουγκ. Σε ένα λαό που μετά τη μεταπολίτευση αλάλαζε για σοσιαλισμό, ο Ανδρέας Παπανδρέου ανέλαβε να δείξει ότι ο σοσιαλισμός είναι μια απάτη. Συνεπικουρούμενος από άξιους συνεργάτες, τον Μένιο, τον Κουρή, τον Τόμπρα, τον Λαλιώτη και άλλους μυστικούς μας πράκτορες, κατεξευτέλισε κάθε αστική και σοσιαλιστική αξία και ηθική.

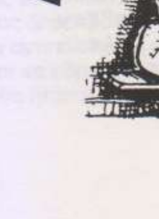
Α. **Την αρχή της τυπικής ασυμφωνίας λόγων και πράξεων.** Αυτοί οι αναρχικοί του απόλυτου, κάνοντας εκ συστήματος και κατ᾽ εξακολούθηση τα αντίθετα από όσα λένε, κατέστρεψαν αυτή την αστική και «τυπική» λογική! Τα έργα **δεν πρέπει** να συμφωνούν με τα λόγια. Έτσι κατέστρεψαν την ίδια την φιλοσοφική αρχή της πραγματικότητας. Ως μεγάλοι διαλεκτικοί και μαρξιστές, ακολουθώντας τις παραδόσεις των ένδοξων προκατόχων και ζηλωτών τους, μετέβαλαν το άσπρο σε μαύρο. Τελευταία έκφραση αυτού του φαινομένου είναι το Εκτελεστικό Γραφείο του ΠΑΣΟΚ, που ενώ απαρτίζεται από υπαλλήλους της εταιρίας Κοσκωτά-Παπανδρέου, ζητά την αποκάλυψη του φαινομένου Κοσκωτά! Όσο για το κύριο επαναστατικό όργανό μας, την **Αυριανή**, αυτή πράγματι ανατίναξε την Καντιανή αρχή της ταυτότητας. Ο Χέγκελ , ο Μαρξ και η διαλεκτική θριάμβευσαν. Κατορθώνει να μη λέει **ποτέ** την αλήθεια, να αποδεικνύει την σχετικότητα αλήθειας και ψεύδους. Οι σοσιαλιστές απέδειξαν ότι μπορούν να υπερακοντίσουν τους αστούς σε αυτά τα διαλεκτικά γυμνάσματα.

Β. **Την αρχή της ακεραιότητας των δημοσίων λειτουργών** και άλλες τέτοιες αστικές σαλάτες. Οι δημόσιοι λειτουργοί χρηματίζονται σε Δύση και Ανατολή. Οι πράκτορές μας τα παίρνουν ανοιχτά για να δείξουν την φύση του κράτους και του σοσιαλισμού! Δεν χρειάζεται να κρύβονται όπως η οικογένεια Μπρέζνιεφ, που ταλαιπωρείται αδίκως γιατί αποκάλυψε παρομοίως το πραγματικό περιεχόμενο του σοσιαλισμού, στη Σοβιετική Ένωση.

Γ. Την αστική και σοσιαλιστική αρχή **του διαχωρισμού δημόσιας και ιδιωτικής ζωής** την κατεξευτέλισαν όσο κανείς. Απέδειξαν, όπως υποστηρίζει το νέο επαναστατικό κίνημα από το ΄68 και μετά, πως το προσωπικό είναι πολιτικό, όπως εύστοχα ανακάλυψε η φεμινίστρια Μαργαρίτα. Με προεξάρχοντα τον Παπανδρέου, κονιορτοποίησαν τους διαχωρισμούς. Μετέβαλαν το κράτος σε φέουδό τους, το νέμονται ανοιχτά οικογενειακώς, ανέδειξαν την ελεύθερη σεξουαλικότητα σε καταστατική αρχή του νέου κράτους και κόμματος και οικοδόμησαν (αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά την βαθύτερη φύση του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού και του κράτους νέου τύπου) και ανέδειξαν τα σκυλάδικα στους πρώτους ναούς του νέου κράτους. Από τα σκυλάδικα στην κορυφή και την καρδιά του κράτους οι άνθρωποί μας ανέλαβαν να συντρίψουν τα αστικά Ηρώδεια που αρμόζουν μόνο στα γράδια τύπου Βλάχου. Ανέλαβαν να δείξουν ότι η πραγματική φύση της ψευδοαστικής ευπρέπειας και τέχνης κρύβεται στα τσιφτετέλια του αρχηγού και των παλλακίδων του.

Δ. Τέλος με τον Κοσκωτά ξεπέρασαν σε αντιεξουσιαστική ευστοχία και την εκλογή του νέου προέδρου της Δημοκρατίας. Ανέλαβαν να αποδείξουν κατά γράμμα τις αναλύσεις που το επαναστατικό μας επιτελείο τους διοχέτευε. Αν ο Αϊζενστάιν ήθελε να κάνει φιλμ το «Κεφάλαιο», οι Παπανδρέου-Κοσκωτάς **ανέλαβαν να δείξουν στην πράξη και όχι στο πανί το νόημα του σοσιαλ-καπιταλισμού.** Πως ο σοσιαλισμός δεν είναι στο βάθος του παρά το τελευταίο στάδιο του καπιταλισμού, και πως ο ένας μπορεί να προωθεί τον άλλον. Με το σατανικό σχέδιο της αγοράς του κράτους από τον Κοσκωτά με τα χρήματα του ίδιου του κράτους υπερέβησαν εαυτούς. Δεν άφησαν όρθιο κανένα θεσμό και «αξία». ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία, «γαύροι» και δημοσιογράφοι, καθηγητές Πανεπιστημίου και τραπεζίτες αποκαλύφθηκαν στα μάτια του λαού από τους πράκτορές μας σαν μίσθαρνοι αλήτες των τριόδων, Ανδριανόπουλοι, Μπακογιάννηδες, Μητσοτάκηδες και Παπανδρέου, όλα τα μεγάλα ονόματα ανέλαβαν να εξευτελίσουν το «κατεστημένο». Ο Κοσκωτάς κατόρθωσε να αγοράσει και την κυρία Βλάχου, την οποία έβαλε στο ίδιο τσουβάλι με το Μένιο. Τι άλλη απόδειξη για τη φύση του σοσιαλ-καπιταλισμού. Το Ηρώδειο και τα σκυλάδικα, αστική τέχνη και σοσιαλιστικός ρεαλισμός βαδίζουν ενωμένα στα πεπρωμένα τους!

Ε. Ο Γεώργιος Κοσκωτάς μάλιστα, παρ᾽ ότι νεότερος πράκτωρ και απατεώνας, υπερακόντισε σχεδόν τον ξεσκολισμένο και γηραλέο Παπανδρέου. Ανέλαβε να αποδείξει στην πράξη τη γνωστή αρχή ότι το κεφάλαιο δεν δημιουργείται από την προσωπική εργασία, αλλά από την εργασία των άλλων, ιδιαίτερα στο σοσιαλισμό. Απέδειξε ότι το φτηνότερο εμπόρευμα στην Ελλάδα είναι η άρχουσα τάξη της, αστική και σοσιαλιστική, σε αντίθεση με την συνειδησή της, που είναι ανεκτίμητη γιατί είναι εμπόρευμα που έχει εκλείψει από την αγορά. Είμαστε βέβαιοι ότι, αν ο νεαρός πράκτοράς μας δεν υπερέβαλε εαυτόν στην επίδειξη των ικανοτήτων του, και δεν προκαλούσε τέτοιο φθόνο, θα συνέχιζε το έργο του επαξίως και ποιος ξέρει, μπορεί και να διαδεχόταν κάποτε τον Παπανδρέου στον πρωθυπουργικό θώκο και ποιος ξέρει και πού αλλού. Θεωρούμε εντελώς άδικο για τον νεαρότατο πράκτορα το γεγονός ότι αυτός βαδίζει για τον Κορυδαλλό, ενώ ο άλλος παραμένει στου Μαξίμου. Επί τέλους ο ένας προσπάθησε να αγοράσει το Αιγαίο για εμπορική εκμετάλλευση, ενώ ο άλλος προσπαθεί να το πουλήσει στην Τουρκία μαζί με τη Κύπρο για να αποκαλύψει τι μπορεί να σημαίνει για το αστικό-σοσιαλιστικό σκυλολόι ο περιβόητος εθνικισμός. Οι δυνάμεις του ΚΚΕ, της ΕΑΡ και του ΚΚΕ εσωτερικού προσπαθούν να διαχωριστούν και να διασωθούν από την εμπρηστική και επιτυχημένη δράση των πρακτόρων μας. Το ΚΚΕ προσπαθεί να πείσει τον κόσμο ότι ο σοσιαλισμός του Γιαρουζέλσκυ είναι προτιμότερος από τον σοσιαλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο των Παπανδρέου-Κοσκωτά. Η ΕΑΡ συνεχίζει τις επαφές με το ενδιαφέρον σοσιαλιστικό πρότυπο των Τσαουσέσκου και Κιμ Ιλ Σουγκ, ενώ ο Μπανιάς συνεπικουρούμενος από τον μαρξιστή κύριο Ελεφάντη, αναφωνούν πως αυτός δεν είναι σοσιαλισμός – δεν είναι αριστερά.

ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΠΑΤΕΩΝΩΝ

Όμως υπάρχουν όλα τα ένδοξα παραδείγματα και πρότυπα από την εποχή του Στάλιν, μέχρι τον Τενγκ Σιάο Πινγκ για να αποδείχνουν πως αυτό είναι ο σοσιαλισμός και όχι ό,τι ισχυρίζονται μερικοί πολύ μειοψηφικοί κύριοι. Βέβαια υπάρχουν και οι αουτσάιντερ του «αυτοδιαχειριστικού σοσιαλισμού»(!), όπως η «17 Νοέμβρη» που αντιστρατεύονται τη δράση των πρακτόρων μας με αυτο-διαχειριστικά «προτάγματα», τα οποία δεν γνωρίζουμε αν έχουν την έμπνευσή τους στην γειτονική Γιουγκοσλαβία, την Αλγερία ή την Καμπότζη του Πολ Ποτ.

Το μήνυμα ελήφθη. Η εταιρεία απατεώνων ξεπέρασε κατά πολύ την «εταιρεία δολοφόνων». Η «εταιρεία δολοφόνων» είχε αποδείξει την σχετικότητα του διαχωρισμού αριστεράς και δεξιάς, όπως και την ανάγκη της σοσιαλιστικής ευθανασίας των κεφαλαιούχων και κληρονόμων. Η εταιρεία απατεώνων δουλεύει σε μεγαλύτερη κλίμακα και με άλλα οράματα, την καταρράκωση του κράτους και των αρχουσών τάξεων στο σύνολό τους. Και το έχει πετύχει στο ακέραιο.

Οι πράκτορές μας, που ήρθε η ώρα σήμερα να υπερασπιστούμε ανοιχτά, μεταβάλλοντας το σοσιαλισμό σε απάτη, απέδειξαν τον απατηλό του χαρακτήρα. Και έτσι μας γλύτωσαν από άλλα πειράματα που θα τον μετέβαλλαν σε έγκλημα και αιματηρή παράκρουση. **Αποκαθήλωσαν το σοσιαλισμό με τίμημα μόνο μια τεράστια και παρατεταμένη ληστεία. Δεν χρειάστηκαν καθόλου στρατόπεδα συγκέντρωσης.**

Συνδυάζοντας σοσιαλισμό και καπιταλισμό, με τα νέα τζάκια, με τις Ιντερκόμ –που εμπορεύεται τα προϊόντα της σοσιαλιστικής Γερμανίας– με τον Λούβαρη, τον Κοσκωτά, τον Σούλη Αποστολόπουλο, ενσωματώνοντας τον Μητσοτάκη, τη Βλάχου, καθηγητές Πανεπιστημίων, δημοσιογράφους, αγοράζοντας ποδοσφαιρικές ομάδες και εφημερίδες, απέδειξαν την βαθύτερη εκμεταλλευτική ταυτότητα των δύο συστημάτων, πέρα από τις αδελφικές τους έριδες. Εξ άλλου τι άλλο κάνει ο σούπερ πράκτορας Γκορμπατσώφ, όταν, προωθώντας την καπιταλιστική επιχείρηση στον γερασμένο σοσιαλισμό της Ρωσίας, αναλαμβάνει να δείξει στους κυρίους Φλωράκη και Κύρκο ότι δεν μπορούν να συκοφαντούν την ελληνική εταιρεία απατεώνων. Κάνουν, τηρουμένων των αναλογιών, το ίδιο σοσιαλιστικό έργο.

Εξ άλλου, αν ποτέ παρ' ελπίδα κληθούν κάποτε να κυβερνήσουν με την εταιρεία, θα είναι υποχρεωμένοι να συγκυβερνήσουν. Δεν μιλάνε λοιπόν για σκοινί στο σπίτι του κρεμασμένου.

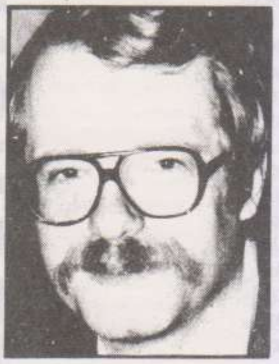
ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΑ ΠΙΟ ΣΟΒΑΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Αλλά οι Παπανδρέου-Κοσκωτάς δεν καταρράκωσαν μόνο την άρχουσα τάξη σε όλες της τις εκδοχές, κατέδειξαν την κρίση που διαπερνάει όλο τον «εθνικό κορμό», όπου η εξαχρείωση, ο μεταμορφισμός, ο χαμελαιοντισμός συνοδεύουν την κάθε εθνική εκδήλωση. Το γεγονός της αναρρίχησής τους και της παραμονής τους στην εξουσία, το γεγονός ότι παρά τη δράση των Τόμπρα, Κουρή και λοιπών Κυρίων, το σύστημα συνεχίζει να λειτουργεί, ότι η αντιπολίτευση σε όλες τις εκδοχές της είναι ανίκανη να προτείνει κάποια πειστική εναλλακτική λύση, ότι οι πάντες σχεδόν αποδέχονται το παιχνίδι, αποδείχνει ότι η νόσος είναι βαθύτατη, αγκαλιάζει όλες τις τάξεις της κοινωνίας. Οι κατώτερες και λαϊκές τάξεις έχουν διαφθαρεί μέσα στο ίδιο το σύστημα του ωχαδερφισμού, της παραίτησης, της αρπαγής, της επαιτείας και του παρασιτισμού. Αν στο παρελθόν οι αξίες των αρχουσών τάξεων, ο παρασιτισμός και ο μεταπρατισμός τους αντιπαρατίθονταν στις αξίες των λαϊκών τάξεων, η μεταπολίτευση, σαν συνέχεια και υποτιθέμενη αντιστροφή της χούντας, ολοκλήρωσαν την παρασιτική ενσωμάτωση των λαϊκών τάξεων στο σύστημα. Ο διαφορισμός των χρυσοκανθάρων της εξουσίας από λαϊκές τάξεις δεν βρίσκεται πια στις αξίες που εκπροσωπούν οι μεν και οι δε. Μετέχουν όλοι των αξιών των αρχουσών τάξεων, η διαφορά είναι ότι απλώς οι μεν μπορούν να τις πραγματοποιήσουν, ενώ για την πλειοψηφία των λαϊκών τάξεων παραμένουν άπιαστο όνειρο. Η κομπίνα, η απάτη, ο γρήγορος πλουτισμός, η ικανοποίηση των πιο χυδαίων και εμπορευματικών αξιών, το βίντεο και η BMW είναι κοινές και καθολικές αξίες της νεοελληνικής κοινωνίας αριστερών και δεξιών, αστών και αγροτών. Δυο αιώνες προσπαθειών των μεταπρατών και των παρασίτων επιτέλους ευοδώθηκαν μέσα στη σοσιαλιστική ευωχία της μεταπολίτευσης. Η άνοδος του κοινωνικού και πολιτικού ρόλου των λαϊκών τάξεων, η κατάργηση του εξοστρακισμού της αριστεράς δεν έγιναν μέσα στις συνθήκες της σύγκρουσης της δεκαετίας του '60, αλλά μέσα στο πρωτοφανές κλίμα της κατάρρευσης της χούντας. Οι άρχουσες τάξεις και ο στρατός μετά την κατάρρευση της Κύπρου «παραδίνονται» σχεδόν αμαχητί, ενώ η χουντική εφταετία είχε ήδη καταρρακώσει τις ηθικές αξίες ενός μεγάλου μέρους του λαού. Έτσι οι αγώνες που δόθηκαν από τη δεκαετία του '40, εξαργυρώθηκαν από μια γενιά καιροσκόπων στην δεκαετία του '70 και του '80. Έτσι είχαμε έναν καταπληκτικό συνδυασμό. **Πραγματικές λαϊκές κατακτήσεις μέσα σε ένα κλίμα ηθικής εξαχρείωσης.** Αυτή είναι η φοβερή αντίφαση στο φαινόμενο που λέγεται ελληνικός σοσιαλισμός. **Οι λαϊκές μάζες και η αριστερά δεν ενσωματώθηκαν μόνο στο σύστημα, αναβαθμίζοντας τη θέση τους, αλλά προχώρησαν και στις κυρίαρχες αξίες, στην πραγματική ιδεολογία**.

Η αρρώστεια και η αποκάλυψή της σε όλη της την έκταση υποδεικνύει και τα φάρμακα. Αν μέσα στις λαϊκές δυνάμεις υπήρχαν σήμερα ισχυρά αντίδοτα, θα λέγαμε πως πρόκειται για κλασική επαναστατική περίοδο. Όμως αυτά δεν υπάρχουν. Ενώ ένα εναλλακτικό πρότυπο είναι πιο επίκαιρο από ποτέ άλλοτε, είναι η μοναδική λύση, είναι ταυτόχρονα λύση φανταστική, γιατί έχει σαν προϋπόθεση την ίδια τη δράση των ανθρώπων. Ο μόνος δρόμος αυτή τη στιγμή είναι ο δρόμος της **ηθικής μεταρρύθμισης,** ο δρόμος του **ατομικού και συλλογικού κοινωνικού μετασχηματισμού,** ο δρόμος **των κοινωνικών κινημάτων,** και όχι ο ξεφτυλισμένος και αφερέγγυος σήμερα δρόμος της πολιτικής. **Νέο όραμα, ηθική μεταρρύθμιση και προπαντός νέες πρακτικές!** Μόνο τότε ίσως μπορέσουν να αναδειχθούν μέσα από τα λαϊκά στρώματα οποιεσδήποτε δυνατότητες απάντησης στην εταιρεία απατεώνων και τη λογική τους. Αυτοί έπραξαν το αντιεξουσιαστικό τους καθήκον, αποκάλυψαν ανοιχτά και αμετάκλητα τη φύση του σοσιαλισμού και του κεφαλαίου, κανείς δεν μπορεί να κρύβεται πίσω από φρασεολογίες πλέον, ούτε τα ίδια τα λαϊκά στρώματα. Η αυτομεταρρύθμιση, εναλλακτικότητα και νέες πρακτικές ή αδιέξοδο.

Ρήξη με... ρήξη για... ρήξη από... εκ... Ρήξη

ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΤΡΟΦΟ ΚΑΙ ΦΙΛΟ ΜΑΣ ΠΟΥ ΕΦΥΓΕ

Στις 13 Αυγούστου πέθανε μετά από πολύμηνη ασθένεια ο φίλος και σύντροφός μας Αγησίλαος Χριστοδουλόπουλος, μέλος της «Κ.Ο. Μαχητής» και ιδρυτικό μέλος της από το 1974, σαν συνέχεια της δράσης του «Μαχητή» της δικτατορίας, στου οποίου την ίδρυση είχε επίσης συμμετάσχει. Στην κηδεία του που έγινε στο Νεκροταφείο της Καισαριανής τον συνόδευσαν εκατοντάδες φίλοι, συναγωνιστές και σύντροφοί του.

Από την πλευρά της ΡΗΞΗΣ μίλησε και χαιρέτησε για τελευταία φορά το φίλο και σύντροφό του ο Γιώργος Καραμπελιάς, που άρχισαν μαζί την δράση τους στα πρώτα τους φοιτητικά χρόνια το 1964-65.

Ο θάνατός του ήρθε να υπομνήσει, πέρα από το πολιτικό στοιχείο του φτωχέματος του χώρου μας από έναν από τους σπάνιους συντρόφους, που συνέχισαν αδιάλειπτα για σχεδόν 25 χρόνια τη δράση τους, το προσωπικό και ανεπανάληπτο στοιχείο της παρουσίας του καθενός μας και του Λάκη πριν απ΄ όλα. Ο κάθε σύντροφος είναι αναντικατάστατος.

Στην κηδεία του συντρόφου μας και στο μνημόσυνο που ακολούθησε δεν εκφράστηκε μόνο ή κύρια πολιτική μας αλληλεγγύη, αλλά πριν απ΄ όλα η οργή μας για ένα θάνατο τόσο άδικο και τόσο πρόωρο.

Σαν έκφραση της θέλησής μας για συνέχεια του αγώνα του φίλου και συντρόφου μας θα πραγματοποιήσουμε μαζί με την «Κ.Ο. Μαχητής», την «ΟΚΔΕ» και την «Ομάδα συντρόφων της ΄Ακρας Αριστεράς» συζήτηση για τα δεκαπέντε χρόνια της ΄Ακρας Αριστεράς, από το Πολυτεχνείο του 1973, αφιερωμένη στη μνήμη του Λάκη, στις 16 Νοέμβρη στο Πολυτεχνείο. Τέλος στη μνήμη του αφιερώνουμε και αυτό το τεύχος της ΡΗΞΗΣ.

Οταν μετα το "Νταβος" υπογραμμίζαμε τον επαίσχυντο χαρακτήρα της πολιτικης του ΠΑΣΟΚ που όχι μόνο ξεπουλούσε, την Κύπρο ενω υποχωρούσε στον Τούρκικο επεκτατισμο, αλλα απέκρυβε και τον πραγματικο χαρακτήρα του τούρκικου καθεστώτος, πολλοι έσπευδαν να μας υποδείξουν πως το τούρκικο κράτος έχει φιλελευθεροποιηθει και δεν πρέπει να το χαρακτηρίζουμε "φασιστικο" ή στρατοκρατικο.

Αρκεσε η αλληλεγγύη που έδειξαν έμπρακτα οι Ελληνες συμπαραστάτες στους δικαζόμενους αγωνιστες της DEV-YOL, για ν αποκαλυφθει στα μάτια όλων των Ελλήνων η φύση της Τούρκικης χούντας. Συλλήψεις, ξυλοδαρμοι, ορθοστασία και απαγωγη τεσσάρων συντρόφων μας απο βασανιστες της φασιστικης αστυνομίας. Αυτη την στιγμη βρίσκονται φυλακισμένοι, και πιθανότατα βασανίζονται στην ασφάλεια.

Η ελληνικη κυβέρνηση που με το Νταβος φρόντισε να προσφέρει συγχωροχάρτι στην τούρκικη κυβέρνηση σε πανευρωπαικο επίπεδο, προσπαθει να διαφυλάξει την πολιτική της με ανώδυνα διαβήματα την στιγμη που θα έπρεπε ν απειλήσει την Τουρκία με σοβαρες κυρώσεις και μεταφορα του θέματος

Συμπαράσταση στους Τούρκους αγωνιστές: ΄Αλλο ένα χαστούκι στο Νταβος

σε όλα τα ευρωπαϊκα όργανα αφου μάλιστα προεδρεύει.

Αποδείχνεται για μια ακόμα φορα πως όσο έχουμε απέναντί μας ένα καθεστως που συνεχίζει να παραβιάζει στοιχειώδη δικαιώματα του Τούρκικου λαου, να καταπιέζει τους Κούρδους, να κατέχει την Κύπρο και ν αμφισβητει τα ελληνικα σύνορα στο Αιγαίο δεν μπορει να υπάρχει καμμία αληθινη φιλία. Η μόνη φιλία που μπορει να έχει νόημα είναι εκείνη που ανέλαβαν να υλοποιήσουν οι συντροφοι, και γι αυτο σήμερα γνωρίζουν στο πετσί τους την χτηνωδία της χούντας.

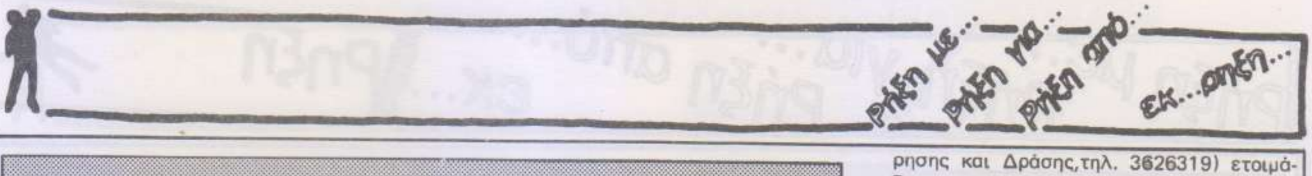
Να καταγγείλουμε έμπραχτα την κράτηση των συντρόφωνμας και ν απαιτήσουμε την δραστηριοποίηση των ελληνικων κομμάτων και κυβέρνησης για την άμεση απελευθέρωση τους.

ΟΧΙ ΦΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΤΡΑΤΟΚΡΑΤΕΣ-ΚΑΤΩ Η ΧΟΥΝΤΑ
ΕΞΩ Ο ΑΤΤΙΛΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ
ΚΑΤΩ ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Yunan ve Almanlar "Dev-Yol" ve "Politik tutuklulara özgürlük" yazılı pankartları ile...

Dev-Yol Davası'nda olay!

Δασοπροστασία και εναλλακτική κυκλοφορία

Εδώ και κάμποσο καιρό αναφερόμαστε στο ότι η πολιτική, με το "π" κεφαλαίο, έχει αρχίσει πιά να αυτονομείται από την πραγματικότητα και τα ουσιαστικά προβλήματα και ακολουθεί δικούς της δρόμους. Η ανάγκη της παρέμβασης στην ίδια την καθημερινότητα και τις αλλαγές του τρόπου δράσης και ζωής, που είναι κάποια από τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού κινήματος, γίνονται σήμερα αναγκαίες για την επίλυση των οικολογικών προβλημάτων. Ἑτσι, επειδή εμείς εξακολουθούμε να επιμένουμε, ακόμα και το καλοκαίρι να επιμένουμε εναλλακτικά πήραμε την πρωτοβουλία μαζί με την "Οικολογική Συνεργασία" και τον Ρήγα", το τμήμα οικολογίας της ΕΑΡ και το περιοδικό "Ακάλυπτος χώρος" της Ηλιούπολης να κάνουμε βάρδιες φύλαξης του Υμηττού για ένα μήνα. Ἠταν μια πρωτοβουλία που ερχόταν να απαντήσει άμεσα στην ανάγκη περιφρούρησης των περιαστικών δασών και πράσινου, που εκείνες τις μέρες ιδιαίτερα, απειλούνταν. Συνεργαστήκαμε και με την ήδη προυπάρχουσα, εθελοντική ομάδα πυροπροστασίας Υμηττού", καθώς και με τον Δήμο Καισαριανής, σε αντίθεση βέβαια με το κόμμα της...οικολογίας, το ΚΚΕ που εκείνες τις μέρες σε συνεντεύξεις τύπου δήλωνε ότι είναι ενάντιο στις πρωτοβουλίες πολιτών γιατί αυτή είναι μια δουλειά που πρέπει να αναλάβει το κράτος δημιουργώντας έτσι και τις ανάλογες θέσεις εργασίας!

Για όσους συμμετείχαν σ' αυτή την πρωτοβουλία, ήταν μια πρωτόγνωρη και κοπιαστική εμπειρία, που όμως πιστεύουμε ότι δημιούργησε μια υποθήκη για το ερχόμενο καλοκαίρι, ανοίγοντας κάποιους νέους ορίζοντες για το οικολογικό κίνημα μιας και έβαλε άμεσα το ζήτημα της συμμετοχής του καθένα και δεν παρέμεινε στην γενικόλογη καταγγελία.

Μετά λοιπόν από αυτή την πετυχημένη πρωτοβουλία και επειδή και στο ζήτημα του νέφους πιστεύουμε ότι μόνο οι πορείες και οι καταγγελείες δεν φτάνουν, η οικολογική ομάδα που έχει φτιαχτεί στα πλαίσια της Ρήξης (συνεδριάζει κάθε Τρίτη στις 7.30 στο Κέντρο Εναλλακτικής Πληροφόρησης και Δράσης,τηλ. 3626319) ετοιμάζει μια σειρά από παρεμβάσεις πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Πρώτη απ' αυτές θα είναι μια καμπάνια για ωτο/μότο στοπ στην πόλη. Μετά από μια εξόρμηση ενημέρωσης με προκηρύξεις, από τον τύπο, τα ραδιόφωνα κλπ. θα εκδοθεί ένα χαρακτηριστικό αυτοκόλλητο, που όποιος το κολλάει στο όχημά του σημαίνει ότι είναι διαθέσιμος να πάρει επιβάτες προς κάποια κατεύθυνση που ακολουθεί. Πιστεύουμε ότι η ανάγκη μείωσης της κίνησης αλλά και των ΙΧ, μαζί με το φιλτράρισμα και κλείσιμο ορισμένων εργοστασίων, είναι πρώτος στόχος για την μείωση του νέφους. Ἑτσι, αυτή η παρέμβαση στο βαθμό που υιοθετηθεί από τον κόσμο θα δημιουργήσει τη συνείδηση ότι για να κυκλοφορήσεις στη πόλη δεν χρειάζεται οπωσδήποτε να χρησιμοποιήσεις το δικό σου όχημα ή να αυξηθούν τα ταξί, αυτό μπορεί να γίνει με την όσο το δυνατόν κοινή χρήση των ήδη υπαρκτών μέσων. Πρακτικά που αν οργανωθεί και επεκταθεί παραπέρα - όπως ήδη γίνεται σ' ορισμένες χώρες - μπορεί να φτάσει μέχρι και την κατάρτιση καταλόγων για την από κοινού και εκ περιτροπής χρησιμοποίηση οχημάτων από και προς μια κατεύθυνση και όχι την αντιοικονομική, ασύμφορη από άποψη χρόνου και μολυσματική κυκλοφορία όλων των αυτοκινήτων, και μάλιστα στη πλειοψηφία μόνο με τον οδηγό τους.

Γενικότερα αλλά και ιδιαίτερα στη περίπτωση του νέφους που το παράγουμε εμείς οι ίδιοι, έφτασε η ώρα της αλλαγής των συνηθειών μας, του τρόπου ζωής και κίνησης, γιατί αλλιώς αν επιμείνουμε και παραμείνουμε στις εξαγγελίες τότε θάναι αργά. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η πολιτική του μεγάλου "Π" έχει αρχίσει να γίνεται θανατηφόρα.

Τσεπέλοβο '88

Μια εναλλακτική συνάντηση είναι πάντα ένα γεγονός γεμάτο συγκινήσεις. Ὁταν μάλιστα αυτή γίνεται στο Τσεπέλοβο της Ηπείρου, ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα μιας "άλλης" Ελλάδας, τότε όλα παίρνουν μια άλλη διάσταση.

Η συνάντηση έγινε με πρωτοβουλία των περιοδικών "Ρήξη" της Αθήνας και "Πράξη" της Θεσσαλονίκης. Η θεματική των συζητήσεων προσπάθησε να καλύψει τόσο την "διεθνή" διάσταση της Ελλάδας, όσο και την εσωτερική κατάσταση. Ὀσον αφορά την διεθνή διάσταση συζητήθηκαν θέματα όπως αυτά των ανατολικών κοινωνιών, των κινημάτων που αναπτύσσονται σ' αυτές καθώς και το τι αυτά έχουν να προσφέρουν με την εμπειρία και τους προβληματισμούς τους σε μας τους "δυτικούς". Η θέση της Ελλάδας μέσα στην ΕΟΚ και μια προσπάθεια σκιαγράφησης μιας εναλλακτικής πολιτικής που θα μπορούσαμε να έχουμε μέσα στην Κοινότητα.Σε σχέση με την εσωτερική κατάσταση συζητήθηκαν το Νταβός και οι εξελίξεις μετά απ' αυτό σε σχέση με το εθνικό πρόβλημα. Η κατάσταση της οικονομίας στην ΠΑΣΟΚική περίοδο. Τέλος έγιναν συζητήσεις για το εργατικό κίνημα, τις κινητοποιήσεις στην εκπαίδευση και τι εναλλακτικές προτάσεις μπορεί να έχει το κίνημα, για το οικολογικό.

Ἠταν ένα πρόγραμμα σχετικά "βαρύ" για τον λίγο χρόνο που διαθέταμε, γι' αυτό και οι συζητήσεις γίνονταν πρωί - απόγευμα. Εννοείται ότι η φράξια που πάλεψε σκληρά και μ' επιμονή για περιπατητικές και ... κολυμβητικές εξορμήσεις, βοηθούντως και του υπέροχου τοπίου, κατάφερε νίκες επί των "συζητητικών". Η συνάντηση ξεκίνησε με πεζοπορία στο διπλανό φαράγγι, που συμπληρώθηκε με ... μπάνιο, έτσι ώστε το απόγευμα ήμασταν κατάλληλα προετοιμασμένοι για το εναρκτήριο θέμα που ήταν :"Το νόημα του εναλλακτικού κινήματος". Η τελευταία συζήτηση, που θα ήταν και το κλείσιμο, με θέμα "Οι δυνατότητες ενός εναλλακτικού κινήματος στην Ελλάδα", πραγματοποιήθηκε κάπου μεταξύ Αώου, όπου εξέδραμαν τα μισά μέλη της συνάντησης και φαραγγιού του Βίκου όπου πήγαν τα άλλα μισά. Οι εκδρομές κατέληξαν σε μπάνιο στα -ομολογουμένως- κρυστάλλινα νερά του Βοϊδομάτη.

Αν οι πεζοπορίες κατέδειξαν την άριστη φυσική κατάσταση και το υψηλό ηθικό των συμμετέχοντων στη συνάντηση, οι συζητήσεις έδειξαν μιαν ανάγκη : το προχώρημα του εναλλακτικού κινήματος από την εξαγγελία στην επεξεργασία βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων προτάσεων, το πέρασμα από τη θεωρία στην συγκεκριμένη καθημερινή πράξη.

ΚΩΣΤΑΣ Γ.

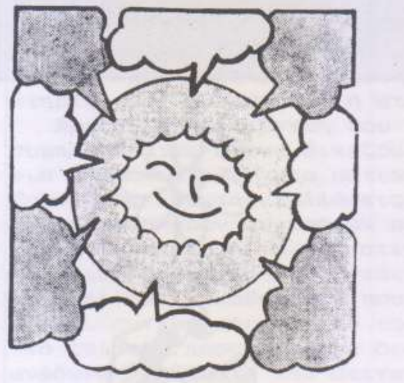
Ένα πράσινο συνέδριο

Μέσα σε τέσσερεις ημέρες, από τις 29/10 μέχρι την 1/11/88, οι Πράσινοι της Ιταλίας δημιούργησαν ένα μοναδικό φόρουμ ιδεών και προβληματισμών στην πόλη της Φλωρεντίας. Για όσους είχαν παρακολουθήσει την αντίστοιχη συνάντηση της Πεσκάρας τον Σεπτέμβριο του 1986, το αποτέλεσμα ήταν σίγουρα θριαμβευτικό : Μια απίστευτα μεγάλη συγκέντρωση πολιτικών προσωπικοτήτων, διανοητών, δημοσιογράφων και αγωνιστών από όλη την Ευρώπη και την Αμερική. Διαλέξεις σε αμφιθέατρα με εκατοντάδες ακροατές και επεξεργασία ενός μεγάλου φάσματος θεμάτων σε "εργαστήρια" με συμμετοχές δεκάδων. Όμως πέρα από την ευφορία της επέκτασης διέκρινε κανείς εύκολα τα σημεία μιας σειράς εντάσεων που βρίσκονται σε εξέλιξη μέσα στο πράσινο κίνημα.

Ιδιαίτερα η προοπτική του 1992 και η Ευρώπη εκτός της ΕΟΚ, τροφοδοτούν αρκετούς προβληματισμούς, τόσο σχετικά με το χαρακτήρα της τελευταίας όσο και σχετικά με τη νέα "διεθνή οικονομική τάξη" που αναδύεται στα τέλη του εικοστού αιώνα. Η "Ευρώπη χωρίς σύνορα", αποτελεί σίγουρα μια ριζοσπαστική προοπτική, που δεν παύει όμως να συνδέεται με την εγκαθίδρυση κάποιων άλλων συνόρων στην περίμετρο του ίδιου χώρου. Μια νέα υπερδέναμη, κοντά στις άλλες, φαίνεται να αποτελεί περιεχόμενο της πολιτικής μεγάλου μέρους του ευρωπαϊκού κατεστημένου, πράγμα που σημαίνει ότι η ανεπιφύλακτη αποδοχή της ευρωπαϊκής ενοποίησης από διάφορους πολιτικούς παράγοντες συνιστά μορφή ενσωμάτωσης και χειραγώγησης.

Σ' αυτή την Ευρώπη με αυτό το περιεχόμενο, κατευθύνεται η αντίρρηση των Σουηδών οικολόγων, που όπως είναι γνωστό, πρόσφατα συγκέντρωσαν πάνω από 5% των ψήφων στέλνοντας 20 μέλη τους στο εθνικό κοινοβούλιο. Ενώ ο ρεαλισμός των Γερμανών Πρασίνων υπογράμμιζε ότι η υπάρχουσα ευρωπαϊκή ενοποίηση, κατάφερε, αν μη τι άλλο, να εξαλείψει σημαντικές εστίες εθνικών ανταγωνισμών, οι ΕΟΚ ευρωπαίοι φαίνονται να αισθάνονται ανησυχίες από μια πολυεθνική συσπείρωση που απειλεί με νέους διαχωρισμούς την διεθνή κοινωνία.

Από την άλλη πλευρά το σύνθημα της "Ευρώπης των περιφερειών" φαίνεται να προωθεί μια άλλη κατεύθυνση υπέρβασης και αποδυνάμωσης του εθνικού κράτους : Πέρα από τις συσσωματώσεις των εθνών, "διοικητική εκπροσώπηση των μειονοτήτων και των περιφερειών δημιουργεί νέα πρότυπα αναδιανομής και ανασυγκρότησης της εξουσίας. Οι τοπικές και εθνικές ιδιαιτερότητες της Ευρώπης (Βάσκοι, Βαλώνοι,

Καταλανοί, Βρετόνοι, Οναλοί, Βορειοϊταλοί κλπ) μπορούν έτσι να διεκδικήσουν μια άλλη μορφή πολιτειακής έκφρασης απαλαγμένης από τις αντιθέσεις και καχυποψίες του παρελθόντος.

Σε μια πρώτη προσπάθεια απεικόνησης των ιδιαιτεροτήτων, οι Πράσινοι της Φλωρεντίας έδωσαν ένα χάρτη της Ευρώπης των περιφερειών. Καλή η προσπάθεια, όχι όμως και δίχως λάθη, αν κρίνει κανείς από τις μάλλον αρχαίες ονομασίες (Λυδία, Λυκία κλπ) που χρησιμοποιήθηκαν για να δηλώσουν περιοχές της Μικρασίας!

Κατά τα άλλα οι ιταλοί μεταφραστές και οι ιταλοί ομιλητές κατάφεραν να κάνουν αρκετές ομιλίες ακατανόητες- ίσως γιατί το μεσογειακό ταπεραμέντο τους και η συναισθηματική τους φόρτιση δεν μπορούσε να τιθασεύσει και να οργανώσει τη ροή του λόγου. Μικρό το κακό βέβαια, αν λάβει κανείς υπ' όψιν του την προσφορά των ιταλών φίλων, το πραγματικά τεράστιο οργανωτικό τους έργο, μέσα στο μοναδικό αρχιτεκτονικό παράδεισο της Φλωρεντίας. Με κύρια αφίσα βασισμένη σε αναγεννησιακό θέμα, οι Πράσινοι έδειξαν διαθέσεις για ένα νέο "ολιστικό" λόγο, μέσα από τη σύζευξη της προβληματικής για τη φύση και την κοινωνία.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΧΙΖΑΣ

Οι ύποπτοι

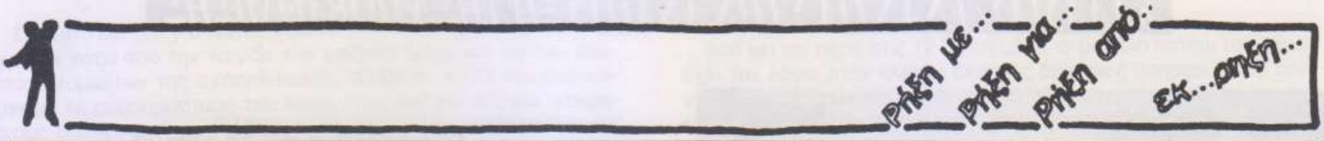
Τα νομοθετήματα που ρυθμίζουν την λειτουργία και τις αρμοδιότητες των σωμάτων ασφαλείας, ιδωμένα από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών, είναι κείμενα ανατριχιαστικά, που οργανώνουν τον μισθοδοτούμενο χαφιεδισμό και νομιμοποιούν την καταστολή, την κατάργηση και τον εξευτελισμό των συνταγματικών ορίων προστασίας της προσωπικής ζωής και της κοινωνικής και πολιτικής έκφρασης. Σημαντική μέσα σ' αυτά θέση κατέχουν οι αλλοδαποί, που με όρους γενικούς και αόριστους, θολούς και επίφοβου περιεχομένου, αναγορεύονται πάντα σε ύποπτους και εχθρούς της κρατικής μας τάξης και των εθνικών μας οραμάτων.

Η σύσταση της Επιτροπής Δίωξης Ειδικών Εγκλημάτων, με διατοπικές αρμοδιότητες και σκοτεινά καθήκοντα, προκαλεί μελαγχολικές σκέψεις για την μεθόδευση και την εκλέπτυνση της οργάνωσης και της εξειδίκευσης της κρατικής αυθαιρεσίας καθώς και για την κοινωνική αδιαφορία που την νομιμοποιεί.

Θα πρέπει, όμως, να θυμίσουμε, σ' ότι αφορά τους ξένους, ότι η αστυνομική αυθαιρεσία δεν χρειάστηκε ποτέ την βοήθεια των νόμων και του Συντάγματος για να στηρίξει και να δικαιολογήσει τη δράση της απέναντι σ' αυτούς.

Οι ξένοι παρακολουθούνται, ελέγχονται, ερευνούνται, φυλακίζονται, κρατούνται απεριόριστα, δέρνονται,εξευτελίζονται και απελαύνονται χωρίς άσκοπες ευαισθησίες και χρονοβόρες διαδικασίες εξεύρεσης νομικού ερείσματος για όλη αυτή τη συμπεριφορά. Η έλλειψη ή μάλλον η αποδυνάμωση των θεσμών δικαστικής προστασίας, σ' ότι τους αφορά, μαζί με την άγνοια και την απομόνωση αναδεικνύονται σε όπλα ισχυρότερα από οποιαδήποτε νομική ή συνταγματική ρύθμιση.

Έτσι, στο διάστημα της λειτουργίας μας είδαμε επανειλημμένα όχι μόνο τα μεμονωμένα άτομα αλλά και τις οργανωμένες κοινότητες των ξένων φοιτητών και εργαζόμενων να παρακολουθούνται, να πιέζονται, να ελέγχονται και να αποδυναμώνονται από την αστυνομική παρέμβαση. Το έχουμε πει και άλλοτε. Το ελληνικό κράτος νοιώθει να απειλείται από μερικές χιλιάδες οικόσιτες Φιλιππινέζες και άλλους τόσους μελαμψούς άνεργους ή εργάτες, λες και η "τρομοκρατία" οργανώνεται στις κουζίνες των σπιτιών της Εκάλης και της Κηφισιάς.

ΠΑΣΟΚ ΕΙΡΗΝΗ... ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Μετά την πετυχημένη ανάπτυξη της μικρομεσαίας πολεμικής βιομηχανίας του ΠΑΣΟΚ —που μεταξύ άλλων παρήγαγε το αυτόματο ντουφέκι G3 για τον ελληνικό στρατό και για εξαγωγές, καθώς και την... ουρά ορισμένων αεροσκαφών (ενώ η Τουρκία τον ίδιο καιρό άρχισε παραγωγή F-16 καθώς και τελευταίου τύπου βαρύ επιθετικό πυροβολικό, π.χ. ρουκέτες)— ξεκίνησε να διοργανώνει «εκθέσεις αμυντικού εξοπλισμού» ονόματι defendory.

Φυσικά οι μικρομεσαίοι μπακάληδες δεν έχουν να πουλήσουν και τίποτα σημαντικό εκτός από ελαφρύ οπλισμό και άφθονα πυρομαχικά —ας είναι καλά ο Μποδοσάκης που τους κληροδότησε το εργοστάσιο . Απλά στήνουν αυτές τις εκθέσεις για να κάνουν τους μεσάζοντες στις δυτικές εταιρείες και τα αντολικά κράτη που θέλουν να πουλήσουν στους 'Αραβες και σε άλλους εκπροσώπους του υπανάπτυκτου και σ' αυτό τον τομέα Τρίτου Κόσμου.

Δυστυχώς όμως ο ρόλος των πολεμικών μας... μπακάληδων δεν εξαντλείται στις μεσιτείες και τις ανάλογες γενναίες προμήθειες που «τσιμπάνε». Στον τομέα των πυρομαχικών έχουν σπάσει τον παρασιτικό χαρακτήρα της χώρας και κάνουν εξαγωγές προς κάθε κατεύθυνση, ήταν δε απ' αυτούς που στήριξαν τον πόλεμο του Κόλπου στέλνοντας —υπερήφανα και πολυδιάστατα— οβίδες και στους δυο εμπολέμους, Ιράν και Ιράκ, δεκαπλασιάζοντας τουλάχιστον τα κέρδη τους.

Το ΠΑΣΟΚ ήρθε να δώσει έναν νέο ορισμό της ειρήνης μ' αυτές του τις δραστηριότητες. Ειρήνη είναι να τα 'χουμε καλά με όλους για να πουλάμε σε όλους, ακόμα και όπλα αν χρειαστεί, για να κάνουν πόλεμο! Και βέβαια αυτά τα κυκλώματα, επειδή είναι ημιπαράνομα και αδιαφανή, όσο προχωράει η πολιτική διάλυση της κυβέρνησης, θα επεκτείνουν τις δουλειές τους είτε σαν απλοί μεσάζοντες είτε άμεσα σαν μικρομεσαίοι παραγωγοί και έμποροι.

Η σημαντική... βιοτεχνία μπορεί και πρέπει να μείνει μόνο αμυντική με ελάχιστο πλεόνασμα για ώρες ανάγκης ή για ενίσχυση εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων, όπως της Κύπρου, των Κούρδων, της Νικαράγουα των Παλαιστινίων κλπ.

Και βέβαια πρέπει να μπορούμε να παράγουμε κάθετα όλα τα είδη όπλων για τη δικιά μας αυτόνομη άμυνα. Παραπέρα όλη αυτή η διαδικασία πρέπει να είναι πλήρως διαφανής για να ελέγχεται άμεσα από το λαό.

Ο εγχειρισμένος σοσιαλιστής Παπανδρέου, μετά την πρωτοβουλία ειρήνης των 6, μετατρέπεται στον πιο βρώμικο καπιταλιστή που προσδοκά υπερκέρδη από το έγκλημα του εμπορίου όπλων. Στη Σουηδία —το μοντέλο του— κάποιοι έγκυροι δημοσιογράφοι, επικαλούμενοι μαρτυρίες και ορισμένες αποδείξεις, κατηγορούν την πολεμική βιομηχανία όπλων Boffors ότι δολοφόνησε τον Πάλμε γιατί ερευνούσε την ανάμειξή της στην παράνομη πώληση όπλων στον Κόλπο και αλλού.

Εδώ, όπως είπαμε, δεν είναι Σουηδία, είναι Ψωραντρέαινα, «είμαστε φτωχοί, αφήστε μας να βγάλουμε κάνα φράγκο», με νόμους και ηθικές θα ασχοληθούμε τώρα; Αφού οι Πέρσες ή... οι Αράπηδες θέλουν να σκοτώνονται, εμείς τι να τους κάνουμε;»

Κυκλοφόρησε το καλοκαίρι το βιβλίο NICARAGUA LIBRE της σ. Εύης Κώτσου με ένα πανόραμα φωτογραφικό από την καθημερινή ζωή της μετα-επαναστατικής Νικαράγουας. Από την έκδοση αυτή τα 1.000 αντίτυπα πήγαν για οικονομική ενίσχυση στη Νικαράγουα. Η Εύη με το δικό της τρόπο, τη δική της ευαισθησία, με τη μηχανή και το πινέλο, μας μεταφέρει στις μακρινές φτωχογειτονιές της Νικαράγουας, που πλημμυρίζουν από μικρά παιδιά.

ΚΑΛΑΜΑΣ: ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗΣ

Το πρόβλημα και το κίνημα

Αν θέλουμε να μιλήσουμε πάνω στην πραγματικότητα των γεγονότων γύρω από το ζήτημα του Καλαμά, πρέπει αναγκαστικά να ξεκινήσουμε από την αναφορά μας σ' αυτό το πρωτόγνωρο κίνημα.

Η Θεσπρωτία είναι ένας υποβαθμισμένος και παραμελημένος νομός, που η θέση του ανάμεσα στην υπεραναπτυγμένη τουριστικά Κέρκυρα και τα επίσης αναπτυγμένα Ιωάννινα (έχουν εκτός από βιομηχανίες, πανεπιστήμιο, αεροδρόμιο κλπ., περισσότερο πληθυσμό, εκλέγουν περισσότερους βουλευτές, είναι πατρίδα μεγάλων «ευεργετών» καθώς και πολιτικών ανδρών που συνήθως στις κυβερνήσεις που μετέχουν καταλαμβάνουν το υπουργείο εξωτερικών, Αβέρωφ-δεξιάς, Παπούλιας-ΠΑΣΟΚ κλπ), τον κάνουν να φαίνεται ακόμα πιο φτωχός. Οι Θεσπρωτοί είναι από τους πρώτους σε μετανάστευση σ' όλη την Ελλάδα, απ' τη δεκαετία του '60. Τα τελευταία χρόνια όμως υπήρξε μια σχετική σταθεροποίηση για την περιοχή στις εργασίες και τα εισοδήματα, γίνανε κάποια έργα υποδομής για τη γεωργία, ενώ οι νέοι της περιοχής καθώς και μετανάστες επέστρεψαν στον τόπο τους για να εγκατασταθούν και να δουλέψουν.

Το σχέδιο ρύπανσης του ποταμού που αρδεύει και υδρεύει την πλειοψηφία της περιοχής, από τα λύματα των Ιωαννίνων, υπάρχει ακόμα από την εποχή της χούντας και ξεκινάει να σχεδιάζεται και να εφαρμόζεται επίσημα από το '74-'75. Σήμερα όμως επί σοσιαλισμού φτάνει στην πραχτική του κατάληξη, να χτιστεί το εργοστάσιο (Πολωνικό!) που θα οδηγεί τα λύματα «βιολογικά καθαρισμένα» στα νερά του Καλαμά. Έτσι για άλλη μια φορά όχι μόνο αναπαράγεται το μοντέλο του υδροκεφαλισμού της Αθήνας, στα Γιάννενα, που με τα λύματά τους απειλούν να εξαφανισούν μια αγροτική περιοχή, αλλά οι Θεσπρωτοί νιώθουν για άλλη μια φορά στο πετσί τους τι σημαίνει ανάπτυξη για τους ίδιους και πώς την εννοεί το νεοελληνικό κράτος.

ΤΑ ΛΥΜΑΤΑ ΣΠΑΝΕ ΤΗ ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Συνέντευξη με την «Επιτροπή Αγώνα»

Ρήξη: Μιλάμε με τον Πάυλο Αλεξίου, μέλος της Επιτροπής Αγώνα.

Ας ξεκινήσουμε με την σημερινή κατάσταση της Θεσπρωτίας. Από άποψη απασχόλησης, εργασιών, ανάπτυξης, τι κατάσταση επικρατεί;

Π. Αλεξίου: Σήμερα στη Θεσπρωτία μπορούμε να μιλήσουμε κύρια για έναν αγροτικό πληθυσμό. Για ,έναν πληθυσμό που ασχολείται κύρια με γεωργοκτηνοτροφικές εργασίες.

Ρήξη: Πόσες χιλιάδες ζουν στην Θεσπρωτία;

Π. Αλεξίου: Γύρω στις 40.000. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ασχολείται με γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες. Στη συνέχεια έγιναν κάποια έργα αρδευτικά στην περιοχή της Παραμυθιάς προς τη Γλυκή. Τα έργα αυτά αναζωογόνησαν τις περιοχές. Σημειωτέον ότι αυτές οι περιοχές είναι και οι μόνες που κρατάνε και νέο πληθυσμό στα χωριά τους, ενώ τ' άλλα τα χωριά, που είναι κύρια κτηνοτροφικά ερημώνουν μέρα με τη μέρα.

Υπολογίζεται να ποτίσει γύρω στα 32.000 στρέμματα. Αν είχε γίνει τη δεκαετία του '60 δεν θα είχε δημιουργηθεί αυτό το φαινόμενο της μετανάστευσης.

Υπάρχει οικοδομική κίνηση που στηρίχθηκε, κύρια τα τελευταία χρόνια, στην επιστροφή κάποιων μεταναστών. Φτιάχνουν ένα κομπόδεμα έξω, γυρνούνε πίσω, χτίζουν ένα σπίτι είτε για να μείνουν οι ίδιοι, είτε για να προικίσουν την κόρη τους, είτε για να το νοικιάσουν.

Οικοδομική κίνηση, παρατηρήθηκε και από την ανάπτυξη του τουρισμού.

Ρήξη: Ας περάσουμε λίγο στο ποτάμι, στην ιστορία του. Από ποιές περιοχές περνάει; Τι ζωή δίνει στην περιοχή;

Π. Αλεξίου: Οι πηγές του είναι στον νομό Ιωαννίνων κοντά στην περιοχή Δελβινακίου Πογωνίου. Αρδεύει αρκετές εκτάσεις του νομού Ιωαννίνων, συνεχίζει μέσα στη Θεσπρωτία και έχει τις εκβολές του στο βόρειο άκρο της, κοντά στην Σαγιάδα. Πριν τη Σαγιάδα φτιάχνει ένα θαυμάσιο, εξαίρετο βιότοπο, μόνο που δεν έχει περιληφθεί στη σύμβαση «Ραμ-σαρ». Η σύμβαση Ραμ-σαρ είναι μια διεθνής σύμβαση με την οποία προστατεύονται κάποιοι βιότοποι σε παγκόσμιο επίπεδο. Η κάθε κυβέρνηση προτείνει τους βιότοπους που θέλει να προστατευτούν. Στην Ελλάδα υπάρχουν 11-12 τέτοιοι βιότοποι που προστατεύονται με τη σύμβαση «Ραμ-σαρ».

Ρήξη: Και ο Καλαμάς δεν είναι μέσα;

Π. Αλεξίου: Όχι, όπως και άλλοι σημαντικοί βιότοποι, μια και δεν προτάθηκε από την ελληνική κυβέρνηση.

Ρήξη: Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι Θεσπρωτία σημαίνει Καλαμάς και αν αυτός εξαφανιστεί θα πεθάνει η περιοχή.

Ας περάσουμε στον αγώνα. Υπάρχει μια προϊστορία αγώνων, απ' ότι ξέρω. Πότε ξεκινήσατε;

Π. Αλεξίου: Από το 1975 υπάρχει απόφαση των νομαρχών Θεσπρωτίας και Ιωαννίνων η οποία ορίζει τον Καλαμά αποδέκτη λυμάτων χωρίς να υπάρχει καμιά μελέτη.

Ρήξη: Χωρίς βιολογικό καθαρισμό;

Π. Αλεξίου: Τίποτα απολύτως. Και όχι μόνον αυτό. Η απόφαση πάρθηκε σε μια περίοδο που έχουμε υπηρεσιακούς και όχι αιρετούς προέδρους κοινοτήτων. Αυτή η απόφαση φαίνεται ότι στη συνέχεια θα ταλαιπωρήσει πάρα πολύ τον Θεσπρωτικό λαό, γιατί πάνω σ' αυτήν στηρίχθηκαν και όλες οι επόμενες επιλογές. Στη συνέχεια μετά το '81...

Ρήξη: Μέχρι το '81 δεν έχει γίνει κανένα έργο;

Γι' αυτό και ξεσηκώνονται. Από το '74-'75 υπήρξαν «επιτροπές αγώνα» κάτω από την «αιγίδα των μαζικών φορέων» και των εκάστοτε κομμάτων της αντιπολίτευσης (ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ) που ανάγκαζαν με τη συμπαράσταση του λαού, τους πολιτευτές και υποψηφίους υπουργούς του ΠΑΣΟΚ το '81 (π.χ. Τσοχατζόπουλος «τα λύματα θα περάσουν πάνω από το πτώμα μου») να παίρνουν θέση ενάντια στα σχέδια μόλυνσης. Από πέρσι όμως που το εργοστάσιο έχει φτάσει στο τελευταίο στάδιο κατασκευής και τα κόμματα ανοιχτά έχουν ξεπουλήσει την υπόθεση – το ΠΑΣΟΚ είναι πια κυβέρνηση και το ενδιαφέρει η πάση θυσία ανάπτυξη, ενώ το ΚΚΕ έχει εκλέξει τον δικό του δήμαρχο στα Γιάννενα με κεντρική προεκλογική υπόσχεση να λύσει το πρόβλημα των λυμάτων Ιωαννίνων, άλλωστε και το εργοστάσιο «βιολογικού καθαρισμού» είναι της σοσιαλιστικής Πολωνίας (της πιο μολυσμένης χώρας στην Ευρώπη) και άρα θα ωφεληθούν και οικονομικά οι «σύντροφοι» – δημιουργείται μια «ομάδα πρωτοβουλίας» που τυπώνει ενημερωτικό υλικό και γυρίζει για πάνω από 6 μήνες όλα τα χωριά της περιοχής ξεσηκώνοντάς τα. Τέλη Αυγούστου γίνεται η πρώτη συμβολική κατάληψη της νομαρχίας και κλείσιμο του λιμανιού, όπου ταυτόχρονα εκλέγεται μέσα από την κινητοποίηση νέα «επιτροπή αγώνα» που καλεί σε οριστικό κλείσιμο του νομού για τις 12 Σεπτέμβρη. Στο μεταξύ απέναντι στην διατεταγμένη «μελέτη» των κρατικών επιστημόνων της παρέας του Μάργαρη, εμφανίζονται άλλες επιστημονικές προτάσεις από καθηγητές των πανεπιστημίων Ιωαννίνων και Πατρών που συντάσσονται με το αίτημα του κινήματος «όχι τα λύματα στον Καλαμά ούτε βιολογικά καθαρισμένα», και με σαφές πολιτικό σκεπτικό «ενάντια στην κοινωνία της μόλυνσης»!

Από κει και πέρα στις 12 Σεπτέμβρη το μεγάλο ποτάμι του λαού έχει τον λόγο: όταν κλείνει όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και την νομαρχία με τρακτέρ, όταν στήνει οδοφράγματα-μπλόκα άμεσα ελεγχόμενα από τα χωριά, όταν αποκλείει το λιμάνι, όταν οι εμπορικοί σύλλογοι κλείνουν όλα τα μαγαζιά, όταν στήνεται πρωτοβουλιακά ραδιοφωνικός σταθμός, όταν γίνονται διαδηλώσεις-πορείες 10.000 ατόμων, όταν κάθε βράδυ συνεδριάζει ανοιχτά η επιτροπή αγώνα μπροστά στην κλειστή νομαρχία με τη συμμετοχή συνεχώς χιλιάδων κόσμου, όταν σχεδόν κάθε μέρα έχουμε «παρελάσεις» τρακτέρ και αυτοκινήτων μέσα στην πόλη, όταν κλείνουν τα σχολεία γιατί οι γονείς δεν στέλνουν τα παιδιά τους, όταν ο κόσμος ενώνεται πέρα από κομματικές διαφορές και δεν επιτρέπει σε κανένα εκπρόσωπο κόμματος να «χαιρετήσει» από την εξέδρα τον αγώνα, όταν καίει την νεοφασιστική «ψεύτρα» «Αυριανή», όταν αγρότες για να μην αδυνατίσουν τα μπλόκα μαζεύουν συλλογικά εκ περιτροπής την σοδειά τους, όταν γίνεται πλέον συνείδηση στον κόσμο ότι ο αγώνας τους στρέφεται άμεσα εναντίον της υδροκέφαλης-μολυσματικής ανάπτυξης και της επιστήμης που την στηρίζει, όταν ο κόσμος φωνάζει «λύσεις οικολογικές και όχι τεχνοκρατικές», όταν καταγγέλλει όλα τα κόμματα και πιστεύει μόνο στις δυνάμεις του... Κι όλα αυτά για 40 μέρες! Τότε μπορούμε να καταλάβουμε γιατί μιλάμε για μια εντελώς νέα ποιοτική πολιτική κατάσταση του λαού της Θεσπρωτίας. Ας θυμηθούμε ότι αναφερόμαστε σε μια περιοχή με περίπου 40 χιλιάδες πληθυσμό και με ελάχιστη ως ανύπαρκτη παράδοση μαζικών κινητοποιήσεων.

Π. Αλεξίου: Ξεκίνησαν κάποιες δημοπρασίες για τα αποχετευτικά έργα των Ιωαννίνων, έγινε όμως προσφυγή και ακυρώθηκαν. Μέσα απ' αυτές τις διαδικασίες οι κάτοικοι άρχισαν να παίρνουν χαμπάρι ότι κάτι γίνεται, υποσχέθηκε η προηγούμενη κυβέρνηση ότι θα κάνει βιολογικό καθαρισμό. Τελικά δεν πρόφτασε να γίνει τίποτε. Μας πρόλαβε η άλλη κυβέρνηση, η οποία είχε υποσχεθεί προεκλογικά ότι δεν πρόκειται να πέσουν τα λύματα στον Καλαμά, ούτε ακόμα και με βιολογικό καθαρισμό.

Ρήξη: Για τα Ιωάννινα θα μπορούσε να υπάρξει άλλη λύση εκτός από τη λίμνη, γιατί κι αυτό ήδη είναι ένα τεράστιο οικολογικό πρόβλημα;

Π. Αλεξίου: Εμείς με βάση κάποιες επιστημονικές απόψεις οι οποίες όμως δεν είναι μελέτες, αλλά και με βάση τη διεθνή εμπειρία λέμε ότι υπάρχουν λύσεις. Διεθνώς πλέον οι υδάτινοι πόροι και μάλιστα τα γλυκά νερά αποκλείονται από αποδέκτες λυμάτων. Γίνεται προσπάθεια να έχουμε χερσαίους αποδέκτες. Όχι πως και εκεί δεν θα έχουμε πρόβλημα μόλυνσης και εκεί θα πρέπει ο λαός με το κίνημα του σε κάθε φάση να προσπαθεί να παρεμβαίνει και να αποτρέπει πιθανή μόλυνση και του εδάφους και των υπόγειων υδάτων. Υπάρχουν και άλλες λύσεις έξω από τη λίμνη και το ποτάμι και αυτό ακριβώς είναι και το κεντρικό μας σύνθημα: ούτε λίμνη ούτε ποτάμι.

Ρήξη: Και φτάνουμε σήμερα στο εργοστάσιο βιολογικού καθαρισμού...

Π. Αλεξίου: Η κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη πλέον ο Καλαμάς να γίνει αποδέκτης. Ο Γιαννιώτης δήμαρχος μόλις εκλέχτηκε προώθησε τα έργα για τον βιολογικό καθαρισμό.

Ρήξη: Με ποιους εκλέχτηκε;

Π. Αλεξίου: Με το ΚΚΕ.

Ρήξη: Είχε στο πρόγραμμά του θέση για το αποχετευτικό πρόβλημα των Ιωαννίνων;

Π. Αλεξίου: Ναι, υποστήριζε ότι θα λυθεί με το εργοσάσιο βιολογικού καθαρισμού και με διοχέτευση μετά, των προϊόντων του βιολογικού καθαρισμού στον ποταμό Καλαμά. Στο συνέδριο της ΚΕΔΚΕ της Ρόδου δήλωσε συγκεκριμένα ότι αυτή είναι πάγια θέση των Γιαννιωτών. Είναι δηλαδή μια συγκεκριμένη πολιτική επιλογή που έχει να κάνει, εκτιμάω εγώ προσωπικά, αλλά και η Επιτροπή Αγώνα το έχει αναφέρει πάρα πολλές φορές, με την προσπάθεια, λύνοντας ένα σημαντικό πρόβλημα της πόλης των Ιωαννίνων, να ανέβουν οι μετοχές αυτού του κόμματος το οποίο έχει έναν ενδόμυχο πόθο: να βγάλει έναν βουλευτή κόκκινο στα Γιάννενα. Να κάνει δηλαδή βουλευτή τον δήμαρχο. Και ποντάρει πάνω σε ορισμένα τοπικιστικά μικροαστικά αισθήματα κάποιου κόσμου που λέει το ποτάμι τους δεν μας ενδιαφέρει·

Και ακόμη πιο έντονο παρουσιάζεται το πρόβλημα στην περίπτωση των νοσοκομειακών λυμάτων, τα οποία είναι άκρως επικίνδυνα. Στα Γιάννενα γίνεται επίσης μια καινούργια μεγάλη πανεπιστημιακή μονάδα, από τις πιο μεγάλες στη χώρα. Έχει δικό της σύστημα βιολογικού καθαρισμού. Από κει τα λύματα θα πηγαίνουν σε κεντρικό εργοστάσιο της πόλης. Η έκθεση του ΕΛΚΕΠΑ, που έγινε με την αιγίδα συγκεκριμένων προσώπων που πρόσκεινται ακόμη και στο κυβερνητικό κόμμα, έκρινε ότι ο βιολογικός καθαρισμός είναι επικίνδυνος και για τους εργαζόμενους στη μονάδα αυτή αλλά και για τα τελικά λύματα.

Ρήξη: Ας περάσουμε τώρα λιγάκι στους ανθρώπους του αγώνα. Πώς ξεκινήσατε ποιοι κλπ.;

Π. Αλεξίου: Πριν από μας είχαν γίνει κάποιες προσπάθειες με επιτροπές αγώνα αλλά δεν καρποφορήσανε γιατί ήταν προσπάθειες από τα πάνω. Ήταν δηλαδή προσπάθειες κάποιων επώνυμων αρχόντων πολιτευτών, δημοτικών παραγόντων, οι οποίοι δεν είχαν τόσο τον καημό του Καλαμά αλλά είχαν κάποιους άλλους δικούς τους καημούς, και είχαν κάποιες άλλες πολιτικές σκοπιμότητες. Έτσι ο λαός, που έχει αισθητήριο και διακρίνει πίσω από το κίβδηλο πράγμα τον αντίπαλό του, δυσπιστούσε. Και οι ι-

Τελικά ο Κουλούρης –υφυπουργός εσωτερικών– πράσινος απ' το κακό του, όπως βεβαιώνουν αυτόπτες μάρτυρες, μετά από μια μαραθώνια συζήτηση στυλ «Αλληλεγγύης», με τον κόσμο να ακούει από τα μεγάφωνα τι διαμειβόταν στην «τράπεζα των διαπραγματεύσεων», αναγκάστηκε μπροστά σε χιλιάδες κόσμου με μαύρες σημαίες και δεκάδες παρατεταγμένα τρακτέρ ν' ανακοινώσει τη διακοπή των έργων που έχουν αποδέκτη τον Καλαμά και την διενέργεια εναλλακτικών μελετών για άλλη μορφή διάθεσης των λυμάτων!

Πρόκειται λοιπόν πραγματικά για ένα αυθεντικό λαϊκό κίνημα, πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα όχι μόνο γιατί ξεπέρασε σε αυτοοργάνωση και δυναμικότητα το προηγούμενο του κινήματος των καθηγητών, αλλά και για το περιεχόμενο που έβαλε.

Εθελοτυφλούν όσοι δεν βλέπουν ότι το κίνημα των Θεσπρωτών είναι άμεσα οικολογικό-εναλλακτικό γιατί εν δυνάμει έβαλε τρία θέματα:

1. Όχι στην υδροκέφαλη ανάπτυξη της πόλης εις βάρος της υπαίθρου και του χωριού, όχι στη λύση των προβλημάτων των ανεπτυγμένων περιοχών εις βάρος των υπανάπτυκτων.

2. Όχι στην νεοελληνική «άρπα-κόλλα» «λύση» προβλημάτων που δεν στηρίζεται σε κοινά αποδεκτούς κανόνες για τη διαχείριση του δημόσιου χώρου, αλλά στο τι είναι πιο εύκολο και φτηνό άμεσα για κάποιους.

3. Άνοιξε τον δρόμο για την εναλλακτική χρήση των «σκουπιδιών» του πολιτισμού της κατανάλωσης που δεν ενδιαφέρεται για τη μόλυνση της φύσης. Ιδιαίτερα πρότεινε διαφορετικές-οικολογικές λύσεις για το πρόβλημα των λυμάτων που μέχρι σήμερα στην Ελλάδα λύνεται με ένα σωλήνα που οδηγεί τα λύματα στην θάλασσα ή στα ποτάμια!

4. Με την αναγνώριση ότι λίμνη και ποταμός αποτελούν ενιαίο οικοσύστημα έφερε μια νέα εποχή στην Ελλάδα αυτήν του σεβασμού του κοινού δημόσιου χώρου, ενώ απλά θα μπορούσε να πει κατά το νεοελληνικό τοπικιστικόν, συντεχνιακόν «δεν με νοιάζει πού θα τα ρίξετε, αρκεί να μην πέσουν σε μένα», ενώ αντίθετα οι Γιαννιώτες κλασσικοί νεοέλληνες αδιαφόρησαν για το πού θα πέσουν τα λύματα που οι ίδιοι παρήγαγαν!

Ενάντια στη μόλυνση και την «οικολογία» της μεταπολίτευσης

Πρώτα απ' όλα πρέπει να απαντήσουμε σε ένα βασικό ερώτημα: γιατί οι Θεσπρωτοί ξεσηκώθηκαν πριν καν δουν τα αποτελέσματα του προβλήματος, ενώ οι Αθηναίοι για παράδειγμα είναι εντελώς παθητικοί μπροστά στο νέφος που τους σκοτώνει καθημερινά;

Πιστεύουμε ότι η απάντηση είναι πιο απλή απ' ό,τι δείχνει.

διοι άλλωστε δεν πήραν τέτοιες πρωτοβουλίες που να κινητοποιήσουν τον κόσμο.

Πριν δυο - τρια χρόνια, το '85, συγκροτείται μια άλλη επιτροπή αγώνα, στο ίδιο στυλ όμως με επικεφαλής τον δήμαρχο Ηγουμενίτσας άλλους δημάρχους και προέδρους εκλεγόμενους με το ΠΑΣΟΚ, οι οποίοι κάνανε μια κινητοποίηση, αποκλεισμό του νομού για μια μέρα.

Μια ομάδα αριστερών ανθρώπων, στην αρχή, δυναμικών αγροτών και στη συνέχεια και κάποιων προοδευτικών και τιμίων, θα έλεγα, προέδρων κοινοτήτων οι οποίοι είδαν αυτή την κατάσταση άρχισαν να δραστηριοποιούνται. Κάναν μια πρώτη συνάντηση, διαπίστωσαν ότι ο κόσμος ήταν ανημέρωτος και ότι όλες οι πλευρές του προβλήματος δεν είχαν αναδυθεί και επιλέξανε μια μέθοδο για να πλησιάσουν τον κόσμο.

Πιστεύω ότι αυτό είναι και το στοιχείο της επιτυχίας όλης της κίνησης της «ομάδας πρωτοβουλίας», όπως ονομάστηκε, για να μην πέσουν τα λύματα στον Καλαμά. Ξεκίνησε χωριό το χωριό μια, δυο, τρεις και τέσσερις φορές, συζήτησε μαζί μ' όλους τους χωριανούς το πρόβλημα. Ο κόσμος την πίστεψε είδε ότι υπάρχει ενδιαφέρον όχι για κάποιους συγκεκριμένους πολιτικούς λόγους αλλά για το ίδιο το ποτάμι, για το ίδιο το πρόβλημα. Ήταν το στοιχείο της εμπιστοσύνης που απέκτησαν. Ξεκινήσαμε από τις 20 Μαρτίου όπου σε μια σύσκεψη προέδρων κοινοτήτων και κοινοτικών συμβουλίων στο χωρίο Πηγαδούλια βγήκε το πρώτο ψήφισμα το οποίο καλούσε το δήμαρχο Φιλιατών μέσα σε συγκεκριμένο τακτό χρονικό διάστημα να συγκαλέσει λαϊκή γενική συνέλευση στην Ηγουμενίτσα προκειμένου να δούμε πως θα προχωρήσουμε.

Για έξι μήνες, σχεδόν όλες τις ημέρες της βδομάδας, ήμασταν σε κάποιο χωριό. Όργωσα κυριολεκτικά τα χωριά. Δεν τα οργώσαμε για μια προεκλογική εκστρατεία και ο κόσμος το εκτίμησε αυτό. Τα οργώσαμε για ένα συγκεκριμένο πρόβλημα.

Ρήξη: Μπορούμε να μιλήσουμε για κάποιο είδος μεγάλης πορείας;

Π. Αλεξίου: Μπορούμε.

Ρήξη: Ένα ποτάμι που κάποτε ξέσπασε. Εσείς το περιμένατε αυτό το οποίο έγινε;

Π. Αλεξίου: Να πω την αλήθεια, προσωπικά, δεν περίμενα αυτήν την ένταση και αυτήν την έκταση. Πίστευα ότι τα κυρίαρχα κόμματα, οι μηχανισμοί, οι ντόπιοι παράγοντες οι οποίοι τόσα χρόνια είχαν εγκλωβίσει τον κόσμο θα ασκούσαν πολλές πιέσεις. Αλλά τελικά ο κόσμος αντιλήφθηκε το μέγεθος του προβλήματος. Καταφέραμε η «ομάδα πρωτοβουλίας», επιτροπή αγώνα στη συνέχεια, να αποκτήσει την εμπιστοσύνη του κόσμου. Αυτά τα δύο στοιχεία είναι που οδήγησαν τον κόσμο στο να κατέβει κατά κύματα και να πραγματοποιήσει αυτή τη μεγαλειώδη και πρωτόγνωρη κινητοποίηση.

Ρήξη: Τι είχατε προγραμματίσει από άποψη κινητοποιήσεων, και μορφών αγώνα; Και τι βγήκε απ' αυτόν για να καταλάβουμε την έκταση αυτού του ξεσπάσματος.

Π. Αλεξίου: Γενικά είχαμε σχεδιάσει κάποιο πλαίσιο κινητοποίησης. Δεν νομίζω ότι ξεφύγαμε και βρήκαμε πάρα πολλές μορφές που δεν τις είχαμε και εμείς στο μυαλό μας. Εμείς βάζαμε στην αρχή ότι θα έπρεπε να κάνουμε μια προειδοποίηση στην κυβέρνηση. Από κει και πέρα κρίναμε ότι δεν πρέπει να μένουμε σ' άλλες προειδοποιήσεις ή σε 24 ώρες ή σε 3 ώρες διότι είχαμε και το πρόβλημα του χρόνου. Τα έργα προχωρούσαν στα Γιάννενα και τον Καλαμά και έπρεπε να δώσουμε μια έγκαιρη απάντηση σ' αυτά. Έτσι λοιπόν αποφασίσαμε επ' αόριστον κλείσιμο του νομού, και των λιμανιών της Ηγουμενίτσας και της Σαγιάδας προκειμένου να κοπεί κάθε επαφή από στεριά και θάλασσα με το νομό μας. Δεν προβλέπαμε ότι θα κλείναν τα σχολεία. Δεν ρίξαμε εμείς αυτή τη γραμμή. Από μόνοι τους οι μαθητές κατεβήκαν σε διαδηλώσεις.

Με την οικολογική κρίση –την καταστροφή φύσης και ανθρώπων– παγκόσμια αλλά και στη χώρα μας, μπαίνει σε ημερήσια διάταξη το ζήτημα του τρόπου ανάπτυξης. Έτσι φυσιολογικά πιο εύκολα και δυναμικά αντιδρούν πρώτα κομμάτια του κόσμου που δέχονται άμεσα τις αρνητικές συνέπειες της ανάπτυξης, την μόλυνση, χωρίς παράλληλα να αποκομίζουν απ' αυτή την ανάπτυξη κανένα όφελος, όπως οι Αθηναίοι π.χ. που «κατέκτησαν» να κυκλοφορούν με Ι.Χ. και το πρόβλημα της μόλυνσης από την κατανάλωση και κυκλοφορία τους ήρθε μετά. Το ίδιο ισχύει και για τους Γιαννιώτες που το πρόβλημα των λυμάτων τους είναι αποτέλεσμα ακριβώς της ανάπτυξης του «βιοτικού» τους επιπέδου, είναι ένα «κακό» αποτέλεσμα των «καλών» της κατανάλωσης. Γι' αυτό και ψηφίζουν ένα δήμαρχο που θα τους το λύσει μεταθέτοντάς το σε μια άλλη περιοχή για την οποία φυσικά αδιαφορούν κι ας είναι δίπλα τους.

Για ορισμένους λοιπόν, αντίσταση στην μόλυνση σημαίνει άμεσα αλλαγή τρόπου ζωής, μετακίνησης, κατανάλωσης, ενώ για άλλους η μόλυνση έρχεται σαν «εξωτερικό» στοιχείο και άρα η αντίσταση δεν έχει το μεγάλο «κόστος» της ριζικής αλλαγής. Γι' αυτό και αντιδρούν πιο άμεσα και συλλογικά.

Όλη αυτή η κίνηση έχει να κάνει με το κοινωνικό και οικολογικό τέλος της μεταπολίτευσης –πέρα δηλαδή από το πολιτικό, που ήδη με το ξεπέρασμα των κομμάτων μέσα από τέτοιου είδους μαζικούς αγώνες είναι γεγονός. Τελειώνει το μοντέλο ανάπτυξης και τρόπου ζωής που κέρδισε η ελληνική κοινωνία με την μεταπολίτευση όπου κυριαρχούσε το σύνθημα «λευτεριά - ψωμί - δουλειά». Το κράτος των κομμάτων, η κοινωνία των ιδιωτών-καταναλωτών και των συντεχνιών δεν μπορεί άλλο να παράγει ένα αξιόπιστο μοντέλο ζωής, παράγει νέφος, λύματα, καταστροφή των δασών και γενικότερα του δημόσιου χώρου (ο ιδιωτικός χώρος παραμένει «ιερός» και καθαρός), παράγει θάνατο!

Το ζήτημα της αλλαγής του τρόπου ζωής γίνεται άμεσα κοινωνικο-πολιτικό ζήτημα. Αυτό ήταν το νέο στοιχείο που έφερε στην πολιτική ζωή της χώρας το κίνημα των Θεσπρωτών, γι' αυτό είχε και την τεράστια αντίδραση των κομμάτων και της κυβέρνησης που είναι ακριβώς δεμένα με το παρασιτικό μοντέλο της μεταπολίτευσης. Γιατί βάζει σε κρίση την συνολική λογική της υδροκέφαλης ανάπτυξης στην Ήπειρο όπου προωθεί την Ηγουμενίτσα σαν πέρασμα τουριστών για την Κέρκυρα, και σαν βόθρο των Ιωαννίνων.

Οι σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων πήραν αποφάσεις να μην στείλουν τα παιδιά τους στα σχολεία. Στη συνέχεια κάποια χωριά κάναν συνελεύσεις ή συνήλθαν τα κοινοτικά συμβούλια με πολιτιστικούς και άλλους συλλόγους και αποφασίσαν και αυτά να κλείσουν τα δημοτικά τους καταστήματα και να κατέβουν με πορεία στην Ηγουμενίτσα. Λειτούργησε σαν χιονοστιβάδα ας πούμε... Κάποιοι άλλοι ίδρυσαν στη συνέχεια ραδιοσταθμό, ο οποίος να προβάλλει το πρόβλημα, να καλεί τον κόσμο στις κινητοποιήσεις και να δίνει μια άλλη διάσταση σ' όλη αυτήν την ιστορία. Η επιτροπή δεν είχε αποκλείσει μορφές· είχε προδιαγράψει ένα γενικό πλαίσιο, αλλά από κει και πέρα ο κόσμος πρότεινε, σχεδίαζε και η επιτροπή αγώνα μαζί του μετείχε και οργάνωνε πιο ολοκληρωμένα όλες αυτές τις κινητοποιήσεις.

Ρήξη: Ας περάσουμε στο ζήτημα της πολιτικής ανάλυσης. Πιστεύω ότι είναι βαθύτερη η σύγκρουση, είναι σύγκρουση τρόπων ανάπτυξης. Δηλαδή του τρόπου ανάπτυξης που έχει μέχρι τώρα η Ελλάδα, που είναι ένας αρπακολατζίδικος – παρισιτικός – τουριστικός – βιομηχανισμός θα έλεγα όπου έχει όλα τα κακά του βιομηχανισμού χωρίς κανένα από τα καλά του δηλαδή παραμέληση ολόκληρων περιοχών εξάρτηση, περιθωριοποίηση από τα Γιάννενα κλπ. με παράλληλη μόλυνση περιοχών και από την άλλη σύγκρουση αυτού όλου του πράγματος με έναν τρόπο ανάπτυξης, όπου δεν θα φεύγει ο κόσμος από την περιοχή του όπου θα είναι σε ισορροπία με την περιοχή του με την φύση και όλα αυτά.

Π. Αλεξίου: Αυτά τα ζητήματα δεν έχουν αναδειχθεί και ίσως είναι και ένα αρνητικό στοιχείο της υπόθεσης αυτής. Όμως πιστεύω ότι ο κόσμος είδε και βλέπει το πρόβλημα πολιτικά. Δηλαδή βλέπει την στάση των κομμάτων, βλέπει την εγκατάλειψη, βλέπει ότι όλες οι κυβερνήσεις τον κοροϊδέψαν, βλέπει ότι τα χαρτιά και τα υπομνήματα δεν βγάζουν σε τίποτα. Αυτό είναι το στοιχείο που κάνει τον κόσμο να κινητοποιείται. Και βλέπω ότι κάποια πρωτοβουλία ορισμένων ανθρώπων εκφράζει αποφασιστικά τη θέλησή του στην συγκεκριμένη περίπτωση. Εκείνος προτείνει, εκείνοι συντονίζουν. Αυτό είναι το στοιχείο που κυριαχεί στον κόσμο. Δεν έχουν αναδειχθεί εναλλακτικοί τρόποι ανάπτυξης. Βέβαια εν σπέρματι μπορούμε να πούμε ότι το να θέλεις να μείνεις στον τόπο σου, το να θέλεις κι έχεις τη γεωργία σου και την κτηνοτροφία σου ή το να μείνει το εργοστάσιο ή να γίνει κι άλλο εργοστάσιο που να επεξεργάζεται τα προϊόντα σου είναι μια άλλη αντίληψη. Αυτή όμως η αντίληψη είναι βέβαια σπερματική και γι' αυτό δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια τέτοια κατάσταση, γιατί έτσι θα μεγαλοποιήσουμε τα πράγματα.

Πιστεύω ότι εναλλακτικοί τρόποι ανάπτυξης μέσα στο δοσμένο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο στο οποίο ζει και η Θεσπρωτία, στο καπιταλιστικό δηλαδή, είναι λίγο πολύ δύσκολο να επιβιώσουν. Και να γίνει κάποια προσπάθεια από κάπου θα αντιμετωπισθεί μ' ένα τρόπο που θα πνιγεί στην πορεία. Οπωσδήποτε τέτοιες σκέψεις και τέτοια επιθυμία, και θέληση υπάρχουν, μόνο που εγώ εκτιμάω ότι είναι δύσκολο να δημιουργήσουμε τέτοιους εναλλακτικούς τρόπους ανάπτυξης μέσα στα δοσμένα πλαίσια.

Ρήξη: Δηλαδή η μελέτη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων είναι μονάχα ένα προπαγανδιστικό στοιχείο;

Π. Αλεξίου: Όχι, δεν είναι μόνο προπαγανδιστικό στοιχείο.

Ρήξη: Μπορεί να διεκδικηθεί;

Π. Αλεξίου: Μπορεί να διεκδικηθεί αλλά δεν σημαίνει ότι θα εφαρμοστεί σ' όλη του την έκταση.

Δεύτερον, δεν σημαίνει ότι δεν θα καταστρατηγηθεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι και με την επιλογή αυτής της μελέτης και με την εφαρμογή αυτής της λύσης δεν θα έχουμε και πάλι προβλήματα μόλυνσης, όπως είπα και παραπάνω. Εγώ πιστεύω ότι ο λαός θα πρέπει να είναι συνεχώς στο πόδι για να μπορεί να αποκρούει τις κάθε

Πιστεύουμε ότι και οι Θεσπρωτοί –παρ' ότι ξεκίνησαν απ' την «εξωτερική» μόλυνση– θ' αναγκαστούν να αντιμετωπίσουν και τα δικά τους προβλήματα (μικρότερα φυσικά σε έκταση από τα λύματα των Ιωαννίνων) μόλυνσης του Καλαμά και της θάλασσας, αλλιώς είναι σαν να κοροΐδευαν τον εαυτό τους όταν φώναζαν «Καλαμάς καθαρός, έτσι θέλει ο λαός».

Στον σημερινό λοιπόν ανεπτυγμένο κόσμο το πρόβλημα της οικολογίας είναι άμεσα δεμένο με πολιτικά-κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα, γιατί αναφέρεται συνολικά στην ανάπτυξη. Όποιοι προσπαθούν να διαχωρίσουν αυτούς τους τομείς μεταξύ τους δεν πρόκειται να αντιδράσουν σε τίποτα, απλά κοροϊδεύουν, όπως συνέβηκε στη Θεσπρωτία όπου το ζήτημα της υποβάθμισης δέθηκε με το ζήτημα της μόλυνσης, ενώ αυτοί που δεν το κατάλαβαν αυτό βρέθηκαν απ' την άλλη όχθη του ποταμού.

Στην Κοσκωτική Ελλάδα του '88 δεν υπάρχουν δυο προτάσεις ανάπτυξης, όπως π.χ. στην Ευρώπη, από την μια αυτή του κεφαλαίου και απ' την άλλη αυτή του εναλλακτικού κινήματος. Εδώ δοκιμάστηκαν και οι δυο εκδοχές ανάπτυξης του κεφαλαίου (ιδιωτική και κρατική) και απέτυχαν λόγω παρασιτισμού τους και οι δύο. Σήμερα μόνο μια πρόταση για ανάπτυξη υπάρχει, η εναλλακτική, ενάντια στον παρασιτισμό σε ισορροπία με τη φύση, με περισσότερο ελεύθερο χρόνο, και άλλη σχέση πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας.

φορά απειλές και να προστατεύει αυτά που έχει κατακτήσει. Δεν μπορούμε να έχουμε μια ολοκληρωμένη εναλλακτική Θεσπρωτία. Είναι δύσκολο. Αυτό που θέλει η Θεσπρωτία είναι ανάπτυξη. Την ανάπτυξη τώρα δεν ξέρω αν θα την πούμε εναλλακτική. Θέλει να προστατευτεί το ποτάμι της, να γίνουν ιχθυοκαλλιέργειες, να υπάρχουν γεωργικές καλλιέργειες. Να υπάρχει το ποτάμι για να μην καταστραφούν οι ακτές, να υπάρχει ο τουρισμός. Αυτό το πνεύμα είναι το κυρίαρχο σήμερα στον κόσμο. Ότι δηλαδή καταστρέφεται η ζωή του. Δεν θα φτάνει για παράδειγμα, στο σημείο να υποστηρίζει ότι μπορεί και να μη χρειάζεται τουρισμός στην περιοχή μας, διότι δεν είναι στοιχείο ισορροπίας αλλά αντίθετα δημιουργεί ανισορροπίες. Ο κόσμος δεν το λέει αυτό.

Ρήξη: Θα μπορούσε όμως να αναπτυχθεί ένα κίνημα, αυτό λέω εγώ συνεταιριστικό, για τις ιχθυοκαλλιέργειες που να βάζει ζήτημα οικονομικής συμμετοχής των δήμων και κοινοτήτων, δηλαδή μιας τοπικής ανάπτυξης.

Π. Αλεξίου: Κοίταξε εγώ πιστεύω ότι αυτά τα συνεταιριστικά κινήματα που παρεμβαίνουν οι δήμοι και οι κοινότητες, οι γνωστοί δήμοι τελικά, καταλήγουν σε γραφειοκρατικά όργανα. Έχω την εμπειρία κάποιου γαλακτοκομικού συνεταιρισμού στην περιοχή, του γαλακτοκομικού συνεταιρισμού Φιλιατών. Έχει διαπιστωθεί ότι εκεί γίνονται πάρα πολλές ατασθαλίες, κομπίνες. Συνεταιρισμοί που δεν θα είναι συνεταιρισμοί των φτωχών και μεσαίων αγροτών, που δεν θα έχουν το πνεύμα το νόμου και θα είναι ενταγμένοι μέσα στα πλαίσια του νόμου του κράτους δεν θα επιζήσουν, και δυστυχώς τέτοιοι συνεταιρισμοί γίνονται σήμερα. Το να γίνουν κάποιοι άλλοι συνεταιρισμοί – βάσης αγροτών, είναι δεκτοί. Αλλά δεν έχει υπάρξει τέτοια αντίληψη ακόμα στον κόσμο. Μακάρι να υπάρξει και μακάρι να διαμορφωθεί. Τότε πλέον μπορούμε να μιλήσουμε γι' αυτό που μιλάς εσύ.

Ρήξη: Ας τελειώσουμε με δύο άλλα ζητήματα. Ξέρουμε ότι το ΚΚΕ στην προπαγάνδα του ενάντια στην κινητοποίηση αυτή χρησιμοποιεί τους επιστήμονες, τον επιστημονικό λόγο «η επιτροπή αγώνα δεν είναι επιστήμονες» εμείς έχουμε τους επιστήμονες κλπ. Απ' ότι είδα υπήρξε μία αντίθεση με τον κόσμο. Αν θα ήθελες να πεις δύο λόγια για την έκταση αυτής της αντίθεσης και πώς καταλαβαίνει ο κόσμος την έννοια του επιστήμονα στο συγκεκριμένο πρόβλημα.

Π. Αλεξίου: Σε σχέση με τους επιστήμονες το ΚΚΕ είχε πριν το '82, μια θέση παρόμοια με την δικιά μας. Η τοπική οργάνωση στη συνέχεια βέβαια άλλαξε αυτή τη θέση του με βάση τις επιταγές του γραφείου περιοχής, της Ηπείρου: εκείνες τις προτεραιότητες που έβαζε για τα Γιάννενα η οργάνωση αυτή, στη συνέχεια προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το παραμύθι των φορέων που είναι τα διοικητικά συμβούλια.

Ρήξη: Τις σφραγίδες;

Π. Αλεξίου: Τις σφραγίδες ναι.

Τώρα τελευταία, αλλά και από παλιότερα βέβαια, χρησιμοποιεί το επιχείρημα των επιστημόνων, ότι «το είπαν οι επιστήμονες, αυτό λέει η επιστήμη.» Πάνω σ' αυτό δώσαμε πάρα πολλές μάχες μαζί τους και πιστεύω ότι τελικά ο κόσμος κατανόησε το εξής: άλλο η επιστήμη, άλλο η επιστημονική αλήθεια που είναι κατάκτηση της ανθρώπινης εμπειρίας της κοινωνικής εμπειρίας και που καταγράφεται από κάποιους ανθρώπους που λέγονται επιστήμονες και οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να την καταγράψουν για συγκεκριμένους λόγους και άλλο πράγμα οι επιστήμονες. Και ο κόσμος κατανόησε ότι υπάρχουν επιστήμονες.

Ρήξη: Δηλαδή υπήρξε μια αυθόρμητη αντίθεση του κόσμου με βάση το συμφέρον του, την υπεράσπιση του ποταμού μ' αυτό που του λέγανε υποτίθεται κάποιοι επιστήμονες; Μπορούμε να πούμε κάτι τέτοιο.

Π. Αλεξίου: Βοήθησε η παρέμβαση η δική μας. Η παρέμβαση της ομάδας πρωτοβουλίας ήταν καταλυτική πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Κάποιοι, από μας είναι επιστήμονες και αμφισβητούσαμε ακριβώς το ρόλο μας, λέγοντας στον κόσμο ότι το κύριο είναι οι επιστήμονες να υπηρετούν το κοινό συμφέρον. Και πώς όταν δεν υπηρετούν τον κόσμο μπαίνουν πλέον στην υπηρεσία κάποιων άλλων. Υπάρχουν επιστήμονες και επιστήμονες.

Ρήξη: Υπήρξε δηλαδή αντίθεση;

Π. Αλεξίου: Υπήρξε. Ο κόσμος κατανόησε αυτό το ζήτημα και λέει, «δεν με ενδιαφέρει τι λένε οι επιστήμονες. Εγώ έχω κάποιο πρόβλημα που δεν το δημιούργησα. Αυτοί που το δημιούργησαν να το λύσουν. Τώρα τι λένε οι επιστήμονες να κόψουν το κεφάλι τους να βρουν άλλες λύσεις. Όπως βρίσκουν λύσεις για δύσκολα τεχνικά προβλήματα μπορούν να βρουν και άλλες λύσεις.» Και δίκαια αναρωτιούνται, αν δεν υπήρχε η λίμνη, αν δεν υπήρχε το ποτάμι τι θα κάνουν οι επιστήμονες; Δεν θα βρίσκαν κάποια λύση;

Έτσι μαζί με την αμφισβήτηση του μεταπολιτευτικού μοντέλου ανάπτυξης ο Καλαμάς έφερε και την αμφισβήτηση του μοντέλου της από πάνω οικολογίας των διακηρύξεων. Εγκαινίασε την **οικολογία σαν καθημερινό αγώνα για την ανατροπή του μολυσμένου τρόπου ζωής** όχι από κάποιους πληρεξούσιους ή «ειδικούς»-οικολόγους, αλλά από εμάς τους ίδιους, τους ανθρώπους άμεσα. Η οικολογία σαν μεταπολιτευτικός βερμπαλισμός που χωράει και τον Μάργαρη και το ΚΚΕ και το ΠΑΣΟΚ και τον... Παπαϊωάννου, πέθανε· ή θα είναι άμεση καθημερινή πράξη ή δεν θα υπάρχει. Γι' αυτό και όλοι αυτοί όχι μόνο βρέθηκαν έξω από τον αγώνα αλλά και ενάντιά του μαζί με το κράτος της μόλυνσης!

Σήμερα προϋπόθεση για να εκφραστεί κεντρικά ένα οικολογικό ρεύμα είναι να υπάρξουν οι από τα κάτω αγώνες και κινητοποιήσεις για μια άλλη ζωή ενάντια στη μόλυνση. Οποιαδήποτε από τα πάνω οικολογική απόπειρα είναι αποτυχημένη και ψευδεπίγραφη και τελικά πολιτικάντικη-κομματική, αφομοιώσιμη από τον κομματικό λόγο, γιατί στο σημείο όξυνσης των οικολογικών προβλημάτων που έχουμε φτάσει στην Ελλάδα δεν έχει σημασία τι λες αλλά τι κάνεις... Τα κόμματα κι οι διανοούμενοι που τόσον καιρό μας λιβανίζουν οικολογικά είδαμε τι θέση πήραν όταν ξέσπασε το κίνημα, πώς ξέχασαν τα ωραία λόγια τους κι ανακάλυψαν ξαφνικά την καθαρή «επιστήμη» ενάντια στον καθαρό ποταμό. Τώρα μπορούμε να καταλάβουμε και γιατί οι πρωτοβουλίες του ΚΚΕ, των δήμων και του νομάρχη του ΠΑΣΟΚ Κατριβάνου είναι τόσο αποτυχημένες και άμαζες. Γιατί ενώ τόσον καιρό μας καλούσαν να εφησυχάζουμε με τις κομματικές λιτανείες τους που διεκδικούσαν κατανάλωση και μόνο κατανάλωση για τους «μη-προνομιούχους», σήμερα μας καλούν ν' αγωνιστούμε από τα κάτω ενάντια στον τρόπο ζωής που υπό την ηγεσία τους κερδίσαμε. Ν' αφήσει ο λαός το αυτοκινητάκι του «το αθώο», που παράγει το 60% του νέφους, αποκλείεται! Γιατί όταν το κάνει δεν θα 'χει ανάγκη τους Κατριβάνους και τα κόμματα. Κατανάλωση, μόλυνση, παρασιτισμός και κόμματα στην Ελλάδα είναι το ενιαίο μεταπολιτευτικό σύνολο και ας διακηρύσσουν στα λόγια όσες οικολογίες θέλουν (που και την οικολογία τουλάχιστον το ΚΚΕ τελευταία την ανακάλυψε κι αυτή πετσοκομμένη στα στενά του μέτρα). Οι Θεσπρωτοί λοιπόν για να προστατέψουν τον τόπο τους από τη μόλυνση για 40 μέρες ανέτρεψαν την ζωή τους, έτσι και μεις οι Αθηναίοι που δεν προλάβαμε να την προστατέψουμε αλλά ίσα ίσα ακολουθούμε τον μολυσμένο τρόπο ζωής πρέπει να τον ανατρέψουμε. Πρέπει να κάνουμε επανάσταση όχι προς κάποια εισαγόμενη μόλυνση αλλά προς τον ίδιο τον εαυτό μας, ακολουθώντας έναν άλλο τρόπο ζωής, μετακίνησης και κατανάλωσης-παραγωγής.

ΛΥΜΑΤΑ

ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

του Ν.Σελλα υγιεινολόγου-μηχανικου μέλους της "οικολογικης επιτροπης συμπαράστασης"

Στο κείμενο αυτο θα προσπαθηθει να γίνει μια συνοπτικη παρουσίαση των προβλημάτων της μελέτης του Ε.Μ.Π. για την διάθεση των λυμάτων της πόλης των Ιωαννίνων στον Καλαμα και αν τελικα υπάρχουν ρεαλιστικες, εναλλακτικες λύσεις.

Την μελέτη του Ε.Μ.Π. έκανε η ομάδα των καθηγητων Ξανθόπουλου-Χριστούλα-Κατσίρη, διακρίνεται δε στα εξης μέρη: α)Διερεύνηση αφομοιωτικης ικανότητας και ποιότητας νερων ποταμου Καλαμα και λίμνης Παμβώτιδας. β)Επεξεργασία και διάθεση λυμάτων ευρύτερης πόλης Ιωαννίνων.

Ενισχυτικα για την μελέτη αυτη τα υπουργεία περιβάλλοντος και εσωτερικων επικαλούνται την έκθεση του κ.Μάργαρη για τις πιθανες επιπτώσεις στο ποτάμι και την λίμνη αν χρησιμοποιηθουν σαν αποδέκτες, και την έκθεση του καθηγητη Tedeski που μετακλήθηκε απο την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, στην Ελλάδα.

Ορισμένα σχόλια: α)Η έκθεση του γνωστου κ. Μάργαρη έχει επιεικως χαρακτηριστει "έκθεση ιδεων". Αποτελει μνημείο πρόκλησης και μόνο λόγω της παγκόσμιας πρωτοτυπίας να θεωρείται ο ευτροφισμος...θετικος για το δέλτα του Καλαμα. Φαίνεται μετα τον Νέστο που κατα τον κ.Μάργαρη το διαλυτήριο πλοίο θα του έκανε καλο, ακολουθουν κι άλλα ποτάμια. β)Ο καθηγητης Tedeski έμεινε στην Ελλάδα 5 μέρες. Στο διάστημα αυτο είχε...πλήθος συνεργασιων (προφανως οχι με "διαφονούντες"). Οι τεχνοκράτες του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., ευγενικα συμπεριφερόμενοι προφανως, του μετέφρασαν, όπως ο ίδιος αναφέρει στην έκθεση του, τα "σπουδαιότερα" τμήματα της μελέτης του ΕΜΠ. Παρ όλ αυτα ο απεσταλμένος της Π.Ο.Υ. μέτις παρατηρήσεις του είναι καταπέλτης, αντίθετα με τους ισχυρισμους του υπουργείου, θεωρει απλα την μελέτη του ΕΜΠ "σαν μια καλη υποδομη για την λήψη αποφάσεων σχετικως με τη διάθεση αποβλήτων των Ιωαννίνων", οχι επομένως σαν την τελικη μελέτη. Ο κ.Tedeski θεωρει απαραίτητη την κατασκευη λιμνων ωρίμανσης μετα την εγκατάσταση βιολογικου καθαρισμου (Β.Κ.), και αντιπαρατίθεται στα επιχειρήματα του ΥΠΕΧΩΔΕ για την χρήση του νερου απο τον ΒΚ για άρδευση.

γ)Για την μελέτη του ΕΜΠ: 1.Η μελέτη δεν αναφέρει καμμία λύση για τις βιομηχανίες-βιοτεχνίες της περιοχης, θεωρώντας ότι θα λειτουργήσουν αυτόνομα συστήματα ΒΚ. 2.Δεν λαμβάνεται καμμία πρόνοια για τ απόβλητα του παλιου και του νέου νοσοκομείου που σημειωτέον έχει ΒΚ ξενοδοχειακου τύπου, όπως αποδεικνύεται και σε μελέτη του ΕΛΚΕΠΑ. 3. Δεν

παρέχονται στοιχεία για την μόλυνση απο τα φυτοφάρμακα και δεν υπάρχει μέριμνα για τα βαρέα μεταλλα, παρα την σχεδιαζόμενη εγκατά σταση ιχθυοτροφείων στο Δέλτα. 4. Δεν υπάρ - χει ωκεανογραφικη μελέτη στις εκβολες στο Ιόνιο. 5. Η "μελέτη" του Ινστιτούτου Γεωλογι κων Μεταλλευτικων Ερευνων (Πρέβεζας), τα συ μπεράσματα της οποίας χρησιμοποιήθηκαν για την απόρριψη της λύσης της <u>ταχείας διήθη- σης</u>, δεν ήταν παρα μόνο μια <u>προκαταρκτικη μελέτη</u> που έγινε με υπαίθρια αναγνώριση κι όχι με γεωτρήσεις βάθους. 6. Κριτικη έχει α- σκηθει και στο είδος του μαθηματικου μοντέ λου που έχει χρησιμοποιηθει και το οποίο μπορει να ισχύει γι αλλα μεγάλα ποτάμια-δε δομένα, είναι όμως προβληματικο για τον Κα λαμα. 7. Η αναγκαιότητα κατακράτησης φωσφορι κων και νιτρικων δεν έχει συζητηθει αρκετα 8. Οι εφεδρείες, 100%, (δηλαδη η δυνατότητα σε περίπτωση βλαβης ή υπερφόρτωσης να υπάρ χουν άλλες εγκαταστάσεις ΒΚ που να καλύ - πτουν τις λειτουργίες του πρώτου ΒΚ κατα 20,50 ή και 100% ακόμα), που προβλέπονται στην μελέτη, φαίνεται ότι παραλείπονται στο στάδιο της κατασκευης (για λόγους οικονομί- ας;).

Στην διάρκεια της κινητοποίησης υπήρξαν απο πολλες πλευρες νέες, πιο προχωρημένες, προτάσεις. Ενδεικτικα:
1. Ο δήμαρχος Ιωαννίνων (και ταυτόχρονα το ΚΚΕ) αρχίζουν να μιλουν για την δυνατότητα άρδευσης τους καλοκαιρινους μήνες, και για την ανάγκη ίδρυσης "ενιαίου φορέα διαχείρι σης των νερων". 2. Το τμήμα οικολογίας της ΕΑΡ ασκει κριτικη στην ως τώρα μελέτη και ζητα επανεξέταση για τον αποδέκτη (χωρις ό- μως να εξαιρει τον Καλαμα) 3. Ο καθηγητης εργαστηρίου οργανικης χημικης τεχνολογίας-τε χνολογίας ρύπανσης του περιβάλλοντος, Βαλκα νας, προτείνει μια άλλη τεχνολογία για την εγκατάσταση Β.Κ. με συνδυασμο άρδευσης.
4. Ο μελετητης Θεοφίλου προτείνει μια νέα λύση εδάφους. 5. Η κυβέρνηση πλεον, δεν απο - κλείει μεν τον Καλαμα απο αποδέκτη, αλλα δεν τον θεωρει σαν αποδέκτη μέχρι την ολο- κλήρωση των νέων μελετων.

Θα παρουσιασουμε συνοπτικα τις εναλλα - κτικες λύσεις που ήδη εφαρμόζονται σε άλ- λες χώρες.

<u>Υπεδάφια διάθεση</u>. Η λύση αυτη προτάθηκε απο τον γεωλόγο Θεοφίλου. Προβλέπει διάθεση των λυμάτων μέσω γεωτρήσεων σε βάθος μεγαλύτε- ρο των 500 μέτρων, δηλαδη χαμηλότερα απο πη γάδια, πηγες, κλπ. Με γεωτρήσεις που κατασκευ άζονται περιμετρικα μπορει να ελέγχεται αν τα υπόγεια νερα μολύνονται. Επιπλεον υπάρ - χει δυνατότητα δοκιμαστικης γεώτρησης τώρα για να επαληθευτει αν η μέθοδος μπορει να εφαρμοστει.

<u>Κατασκευη υδροταμιευτήρων και χρήση καθαρι σμένων λυμάτων για άρδευση.</u> Η πρόταση αυτη γίνεται απο τους Σπ. Καρκαμπούνα και Αγγ. Ευ αγγέλου του εργαστηρίου πειραματικης φυσιο λογίας του πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Προτεί- νουν την κατασκευη σειρας υδροταμιευτήρων, για μακρα παραμονη του νερου (ως ένα χρόνο) μετα την επεξεργασία τους στο εργοστάσιο ΒΚ. Θεωρουν αναγκαία την ύπαρξη σημαντικων εφεδρειων και την δυνατότητα επαναφορας νε

ρου σε προηγούμενους υδροταμιευτήρες ή και στην εγκατάσταση ΒΚ αν προκύψει ανάγκη ε - πανακαθαρισμου. Ο πυθμένας των ταμιευτήρων, εξυγιένεται με άσφαλτο ή πλαστικα. Αναγκαί- ος είναι ο έλεγχος της ποιότητας του νερου (και με την χρήση βιολογικων δεικτων) και η κατασκευη υποδομων ανάδευσης και οξυγόνω - σης για ν αποφευχθει η υποβάθμιση της ποιό τητας του νερου στους ταμιευτήρες. Για ν αρ δευτουν κατάλληλες καλλιέργειες, απαιτείται η απομάκρυνση των βαρέων μετάλλων. Υπάρχει, βέβαια, το πρόβλημα της ανάγκης μεγάλων ε - κτάσεων, που υποστηρίζεται όμως ότι μπορουν να βρεθουν.
Ο καθηγητης Παν. Δρακάτος του Πανεπιστήμιου της Πάτρας στην προτασή του <u>συνδυάζει τις μεθόδους της άρδευσης και της ταχείας διή- θησης</u>. Προτείνει συγκεκριμένα την άρδευση α γροτικων εκτάσεων τους έξι καλοκαιρινους μήνες και την διάθεση σε προελεγχόμενες ά- γονες περιοχες όπου το έδαφος θα λειτουρ - γει σαν φίλτρο. Ο κ. Δρακάτος εισάγει σαν πα ράγοντα του προβλήματος την ύπαρξη των λι- γνιτοφόρων πεδίων στην περιοχη Αγ. Ελεούσας. Θεωρει αναγκαίο τον σχεδιασμο συνολικα των προβλεπόμενων υδροηλεκτρικων έργων στον Κα λαμα, των πιθανολογούμενων θερμοηλεκτρικων, στην Αγ. Ελεούσα, και την διαχείριση των νε- ρων του ΒΚ. Προτείνει επίσης την διάθεση κα θαρισμένων λυμάτων στα μελλοντικα άγονα πε δία απο την εξόρυξη λιγνίτη.

Κλείνοντας αυτο το σημείωμα πρέπει να ε- πισημάνουμε:
1. Την ανάγκη αυστηρης επιλογης εκείνων που θα εκπονήσουν τις νέες μελέτες και την ανά γκη <u>διεπιστημονικης</u> σύνθεσης της ομάδας.
2. Την ανάγκη ύπαρξης αυστηρης επίβλεψης κα τα την κατασκευη του εργοστασίου ΒΚ ή ακό- μα και την νέα ανάθεση του έργου.
3. Την ανάγκη να βρεθει ο τρόπος της σωστης λειτουργίας της εγκατάστασης κόντρα στην α διέξοδη και ηττοπαθη λογικη "εδω είναι Βαλ κάνια", αλλα και χωρις επικίνδυνες ακροβασί ες σε βάρος της περιβαλλοντικης ισορροπίας

Ειναι ανγκαίο να βρεθει η άριστη περι - βαλλοντικα λύση που δεν θα υποβαθμίσει το ποτάμι, που θα προστατέψει συνολικα το οικο σύστημα και την οικονομία της περιοχης, που θα σεβαστει τον ανθρώπινο παράγοντα. Είναι ξεκάθαρο πως το πρόβλημα Καλαμα πρέπει να βρει θετικη λύση γιατι περιπτώσεις σαν και αυτη ακολουθουν πολλες στην Ελλάδα.

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΜΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

Το μαρξιστικό σχήμα για τις κρίσεις γνώρισε μια καταπληκτική επιβεβαίωση, όχι στην οικονομία, όπου μάλλον κάπου σκοντάφτει, αλλά στον ...αθλητισμό. Η υπερσυσσώρευση αναβολικών, αθλητών, γιατρών, χρημάτων, διαφημίσεων, κρατικών και εθνικών ανταγωνισμών, γυμναστηρίων και σταδίων οδηγεί στην κρίση, στην κλασσική εκείνη κρίση υπερσυσσώρευσης στην οποία οδηγείται κάθε βιομηχανία, κάθε κλάδος όταν υπεραναπτύσσεται.

Αναφερόμαστε στην κλασσική "οικονομίστικη" εκδοχή των κρίσεων γιατί σε αντίθεση με την οικονομία, όπου πλέον αυτές συνδέονται άμεσα με την πάλη των τάξεων, εδώ η κρίση φαίνεται σαν εσωτερική κρίση, σαν κρίση υπερπαραγωγής, υπερπαραγωγής ρεκόρ, αναβολικών, σαν μια κρίση της οποίας ο Μπεν Τζόνσον εγκαινίασε την "μαύρη Παρασκευή" της, χωρίς να υπάρξει καμιά άμεση παρέμβαση των ανθρώπων, αθλητών ή θεατών! Αντίθετα, την στιγμή του ζενίθ, στην διάρκεια των μεγαλύτερων Ολυμπιακών αγώνων της ιστορίας, με τις μεγαλύτερες δαπάνες της ιστορίας, με τις περισσότερες συμμετοχές, με το περισσότερο χρήμα, τους περισσότερους αθλητές, τους περισσότερους μπάτσους, τους περισσότερους εκατομμυριούχους, την ώρα της αποθέωσης του φρανκικού φασίστα Σάμαρανκ, την ώρα του "φανταστικού ρεκόρ" του Μπεν Τζόνσον, η υπερθερμασμένη μηχανή μπήκε σε κρίση. Και άρχισε βέβαια στο υψηλότερο σημείο, την υπερ-βεντέτα της Σεούλ, τον Τζόνσον. Το μεγαλύτερο κραχ στην ιστορία του αθλητισμού! Και ακολούθησε η χιονοστιβάδα. Μετά τους Βούλγαρους και Ούγγρους αρσιβαρίστες που εξαφανίστηκαν ως δια μαγείας εν σώματι, ακολούθησαν ο Κρίστι και οι υπόλοιποι. Τα μεγάλα φαβορί "αρρωσταίνουν " ή φροντίζουν να αποκλειστούν. Οι δεκαθλητές της Δυτικής Γερμανίας Χίνκσεν και Βεντς, φαβορί για τις δύο πρώτες θέσεις εξαφανίζονται. Ο Αουίτα, αυτός ο εκατομμυριούχος νευρωτικός οπαδός του Χασάν του Μαρόκου, που απειλούσε πως θα πάρει όλα τα ρεκόρ στις μεσαίες ταχύτητες χάνεται και στα 1500 δεν κατεβαίνει να αγωνιστεί. Η Κρίστιανσεν στα 10.000 μέτρα "υποφέρει" από "γυναικολογικά προβλήματα", και δεν αγωνίζεται. Η Βόνταρς στα 200 μέτρα φροντίζει με επιμέλεια να τερματίσει τελευταία, ώστε να μην περάσει από έλεγχο κλπ. Ακόμα και "τα κουλουάρ ήταν ντοπαρισμένα" γράφουν οι αθλητικογράφοι. Η αλήθεια διαλαλείται απροκάλυπτα πλέον. "Όλοι ντοπάρονται αλλά πιάνονται μόνο οι χαζοί και οι απρόσεκτοι". Η Ολυμπιάδα έχει τρωθεί ανεπανόρθωτα. Η απόπειρα των φασιστών της Σεούλ, του Σάμαρανκ, του Γκορμπατσώφ και του Ρήγκαν θα αποτύχει, οι αγώνες της Σεούλ θα μείνουν στην ιστορία σαν οι "Ολυμπιακοί της ντόπας". Θα θέλαμε κιόλας να ελπίζουμε πως θα αποτελέσουν τη βάση για την απαρχή ενός νέου κινήματος. Ενός κινήματος ενάντια στον πρωταθλητισμό, ενάντια στον αθλητισμό σαν εμπόρευμα.

Η μαζική βάση της βιομηχανίας του αθλητισμού

Ποιός στα τέλη του δεκάτου ένατου αιώνα θα μπορούσε να φανταστεί την σημερινή εξέλιξη του αθλητισμού; Ενός αθλητισμού που τότε ακόμα αποτελούσε το "χόμπυ" και την ενασχόληση των αρχουσών τάξεων των ανεπτυγμένων χωρών και ιδιαίτερα της Αγγλίας, κοιτίδας του σύγχρονου αθλητισμού; Ποιός μόλις πριν μερικές δεκαετίες θα μπορούσε να φανταστεί ότι από τους επαγγελματίες μποξέρ – τους πρώτους ουσιαστικά σύγχρονους επαγγελματίες αθλητές – θα φτάναμε στη σημερινή εξέλιξη , όπου οι δρομείς έχουν μεταβληθεί σε πολυεκατομμυριούχους και διεθνείς βεντέτες, για να μην πούμε τίποτε βέβαια για τους τεννίστες, τουςποδοσφαιριστές κλπ;Πριν είκοσι μόλις χρόνια στην Ελλάδα οι μόνοι σχεδόν αμειβόμενοι αθλητές ήταν οι ποδοσφαιριστές, που έπαιρναν σχετικά μικρά ποσά. Ποιός θα μπορούσε να διανοηθεί το 1,5 δισ. του Ντέταρι και τα εκατοντάδες εκατομμύρια του Γκάλη; Μια τεράστια βιομηχανία αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια, η βιομηχανία του αθλητισμού,που τείνει να υπερκεράσει τις άλλες βιομηχανίες του θεάματος, όπως εκείνη του κινηματογράφου, σε στενή διαπλοκή με την τηλεόραση. Ο αθλητισμός διαθέτει ένα τεράστιο αβαντάζ, στηρίζεται στην πρακτική εκατομμυρίων ή και δισεκατομμυρίων ανθρώπων. Ο αθλητισμός δεν είναι απλά θέαμα. Η δύναμη του ποδοσφαίρου για παράδειγμα, δεν εδράζεται μόνο στην εξωτερική θεαματικότητα, αλλά και στο γεγονός ότι αποτέλεσε, τουλάχιστον για κάποια στιγμή, πρακτική της συντριπτικής πλειοψηφίας των ανδρών. Όλοι σχεδόν οι άντρες στην Ελλάδα έχουν παίξει ή παίζουν ακόμα ποδόσφαιρο. Λογικό λοιπόν είναι πως το ποδόσφαιρο σαν θέαμα μπορεί να απευθύνεται σε κάτι πραγματικό, στην εμπειρία της άθλησης ή την ανάγκη για άθληση και άμιλλα-ανταγωνισμό της συντριπτικής πλειοψηφίας του πληθυσμού.

Η επέκταση του ελεύθερου χρόνου και η νέα ενασχόληση του ανθρώπου με το σώμα του, σαν μια αξία χρήσης, που γεννιέται μετά το '68, μεταβάλλεται από τον κόσμο του εμπορεύματος σε μια νέα ευκαιρία για εμπορευματικοποίηση. Τα αθλητικά παπούτσια και οι φόρμες,οι ρακέττες του τέννις,οι εταιρείες αθλητικών ειδών,προβάλλονται στο προσκήνιο του νέου φανταστικού κόσμου του body building, την λατρεία της νεότητας, των γυμναστηρίων και των μυών.Η γυμναστική από ανάγκη ισορροπίας του ανθρώπου, από ανάγκη εξισορρόπησης της εγκατάλειψης κάθε σωματικης άσκησης τα προηγούμενα χρόνια, ειδικά για τις μεσαίες τάξεις των καρεκλοκένταυρων και των υπαλλήλων, μεταβάλλεται για άλλη μια φορά σε εμπόρευμα, σε υπέρβαση της ισορροπίας προς την αντίθετη κατεύθυνση. Στον πλαδαρό αυγοκέφαλο αντιπαρατίθεται ο γυμνασμένος πίθηκος, που σέρνει παντού μια ρακέττα του τέν-

νις και μια αθλητική φόρμα. Το "νους υγιής εν σώματι υγιεί" έγινε για άλλη μια φορά " ένα άρρωστο και μονοδιάστατο μυαλό σε ένα αστραφτερό κατασκευασμένο σώμα".

Όμως αυτή η νέα τεράστια βιομηχανία που μεταβάλλει μια κατάκτηση - την ενασχόληση με το σώμα - του ανθρώπου της βιομηχανικής και μεταβιομηχανικής εποχής σε μια διαστρέβλωση δημιουργίας ωραιοπαθών νάρκισσων και γυμνασμένων πιθήκων, δεν μπορεί να λειτουργεί μόνο στο επίπεδο της βάσης, της μαζικής κατανάλωσης. Οικοδομείται πυραμιδωτά. Υπάρχουν δεκάδες ή εκατοντάδες εκατομμύρια καταναλωτών αθλητικών εμπορευμάτων και εν τέλει παραγαναλωτών του εμπορεύματος, του ίδιου του σώματός τους, που αφού έγινε σεξουαλικό εμπόρευμα, και εμπόρευμα στην αγορά εργασίας, μεταβάλλεται από τον ίδιο τον άνθρωπο και σε αθλητικό εμπόρευμα. Σ' αυτούς αντιστοιχούν μερικές εκατοντάδες χιλιάδες επαγγελματιών του αθλητισμού, εκείνων που αποτελούν την κορυφή της πυραμίδας και το πρότυπο για την μαζική αναπαραγωγή του αθλητικού εμπορεύματος και του αθλητισμού ως εμπόρευμα. Κατά τον ίδιο τρόπο που οι βεντέτες του Χόλυγουντ και οι "τέλειες" γυναίκες των διαφημίσεων της τηλεόρασης αποτελούν το άπιαστο πρότυπο και στήριγμα της βιομηχανίας της ομορφιάς και των καλλυντικών, κατά τον ίδιο τρόπο οι επαγγελματίες αθλητές και τα αθλητικά πρότυπα αποτελούν την κορυφή της πυραμίδας, του αθλητικού πρότυπου.. Η Adidas, η Nike και οι λοιπές για να πουλούν τα προϊόντα τους σε εκατομμύρια καταναλωτές έχουν ανάγκη από τα μεγάλα αθλητικά πρότυπα που κερδίζουν με το σηματάκι της εταιρείας στη φανέλλα ή τα παπούτσια.

Βέβαια η αθλητική βιομηχανία δεν εξαντλείται στην διασύνδεση πρωταθλητισμού και μαζικού αθλητισμού. Ο ίδιος ο πρωταθλητισμός γίνεται βιομηχανία σαν τέτοιος, οι ποδοσφαιρικές ομάδες γίνονται ανώνυμες εταιρίες, το ΠΡΟ-ΠΟ είναι μια κερδοφόρα επιχείρηση και οι μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις κερδίζουν μέσα από την πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων. Ένας τεράστιος τζίρος δημιουργείται από την βιομηχανοποίηση του ίδιου του πρωταθλητισμού. Όμως η καταγγελία αυτής της βιομηχανοποίησης έχει γίνει πολλές φορές μέχρι τα σήμερα και από πολλές πλευρές χωρίς να βγαίνει κανένα αποτέλεσμα. Γιατί ο πρωταθλητισμός στηρίζεται όχι μόνο στην ανάγκη του θεάματος, στη λογική της ρωμαϊκής αρένας, άρτον και θεάματα, αλλά σε κάτι βαθύτερο και ισχυρότερο, στο γεγονός ότι διαμορφώνει ένα πρότυπο για τον ίδιο τον πολιτισμό μας. Το πρότυπο του Ράμπο- Σταλόνε ή του Μπεν Τζόνσον, που ανέβασε το βάρος του κατά 12 κιλά προσπαθώντας ν' αποκτήσει περισσότερους μύες για να τρέξει γρηγορότερα, αυτό ακριβώς είναι που καταξιώνει τον πρωταθλητισμό. Δισεκατομμύρια ανθρώπων θέλουν να τους μοιάσουν, εκατοντάδες εκατομμύρια ιδρώνουν σε γυμναστήρια και σε αίθουσες γυμναστικής για να πλησιάσουν τους πρωταθλητές. Αυτή είναι λοιπόν η τεράστια μαζική βάση του πρωταθλητισμού, της μεταβολής του αθλητισμού σε εμπόρευμα, ακριβώς, η μεταβολή των μυών του κάθε ανθρώπου σε εμπόρευμα! Ο αθλητισμός εγκαταλείπει το πρότυπο του αρμονικού ανθρώπου, το αρχαιοελληνικό, σωκράτειο πρότυπο και μεταβάλλεται σε μια λυσσασμένη αναζήτηση της μυικής διόγκωσης. Ο αθλητισμός η άθληση, μεταβάλλεται σε στοιχείο κοινωνικής καταξίωσης και ταυτότητας.

Εκεί ακριβώς λοιπόν βρίσκεται η δύναμη του πρωταθλητισμού, στο γεγονός ότι ενεργοποιεί και διαμορφώνει τα πρότυπα του ίδιου του "μαζικού αθλητισμού". Ο διαχωρισμός, απλώς, ανάμεσα σε ερασιτεχνικό και επαγγελματικό αθλητισμό γίνεται ανενεργός από την στιγμή και πέρα που ο ίδιος ο μαζικός, ερασιτεχνικός αθλητισμός έχει σαν πρότυπα τους υπεραθλητές. Πώς είναι δυνατό αυτοί να είναι ερασιτέχνες;

Η αρχή του καταμερισμού της εργασίας που ακολούθησε τόσο ο καπιταλισμός, όσο και ο σοσιαλισμός αποτέλεσε την αναπόφευκτη βάση της επαγγελματοποίησης του αθλητισμού. Ας δούμε τι γίνεται στην Ανατολική Γερμανία που αποτελεί το πρότυπο γι' αυτή τη στενή διασύνδεση μαζικού αθλητισμού και πρωταθλητισμού. Τα πάντα ξεκινούν από τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία, όπου στη βάση του πλατιού μαζικού αθλητισμού οι γυμναστές και οι κυνηγοί ταλέντων επιλέγουν τους πιθανούς μελλοντικούς πρωταθλητές, τους γράφουν σε ειδικά σχολεία κλπ. Από το μαζικό επίπεδο, από τον ερασιτεχνισμό περνάμε στον πρωταθλητισμό και τους επαγγελματίες χωρίς λύση της συνέχειας!

Αυτή η διασύνδεση ερασιτεχνικού και επαγγελματικού αθλητισμού είναι που κάνει τον δεύτερο πανίσχυρο. Αντιστοιχεί στα κοινωνικά πρότυπα που κυριαρχούν. Γι' αυτό και η κριτική της άκρας αριστεράς είναι αναποτελεσματική όταν καταγγέλλει απλώς τον επαγγελματισμό στ' όνομα του ερασιτεχνισμού. Η κριτική πρέπει να σκάψει βαθύτερα, στο ίδιο το πρότυπο του ανθρώπου-αθλητή, στο ίδιο το πρότυπο του καταμερισμού της εργασίας εν τέλει. Γιατί ακόμα κι αυτός που κάνει ελάχιστο αθλητισμό αποδέχεται σαν πρότυπο για το "σώμα", τον Σταλόνε ή τον Μπεν Τζόνσον, γιατί ο καταμερισμός εργασίας επιτάσσει στους αθλητές να αναπτύσσουν στο έπακρο αυτό που διαθέτουν, δηλαδή τις σωματικές δεξιοτεχνίες τους και να τις πουλούν σαν εμπόρευμα στην αγορά.

Αν λοιπόν δεν κριτικαριστεί ο ίδιος ο καταμερισμός της εργασίας, αν δεν προβληθεί ένα εναλλακτικό πρότυπο ανθρώπου όπου θα νιώθουν άσχημα τόσο ο πλαδαρός αυγοκέφαλος, όσο και ο υπερβολικά μυώδης και "κολλημένος" στον αθλητισμό, τότε τίποτε δεν θα αλλάξει. Η επιλογή ενός προτύπου όπου θα προέχει ο συνδυασμός πνευματικών και σωματικών δεξιοτήτων, όπου θα επιβραβεύεται ο λιγότερο τερατώδης και θα εκδηλώνεται απαρέσκεια για τους φουσκωμένους μυς και για τους ανθρώπους που ειδικεύονται προς μια κατεύθυνση, όπου τα αναβολικά και η χρήση τους θα θεωρούνται ντροπή και όπου βέβαια ο αθλητισμός θα γίνει και πάλι ερασιτεχνικός, είναι η μόνη απάντηση ενάντια στην τερατωδία του πρωταθλητισμού, του εμπορευματοποιημένου αθλητισμού.

Η πλήρης εμπορευματοποίηση

Η κρίση της Σεούλ για πρώτη φορά σε μαζική και παγκόσμια κλίμακα μπορεί να αποτελέσει ένα ερέθισμα για απάντηση στην τερατωδία του πρωταθλητισμού και στο αθλητικό εμπορευματικό πρότυπο.

Γιατί ποτέ η ύβρις του πρωταθλητισμού, της εμπορευματοποίησης και της συσσώρευσης δεν είχε προσεγγίσει τέτοια μεγέθη. Η κρίση ήταν σχεδόν αναπόφευκτη. Ο Σάμαρανκ υπήρξε ο άνθρωπος που συμβολίζει αυτό το μετασχηματισμό. Και δεν είναι τυχαίο πως είχε χρηματίσει υπουργός Φυσικής Αγωγής του Φράνκο και μάλιστα στην αρχική, ανοικτά φασιστική, πε-

ριοδο, μετά την συντριβή της δημοκρατίας. Επί τέλους τα ι-δεώδη του πραγματοποιούνται σε Ανατολή και Δύση. Ο Σάμαρανκ είναι αυτός που σαν όργανο των αθλητικών εταιριών και της άθλο-μπίζνες κατάργησε σχεδόν ολοκληρωτικά τα εμπόδια στην ταύτιση ερασιτεχνικού και επαγγελματικού αθλητισμού. Είναι γνωστό για παράδειγμα ότι οι αθλητές στίβου ήταν ερασιτέχνες και αν άρχιζαν να γίνονται επαγγελματίες αποκλείονταν από τους αγώνες. Ο Σάμαρανκ κατάργησε αυτή την υποχρέωση, οι αθλητές στίβου γίνονται ανοιχτά εκατομμυριούχοι. Και "σωστά" ο Σάμαρανκ προσφέρει θέαμα. Διότι πώς είναι δυνατό οι πολυδάπανοι προσωπικοί προπονητές, οι γιατροί, μάνατζερ, τα στάδια να χρηματοδοτούνται όταν οι αθλητές δεν είναι επαγγελματίες; Ο Σάμαρανκ επέτρεψε στους δισεκατομμυριούχους του τέννις να συμματάσχουν στους Ολυμπιακούς της Σεούλ.

Το ιδεώδες του κότινου της ελαίας αντικαταστάθηκε από εκείνο των ράβδων χρυσού, ανοικτά και απροκάλυπτα. Αυτή ήταν η "επανάσταση" του Σάμαρανκ,ο οποίος επεξέτεινε τις αρχές του "νεοφιλελευθερισμού" στον αθλητισμό και μάλιστα στον λεγόμενο κλασσικό αθλητισμό. Οι κανονισμοί και τα εμπόδια καταργήθηκαν και η "απορρύθμιση" επεκτάθηκε και στο χώρο του αθλητισμού, απόλυτα και αδιαμφισβήτητα. Δεν υπάρχει πλέον καμιά διαφορά ανάμεσα στους επαγγελματίες του ποδοσφαίρου και εκείνους του στίβου. Γι' αυτό εξ' άλλου και οι Αμερικανοί οι οποίοι πρώτοι διέθεταν επαγγελματικό αθλητισμό στίβου, με συνέπεια κάθε τόσο να αποκλείονται οι πρωταθλητές από τους αγώνες, γιατί είχαν γίνει επαγγελματίες, "ανέβηκαν" τόσο ξαφνικά, ακριβώς γιατί ο επαγγελματισμός στον οποίο προηγούνται τους επέτρεψε να ξεπεράσουν τα παλιά εμπόδια του δήθεν ερασιτεχνισμού.

Η εμπορευματοποίηση πλέον είναι απροκάλυπτη και καθολική. Οι Ολυμπιακοί έγιναν ανοικτά "οίκος εμπορίου", επιχείρηση, με "σπόνσορες", εταιρείες κλπ. Ένας ακόμα τομέας της ανθρώπινης ζωής μεταβλήθηκε σε εμπόρευμα. Αυτή είναι η αδιάκοπη πορεία του κεφάλαιου, η επέκταση των μηχανισμών της καπιταλιστικής αξιοποίησης και της σοσιαλιστικής αρχής, στον καθένα σύμφωνα με τους μύες του(!) και το έργο που αποδίδει, στο σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Ο αθλητισμός έγινε ανοικτά και απροκάλυπτα εμπόρευμα, το ανθρώπινο σώμα ως μυς πωλείται στην αθλητική αγορά, αλλά και στην αγορά αξιών και προτύπων του συστήματος. Ζούμε όλο και περισσότερο σε έναν κόσμο παραγαναλωτών, όπου εμείς οι ίδιοι παράγουμε το κυριότερο εμπόρευμα που διαθέτουμε και ταυτόχρονα το καταναλώνουμε εν μέρει ή αποκλειστικά, τον ίδιο τον εαυτό μας. Ο εμπορευματικός αθλητισμός και ακόμα βαθύτερα ο "μαζικός αθλητισμός" αποτέλεσαν ένα ακόμα βήμα στην επέκταση των εμπορευματικών αξιών. Η αξία χρήσης της αθλητικής προσπάθειας, της χαράς της άθλησης, μεταβλήθηκε στον ιδρώτα και τα δάκρυα της πολύωρης προσπάθειας με αλτήρες και αναβολικά, με κινδύνους καρκίνων και μεταβολή του ανθρώπινου σώματος σ' ένα υπεργυμνασμένο αλλά υπερευαίσθητο και υπερειδικευμένο κατασκεύασμα. Γι' αυτό πολλαπλασιάζονται οι αρρώστειες και τα "τραβήγματα" των αθλητών. Τα αναβολικά, τα φάρμακα και η υπερειδίκευση της άσκησης μεταβάλλουν σε υπερευαίσθητα αθύρματα αυτούς τους καταπληκτικούς μηχανισμούς.

Αγώνας ενάντια στον πρωταθλητισμό και τον αθλητισμό σαν εμπόρευμα

Η κρίση της Ολυμπιάδας της ντόπας θα έπρεπε να αναμενόταν. Όταν πια ο συναγωνισμός και η εμπορευματοποίηση φτάνουν σε τέτοιο υψηλό επίπεδο , τότε δεν υπάρχει καμία διέξοδος για τα θύματα-θύτες του πρωταθλητισμού απ' την προσφυγή στα αναβολικά και τα παρασκευάσματα κάθε είδους για να ξεπεράσουν κατά ένα εκατοστό του δευτερολέπτου ή κατά ένα εκατοστό τους αντιπάλους τους. Το σκάνδαλο αργά ή γρήγορα επρόκειτο να εκραγεί. Και είναι ίσως η πρώτη μεγάλη ευκαιρία για αντίσταση, αντίσταση ενάντια στον πρωταθλητισμό, την εμπορευματοποίηση, ενάντια στο πρότυπο ανθρώπου που παράγει, ενάντια στην εμπορευματοποίηση του ίδιου του σώματός μας. Είναι, πρέπει να είναι η αφετηρία της πάλης μας ενάντια στους Ολυμπιακούς του 1996, όχι μόνο γιατί σημαίνουν οριστική σχεδόν στροφή της χώρας μας στον παρασιτισμό και ενίσχυση του υδροκεφαλισμού της, αλλά και γιατί αυτοί οι Ολυμπιακοί του εμπορεύματος και του θανάτου,

οι Ολυμπιακοί του φασιστικού ιδεώδους του Σάμαρανκ δεν έχουν καμιά σχέση ούτε με τον κότινο της νίκης των αρχαίων Ολυμπιακών, ούτε καν με τους προ εκατονταετίας Ολυμπιακούς της Αθήνας. Οι σημερινοί Ολυμπιακοί είναι ένα αποτρόπαιο εμπορευματικό κατασκεύασμα, απαύγασμα του σοσιαλκαπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και του προτύπου που παράγουν και προτείνουν. Και αν η κρίση της ντόπας της Σεούλ υπήρξε η πρώτη κλασσική κρίση "υπερπαραγωγής", θα πρέπει να αναλάβουμε εμείς, όσοι είμαστε τα θύματα αυτής της αντίληψης για τον αθλητισμό,που καταστρέφει κάθε γνήσια αθλητική διάθεση,όσοι αρνούμαστε τον καταμερισμό της εργασίας και το πρότυπο του γυμνασμένου πίθηκου, Σταλόνε ή Τζόνσον, να προκαλέσουμε μια νέα κρίση στο αθλητικό τερατούργημα με τον ίδιο τρόπο που οι εργάτες, οι νεολαίοι, οι γυναίκες και τα κινήματα του Τρίτου κόσμου οδήγησαν σε κρίση το φορντιστικό θαύμα της μεταπολεμικής τριακονταετίας με τον δικό τους αγώνα, χωρίς να περιμένουν κάποια νέα κρίση "υπερσυσσώρευσης". Μας αφορά άμεσα, αφορά το ίδιο το μοντέλο κοινωνίας και το υπόδειγμα ανθρώπου που θέλουμε! Νέα συνθήματα πρέπει να ακουστούν στη χώρα μας :""Αφραγκε χούλιγκαν του Ολυμπιακού γιατί ταυτίζεσαι με τον δισεκατομμυριούχο Ντέταρι και τον μεγαλοαπατεώνα Κοσκωτά;" "Νέε και νέα γιατί θαυμάζεις το τερατούργημα του σώματος ενός Σταλόνε ή ενός Τζόνσον και του συνοικιακού ζηλωτή τους και δεν τους παραδίνεις στην κοινή περιφρόνηση;" "Γιατί δεν θυμίζεις πώς το ιδεώδες του Σάμαρανκ ήταν ο Φράνκο και οι ξανθοί Άρειοι των Ες-Ες;"Αυτά τα συνθήματα φανταζόμαστε πως θα γεμίζουν τους τοίχους της Αθήνας τα επόμενα χρόνια σε αντικατάσταση των διάφορων "Ντέβιλς", "GATE 7" και άλλα παρόμοια! Έτσι λοιπόν, "Κάτω οι Ολυμπιακοί της ντόπας, του ανταγωνισμού, των αναβολικών", "Έξω οι Ολυμπιακοί του εμπορεύματος από τη χώρα της αρχαίας Ολυμπίας". Πριν απ' όλα είναι καιρός να ξαναδούμε το σώμα μας σαν αξία χρήσης για μας και όχι σαν εμπόρευμα που οι ίδιο παράγουμε προς δόξαν των εταιρειών και των αξιών του συστήματος. Η κρίση της βιομηχανίας του αθλητισμού άρχισε, ας την βαθύνουμε με όλα τα μέσα.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΤΑΒΟΣ

Το 1981 ο πρωθυπουργός της χώρας Α. Παπανδρέου επισκέπτεται την Κύπρο. Είναι ο πρώτος Έλληνας πρωθυπουργός που πραγματοποιεί επίσκεψη στο νησί. Σύσσωμος ο Κυπριακός λαός τον υποδέχεται σαν εθνικό ήρωα. Αφυπνίζεται η εθνική συνείδηση και τονώνεται η εθνική υπερηφάνεια. Βγαίνει και πάλι η ελληνική σημαία από τα μπαούλα. Ο πρώην πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Σπύρος Κυπριανού ακολουθεί και αυτός την «περήφανη Εθνική πολιτική». Οι συνομιλίες με τους Τούρκους κατακτητές είναι εθνική προδοσία. Το Κυπριακό δεν είναι πρόβλημα μεταξύ των δύο «κοινοτήτων», αλλά πρόβλημα εισβολής και κατάκτησης. Πρώτιστο εθνικό χρέος η πάλη για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων.

Μέχρι και την συνάντηση στο Νταβός της Ελβετίας των πρωθυπουργών της Ελλάδας και της Τουρκίας, το ΠΑΣΟΚ που κυβερνά τη χώρα διέπλαθε την εξωτερική του πολιτική πάνω σε έναν ακρογωνιαίο λίθο: την υπεράσπιση και την εξασφάλιση των εθνικών συμφερόντων της Ελλάδας από τον «εξ Ανατολών» κίνδυνο που:

α) Κατέχει το 40% του Ελληνικού Κυπριακού εδάφους και απειλεί άμεσα και καθαρά να καταλάβει ολόκληρη την Κύπρο.

β) Διεκδικεί το μισό Αιγαίο.

γ) Αμφισβητεί την υφαλοκρηπίδα των νησιών και το καθεστώς της Λήμνου.

δ) Μόνιμα απειλεί ότι θα θεωρήσει αιτία πολέμου την διεθνώς νόμιμη πιθανή επέκταση των χωρικών υδάτων από 6 σε 12 μίλια.

ε) Διαθέτει ειδικό στρατιωτικό σώμα (4η στρατιά ή Στρατιά του Αιγαίου), πανέτοιμο για επέμβαση.

ζ) Παραβαίνει και παραβιάζει τον εθνικό εναέριο χώρο.

η) Προκαλεί με το «Χόρα» και το «Σισμίκ» κλπ. κλπ.

Η συνάντηση λοιπόν στο Νταβός ανέτρεψε εκ βάθρων την «εθνικά υπερήφανη πολιτική». Αξίζει να θυμηθούμε πώς εξελίχτηκαν τα εθνικά θέματα.

Τον Μάρτιο του 1987 ξεσπά η Ελληνοτουρκική κρίση στο Αιγαίο. Ελλάδα και Τουρκία βρίσκονται στα πρόθυρα του πολέμου. Η Ελλάδα προτείνει παραπομπή του θέματος της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας στη Χάγη αφού πρώτα ολοκληρωθεί ο διάλογος για την υπογραφή του συνυποσχετικού.

Στις 29 Μαρτίου η κρίση εκτονώνεται. Οι άνεμοι του πολέμου εξασθενούν.

Στις 30 Μαρτίου ο Οζάλ στέλνει ξαφνικά μήνυμα στον Αντρέα. Αρχίζουν οι πρώτες επαφές Αθήνας-Άγκυρας. Η Τουρκία μοιάζει να αποδέχεται την ελληνική πρόταση.

Οι πρώτες αντιδράσεις, εντυπώσεις και εκτιμήσεις είναι θετικές και αισιόδοξες. Σχεδόν οι πάντες επικροτούν και θαυμάζουν τη δυναμική και αποφασιστική στάση της Ελλάδας. Οι σχέσεις Ελλάδας-ΗΠΑ και γενικότερα Ελλάδας-ΝΑΤΟ, μοιάζουν να επανατοποθετούνται πάνω σε νέες βάσεις. Γίνονται «επαναστατικές» δηλώσεις όπως «Γκρεμίστηκαν οι σχέσεις υποτέλειας Ελλάδας-ΗΠΑ», «Ο τρομερός μας σύμμαχος δεν είναι παρά ένας δυνάστης του Ελληνικού λαού». «Το τρίγωνο Αθήνα - Άγκυρα - Ουάσιγκτον είναι πλέον ξεπερασμένο». «Το ΝΑΤΟ μας απομυζά και παίζει τον Πιλάτο». Πολλές εκφωνούνται από τον ίδιο τον πρωθυπουργό.

Οι εξελίξεις αυτές φαίνεται να δυσαρεστούν τις ΗΠΑ και να στριμώχνουν τους Τούρκους.

Στις 30 Ιανουαρίου 1988 πραγματοποιείται το «πρώτο Νταβός». Αρχίζει διμερής πολιτικός διάλογος με την Τουρκία, χωρίς όρους και προϋποθέσεις, χωρίς δεσμεύσεις και εγγυήσεις, χωρίς αναφορά στο διεθνές δίκαιο, όπως για χρόνια ζητούσε η Τουρκία. Χάγη και Αττίλας μπαίνουν στο ράφι.

Εγκαταλείφθηκε η επιμονή στη θέση της αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο και της εγγύησης των συνόρων της Ελλάδας, καθώς η «ειρηνική» διευθέτηση των προβλημάτων είχε γίνει αυτοσκοπός, με τίμημα την εγκατάλειψη της Κύπρου και το ξεπούλημα του Αιγαίου.

Το «2ο Νταβός» πραγματοποιείται στις 4 Μαρτίου 1988. Παπανδρέου και Οζάλ συναντούνται στις Βρυξέλλες. Αφήνουν ουσιαστικά την επίλυση των κρίσιμων θεμάτων στην καλή θέληση των δύο χωρών.

Το «3ο Νταβός» είναι η επίσκεψη του Οζάλ στην Ελλάδα στις 13 Ιουνίου.

Το «4ο Νταβός» (επίσκεψη Παπανδρέου στην Άγκυρα τον Οκτώβρη) αναβάλλεται.

Στο μεταξύ, πραγματοποιούνται επισκέψεις υπουργών και υφυπουργών, δημάρχων, καλλιτεχνών και λογοτεχνών και από τις δύο πλευρές. Δημιουργούνται ποικίλες κοινές επιτροπές και συμβούλια, όπως το ΣΕΤΕΣ (Συμβούλιο Ελληνοτουρκικής Επιχειρηματικής Συνεργασίας) καθώς και στον αθλητικό και πολιτιστικό τομέα.

Αποκορύφωμα ήταν η επίσκεψη του Οζάλ στην Αθήνα τον Ιούνιο. Πριν όμως πατήσει το πόδι του ο Οζάλ στην Αθήνα το κλίμα είχε κιόλας αρχίσει να αλλάζει. Σ' αυτό βοήθησαν αρκετοί παράγοντες:

α) Οι χειρισμοί των εθνικών μας θεμάτων από την ίδια την κυβέρνηση. Μετά την αναβάθμιση των ελληνικών θέσεων το Μάρτιο του 1987 περνάμε σε μια υποχώρηση και αναδίπλωση άνευ προηγουμένου. Η εξέλιξη αυτή κινεί σίγουρα υποψίες πως όλα αυτά ήταν ταχυδακτυλουργικά μεθοδευμένα, για να οδηγηθούμε εδώ που φτάσαμε, με το λιγότερο δυνατό πολιτικό κόστος για την κυβέρνηση.

Αυτή η πολιτική δεν έπεισε ούτε το ίδιο το ΠΑΣΟΚ. Σημαντικά του κομμάτια, κυρίως της νεολαίας, ακόμη και βουλευτές και μέλη της Κ.Ε. διαφώνησαν και κατήγγειλαν ανοιχτά αυτή την πορεία.

β) Οι θέσεις της «Ρήξης» καθώς και οι πρακτικές και οι πρωτοβουλίες που αναλάβαμε, εκτιμούμε ότι συνέβαλαν αρκετά στην αλλαγή του αρχικού κλίματος.

γ) Καθοριστικός παράγοντας γι' αυτή τη μεταστροφή ήταν αναμφίβολα και η ίδια η τουρκική αδιαλλαξία που σε συνάρτηση με τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις και προκλήσεις στο Αιγαίο και στην Κύπρο, γκρέμισε τον μύθο για ένα ειλικρινή διάλογο.

Εναντίον της επίσκεψης του φασίστα Οζάλ στην Αθήνα τάχθηκαν όλες οι πολιτικές δυνάμεις εκτός του ΚΚΕ και του Μίκη.

«Υποδεχτήκαμε» τον Οζάλ όσο πιο «θερμά» μπορούσαμε, Κύπριοι, Κωνσταντινοπουλίτες, Ίμβριοι, Τενέδιοι, Μικρασιάτες, Πόντιοι, Ελλαδίτες, Αρμένιοι, Κούρδοι και Τούρκοι πολιτικοί πρόσφυγες. Η συμμετοχή του κόσμου στην κινητοποίηση ήταν περιορισμένη, συγκίνησε όμως την πλειοψηφία του Ελληνικού λαού και του Τύπου. Το τετραήμερο της επίσκεψης σημαδεύτηκε από τις καθημερινές πορείες και διαμαρτυρίες καθώς και από την κραυγαλέα πια αντίθεση του Τύπου. Μόνο η «Αυριανή» και ο Σχολιαστής κατέληξαν να είναι οι εναπομείναντες θιασώτες του πνεύματος του Νταβός.

Η Ν.Δ., που κρατούσε μια στάση αναμονής, θέλοντας να καρπωθεί εκλογικά οφέλη, κατηγορεί για υποχωρητικότητα και ενδοτισμό το ΠΑΣΟΚ. Το ΚΚΕ, κάτω από την πίεση της βάσης σχετικά με το φασιστικό καθεστώς της Τουρκίας και τη δίκη των κομμουνιστών ηγετών, σύρθηκε σε ανοικτή συγκέντρωση διαμαρτυρίας. Μέχρι και διάφοροι «διεθνιστές» του χώρου της άκρας αριστεράς αναγκάστηκαν να διαδηλώσουν την αντίθεσή τους για την επίσκεψη

του σωβινιστή Οζάλ στην Ελλάδα.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Α. Παπανδρέου αναγκάζεται να μιλήσει σε «σκληρή» γλώσσα στον Οζάλ και να επαναφέρει Χάγη και Κυπριακό. Ο Οζάλ όμως μίλησε σε σκληρότερη γλώσσα, απειλώντας πια ανοικτά την Ελλάδα.

Σήμερα είναι πλέον σε όλους γνωστό και αποδεκτό ότι με τον διμερή διάλογο που άρχισε στο Νταβός, η Τουρκία πέτυχε μια τεράστια διπλωματική και πολιτική νίκη. Κατόρθωσε να οδηγήσει την Ελλάδα σ' ένα διάλογο «εφ' όλης της ύλης», σε μια στιγμή μάλιστα που τα εσωτερικά της προβλήματα ήταν τεράστια και η πολιτική της στο Κυπριακό και στα Ελληνοτουρκικά οδηγούσε σε αδιέξοδο.

Οι λόγοι που οδήγησαν την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στο Νταβός αναλύθηκαν στο προηγούμενο τεύχος της «Ρήξης». Να αναφέρουμε μόνο ότι οι διαδικασίες αυτές είναι ενταγμένες στα συνολικότερα σχέδια του ΝΑΤΟ και των Αμερικανών στην ευρύτερη περιοχή και γίνονται με την ανοχή, αν όχι με τη συναίνεση των Ρώσων. Άλλωστε η τελευταία σοβαρή δήλωση του ΠΑΣΟΚ τα λέει όλα: **«Η αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ αυτή τη στιγμή θα ισοδυναμούσε με εθνική προδοσία»**.

Οι κοινωνικοί και πολιτικοί όροι που διαμορφώθηκαν πρόσφατα στην Ελλάδα κάνουν την εξωτερική πολιτική του Παπανδρέου αρκετά προβληματική. Χρέος μας είναι να κάνουμε ό,τι περνάει από το χέρι μας για να τινάξουμε στον αέρα αυτή την πολιτική.

Το κίνημα, που άρχισε να διαμορφώνεται πάνω στην αντίθεση του κόσμου στο χειρισμό των εθνικών προβλημάτων βάσει των συνεχών παραχωρήσεων, είναι πια φανερό ότι έχει να επιδείξει κάποιες επιτυχίες. Η πολιτική που προσπάθησε να παραγκωνίσει την Κύπρο από τις συνομιλίες Ελλάδας-Τουρκίας έχει αποτύχει. Η Κύπρος, περισσότερο από πριν σηματοδοτεί κάθε παραπέρα εξέλιξη στην Ελλαδο-Τουρκική προσέγγιση. Για πρώτη φορά, έπειτα από πολλά χρόνια, είδαμε διαδηλώσεις στην Αθήνα με αντικείμενο τα εθνικά προβλήματα. Η ελληνική κοινωνία έχει μπει στη φάση του επαναπροσδιορισμού και επανεξέτασης των σχέσεών μας με την Τουρκία. Αρκεί κανείς να προσέξει τα άρθρα στον τύπο, τις εκδόσεις βιβλίων, τις συζητήσεις του κόσμου, για να διαπιστώσει το αληθές της πιο πάνω αναφοράς.

Όλες αυτές οι εξελίξεις είχαν καταλυτικές επιπτώσεις στα κυπριακά πράγματα, όπως ήταν άλλωστε φυσιολογικό.

Το Νταβός στην Κύπρο

Στις πρόσφατες κυπριακές προεδρικές εκλογές ο αγωνιστικός και ανένδοτος παπανδρεϊκός Κυπριανού έχασε, από τον πρώτο κιόλας γύρο, από τον ενδοτικό παπανδρεϊκό Βασιλείου!!! Ο Κυπριανού εκπροσωπώντας την προηγούμενη πολιτική, την «Εθνικά υπερήφανη», ήταν εμπόδιο και έπρεπε να φύγει από τη μέση. Η ελληνική λοιπόν κυβέρνηση απέσυρε την εμπιστοσύνη της από τον κύπριο πρόεδρο και, καθώς το έδαφος –εξαιτίας του Νταβός– χάθηκε κάτω από τα πόδια του Κυπριανού, αυτός και το κόμμα του (ΔΗ.ΚΟ) οδηγήθηκαν στην εκλογική ήττα.

Τον Σεπτέμβριο αρχίζει πλέον και το Κυπριακό Νταβός, πιστό αντίγραφο του Ελλαδοτουρκικού. Αρχίζουν οι συνομιλίες Βασιλείου - Ντεκτάς. Χωρίς όρους και εγγυήσεις, χωρίς αναφορά στο διεθνές δίκαιο, χωρίς αναφορά στα ψηφίσματα του ΟΗΕ. Αντίθετα, οι νέες αυτές συνομιλίες άρχισαν με μια άνευ προηγουμένου υποχώρηση της ελληνοκυπριακής πλευράς: ο Βασιλείου διαπραγματεύεται το Κυπριακό με τον φασίστα Ντεκτάς, όχι με την αρμοδιότητα του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά μ' αυτήν του αρχηγού της Ελληνοκυπριακής Κοινότητας!! Αναμφίβολα η πράξη αυτή ισοδυναμεί με έναρξη διαδικασίας για την αυτοκατάργηση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Ουσιαστικά προωθείται ανοιχτά η δημιουργία διζωνικής ομοσπονδίας, προοπτική που διαμορφώθηκε το 1977, στα συμφωνηθέντα Μακαρίου - Ντεκτάς.

Οι επίμονες και αριστοτεχνικές μεθοδεύσεις της Τουρκίας σε συσχετισμό με τον ενδοτισμό της ελληνικής πλευράς, οδηγούν σε μια ομοσπονδία (διζωνική), η οποία θα είναι χειρότερη από τη διχοτόμηση. Χειρότερη γιατί θα μετατρέψει την Κύπρο σε τουρκικό προτεκτοράτο. Και όλοι γνωρίζουμε ποιος είναι ο απώτερος στόχος του τουρκικού επεκτατισμού. Η κατάληψη όλης της Κύπρου και ο αφανισμός του ελληνικού στοιχείου (ακόμη και φυσικά).

Μια «συνεταιριστική λύση» θα λειτουργούσε λοιπόν ως πολιτικός Δούρειος Ίππος –όπως πολύ σωστά γράφτηκε από τον Π. Προδρόμου στην «Επίκαιρη» (αριθμός φύλλου 71, έτος 2ο, 15-16 Οκτωβρίου 1988, σελίδα 19)– για την ολική και όχι και τόσο μακροπρόθεσμα άλωση της Κύπρου από τους Τούρκους. Γιατί το μόνο κάστρο που απέμεινε στην Κύπρο είναι η μερική έστω πολιτική αυτοτέλεια των Ελληνοκυπρίων.

Η διζωνική ομοσπονδία λοιπόν είναι η κερκόπορτα για την κατάληψη όλου του νησιού. Εκεί που κατέχει το 40% του κυπριακού εδάφους, θα ελέγχει πια και το Νότο, αφού θα μετατραπεί σε ισότιμο πολιτικό συνεταίρο των Ελληνοκυπρίων.

Οι συνομιλίες, παρ' όλο που, όπως φαίνεται, οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο, συνεχίζονται εξ αιτίας των αμερικανοβρετανικών πιέσεων που δέχεται η Κύπρος. «Συζητιούνται» ακόμη και αυτές οι τρεις βασικές ελευθερίες (εγκατάστασης - διακίνησης - περιουσίας), δηλαδή κατά πόσο θα εφαρμοστούν «σταδιακά» με χρονοδιαγράμματα.

Οι υποχωρήσεις που έγιναν είναι τέτοιες που ακόμη και οι διεθνείς οργανισμοί άρχισαν να ξεχνούν ότι υπάρχει Κυπριακή Δημοκρατία. Πρόσφατο παράδειγμα, ο Γάλλος επίτροπος της ΕΟΚ Κλοντ Σεϋσόν, που πρότεινε χωριστή χρηματοδότηση του «Βορρά» στην Κύπρο, στο πλαίσιο του τρίτου χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου, πράγμα που αποτράπηκε μετά από επέμβαση της Ελληνικής κυβέρνησης.

Αναβλήθηκαν επίσης όλες οι προσφυγές της Κύπρου στον ΟΗΕ μήπως και δυσαρεστηθούν οι Τούρκοι και εγκαταλείψουν τις διαπραγματεύσεις. Η Κύπρος απομονώθηκε έτσι ακόμη περισσότερο από τη διεθνή κοινότητα.

Η διάσκεψη των Υπουργών εξωτερικών των Αδεσμεύτων, που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία τον Σεπτέμβριο που μας πέρασε, ήταν άλλη μια πολιτική και διπλωματική ήττα της Κύπρου. Η Κυπριακή κυβέρνηση υποκύπτοντας στους εκβιασμούς των Τούρκων, εγκατέλειψε την έκδοση ψηφίσματος που να θίγει την Τουρκία και την κατοχή. Πρόσχημα η διατήρηση του «ήπιου κλίματος» εν όψει των συνομιλιών που θα άρχιζαν. Με την ίδια λογική απέφυγε να επιδιώξει εκλογή της σαν μη μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Τέλος αποδέχτηκε την «σύσταση» των Τούρκων να μην αναλάβει η Κύπρος την προεδρία των Αδεσμεύτων για τα επόμενα τρία χρόνια.

Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι η Κυπριακή κυβέρνηση αποφάσισε να μην προχωρήσει σε επίσημη αίτηση για πλήρη ένταξή της στην ΕΟΚ επί Ελληνικής προεδρίας. Σίγουρα εδώ έβαλε το χεράκι του και το ΑΚΕΛ που στηρίζει τον Βασιλείου και που είναι το μόνο κόμμα στην Κύπρο που εναντιώνεται στην υποβολή αίτησης για πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ. Χάνεται ίσως έτσι μια μοναδική ευκαιρία για την Κύπρο.

Ευτυχώς όμως που στο εσωτερικό της Κύπρου κάτι αρχίζει να αχνοδιαγράφεται. Μετά την ήττα του Κυπριανού, το ΔΗΚΟ που είναι ουσιαστικά εναντίον των συνομιλιών, πέρασε στην αντιπολίτευση. Με το πέρασμα του χρόνου φαίνεται ότι ριζοσπαστικοποιείται όλο και περισσότερο. Από την άλλη πλευρά η ΕΔΕΚ του Λυσσαρίδη εξακολουθεί να είναι «αγωνιστική» και «ανυποχώρητη». Στον πολιτικό χάρτη της Κύπρου για πρώτη φορά έχουμε ουσιαστική αντιπολίτευση που την απαρτίζουν τα δύο αυτά «αντικατοχικά» και «αντινταβοκικά» κόμματα. Επίσης ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος δήλωσε πρόσφατα ότι «είναι εντελώς απαράδεκτη η διζωνική και κάθε είδους ομοσπονδία».

Το άλλο μέτωπο, το ξεπουλησματικό, το αποτελούν το ΑΚΕΛ και ο ΔΗΣΥ. Και τα δύο κόμματα αγωνίζονται με φανατισμό για να ξεπουλήσουν την Κύπρο στους Τούρκους. Δουλεύουν σκληρά για να πετύχουν οι συνομιλίες. Αρκούν δύο παραδείγματα:

α) Στην Ρόδο συναντήθηκαν τον Σεπτέμβριο οι αντιπρόσωποι των συντηρητικών κομμάτων της Ευρώπης, με την ευκαιρία του συνεδρίου της Ευρωπαϊκής Δημοκρατικής Ένωσης. Σ' αυτό συμμετείχε και ο κ. Κληρίδης, ο οποίος ψήφισε τον Μεσούτ Γιλμάζ, υπουργό εξωτερικών της Τουρκίας, στη θέση του αντιπροέδρου της «Ευρωπαϊκής Δημοκρατικής Ένωσης»! Στην συνέχεια, στους κόλπους του ΔΗΣΥ ξέσπασαν διαφωνίες, συγκρούσεις και διαξιφισμοί, γιατί κομμάτια του και κυρίως η φοιτητική νεολαία του δεν συμφωνεί με τις θέσεις και την πορεία του κόμματος.

β) Σε μια χώρα όπως η Κύπρος, που περνά κατοχή, το «αριστερό» κόμμα ΑΚΕΛ είναι εναντίον της αύξησης των δαπανών για την άμυνα.

82

ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΜΙΑΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Η συγκρότηση, την άνοιξη του 1988, της «Πρωτοβουλίας ενάντια στην επίσκεψη Οζάλ στην Ελλάδα» αποτέλεσε μια ανάγκη που επιβεβαιώθηκε από το ρόλο της στις κινητοποιήσεις για την αποτροπή αρχικά αυτής της επίσκεψης και για την καταγγελία της στη συνέχεια. Μετά την επισκεψη Οζάλ, στα πλαίσιά της συζητήθηκε αρκετές φορές η ανάγκη ή όχι μετεξέλιξης της επιτροπής αυτής σε ένα μόνιμο και σταθερό σχήμα, που θα υπερβεί και θα μετασχηματίσει τον αρχικά συγκυριακό χαρακτήρα της. Η πλειοψηφία των μελών της επιτροπής συμφώνησε πως η στροφή του Νταβός και η έναρξη συνομιλιών Βασιλείου - Ντενκτάς σηματοδοτούν μια νέα εποχή έντασης και όξυνσης των εθνικών θεμάτων, παράλληλα με την οριστική στροφή της Ελλάδας στην Κοινή Αγορά που στην προοπτική του «'92» τείνει να αποκτήσει ουσιαστικά υπερεθνικά χαρακτηριστικά. Αυτή η κομβική περίοδος για το εθνικό μέλλον μας –τόσο από τις εξελίξεις στα δυτικά, όσο και στα ανατολικά μας – συνδυάζεται με μια περίοδο αναταραχής και έξαρσης αντιθέσεων στον άμεσο περίγυρο της Ελλάδας. Ο αγώνας του κουρδικού λαού που αφυπνίζεται και στα τρία κράτη που κατέχουν το Κουρδιστάν, ο συνεχιζόμενος παλαιστινιακός αγώνας και τέλος οι κυριολεκτικά ηφαιστειογενείς ανακατατάξεις που χαρακτηρίζουν τα Βαλκάνια, με επίκεντρο την Γιουγκοσλαβία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη συνολικότερα, αποτελούν έναν επί πλέον λόγο για τη διαμόρφωση μιας επιτροπής που δεν περιορίζεται στα εθνικά ζητήματα με τη στενή έννοια του όρου, αλλά είναι μια επιτροπή «Αλληλεγγύης στους αγώνες των λαών».

Εξετάσαμε αρχικά τη δυνατότητα να ενισχύσουμε με τις δυνάμεις μας τη δράση άλλων παραπλήσιων επιτροπών και ομαδοποιήσεων, αλλά σύντομα καταλήξαμε πως η συμμετοχή μας σε άλλες επιτροπές και κινήσεις, η οποία θα πρέπει να συνεχιστεί, δεν αρκεί για να καλύψει τις ανάγκες που επισημάναμε. Γι' αυτό και η επιλογή της συγκρότησης μιας επιτροπής, η οποία δεν έρχεται να ανταγωνιστεί οποιεσδήποτε παρόμοιες ή αντίστοιχες κινήσεις, ούτε εξ άλλου το αντικείμενό της ταυτίζεται μαζί τους. Δεν πρόκειται ούτε για μια επιτροπή για τα εθνικά θέματα και μόνο, ούτε αντίστροφα μια επιτροπή για τη διεθνή αλληλεγγύη αποκλειστικά. Πρόκειται για μια επιτροπή που, ξεκινώντας από τα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας, βάζει θέματα ευρύτερης αλληλεγγύης και υποστήριξης του αγώνα των λαών, ιδιαίτερα στην περιοχή μας. Έτσι η Επιτροπή που πιστεύουμε πως θα πρέπει να συγκροτηθεί, δεν έχει σαν στόχο να ανταγωνιστεί ή να υποκαταστήσει άλλες προσπάθειες, αλλά αντίθετα να συνεργαστεί μαζί τους, στα σημεία που έχουν κοινούς στόχους και επιλογές.

Αυτή η επιτροπή σαν βασικές της αρχές διακηρύσσει τα ακόλουθα.

Α. Το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεσή τους, στην άρνηση κάθε καταπίεσης και εθνικής υποταγής είναι αναφαίρετο και πρωταρχικό. Η διεθνής συνεργασία και οι υπερεθνικές ενότητες δεν μπορούν να οικοδομηθούν παρά μόνο στη βάση της αναγνώρισης και του σεβασμού των δικαιωμάτων των λαών και εθνών, του απαραβίαστου των συνόρων που ταυτίζονται με τις πραγματικές διαστάσεις των εθνών. Τα δικαιώματα για την ελεύθερη ανάπτυξη των λαών και την αυτοδιάθεση των εθνών είναι τόσο βασικά και θεμελιώδη, όσο εκείνα για την ελεύθερη διάθεση του σώματός μας και την κοινωνική ισότητα, και δεν νοούνται για μας τα μεν χωρίς τα δε.

Β. Σήμερα ζούμε την εποχή της κρίσης της παλιάς ιμπεριαλιστικής τάξης πραγμάτων και των τάσεων ανατροπής των τετελεσμένων της Γιάλτας και του status quo στην Μέση Ανατολή μετά από κινητοποίηση των ίδιων των λαών. Αυτή η κατάρρευση όμως που από τη μια πλευρά, στη Δυτική Ευρώπη οδηγεί σε υπερεθνικές ενώσεις –βλέπε ΕΟΚ– και από την άλλη σε πολέμους, ανατροπές και συγκρούσεις –Παλαιστινιακό, πόλεμος Ιράν-Ιράκ, κουρδικό εθνικό κίνημα– ή σε εθνικές και κοινωνικές αφυπνίσεις –βλέπε Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Βαλτικές Δημοκρατίες, Αρμενία, κινήματα για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα– προκαλεί έντονα προβλήματα σε μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα που βρίσκεται στο μεταίχμιο δύο κόσμων, αποτελεί οικονομικά και πολιτιστικά κομμάτι της Δυτικής Ευρώπης και ενεργό μέρος στην απόπειρα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, και από την άλλη γεωγραφικά και πολιτιστικά τμήμα της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης και της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Η Ελλάδα που αποτελεί κάτι το διαφορετικό και ιδιαίτερο, δεν μπορεί να αναζητήσει ένα μη παρασιτικό ρόλο στην διεθνή κοινότητα παρά μόνο προσπαθώντας να ενοποιήσει και να συνδέσει τους δύο κόσμους και τις δύο παραδόσεις στις οποίες μετέχει. Από τη μια πλευρά την δυτική και από την άλλη την ανατολική και νοτιοευρωπαϊκή. **Όμως η εξισορρόπηση σημαίνει και αντίσταση.** Αντίσταση σε κάθε απόπειρα μονομερούς ενσωμάτωσης. Αντίσταση οικονομική και πολιτιστική απέναντι στη Δύση που τείνει να μας μεταβάλει σε ένα τουριστικό και παρασιτικό παράρτημα, αντίσταση και προς τα ανατολικά, όπου ο τουρκικός επεκτατισμός, γεωγραφικός για την ώρα –και αύριο ποιος ξέρει, οικονομικός, ιδιαίτερα σε μια μακροπρόθεσμη προοπτική– μας απειλεί με γεωγραφική συρρίκνωση. Έτσι η συνεργασία μας με την Ανατολή και τη Δύση προϋποθέτει αρχικά το σεβασμό των δικαιωμάτων μας. **Και ο σεβασμός κερδίζεται πάντα με την ΕΠΙΒΟΛΗ του σεβασμού.** Γι' αυτό πρέπει τόσο να επιβεβαιώνουμε την ιδιαίτερη, νοτιοευρωπαϊκή ταυτότητά μας ως προς την Δύση, αλλά και την εθνική μας ιδιαιτερότητα απέναντι στον εξ Ανατολών επεκτατισμό. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο βλέπουμε και το διώξιμο των ξένων βάσεων από τη χώρα μας και τη γενικότερη αποδέσμευση από την αμερικανική και Νατοϊκή «ομπρέλα», στη βάση της δικής μας αυτονομίας, αμυντικής, οικονομικής κλπ.

Γ. Σ' αυτά τα πλαίσια δεν είμαστε διατεθειμένοι να ανεχτούμε οποιαδήποτε πρόθεση των τουρκικών αρχουσών τάξεων να περιορίσουν τα κυριαρχικά μας δικαιώματα στην Δυτική Θράκη και το Αιγαίο, θα παλαίψουμε για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής από την Κύπρο (που για μας σήμερα είναι το υπ' αριθμόν ένα εθνικό πρόβλημα), που θα πρέπει να οδηγήσει στην δυνατότητα της αυτοδιάθεσης για τους Κυπρίους, που στην πλειοψηφία τους, το 80%, είναι Έλληνες. Σήμερα, μετά τις συμφωνίες του Νταβός και ενόσω διαρκούν οι συνομιλίες Βασιλείου - Ντενκτάς, ο κίνδυνος για τον κυπριακό ελληνισμό είναι περισσότερο άμεσος παρά ποτέ άλλοτε. Οι διαδικασίες που έχουν δρομολογηθεί και οδηγούν, αναπόφευκτα αν συνεχιστούν, σε μια καλυμμένη ή απροκάλυπτη συνομοσπονδία με πλήρη κυριαρχία της Τουρκίας στο Βορρά και συγκυριαρχία στο Νότο, αποτελούν μια εθνική μειοδοσία και απειλούν ανοιχτά την ίδια την ύπαρξη του κυπριακού ελληνισμού.

Στο Αιγαίο, μετά το περίφημο «βάλαμε πόδι» των συμφωνιών της Βουλιαγμένης, η τούρκικη επιθετικότητα έχει αυξηθεί επικίνδυνα, ενώ η υποχωρητικότητα κυβέρνησης και κομμάτων δημιουργούν τον κίνδυνο νέων, βαρύτατων τετελεσμένων. Στη Δυτική Θράκη τα δικαιώματα της μειονότητας που είναι πραγματικά, δεν πρέπει και δεν μπορούν να αποτελέσουν το υπόβαθρο για την επανάληψη του κυπριακού προηγούμενου, όπου με πρόσχημα τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων επενέβη ο τουρκικός σωβινισμός. Επιπλέον τα δικαιώματα της μουσουλμανικής μειονότητας των Πομάκων δεν πρέπει να γίνουν βορά του τουρκικού επεκτατισμού. Παράλληλα μια αληθινή εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία προϋποθέτει εκτός από τα πάρα πάνω και τον σεβασμό και την αναγνώριση των δικαιωμάτων των Ελλήνων του Πόντου, της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου κλπ., που καταπατήθηκαν και καταπατούνται συστηματικά, και την αναγνώριση από τη μεριά της Τουρκίας της γενοκτονίας των Αρμενίων και των Ποντίων.

Δ. Στην ίδια κατεύθυνση αναγνωρίζουμε και την ανάγκη υποστήριξης των δικαιωμάτων των μειονοτήτων στην περιοχή, των Βορειοηπειρωτών στην Αλβανία και των Ποντίων στην Σοβιετική Ένωση, που δεν είναι δυνατό ούτε να αποκρύπτονται, ούτε να συνδέονται με ρεβανσιστικά συνθήματα, όπως γίνεται με τους Βορειοηπειρώτες. Χωρίς να αμφισβητούμε κανένα σύνορο γειτονικής χώρας, διεκδικούμε τα δικαιώματα των ελληνικών μειονοτήτων σ' αυτές, μόνη βάση για πραγματικά ισότιμες σχέσεις, ανάμεσα στα διαφορετικά κράτη. Έτσι οι Βορειοηπειρώτες Έλληνες έχουν δικαίωμα στη γλώσσα, την κουλτούρα, την συνάντηση με τους συγγενείς τους, και αυτό το δικαίωμα δεν μπορεί να απεμποληθεί ούτε να θεωρηθεί «σωβινιστικό», ούτε αντίστροφα μπορεί να παραδίνεται σε σωβινιστικούς και αντιδραστικούς κύκλους.

Ε. Επειδή όμως, όπως αναφέραμε, τα εθνικά προβλήματα της Ελλάδας διαπλέκονται με την κατάσταση της ευρύτερης περιοχής, και επειδή δεν έχουμε μια περιοριστική ή εθνοκεντρική αντίληψη για τα δικαιώματα των λαών, γι' αυτό και βλέπουμε τα δικαιώματα του ελληνικού λαού μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των αγώνων των λαών όλου του κόσμου και ιδιαίτερα της περιοχής, που αποτελούν και τον κοινό μας ιστορικό χώρο. Γι' αυτό λοιπόν θεωρούμε σαν αναγκαία προϋπόθεση για τη συγκρότηση της επιτροπής, την ενασχόληση και τη συμπαράσταση στους αγώνες των λαών της περιοχής, και πριν από όλα στην μελέτη τους.

Αυτές εντελώς συνοπτικά είναι οι βασικές αρχές και κατευθύνσεις της **επιτροπής αλληλεγγύης στους αγώνες των λαών· διαπλοκή εθνικού και διεθνούς, υπεράσπιση της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού, σεβασμός στα δικαιώματα των μειονοτήτων, αναγνώριση των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και του δικαιώματος στην εθνική μνήμη, απόρριψη κάθε επεκτατισμού ενάντια στον ελληνικό λαό και αλληλεγγύη στους αγώνες των λαών της περιοχής.**

Η αυτοκρατορία αποσυντίθεται λοιπόν. Περεστρόικα και γκλάσνοστ είναι οι καινούριοι "εξωτικοί" όροι που κυ- ριαρχουν στη διεθνή σκηνή. Όμως τι κρύβεται πίσω από τα χαμόγελα του γκορμπατσωφικού "νιού λουκ": Για πρώτη φορά μετά τα θυελλώδη χρόνια της δεκαετίας του '20, η καρδιά του "κτήνους", η ίδια η Ρωσία, ταράσσεται από τα κινήματα της κοινωνίας που ξυπνά από τον εξηντάχρονο λήθαργο. Πρωτόγνωρα κινήματα, "ανεπίσημα", όπως λέγονται στην ίδια τη Σοβιετική Ένωση, φέρνουν μια θερμή πνοή ελευθερίας στην παγωμένη "κοινωνία της στέππας". Οικολογικό, νεολαίστικο, πολιτικές λέσχες αλλά και πολιτιστική αναζήτηση, με πρώτη την άνοδο του ροκ και όλων των λογοτεχνών που η σταλινική κυριαρχία είχε εξαφανίσει από τα βιβλία της ιστορίας.

Το "τέρας" πεθαίνει λοιπόν; Όχι. Οχι τόσο εύκολα. Οι σπασμοί της αγωνίας του συνταράσσουν όλα τα κατεχόμενα εδάφη, από την Αρμενία και τις Βαλτικές Δημοκρατίες έως την γειτονική μας Γιουγκοσλαβία. Για άλλη μια φορά οι "επαναστατικές θύελλες" μετατοπίζονται προς Ανατολάς. Ενώ η Δύση ζει τους σπασμούς της αγωνίας της, οι λαοί της Ανατολής δίνουν καινούργια πνοή και νόημα στο επαναστατικό πρόταγμα.

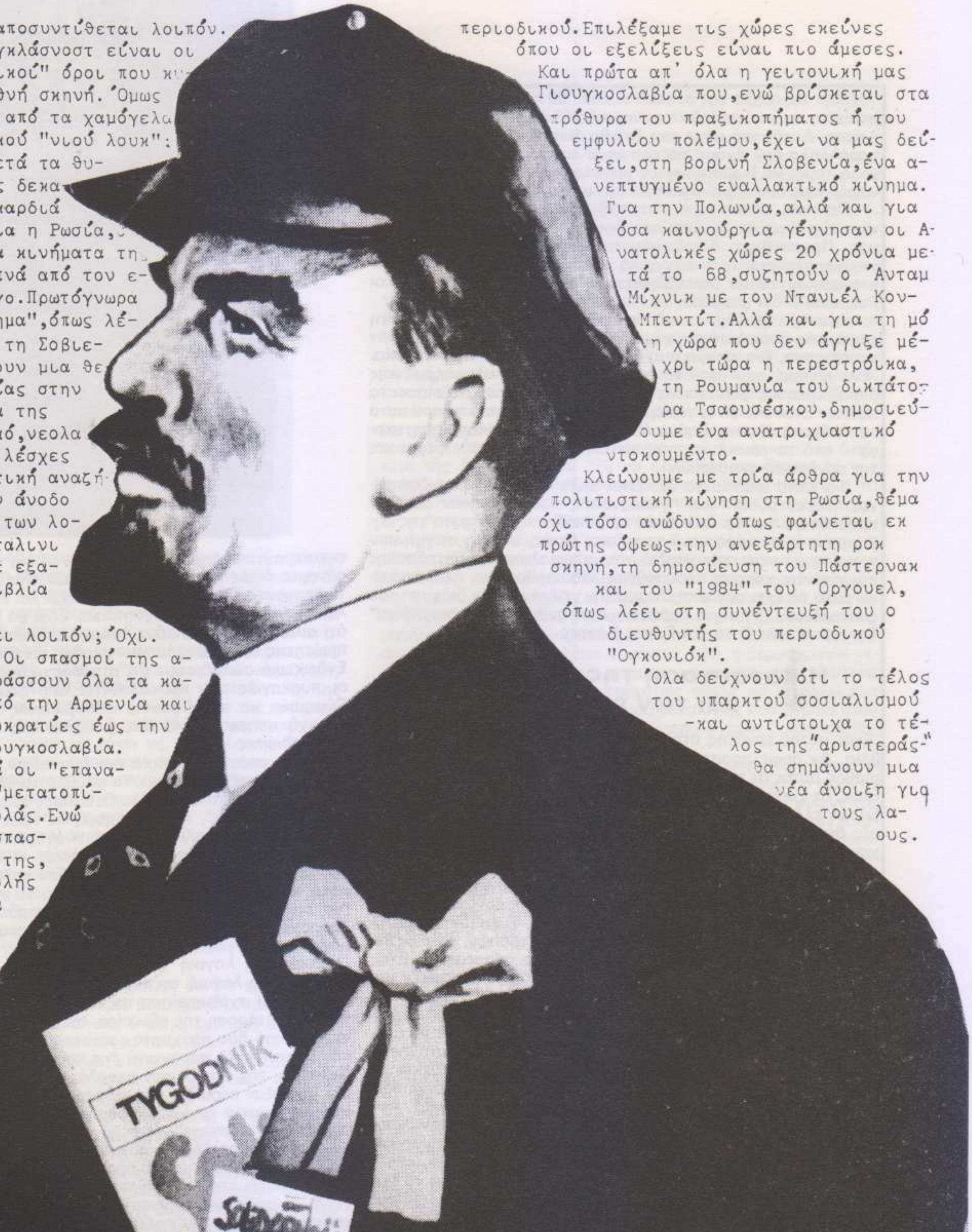
Φυσικά δεν είναι δυνατόν να καλυφθεί το σύνολο των εξελίξεων στις ανατολικές κοινωνίες στον περιορισμένο χώρο ενός περιοδικού. Επιλέξαμε τις χώρες εκείνες όπου οι εξελίξεις είναι πιο άμεσες.

Και πρώτα απ' όλα η γειτονική μας Γιουγκοσλαβία που, ενώ βρίσκεται στα πρόθυρα του πραξικοπήματος ή του εμφυλίου πολέμου, έχει να μας δείξει, στη βορινή Σλοβενία, ένα ανεπτυγμένο εναλλακτικό κίνημα.

Για την Πολωνία, αλλά και για όσα καινούργια γέννησαν οι Ανατολικές χώρες 20 χρόνια μετά το '68, συζητούν ο Άνταμ Μίχνικ με τον Ντανιέλ Κον-Μπεντίτ. Αλλά και για τη μόνη χώρα που δεν άγγιξε μέχρι τώρα η περεστρόικα, τη Ρουμανία του δικτάτορα Τσαουσέσκου, δημοσιεύουμε ένα ανατριχιαστικό ντοκουμέντο.

Κλείνουμε με τρία άρθρα για την πολιτιστική κίνηση στη Ρωσία, θέμα όχι τόσο ανώδυνο όπως φαίνεται εκ πρώτης όψεως: την ανεξάρτητη ροκ σκηνή, τη δημοσίευση του Πάστερνακ και του "1984" του Όργουελ, όπως λέει στη συνέντευξή του ο διευθυντής του περιοδικού "Ογκονιόκ".

Όλα δείχνουν ότι το τέλος του υπαρκτού σοσιαλισμού -και αντίστοιχα το τέλος της "αριστεράς"- θα σημάνουν μια νέα άνοιξη για τους λαούς.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΑΠΟΣΥΝΤΙΘΕΤΑΙ

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 οι ανατολικές χώρες, μπαίνουν σε μια περίοδο οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης. Αυτό, από μόνο του, δεν θα ήταν κάτι το καινούργιο αν παράλληλα δεν είχαμε και κάποια άλλα φαινόμενα που, στο σύνολό τους, να διαμορφώνουν μια εκρηκτική κατάσταση. Θα αναφέρουμε σαν κυριώτερα τρία απ' αυτά.

Πρώτον, το σύστημα του σχεδιασμού και της εκτατικής ανάπτυξης έχει πια φτάσει στα όρια του σαν μοντέλο παραγωγής. Προσπάθειες διόρθωσής του όπως για παράδειγμα το γιουγκοσλαβικό ή το ουγγρικό μοντέλο ή τέλος η καθαρά δικτατορικού τύπου διακυβέρνηση —Πολωνία μετά το '81 και Ρουμανία — δεν μπόρεσαν να λύσουν τα προβλήματα.

Δεύτερο φαινόμενο της δεκαετίας είναι το ότι, για πρώτη φορά στις σοσιαλιστικές χώρες της Ευρώπης γεννιέται, σχεδόν ταυτόχρονα, ένα κίνημα που ξεκινάει απ' την ίδια την κοινωνία. Ένα κίνημα, που μετά το πάγωμα δεκαετιών ολοκληρωτικής διακυβέρνησης φαίνεται να έχει τη διάθεση να επανεξετάσει τα πάντα. Έτσι δεν είναι περίεργο που η προβληματική, που αυτά τα κινήματα θέτουν, ξεκινά απ' την εκδημοκρατικοποίηση, περνά από το εθνικό και την οικολογία και φτάνει μέχρι και την οργάνωση αντιθεσμών!

Το τρίτο φαινόμενο δεν είναι άλλο από τις πολυσυζητημένες "περεστρόικα" και "γκλάσνοστ", που ξεκίνησαν σαν μια προσπάθεια για να επιλυθούν τα χιλιάδες προβλήματα της σοβιετικής οικονομίας και κοινωνίας. Όμως, από τη στιγμή που η κρίση χτυπάει την καρδιά της ιμπεριαλιστικής μητρόπολης και γίνονται κάποιες προσπάθειες αναδιάρθρωσης, ήταν επόμενο αυτό να έχει σαν αποτέλεσμα την γενίκευση και διάχυση του φαινομένου. Έτσι για παράδειγμα, η σοβιετική "περεστρόικα" δεν άφησε αλώβητο τον Γιάνος Κάνταρ.

Η κατάσταση της οικονομίας και των εργατών

Ένας μέσος εργάτης στη Σ. Ένωση κέρδιζε το 1985 190 ρούβλια. Αν όμως προσπαθήσουμε να ελέγξουμε το τι σημαίνει ο μισθός αυτός σε επίπεδο κατανάλωσης θα βρεθούμε προ εκπλήξεως. Τα χρήματα που εισπράττει ο εργαζόμενος λόγω των σοβαρών ελλείψεων που παρατηρούνται στην αγορά, πολλές φορές δεν είναι μετατρέψιμα. Έτσι, παρ' όλο που οι μισθοί είναι χαμηλοί παρατηρείται μεγάλη αύξηση των καταθέσεων!!

Οι κοινωνικές παροχές είναι αρκετά εκτεταμένες, η ποιότητά τους όμως βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Χαρακτηριστικό αυτών των παροχών είναι το ότι χρησιμοποιούνται για την πειθάρχηση του εργατικού δυναμικού. Διευθυντές και υπεύθυνοι επιχειρήσεων και κομματικών επιτροπών, είναι σε θέση να ανακατανείμουν μια σημαντική μάζα υπηρεσιών. Έτσι, εγκαθίστανται σχέσεις που ο Σαπίρ ονομάζει πελατειακές και που εμείς εδώ στην Ελλάδα ξέρουμε σαν το γνωστό μας "μέσον". Όταν λοιπόν ένας διευθυντής εργοστασίου χρειάζεται, λόγω του πλάνου, να βγάλει μια δουλειά γρήγορα, για να αποφύγει τυχόν παρεκλίσσεις λόγω του εκτεταμένου turn-over των εργατών —που φτάνει το 20-25% του εργατικού δυναμικού — δίνει στους εργάτες κίνητρα. Τα κίνητρα αυτά δεν μπορεί να είναι ο μισθός αλλά τα διάφορα κουπόνια υπηρεσιών. Από δελτία διακοπών μέχρι θέσεις σε νοσοκομεία. Από καταναλωτικά αγαθά "πολυτελείας", που ο διευθυντής μπορεί να αγοράσει από καταστήματα που είναι μόνο για την νομενκλατούρα, μέχρι μια θέση στο ...πανεπιστήμιο! Εννοείται ότι για να έχει τη δυνατότητα ο διευθυντής να προμηθεύεται τέτοιου είδους παροχές, είναι αναγκασμένος να "υποχρεωθεί" σε κάποιον ανώτερο του που κατέχει μια θέση σε κάποιο υπουργείο ή κάποια διεύθυνση του κομματος.

Ένας διευθυντής εργοστασίου δεν αντιμετωπίζει μόνο πρόβλημα παραγωγικότητας και εργατικού δυναμικού. Είναι αναγκασμένος πολλές φορές να απευθύνεται στη "μαύρη αγορά" για την εξεύρεση των ...πρώτων υλών που χρειάζεται για την παραγωγή του προϊόντος. Κι αυτό γιατί πολλές φορές ο κεντρικός σχεδιασμός τον αφήνει χωρίς την κατάλληλη ποσότητα πρώτων υλών.

Στη χώρα της σχεδιασμένης οικονομίας τα πάντα είναι πολυεπίπεδα και σφίζουν "ποικιλομορφίας"! Υπάρχουν δύο ειδών εργασίες. Η πρώτη στην επιχείρηση, νόμιμη. Η δεύτερη που μπορεί να ποικίλλει απ' τη δουλειά στο ατομικό χωράφι, να περνά σε ημιπαράνομες μορφές, όπως η χρησιμοποίηση κάποιων δεξιοτήτων — επιδιόρθωση υδραυλικών, ηλεκτρολογικά, επι-

σκευές αυτοκινήτων, τηλεοράσεων — και τέλος οι καθαρά παράνομες όπως η χρησιμοποίηση των υλικών και των μηχανών του εργοστασίου που δουλεύεις μέχρι και τη δουλειά σε καθ' ολοκληρίαν παράνομα εργοστάσια. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτό που αποκαλούμε παροχή υπηρεσιών, λόγω της κακής ποιότητας των παραγόμενων αγαθών είναι διογκωμένο στη Σ.Ε. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στη Μόσχα υπολογίζονται σε 2.000 οι πυρκαγιές που προκαλούνται από εκρήξεις τηλεοράσεων. Σύμφωνα με την Τρουντ, ο σοβιετικός λαός πληρώνει για παροχή υπηρεσιών 45 δισ. ρούβλια στο κράτος και 16 δισ. στους ιδιώτες.

Μετά από την εργασία των δύο ειδών, έχουμε τα είδη του χρήματος που είναι τρία : Το ρούβλι, τα ξένα νομίσματα και το νομενκλατουρίστικο ρούβλι. Οι αγορές όμως είναι πέντε ειδών : Μια η "κανονική", που έχει χαμηλές τιμές αλλά και τεράστιες ελλείψεις και χαμηλή ποιότητα. Η αγορά του κολχόζ, με καλύτερα προϊόντα και τιμές πενταπλάσιες. Η μαύρη αγορά, απ' όπου μπορείς να αγοράσεις από νάυλον καλσόν μέχρι σένιο φορητό κασετόφωνο *made in Japan*. Τα γνωστά καταστήματα "μπεριόσκα", απ' όπου μπορείς να αγοράσεις μόνο με συνάλλαγμα και τέλος τα καταστήματα απ' όπου αγοράζει μόνον η νομενκλατούρα.

Ποιά είναι η λογική της παραγωγής στη Σ. Ένωση;Κεντρικό στοιχείο στη λογική της νομενκλατούρας είναι η διατήρηση της εξουσίας. Η σχεδιοποίηση της παραγωγής γίνεται με μόνο στόχο την διατήρηση της εξουσίας, πράγμα που γίνεται ακόμα πιο φανερό από δύο πράγματα : πρώτα την πολύ ανώτερη ποιοτικά και τεχνολογικά παραγωγή της στρατιωτικής βιομηχανίας και δεύτερον, την ένταξη των γκουλάγκ στην παραγωγική διαδικασία (υπήρξαν περίοδοι που τα γκουλάγκ έπαιξαν κεντρικό ρόλο στη δημιουργία έργων υποδομής,ενώ και πρόσφατα είχαμε τη συμμετοχή κρατουμένων στην κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου).Αποτέλεσμα αυτού είναι και το ότι η παραγωγή δεν έχει καμμιά σχέση με τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας και επικρατεί στο τέλος η λογική της παραγωγής για την παραγωγή. Η σοβιετική οικονομία είναι οικονομία μιας τάξης, που έχει πάρει πρώτα την πολιτική εξουσία και μετά προσπαθεί να προσαρμόσει την οικονομία στα συμφέροντά της. Όταν λοιπόν προσπαθεί να αλλάξει την οικονομία είναι φυσικό να τραντάζεται η εξουσία της. Ας δούμε όμως τι λένε η M.Markus και ο A. Hegebus, ούγγροι διανοούμενοι μαθητές του Λούκατς, για την δυνατότητα αλλαγής των ανατολικών χωρών : "Αυτό το απολυταρχικό και μισαλλόδοξο πολιτικό σύστημα δεν παραδέχεται την κοινωνική σύνθεση από ρεύματα γνώμης αυτόνομα ως προς το Κέντρο. Αν αρχικά το φαινόμενο αυτό δεν σταματά πολύ τη δυναμική μιας κοινωνίας αφοσιωμένης στην εκτατική εξέλιξη, μόλις η εξέλιξη αυτή γίνει εντατική και χρειάζεται δομικές μεταρρυθμίσεις που δεν θα μπορούσε να δώσει η απλή μίμηση των πιό εξελιγμένων χωρών, ένα τέτοιο φαινόμενο γίνεται ισχυρό φρένο για την κοινωνική δυναμική". Ο Στάλιν έχει μακροπρόθεσμα τα όριά του!

ΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΥΠΑΡΚΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Το κείμενο αυτό ήταν μια από τις εισηγήσεις που διαβάστηκαν στην εναλλακτική συνάντηση στο Τσεπέλοβο, τον Αύγουστο του '88. Την εισήγηση έκανε ο Κώστας Γεώρμας.

Ας δούμε κάποια προβλήματα που κάνουν επιτακτική την ανάγκη για αλλαγές στο εσωτερικό.Εκτατική ανάπτυξη για τη Σ. Ένωση σήμαινε και ιμπεριαλιστική-εδαφική εξάπλωση. Συστήματα με χαμηλή οικονομική παραγωγικότητα στηρίζονται κύρια στην εδαφική εξάπλωση. Η Ρωσία, ιστορικά, ήταν αναγκασμένη να εκσυγχρονίζεται μόνο όταν δεχόταν πιέσεις από τον εξωτερικό της χώρο. Όταν η "επέκταση" μπλοκαριζόταν, και στη Ρωσία μπλοκαριζόταν πάντα από την ανάπτυξη της "δύσης", τότε η εξουσία έστρεφε το ενδιαφέρον της προς τον εκσυγχρονισμό των εσωτερικών δομών. Βλέπουμε λοιπόν την Σ.Ε. , τα τελευταία χρόνια, να χάνει τις επιρροές της (βλ. Αφρική), ενώ σήμερα φεύγει άρον-άρον από το Αφγανιστάν, με τους αντάρτες σε απόσταση αναπνοής να βομβαρδίζουν τα στρατεύματά της. Η περίοδος Ρήγκαν και η ένταση του εξοπλισμού που επέφερε αυτή ,την γονάτισαν. Ένα μεγάλο μέρος του κρατικού προϋπολογισμού πηγαίνει στην κατασκευή όπλων. Με την πτώση, τέλος, της τιμής του πετρελαίου και των πωλήσεων όπλων, χάθηκε μια πηγή σκληρού συναλλάγματος. Η απομύζηση πόρων από τις ανατολικές χώρες έχει τα όριά της λόγω της οικονομικής κρίσης που μαστίζει και αυτές. Μάλιστα, σήμερα, αναγκάζεται να τις δανείζει κιόλας. Το 1985 το χρέος της Πολωνίας στη Σ. Ένωση έφτανε ήδη τα 5,6 δισ. ρούβλια.

Η εκτατικού τύπου ανάπτυξη σημαίνει πολλά εργοστάσια (με κύρια έμφαση μάλιστα τη βαριά βιομηχανία), πράγμα που συνεπάγεται και μεγάλα κεφάλαια. Επίσης, έχει σαν αποτέλεσμα η αύξηση της παραγωγικότητας να γίνεται όχι με την εισαγωγή νέας τεχνολογίας, αλλά με την πρόσληψη περισσότερων εργατών. Μια αύξηση που λόγω δημογραφικών προβλημάτων έχει αρχίσει να γίνεται προβληματική.

Η γήρανση του τεχνολογικού εξοπλισμού, η παραποίηση των πληροφοριών για την παραγωγή, η κακή ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων, η χαμηλή παραγωγικότητα, αποτελούν χρόνια προβλήματα των σοσιαλιστικών οικονομιών.

Όσον αφορά την παραγωγικότητα, παρατηρούμε ότι για το σύνολο των χωρών της ανατολικής Ευρώπης παρατηρείται μια πτώση από τις αρχές του '70. Μεγαλύτερο ποσοστό πτώσης στη βιομηχανία παρουσιάζουν η Σ. Ένωση, η Ουγγαρία και η Πολωνία με 2-2,5% και Βουλγαρία και Τσεχοσλοβακία με 1,5% (σε ετήσια βάση εννοείται).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της κρίσης είναι το ότι αυτή αγγίζει και χώρες που είχαν πάρει τα προηγούμενα χρόνια κάποια μέτρα οικονομικής μεταρρύθμισης. Για παράδειγμα στην Ουγγαρία έχει θεσπισθεί σε αρκετές επιχειρήσεις η αυτοχρηματοδότηση, υπάρχουν ιδιωτικά καταστήματα, προοδευτική φορολογία, ΦΠΑ, απελευθέρωση ορισμένων βασικών επιδοτούμενων καταναλωτικών αγαθών. Αυτό δεν την εμπόδισε να έχει μηδενική σχεδόν ανάπτυξη το 1985 και πληθωρισμό 15% ενώ η απασχόληση στη βιομηχανία κατά την περίοδο '80-'87 έπεσε 8,5 % . Οικονομικές μεταρρυθμίσεις έχουν γίνει και στη Αν. Γερμανία και στη Γιουγκοσλαβία.

Η τελευταία αντιμετωπίζει ίσως τα πιο οξυμμένα προβλήματα γιατί ενώ έχει δοκιμάσει τις "κλασσικές" συνταγές της μείωσης των εργατικών μισθών και της μείωσης των κρατικών δαπανών, παρ' όλα αυτά το 1987 ο πληθωρισμός έτρεχε με 150%. Η Γιουγκοσλαβία αντιμετωπίζει προβλήματα και λόγω της δομής των εξαγωγών της. Τα προϊόντα που κύρια εξάγει είναι υφάσματα, ρούχα, παπούτσια, έπιπλα κλπ. Εκεί όμως αντιμετωπίζει τον ανταγωνισμό των χαμηλόμισθων βιομηχανικών χωρών του τρίτου κόσμου.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα για τις ανατολικές χώρες στο σύνολό τους είναι η υπερχρέωση προς τη Δύση. Το χρέος τους προβλεπόταν να αυξηθεί κατά 18% για το1987, φτάνοντας έτσι τα 127 δισ. δολλάρια. Όμως, αυτό που επιτείνει το πρόβλημα του εξωτερικού χρέους, είναι ότι η ανοδική του πορεία δεν συμπίπτει όπως στις αρχές της δεκαετίας με ουσιαστική αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Παράλληλα, οι ανατολικές χώρες έχουν ανάγκη όλο και μεγαλύτερου δανεισμού γιατί είναι αναγκασμένες να εισάγουν πιστώσεις, καταναλωτικά αγαθά, επενδυτικό εξοπλισμό, τεχνογνωσία. Από τις ανατολικές χώρες η Γιουγκοσλαβία κατόρθωνε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 να καλύπτει το εξωτερικό της χρέος με τα μεταναστευτικά εμβάσματα (66% εισαγωγών το 1974, 20% το 1976). Η μόνη χώρα που φαίνεται να αντιμετωπίζει "αποτελεσματικά" το ζήτημα του εξωτερικού χρέους είναι η Ρουμανία. Αυτό το πέτυχε με δυο τρόπους. Από τη μια έκοψε τις εισαγωγές στο μισό των αντίστοιχων των αρχών της δεκαετίας, και από την άλλη εξάγει καύσιμα, βασικά τρόφιμα και χημικά. Δεν χρειάζεται βέβαια να πούμε ότι αυτά γίνονται σε βάρος των Ρουμάνων οι οποίοι ζουν πια σε μια κατάσταση απόλυτης ένδειας. Σύμφωνα με το καθεστώς μπορούν να χρησιμοποιούν μια μόνο λάμπα μέσα στο σπίτι, η θερμοκρασία μέσα σ' αυτό επιτρέπεται το χειμώνα να φτάνει τους δώδεκα βαθμούς κελσίου, ενώ το καθεστώς ήθελε να επιβάλει ένα δικό του υποχρεωτικό πρόγραμμα διατροφής που βέβαια ήταν πολύ κάτω του κανονικού. Το εξωτερικό χρέος όμως κατέβηκε στα 5 δισ. δολλάρια το 1987.

Πέρα από τον πληθωρισμό που έχει αρχίσει να παρουσιάζεται σιγά-σιγά στις ανατολικές χώρες, το καινούργιο φρούτο είναι η ανεργία. Τα στοιχεία που είχαμε υπ' όψιν μιλάνε για 15% στη Βοσνία, 40% στο Κοσσυφοπέδιο. Στη Σ.Ε., στον Καύκασο, σύμφωνα με την Ισβέστια είναι άνεργο το 10% του συνολικού πληθυσμού, ενώ στην περιοχή των Τσεντσένων-Ινγκούτς μιλάνε για 120.000 άνεργους σε σύνολο 400.000 κατοίκων! Επειδή για τις άλλες χώρες δεν έχουμε στοιχεία αναφέρουμε ότι η απασχόληση στη βιομηχανία έπεσε την περίοδο '80-'87 κατά 7,8% στην Πολωνία και κατά 10,3% στην Ουγγαρία.

Να σημειώσουμε επίσης ότι ούτε η δικτατορία του στρατηγού Γιαρουζέλσκι είχε κανένα αποτέλεσμα. Έτσι βλέπουμε την καθαρή υλική παραγωγή να πέφτει 6% το 1980 και 12% το 1981, το 1983 να ανεβαίνει με 6% και να ξαναπέφτει κατά 3% το 1985. Προβλήματα αντιμετωπίζει επίσης και η Τσεχοσλοβακία. Το επίπεδο της υλικής παραγωγής του 1985 μόλις κατόρθωσε να φτάσει αυτό του 1980.

Τα προβλήματα που μπαίνουν για τον κ. Γκορμπατσώφ και τους εταίρους του είναι πολλά. Εκσυγχρονισμός, παραγωγικότητα, παραγωγή καταναλωτικών αγαθών, "ορθολογικοποίηση" της παραγωγής και των τιμών. Όμως οι καταστάσεις δυστροπούν στην αλλαγή. Τρία χρόνια περεστρόικας και μόλις τώρα έχουν αρχίσει να εφαρμόζονται δειλά κάποια μέτρα. Από την άλλη η πολυδιατυμπανισμένη γκλάσνοστ έχει αρχίσει να εξαφανίζεται από το λεξιλόγιο του Μιχαήλ Σεργκέγιεβιτς. Ενώ πρώτα θα πάτασσε τη γραφειοκρατεία τώρα λέει ότι αυτή θα παταχθεί μόνο με τη δραστηριοποίηση των μαζών! Μήπως όμως για το σοσιαλισμό η μόνη αλλαγή του είναι η καταστροφή του;

Η περεστρόικα των μαζών

Πριν προχωρήσουμε στο τι κάνει η κοινωνία, ας σταθούμε για λίγο στο ίδιο το κόμμα. Όπως μας έχουν δείξει οι εμπειρίες των παλιότερων εξεγέρσεων της ανατολικής Ευρώπης τα κόμματα στο βαθμό που ήθελαν να διατηρούν ένα μίνιμουμ επίπεδο κοινωνικής συναίνεσης χωρίζονταν σε τάσεις. Το φαινόμενο αυτό το παρατηρήσαμε σ' όλη του την έκταση στην Πολωνία το '80 όπου το κόμμα κάτω από την πίεση του κινή-

ματος...διαλύθηκε!
Έτσι και σήμερα παρατηρούμε μια αντίστοιχη κίνηση. Για πρώτη φορά μετά από πενήντα χρόνια στη Σ. Ένωση, μέσα στο κόμμα υπάρχουν τάσεις και μάλιστα αναγνωρίζονται και δημόσια. Αν αυτό βοηθά τον Γκορμπατσώφ σήμερα στο να διατηρεί κάποιες ισορροπίες, αυτό δεν σημαίνει ότι αύριο, στο βαθμό που αυτές οι τάσεις παγιωθούν, δεν θα υπάρξουν προβλήματα. Μια παρόμοια κίνηση παρατηρείται και στην Ουγγαρία, όπου μάλιστα ο "αρχηγός" της "αριστερής" πτέρυγας του κόμματος Ίμρε Ποντζκάυ δεν διστάζει να έχει σχέσεις και με αντιφρονούντες. Όσο για τη Γιουγκοσλαβία, τα πράγματα εδώ είναι "άγρια" : είναι η ίδια η κομματική νεολαία του Κ.Κ.Σλοβενίας που προτείνει : κατάργηση θανατικής ποινής, κατάργηση του άρθρου 133 του Συντάγματος που προβλέπει δίωξη των πολιτών που "σχολιάζουν κακόβουλα" τις αρχές, αναγνώριση των αντιρρησιών συνείδησης και τέλος την κατάργηση της ετήσιας εκδήλωσης για τον Τίτο και αντικατάστασή της από μια πορεία...ανέργων. Παράλληλα η Ακαδημία Επιστημών της Σερβίας τάσσεται υπέρ των ελεύθερων εκλογών. Επίσης πολλά μέλη των Κ.Κ. από τις προαναφερθείσες χώρες συμμετέχουν σε διάφορες κοινωνικές οργανώσεις.

Όμως πέρα απ' το κόμμα υπάρχει και η κοινωνία. Μια κοινωνία, που τουλάχιστον στη Σ.Ε. για πρώτη φορά ξυπνάει σε τέτοια έκταση από τη δεκαετία του '20. Με την πρώτη ματιά γίνεται εμφανής ο τεράστιος αριθμός των ατόμων που συμμετέχουν στις κοινωνικές διεργασίες που συμβαίνουν σ' αυτή καθώς και ο πλούτος των θεμάτων που θίγονται. Έτσι λοιπόν, αρχές του 1988, σύμφωνα με την Ισβέστια, υπήρχαν γύρω στις 40.000 οργανώσεις πολιτών. Σύμφωνα με άλλες πληροφορίες υπάρχει στη Σ. Ένωση συνομοσπονδία οικολογικών οργανώσεων που ο αριθμός τους φτάνει τις 3.000! Πρόσφατα κιόλας, τον Αύγουστο του 1987 δημιουργήθηκε μια συνομοσπονδία σοσιαλιστικών λεσχών σαν μια πρώτη προσπάθεια συντονισμού των ανά την Σ. Ένωση ανεξάρτητων οργανώσεων.

Πολλές από τις οργανώσεις αυτές υπάρχουν ήδη από το 1985. Είναι γνωστή η νίκη που πέτυχαν οικολογικές οργανώσεις διαμαρτυρόμενες για τον σχεδιασμό της αλλαγής της ροής των ποταμών Λένα και Ομπ προς τον νότο. Ήταν τέτοιες οι αντιδράσεις που δημιουργήθηκαν ώστε μετά από παρέμβαση και του Γκορμπατσώφ,το σχέδιο εγκαταλείφθηκε. Επίσης τα γεγονότα στην Αρμενία ξεκίνησαν επειδή στην περιοχή είχαν κτιστεί τα τελευταία χρόνια πολλά εργοστάσια και η οικολογική καταστροφή ήταν πολύ μεγάλη. Μετά, το κίνημα εξελίχθηκε σε εθνικό ζητώντας την ένωση της Αρμενίας με το Καραμπάχ. Να πούμε εδώ ότι η αναζωπύρωση του εθνικού ζητήματος στο Καραμπάχ ξεκίνησε επί Στάλιν και πήρε μεγάλη έκταση μετά το 1969 όταν ορίστηκε σαν γ.γ. του ΚΚ Αζερμπαϊτζάν ο τουρκόφωνος Αλίεφ. Αυτός, παράλληλα με την πολιτική που ακολουθήθηκε στον οικονομικό τομέα, μια πολιτική που διατηρούσε το Καραμπάχ σε κατώτερη οικονομική κατάσταση, βοήθησε στην εγκατάσταση στο Καραμπάχ των Αζερίων που ήταν σιίτες μουσουλμάνοι και είχαν υψηλή γεννητικότητα.

Η αναβίωση της ιστορίας έχει προκαλέσει μια τεράστια κίνηση στη σοβιετική κοινωνία. Γιατί αν η αποκατάσταση κάποιων παλιών μπολσεβίκων μπορεί να μην έχει πρακτικά κανένα αποτέλεσμα, η αναβίωση της ιστορίας αποκτά υλική υπόσταση από τις δεκάδες εθνότητες που ζητούν την αυτονομία τους και την αναγνώριση της εθνικής τους υπόστασης. Έτσι μετά τους Αρμένιους ακολουθούν οι δυναμικοί Τάταροι, οι Εβραίοι, οι Λετονοί, οι Εσθονοί, οι...Έλληνες και τόσοι άλλοι. Η φυλακή των λαών αρχίζει σιγά-σιγά να ραγίζει. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι οι Εσθονοί έκαναν πορείες συμπαράστασης στο Καραμπάχ!!

Αν λοιπόν την οικονομική περεστρόικα αντιμετωπίζουν με καχυποψία τόσο οι εργάτες, γιατί γι' αυτούς σημαίνει περισσότερη δουλειά, ακριβότερα προϊόντα, περισσότερη πειθαρχία, ανεργία, όσο και κάποια στρώματα γραφειοκρατών που η εφαρμογή της θα σημάνει την εξαφάνισή τους, την πολιτική περεστρόικα και το συμπλήρωμά της την γκλάσνοστ την χειροκροτούν όλοι ένθερμα. Εκδίδονται περιοδικά, όπως το γνωστό "Γκλάσνοστ" που εκδίδεται από πρώην πολιτικούς κρατούμενους. Φτιάχνονται οργανώσεις όπως η Δημοκρατική Ένωση που ζητά την στροφή στον πολυκομματισμό. Πορείες γίνονται για την υποστήριξη υποψήφιων για το Σοβιέτ που δεν είναι διορισμένοι από τη γραφειοκρατία και που παρ' όλο που συγκεντρώνουν το 90% των ψήφων οι γραφειοκράτες διορίζουν αυτόν που πήρε το 10% ως αντιπρόσωπο! Από μια εκπομπή της τηλεόρασης στην Εσθονία δημιουργείται κυριολεκτικά σε μια νύκτα το Λαϊκό Μέτωπο που θέτει ως σκοπό του την προώθηση της περεστρόικα και της λαϊκής αυτοδιαχείρισης! Πέρα από τις ιδιαιτερότητες των οργανώσεων αυτών φαίνεται να υπάρχει ένας κοινός στόχος που να τις ενώνει : η διεκδίκηση για τον πλήρη και σε βάθος εκδημοκρατισμό της σοβιετικής κοινωνίας.

Υπάρχουν τρία ακόμα στοιχεία που θα πρέπει να έχουμε στο νου μας για τις εξελίξεις. Το ένα είναι ότι ακριβώς επειδή οι εφαρμογές της περεστρόικα είναι ακόμα πολύ μικρού βεληνεκούς, μένουν κύρια στο πολιτικό τους επίπεδο. Στο βαθμό λοιπόν που θα αρχίσουν να αγγίζουν την εργατική τάξη αναμένονται αντιδράσεις της. Το δεύτερο στοιχείο είναι η προσδοκώμενη αντίδραση των γυναικών, οι οποίες αντιμετωπίζουν σωρεία προβλημάτων. Δεν είναι μόνο το ότι ο "βιομηχανικός εξοπλισμός" δεν είναι σχεδιασμένος για γυναίκες, παρ' όλο που το 51% των εργαζόμενων γυναικών δουλεύουν στη βιομηχανία ή ότι σε πάρα πολλούς τομείς οι γυναίκες κάνουν χειρωνακτικές δουλειές κατά 50% πιο συχνά από τους άντρες. Ακόμα επειδή οι γυναίκες είναι επιφορτισμένες με την φροντίδα του παιδιού και τα ψώνια του σπιτιού είναι για πολλές ώρες μετά τη δουλειά απασχολημένες. Έτσι μη έχοντας τη δυνατότητα για δεύτερη εργασία οι οικονομικές τους απολαβές είναι πολύ μικρότερες από εκείνες των αντρών. Μέχρι τώρα το κύριο μέσο αντίδρασης ήταν το διαζύγιο. Το τρίτο στοιχείο είναι η αδυναμία ή η άρνηση του Γκορμπατσώφ να χτυπήσει το κομμάτι της νομενκλατούρας που χαρακτηρίζεται ως παρασιτικό.

Ας έρθουμε όμως τώρα στις υπόλοιπες ανατολικές χώρες, όπου η οικονομική κρίση ξεθάβει πράγματα που λίγο καιρό πριν θα θεωρούνταν αδιανόητα ή και ανύπαρκτα. Πρόσφατα η Ρουμανία βρέθηκε ανάμεσα στα πυρά των άλλων ανατολικών χωρών. Στη Ρουμανία υπάρχει μια ουγγρική μειονότητα (1,7 εκ.) που ζει σε 7.000 χωριά. Ο Τσαουσέσκου, θέλει να μαζέψει

όλους αυτούς σε "αγροτοβιομηχανικά συμπλέγματα". Στην Ουγγαρία υπάρχουν ήδη από το 1987 ανεξάρτητο εργατικό συνδικάτο, ανεξάρτητη νεολαιίστικη οργάνωση, αυτόνομη οργάνωση δημοσιογράφων, αντιπολιτευτική οργάνωση διανοουμένων, οικολογικές ομάδες, ενώ έγινε και μια συνομοσπονδία ανεξάρτητων πολιτικών, κοινωνικών και οικολογικών ομάδων και οργανώσεων. Αυτές ήταν και οι ομάδες που στήριξαν τον αγώνα ενάντια στην απόφαση του Τσαουσέσκου, που κορυφώθηκε με την πορεία 50.000 ατόμων στη Βουδαπέστη έξω από τη ρουμάνικη πρεσβεία. Ενδιαφέρον εδώ είναι ότι ενώ πριν η αστυνομία διέλυε με τα γκλοπ τέτοιου τύπου εκδηλώσεις, τώρα η κυβέρνηση δηλώνει ότι είναι στο πλευρό των διαδηλωτών και προβαίνει σε έντονα διαβήματα προς τη Ρουμανία, η οποία όμως απαντά κλείνοντας την ουγγρική πρεσβεία στο Κλουζ. Για τον δικτάτορα τα πράγματα δεν τελειώνουν εδώ. Η Βουλγαρία διαμαρτύρεται έντονα γιατί οι χημικές βιομηχανίες της Ρουμανίας στην παραμεθόριο μολύνουν σε ασύλληπτο βαθμό τους κατοίκους της πόλης Ρούσε. Και για να γίνει το τρίο καρρέ, οι Γιουγκοσλάβοι διαμαρτύρονται επειδή οι Ρουμάνοι τους κλέβουν ρεύμα!! Ο δικτάτορας στην προσπάθειά του να κρατηθεί στην εξουσία καλλιεργεί ένα κλίμα υπερεθνικισμού που φτάνει τα όρια του σωβινισμού και του ρατσισμού και το οποίο έχει σαν στόχο βασικά τη μειονότητα των Ούγγρων! Όμως η 15η Νοεμβρίου 1987, με τους χιλιάδες εργατών που κατέβηκαν στο δρόμο με κεντρικό σύνθημα "Κάτω ο δικτάτορας" - πράγμα ενδεικτικό για το πού έχει φτάσει η αγανάκτηση του κόσμου - δίνουν μια μικρή γεύση αυτού που πρόκειται να συμβεί στο μέλλον. Τα χαρακτηριστικά του, τόσω λόγω της ποιότητας των προβλημάτων όσο και επειδή δεν υπάρχει προηγούμενη αντιπολιτευτική πείρα, θα μοιάζουν περισσότερο μ' αυτά των αγροτικών εξεγέρσεων.

Ας προχωρήσουμε όμως τώρα στη γειτονική μας Γιουγκοσλαβία, που φαίνεται να έχει φτάσει στα όρια της διάλυσης. Εδώ, και κύρια στις βόρειες αναπτυγμένες και περισσότερο ευρωπαϊκές περιοχές έχει αναπτυχθεί ένα εναλλακτικό κίνημα, ειρηνιστικό, οικολογικό, φεμινιστικό, κίνημα αντιρρησιών συνείδησης. Ακόμα τον τελευταίο καιρό άρχισαν να αυξάνονται και μάλιστα με γεωμετρική πρόοδο, οι εργατικές κινητοποιήσεις. Όμως εδώ θα πρέπει να τονίσουμε μια ιδιαιτερότητα. "Ο οικονομικός και διοικητικός αποκλεισμός που παρατηρείται εδώ και αρκετά χρόνια στις δημοκρατίες της Σλοβενίας και - σε μικρότερο βαθμό - της Κροατίας εκδηλώνεται στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο μ' έναν πρωτοφανή ριζοσπαστισμό που δεν αφήνει κανένα ταμπού όρθιο. Ειδικά στη Σλοβενία, η κινητοποίηση της κοινωνίας που εκφράζεται με την εμφάνιση εκατοντάδων ανεξάρτητων οργανώσεων, διαπερνά το ίδιο το Κ.Κ, μεταβάλλοντάς το σε φορέα επαναστατικών νεωτερισμών". Αναφέρουμε σαν παράδειγμα ότι το ανεξάρτητο περιοδικό "Μλαντίνα", ενώ πουλά 60.000 τεύχη στη Σλοβενία στην υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία έχει μόνο συνδρομητές! Ένα ενοποιητικό στοιχείο του αγώνα είναι ότι οι εργατικοί αγώνες εκτείνονται σε όλη τη Γιουγκοσλαβία και ένας συντονισμός των διάφορων κινήσεων είναι δυνατός να γίνει πάνω στον αγώνα για ελεύθερη πληροφόρηση και κατοχύρωση του δικαιώματος της απεργίας.

Ας δούμε όμως τώρα τι γίνεται και στην Ανατολική Γερμανία. Η Αν. Γερμανία εξακολουθεί να παραμένει η πιο αναπτυγμένη χώρα της Αν. Ευρώπης. Με ρυθμό ανάπτυξης το 1987 4,5% (σύμφωνα με δυτικογερμανικά ινστιτούτα 2,5%) φαίνεται να αντιμετωπίζει την κρίση με κάποια νηφαλιότητα. Όμως οι εξελίξεις είναι και εκεί ραγδαίες. Πέρα λοιπόν από τη νεολαία, η οποία κάθε φορά που γίνεται συναυλία στο τείχος, έχει να αντιμετωπίσει τα γκλομπ των δυνάμεων καταστολής, είχαμε πρόσφατα την περίπτωση μιας ομάδας που ξεδίπλωσε στις 17 Ιανουαρίου πανώ με αποφθέγματα της Ρόζας και του Λήμπκνεχτ! Η αστυνομία αντέδρασε με τη σύλληψη 200 ατόμων, τη πιο μαζική σύλληψη που έχει γίνει τα τελευταία χρόνια. 250 αντιφρονούντες από πέντε χώρες της Αν. Ευρώπης (Σοβιετική Ένωση, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Ουγγαρία, Γιουγκοσλαβία) υπέγραψαν έκκληση στην οποία ζητούσαν την απελευθέρωση των συλληφθέντων, καλώντας ταυτόχρονα και σε πορείες συμπαράστασης. Μετά απ' αυτό χιλιάδες Ανατολικογερμανοί διαδήλωσαν σε πολλές πόλεις ενώ, σύμφωνα με την Μπιλτ, ο ίδιος ο Γκορμπατσώφ έστειλε μήνυμα στον Χόνεκερ. Το καθεστώς, μετά από τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, απελευθέρωσε τελικά τους συλληφθέντες. Να συμπληρώσουμε ακόμα μερικά στοιχεία για την κοινωνική κατάσταση. Οι Ανατολικογερμανοί έχουν τη δυνατότητα να βλέπουν δυτικογερμανική τηλεόραση, ενώ το 1987 573.000 άτομα επισκέφθηκαν τη Δ.Γερμανία. Ακόμα οι Ανατολικογερμανοί επισκέπτονται συχνά και το Λένινγκραντ για να παρακολουθήσουν από κοντά τις πιο ριζοσπαστικές τάσεις της σοβιετικής κουλτούρας.

Όσο για την Πολωνία, τι να πει κανείς; Όλοι ξέρουμε την έκταση που πήρε ο παράνομος τύπος μετά την επιβολή της δικτατορίας. Σποραδικές κινητοποιήσεις, εκδηλώσεις και απεργίες εμφανίζονταν σ' όλη την προηγούμενη περίοδο. Σήμερα γινόμαστε μάρτυρες μιας καινούργιας κίνησης. Στο Γκντάνσκ οι απεργίες ξανάρχισαν. Και βέβαια δεν χρειάστηκε πολύς χρόνος για να περάσουν από τα οικονομικά αιτήματα στο αίτημα αναγνώρισης του συνδικάτου της "Αλληλεγγύης".

Τέλος στην Τσεχοσλοβακία, η Χάρτα '77 μετά τις πορείες υπέρ των Ρουμάνων εργατών και των συλληφθέντων Ανατολικογερμανών, με αφορμή την επέτειο της σοβιετικής εισβολής οργάνωσε συγκέντρωση 20.000 ατόμων , που όμως διαλύθηκε από την αστυνομία.

Επίλογος

Στις 30/1/86, σε μια παράνομη εφημερίδα της περιοχής Μαζόφιε της Πολωνίας γραφόταν, "...Από πολλές πλευρές ακούω, αλλά και διαβάζω σε πολλούς για παράδειγμα κοινωνιολόγους, ότι η έκρηξη στην Πολωνία θα επέλθει όταν οι άνθρωποι δεν θα μπορούν άλλο να αντέξουν. Όταν θα ξεσπάσει η πείνα, τα σπίτια θα γκρεμίζονται ή θ' αρχίσουν να μας βάζουν δυο-δυο στα νοσοκομειακά κρεβάτια, όπως στη Ρουμανία. Μέγα λάθος... Οι σύγχρονοι πολιτικοί επιστήμονες θεωρούν ότι η έκρηξη της οργής και της διαμαρτυρίας δεν εξαρτάται από το τι και πόσο παίρνουμε,ή μάλλον δεν παίρνουμε. Εκείνο που μετράει είναι η διαφορά ανάμεσα στο επίπεδο της ζωής μας και τις προσδοκίες μας ... Γι' αυτό τίποτα δεν επιθυμώ περισσότερο, από το να φανεί στην ΕΣΣΔ ο φωτισμένος ηγέτης που θα θελήσει να ανακουφίσει την μοίρα των λαών, πιστεύοντας ότι θα μπορέσει να κυβερνήσει ευκολότερα μια κοινωνία χορτάτη και ευχαριστημένη. Και θα επιχειρήσει να χαλαρώσει την καταπίεση του συστήματος, υπολογίζοντας στην συγνωμοσύνη του λαού του".

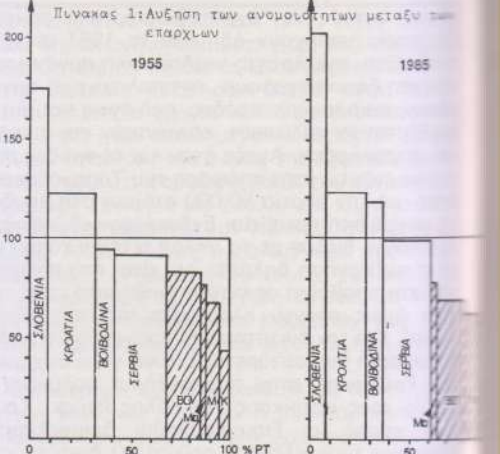
Δυο χρόνια αργότερα ο ηγέτης αυτός είχε βρεθεί!

ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ: ΤΟ ΜΗΛΟ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ

Το πρόβλημα της απασχόλησης είναι κεφαλαιώδες για τη Γιουγκοσλαβία. Αν η ανάπτυξη επέφερε μια τρομερή κοινωνική μεταλλαγή, με το πέρασμα της πλειοψηφίας των μικροϊδιοκτητών αγροτικής γης στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες, οι οποίοι σχεδόν όλοι απασχολούνται στο δημόσιο τομέα και βρίσκονται αναμεμιγμένοι σε αυτοδιαχειριστικές λειτουργίες, ο αριθμός των απασχολούμενων στη Γιουγκοσλαβία δεν έχει αυξηθεί παρά 7% μεταξύ των απογραφών του 1953 και του 1981. Την ίδια περίοδο, ο συνολικός πληθυσμός αυξήθηκε κατά 32%, και ο δυνητικά ενεργός πληθυσμός κατά 37%! Αυτή η αναντιστοιχία εξηγεί και την εμφάνιση δύο νέων κατηγοριών, των ανέργων και των μεταναστών. Οι τελευταίοι μπορούν άλλωστε να θεωρηθούν ως άνεργοι σε σχέση με την εθνική οικονομία, αν και εξοικονομούν συνάλλαγμα προς όφελός της αντί να την επιβαρύνουν. Η μετανάστευση εργατών, η οποία ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '60, πήρε τεράστιες διαστάσεις μεταξύ του 1965 και 1973, και κατευθύνεται κύρια προς την Δυτ. Γερμανία, όπου δημιούργησε αποικίες εκπατρισμένων που αριθμούν γύρω στα 1.100.000 άτομα, όταν στην Γιουγκοσλαβία υπάρχει ήδη ένα εκατομμύριο που έχουν δουλέψει παλιότερα στο εξωτερικό. Αν η επιστροφή στην πατρίδα δεν πήρε ποτέ μαζικές διαστάσεις, η σχεδόν ολοκληρωτική διακοπή εισόδου πρωτοεμφανιζόμενων μεταναστών στις μεγάλες χώρες υποδοχής (1974) προκάλεσε αύξηση της ανεργίας, με αποτέλεσμα ο αριθμός των ατόμων που ζητούν απασχόληση να περάσει από τις 300.000 σε πάνω από ένα εκατομμύριο[1]. Η ιδιαίτερα άνιση γεωγραφική κατανομή τους (1,5% του ενεργού πληθυσμού στη Σλοβενία και 29% στο Κοσσυφοπέδιο, 1986) μπορεί να μας δώσει μια γρήγορη εκτίμηση του εύρους των τοπικών ανισοτήτων, τις οποίες η ανάπτυξη δεν κατόρθωσε να μειώσει.

Αυτή υπήρξε ωστόσο και η βασική φιλοδοξία: έχοντας δημιουργηθεί το 1918, η Γιουγκοσλαβία συνένωσε ένα Βορρά, ο οποίος είχε γνωρίσει, κάτω από την αυστρο-ουγγρική ηγεμονία, το ξεκίνημα της βιομηχανοποίησης, μ' ένα Νότο καθυστερημένο, όπου η οθωμανική κυριαρχία παρατάθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις, μέχρι το 1912 (Μακεδονία, Κοσσυφοπέδιο, Σαντζάκ). Επικαλούμενο την αρχή της ισότητας μεταξύ των εθνών που σύστησαν τη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία, το σοσιαλιστικό καθεστώς που επικράτησε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι το πρώτο που επιτέθηκε συστηματικά στο πρόβλημα των ανισοτήτων. Στη σημερινή της μορφή, που ολοκληρώθηκε οριστικά το 1965, η πολιτική ανάπτυξης του Νότου υποβάλλει όλες τις επιχειρήσεις σ' ένα υποχρεωτικό δάνειο, το σύνολο του οποίου μεταβιβάζεται από τις δημοκρατίες στο *Ταμείο της Ομοσπονδίας για την επιταχυνόμενη ανάπτυξη των ανεπαρκώς αναπτυγμένων δημοκρατιών και της επαρχίας του Κοσσυφοπεδίου*. Τα ποσά αυτά παρέχονται στους επιδοτούμενους με τη μορφή μακροπρόθεσμων δανείων και με χαμηλό τόκο: σχεδόν δωρεές, μια και ο πληθωρισμός

Καθετος αξονας: κατα κεφαλη κοινωνικο προιον σε ποσοστο/ο του μεσου ορου της χωρας
Οριζοντιος αξονας: ποσοστο πληθυσμου καθε δημοκρατιας και αυτονομης επαρχιας στο του συνολου της χωρας
Διαγραμμιση: δημοκρατιες ή επαρχιες ανεπαρκως αναπτυγμενες, επιδοτουμενες με δανεια απο το ομοσπονδιακο Ταμειο
ΒΟ Βοσνια-Ερζεγοβινη, Μα Μαυροβουνιο, Μ Μακεδονια, Κ Κοσσυφοπεδιο

μειώνει κατά πολύ την αξία των αποπληρωμών.

Παρά το σοβαρό μέγεθος αυτής της μεταφοράς πόρων, που αντιπροσωπεύει γύρω στο 30% των επενδύσεων στη Βοσνία, τη Μακεδονία και το Μαυροβούνιο και τα δύο τρίτα στο Κοσσυφοπέδιο, το χάσμα ανάπτυξης Βορρά-Νότου μεγάλωσε. Βέβαια, από το 1950 μέχρι το 1985, το ποσοστό του σταθερού κεφαλαίου στο Νότο έχει περάσει από το 22% στο 27% επί του συνόλου της χώρας, αλλά, σε σχέση με το εθνικό προϊόν παρουσιάζεται μόνο μια παράλληλη ανάπτυξη μια και το ποσοστό του Νότου εξακολουθεί να βρίσκεται γύρω στο 22%. Καθώς όμως ο πληθυσμός του, που παρουσιάζει μεγαλύτερη γεννητικότητα, πέρασε από το 31% στο 38% του συνολικού πληθυσμού, αυτό έχει δημιουργήσει ακόμα μεγαλύτερες διαφορές όσον αφορά το κατά κεφαλήν εθνικό προϊόν (πίνακας 1). Η αύξηση αυτή των διαφορών είναι ιδιαίτερα θεαματική στην περίπτωση των άκρων, στο βαθμό που η Σλοβενία εντείνει το προβάδισμα της σε σχέση με το γιουγκοσλαβικό μέσο όρο και το Κοσσυφοπέδιο την καθυστέρησή του, έτσι ώστε το κατά κεφαλήν εθνικό προϊόν να είναι, το 1986, 7,2 φορές μεγαλύτερο στην πρώτη σε σχέση με το δεύτερο (4,5 φορές το 1955). Η πολιτική της αντισταθμιστικής μεταφοράς πόρων αποδεικνύεται λοιπόν μια αποτυχία, ακόμα κι αν οι διαπιστωμένες πρόοδοι στο Νότο είναι αξιοσημείωτες παίρνοντας υπ' όψη το βάρος των εγκριθέντων επενδύσεων σ' ένα χώρο αρχικά υπανάπτυκτο. Το πενταετές πρόγραμμα 1986-1990 ωστόσο επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά τους στόχους, μολονότι μειώνει τα μέσα[2]. Η Γιουγκοσλαβία έτσι εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από έντονες χωροταξικές διακρίσεις ανάμεσα σε ζώνες σχετικής ανάπτυξης και υπανάπτυξης, σε συνδυασμό με μια ταχύτερη

---

1. Επακριβώς 1.087.000 το 1986, σε σύγκριση με τα 6.566.000 απασχολούμενους του δημόσιου τομέα, ο οποίος είναι και ο μοναδικός σχεδόν που θα μπορούσε να τους απορροφήσει, ακόμα και αν ο ιδιωτικός τομέας, πέρα του αγροτικού, που σήμερα ενθαρρύνεται, δημιουργεί κάποιες θέσεις απασχόλησης.

2. Διαθέτει το 1,56% του εθνικού προϊόντος του δημόσιου τομέα της γιουγκοσλαβικής οικονομίας, έναντι του 1,83% (1981-1985) και του 1,97% (1976-1980). Οι πρόσθετες παροχές από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό στον προϋπολογισμό των υπανάπτυκτων δημοκρατιών και στο Κοσσυφοπέδιο γνωρίζουν την ίδια εξέλιξη: 0,53% έναντι 0,85% και 0.93%.

δημογραφική αύξηση στις δεύτερες σε συγκριση με τις πρώτες. Πηγή απογοήτευσης και κριτικών, οι οποίες προστιθέμενες σ' εκείνες που προκαλεί η παράταση της κρίσης και η ατελής εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, έχουν οδηγήσει σε αμφισβήτηση των πολιτικών θεσμών.

Κοσσυφοπέδιο: ο έβδομος χρόνος της κρίσης

Η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, όταν ξέσπασε τον Μάρτιο-Απρίλιο του 1981, ήταν μια πολιτική κρίση με εθνικό υπόστρωμα. Η αλβανική διεκδίκηση για μια έβδομη δημοκρατία έβαζε ξανά σε αμφισβήτηση την εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας και την ισορροπία των εθνοτήτων στα πλαίσια της Ομοσπονδίας. Μετά την απόρριψή της από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και την απαρχή μιας διοικητικής καταστολής που καταλογίζεται στον αλβανικό εθνικισμό, η κατάσταση εκτυλίσσεται προς μια κρίση των σχέσεων μεταξύ των εθνοτήτων. Μεταξύ των Σλάβων, οι οποίοι είναι μειοψηφία στην επαρχία, αναπτύσσεται μια ψύχωση μετανάστευσης. Οι αρχές δεν κατορθώνουν να επαναφέρουν σε μια ισορροπία την κατάσταση και η επανεμφάνιση των εθνικισμών, παλιότερα ανταγωνιστικών, γεννάει πολλές ανησυχίες.

Τι είναι όμως το Κοσσυφοπέδιο; Η μικρή αυτή περιοχή (10.887 τ.χλ., το 4,3% της γιουγκοσλαβικής επικράτειας), που συνορεύει με τη βόρειο Αλβανία, αυτόνομη επαρχία της Σερβίας, αποτελεί το λιγότερο αναπτυγμένο τμήμα της Γιουγκοσλαβίας, αλλά ταυτόχρονα και εκείνο το κομμάτι όπου ο πληθυσμός είναι ο πιο πυκνός και ο πιο γρήγορα αυξανόμενος. 77% Αλβανοί, ποσοστό που αυξάνει, συμβιώνουν με 13% Σέρβους και 2% Μαυροβούνιους, ποσοστό που μειώνεται, και ακόμα με Μουσουλμάνους[3], Τσιγγάνους και Τούρκους. Οι εθνικές εντάσεις διαπλέκονται με τις κοινωνικο-οικονομικές δυσχέρειες, καθιστώντας πιο προβληματική την ανάπτυξη μιας περιοχής ωστόσο αρκετά πλούσιας σε φυσικούς πόρους[4]. Για να κατανοήσουμε τη γέννηση της παρούσας κρίσης με βάση τις επίσημες γιουγκοσλαβικές εξηγήσεις οι οποίες αναφέρονται στον αλβανικό εθνικισμό και αλυτρωτισμό, είναι απαραίτητο να ξαναφέρουμε στη μνήμη μας τις ρίζες αυτής της μοναδικότητας, την ύπαρξη ενός χώρου με αλβανικό πληθυσμό σ' ένα σλαβικό κράτος, και κατόπιν να αναλύσουμε τις δυσκολίες ενσωμάτωσης αυτής της σημαντικής μειονότητας και τις αντιθέσεις της ανάπτυξης, γενεσιουργές της δυσαρέσκειας.

Το Κοσσυφοπέδιο ενσωματώθηκε στη Σερβία κατά τη διάρκεια των πρώτων Βαλκανικών Πολέμων[5], ταυτόχρονα με τη Μακεδονία του Βαρδάρη, της οποίας το δυτικό μέρος κατοικείται επίσης από Αλβανούς. Στις αρχές της δεκαετίας του '10, τα βαλκανικά κράτη –Σερβία, Ελλάδα, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο– είχαν βλέψεις πάνω στις τελευταίες ευρωπαϊκές κτήσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και ειδικότερα στις περιοχές που κατοικούνταν από Αλβανούς. Οι Αλβανοί εθνικιστές, γνωρίζοντας το, προσπάθησαν να εξασφαλιστούν απέναντι σ' ένα τέτοιο μοίρασμα επιδιώκοντας τη δημιουργία μιας αυτόνομης Αλβανίας μέσα στα πλαίσια της αυτοκρατορίας. Μ' αυτόν το στόχο προκάλεσαν μια σειρά εξεγέρσεων, που απέτυχαν το 1910 και το 1911, κατάφεραν όμως το 1912 να ελέγχουν το Κοσσυφοπέδιο και τα Σκόπια. Και τότε ακριβώς τα βαλκανικά κράτη ξεκινούν τον πόλεμο ενάντια στην Τουρκία, και σημειώνουν γρήγορα επιτυχίες. Οι Αλβανοί διαπιστώνοντας ότι το σύνθημα της αυτονομίας έχει ξεπεραστεί, ανακηρύσσουν την ανεξαρτησία τους, στη Βλόρα, το Δεκέμβριο του 1912. Η σύνοδος των πρεσβευτών, που συγκλήθηκε στο Λονδίνο για να ρυθμίσει τα σύνορα, αναγνώρισε την ανεξαρτησία τους τον επόμενο χρόνο, μέσα όμως σε περιοριστικά όρια που απέκλειαν ιδιαίτερα το Κοσσυφοπέδιο. Το τελευταίο αποτέλεσε λοιπόν τμήμα, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, του βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, που αργότερα ονομάστηκε Γιουγκοσλαβία.

Η αλβανική αντίθεση στις αποφάσεις αυτές μεταφράστηκε στη δημιουργία, το 1918, στην Σκόδρα, μιας Επιτροπής για την Εθνική Υπεράσπιση του Κοσσυφοπεδίου, καθώς και με την ένοπλη αντίσταση των kaçaks[6], η οποία εξακολουθούσε και μέχρι το 1924. Η συνεχής καταστολή, η κατάσχεση των χωραφιών και η είσοδος χιλιάδων Σέρβων και Μαυροβουνιωτών αποίκων στο Κοσσυφοπέδιο με το πρόσχημα της αγροτικής μεταρρύθμισης, που είχε σαν στόχο τον εκσλαβισμό της περιοχής, το κλείσιμο των σπάνιων αλβανόφωνων σχολείων που προϋπήρχαν και άλλες προκλήσεις έθρεφαν την εχθρότητα απέναντι στο γιουγκοσλαβικό κράτος. Αυτό εξηγεί εν μέρει την επιτυχία της αλυτρωτικής προπαγάνδας που προέρχεται από την Αλβανία, την συναίνεση ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού στη δημιουργία μιας Μεγάλης Αλβανίας υπό την αιγίδα της φασιστικής Ιταλίας και τις δυσκολίες ριζώματος των Παρτιζάνων. Συνολικά, οι σέρβικες, και κατόπιν γιουγκοσλάβικες, αρχές προσπάθησαν κύρια να εξασθενίσουν ακόμα και να εξαφανίσουν την αλβανική εθνότητα μέσω της αφομοίωσης ή της αναγκαστικής μετανάστευσης, σύμφωνα με ένα μοντέλο ήδη δοκιμασμένο[7]. Οι δυνατότητες παράλληλα ανάπτυξης ήταν ασήμαντες: το 1945, οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου ήταν στην πλειοψηφία τους αναλφάβητοι.

Με τον ερχομό των κομμουνιστών στην εξουσία, η Γιουγκοσλαβία απαρνήθηκε τον ενωτισμό για να επωμιστεί τον χαρακτηρισμό του πολυεθνικού κράτους. Τα διαδοχικά της συντάγματα (1946, 1963, 1974), διακηρύσσουν την ισότητα των λαών της. Δημιουργήθηκε ένα πλήρες σύστημα αλβανόφωνης εκπαίδευσης, εξοβελίζοντας τον αναλφαβητισμό ακόμα και από τις πιο ψηλές ηλικιακές βαθμίδες (66% το 1953, γύρω

3. Σύμφωνα με την επίσημη ορολογία, ο όρος αυτός διαγράφει μία εθνική ιδιοκτησία (πληθυσμό με γλώσσα την σερβο-κροατική και με πολιτιστική παράδοση, εκτός από τη θρησκευτική πρακτική, τον μουσουλμανισμό).

4. Μόλυβδος και ψευδάργυρος, λιγνίτης, καλή γεωργική απόδοση των δύο πεδιάδων του Κοσσυφοπεδίου καθεαυτού και του Μετοχίγια, δασικές εκτάσεις και κτηνοτροφία στα βουνά.

5. Εκτός από την περιοχή του Πετς, που ενσωματώθηκε στο Μαυροβούνιο.

6. Ο kaçak είναι ένας εκτός νόμου, δηλαδή ένας, ανάλογα με το περιεχόμενο και την οπτική γωνία, ληστής, αντάρτης ή αντιστασιακός που έχει πάρει τα βουνά. Η εξέγερση των kaçaks είναι αγροτική, αντι-φεουδαλική, ενάντια στην οθωμανική κυριαρχία, αντι-κρατική.

7. Στις κοιλάδες της Toplica και της Kosanica, μεταξύ του Κοσσυφοπεδίου και της Νις, περιοχές που είχαν δοθεί στην Σερβία το 1878 με τη συνθήκη του Βερολίνου.

στο 20% σήμερα). Ο αριθμός των Αλβανών στελεχών, εκπαιδευτικών, γιατρών, καλλιτεχνών αυξάνεται ταχύτατα. Στη δεκαετία του '70 η πολιτιστική και καλλιτεχνική συνεργασία με τα Τίρανα υπήρξε σημαντική· υπογράφηκαν καταλητικές συμφωνίες βάσει των οποίων καθορίστηκε η αλβανική ακαδημαϊκή γλώσσα· η πολιτισμική άνθηση υπήρξε θεαματική.

Όμως, σε σύγκριση με την υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία, η οποία επίσης εξελίσσεται, οι Αλβανοί διατηρούν ένα υπανάπτυκτο πρόσωπο (λιγότερο ειδικευμένοι εργάτες) και στερεότυπα που δύσκολα ξεπερνιούνται, μια δυσμενή εικόνα (παραδοσιακοί εχθροί των Σλάβων, παλιότερα σύμμαχοι της απεχθούς οθωμανικής εξουσίας, καθυστερημένοι και αιμοχαρείς αλλογενείς), η οποία δε διευκολύνει την ενσωμάτωσή τους όταν μεταναστεύουν έξω από την περιοχή απ' όπου κατάγονται, και η οποία ενισχύει τις ιδιαιτερότητές τους και την ενδογαμία τους. Από την άλλη μεριά, σε μια χώρα όπου η έκφραση της γνώμης θεωρείται αδίκημα, η διάκριση ανάμεσα στην εθνική επιβεβαίωση (ευκταίο) και τον εθνικισμό (καταδικαστέο) είναι συχνά δύσκολη. Και οι αρχές δεν παύουν να φοβούνται την αναγέννηση του αλυτρωτισμού και την επιρροή του μαρξισμού-λενινισμού των Τιράνων, και μάλιστα, πιο πρόσφατα, εκείνη του μουσουλμάνικου φανατισμού. Αλλά οι αλβανικές διεκδικήσεις πηγάζουν από αιτίες κυρίως τοπικές.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, το Κοσσυφοπέδιο, η λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, εξαρτάται κύρια, για την χρηματοδότηση των επενδύσεών της, από το ομοσπονδιακό Ταμείο. Η βοήθεια που χορηγήθηκε στην περιοχή, αν και ήρθε με καθυστέρηση[8], υπήρξε αυξανόμενη. Από 19,8% (1961-1965), το μεριδιό της στα κεφάλαια που το Ταμείο αφιερώνει για την οικονομική ανάπτυξη του Νότου έφτασε μέχρι το 41,9% (1981-1984) και το πρόγραμμα 1986-1990 προβλέπει να της χορηγηθεί το 48,1%. Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή δεν αρκεί, όπως δείχνει η πτώση του δείκτη του κατά κεφαλή κοινωνικού προϊόντος σε σύγκριση με τον μέσο όρο της χώρας (πίκανας 1) και η σοβαρότητα της κατάστασης της απασχόλησης. Εν τούτοις οι αναπτυγμένες δημοκρατίες βρίσουν το φορτίο πολύ βαρύ. Διευθυντές και οικονομολόγοι από το Κοσσυφοπέδιο κατηγορούν την πολιτική αυτή ανάπτυξης με το σκεπτικό ότι δίνει βάρος στην ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας (40% του βιομηχανικού προϊόντος – εθνικός μέσος όρος 24%), η οποία όμως κοστίζει ακριβά, ενώ δημιουργεί ελάχιστες θέσεις εργασίας σε μια στιγμή που το πρόβλημα της απασχόλησης είναι κεφαλαιώδες σ' αυτή την επαρχία μ' έναν πληθυσμό πυκνό, νέο, γόνιμο που βρίσκεται σε διαδικασία γρήγορης απο-αγροτοποίησης[9]. Επιπλέον, στο βαθμό που η τιμή των αγροτικών προϊόντων έχει αναλογικά μειωθεί μέσα στο γιουγκοσλάβικο σύστημα τιμών, το Κοσσυφοπέδιο υφίσταται μια άνιση αλλαγή, πράγμα που περιορίζει τη βοήθεια του ομοσπονδιακού Ταμείου εν μέρει τουλάχιστ[ον] σε μια απλή αποκατάσταση. Τέλος, η βοήθ[εια] αυτή δεν παίρνει καθόλου υπόψη την ταχύτ[ατη] αύξηση του πληθυσμού του Κοσσυφοπεδίο[υ] που συνεπάγεται αυξημένες δημογραφικ[ές] επενδύσεις.

Η άποψη που επικρατεί μεταξύ των υπεύθ[υ]νων των αναπτυγμένων δημοκρατιών είναι τ[ε]λείως διαφορετική: οι ιθύνοντες του Κοσσυφ[ο]πεδίου είναι αυτοί οι ίδιοι υπεύθυνοι για τ[ην] έλλειψη βιομηχανικής διαφοροποίησης τ[ην] οποία καταγγέλλουν· είναι διαχειριστές χωρ[ίς] πνοή· ο αριθμός των γεννήσεων των Αλβαν[ών] επηρεασμένος από σκοταδιστικές δυνάμει[ς] (πατριαρχική παράδοση, Ισλάμ) είναι παράλογ[α] υψηλή... εκτός και αν η ιδιαίτερη λογική τ[ου] έγκειται στο να θέσει τη γονιμότητα στην υπ[η]ρεσία του αλυτρωτισμού. Συνοπτικά, σύμφων[α] με τα λόγια που αποδίδονται σ' έναν οικονομ[ο]λόγο από το Βελιγράδι, «πετάμε χρήματα [σ'] ένα βούρκο»· ενώ άλλες φτωχές περιοχές, όπως το Σαντζάκ, δεν έχουν δικαίωμα σ' αυτ[ό] το μάννα, που όμως το χρειάζονται εξίσου.

Ακόμα και πριν η οικονομική κρίση των ετ[ών] του '80 φτάσει να την αποδυναμώσει, η πολ[ιτι]κή ανάπτυξης του Κοσσυφοπεδίου δεν βρέθη[]κε ποτέ στο ύψος των φιλοδοξιών της: από τ[ο] 1947 ως το 1981, ο ακαθάριστος σχηματισμ[ός] σταθερού κεφαλαίου ανά κάτοικο δεν έφθα[νε] παρά το 45% του γιουγκοσλαβικού μέσου όρο[υ] όταν η αντιστοιχία είναι 78% στη Βοσνία-Ερζε[]γοβίνη, 80% στη Μακεδονία και 131% στο Μα[υ]ροβούνιο, όπου η προσπάθεια βιομηχανικ[ού] εξοπλισμού υπήρξε εξαιρετική. Όμως, η αλβα[]νική κοινωνία του Κοσσυφοπεδίου δεν είναι π[ια] αυτή που ήταν γύρω στο 1950: αποσάθρωσ[η] των πατριαρχικών οικογενειών, ξεπέρασμα τ[ων] παλιών εθιμικών κωδίκων, ρήξη της πλήρου[ς] σχεδόν οικονομικής αυτάρκειας του χωριο[ύ], αγροτική έξοδος, εισβολή εξωγενών προτ[ύ]πων, ανάπτυξη της εκπαίδευσης, δημιουργ[ία] ενός στρώματος διαχειριστών και διανοούμε[]νων, αντιπαραθέσεις αξιών σύμφυτες με μ[ια] τόσο αιφνίδια αλλαγή. Οι διέξοδοι όμως κλε[ί]νουν: από το 1974 (σταμάτημα της μετανα[]στευσης στη δυτική Ευρώπη) ως το 1984, [ο] αριθμός των ατόμων που ζητούν δουλειά τρ[ι]πλασιάζεται[10]· ιδιαίτερα χολωμένοι είναι οι νέ[οι] πτυχιούχοι, οι οποίοι πολλαπλασιάστηκαν πολ[ύ] γρήγορα σε μια περιορισμένη αγορά εργασία[ς] χωρίς να είναι ταυτόχρονα διατεθειμένοι ν[α] εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές της Γιου[]γκοσλαβίας. Οι αντιθέσεις αυτές είναι σύμφυ[]τες με μια κοινωνία «σε διαδικασία ανάπτυξης» η οποία αλλάζει ταχύτατα κοινωνικο-οικονομικ[ή] δομή, κώδικα συμπεριφοράς και αναπαράστ[α]σης του κόσμου, συντηρώντας ταυτόχρον[α] σχέσεις αμφίσημες με το άλλο κομμάτι το[υ] εαυτού της που βρίσκεται από την άλλη πλευρ[ά] των συνόρων. Αναντιστοιχίες και αντιθέσει[ς] την χαρακτηρίζουν: ανάμεσα στη φιλοδοξία γι[α] μοντερνισμό και στην πατριαρχική παράδοση, ανάμεσα στο αυτοδιαχειριστικό μοντέλο και τη[ν] προερχόμενη από τα Τίρανα δηκτική κριτική, ανάμεσα σε μια προωθημένη εθνική ολοκλήρω[]ση και τις διαμάχες που υποδαυλίζουν τις δια[]χωριστικές τάσεις. Και φόντο του σκηνικού, [η]

8. Το Κοσσυφοπέδιο έχει δεχτεί μικρή βοήθεια μέχρι το 1957 όταν, κάτω από το καθεστώς της αυτόνομης περιοχής, ήταν υπόλογο μόνο στη Σερβία και όχι στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

9. Στους 430.000 περίπου εργασιακά ενεργούς (1986), στο Κοσσυφοπέδιο υπήρχαν 218.000 αποσχολούμενοι στον δημόσιο τομέα (51%–μέσος όρος Γιουγκοσλαβίας 64%) εκ των οποίων οι 78.000 στη βιομηχανία, και 125.000 που ζητούσαν δουλειά (29% – Γιουγκοσλαβία 10%).

10. Παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες αποτελούν ακόμ[α] το 15% του ενεργού πληθυσμού του Κοσσυφοπεδίο[υ] (Γιουγκοσλαβία 38%) και το 25% εκείνων που αναζητού[ν] εργασία (56%).

δυσαρέσκεια που γεννούν οι οικονομικές ανεπάρκειες.

Από εκεί προέρχεται και η άποψη ότι τα πράγματα θα πήγαιναν καλύτερα χωρίς την κηδεμονία του Βελιγραδίου, και η διεκδίκηση δημιουργίας μιας έβδομης δημοκρατίας. Η διεκδίκηση αυτή, που διατυπώθηκε στις διαδηλώσεις του φθινοπώρου του 1981 –ήδη όμως υπαρκτή από το 1968– υπήρξε μαζική. Η κυβέρνηση του Βελιγραδίου την απέρριψε σαν μια έκφραση του αλυτρωτισμού, προοίμιο μιας πιθανής αποσκίρτησης. Είναι όμως πολύ απίθανο οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου να επιθυμούν μαζικά την προσάρτηση της επαρχίας τους στην Αλβανία, το καθεστώς της οποίας καθόλου δεν τους δελεάζει, έστω κι αν περιορισμένες ομάδες διατυμπανίζουν την συμπάθειά τους απέναντι στον μαρξισμό-λενινισμό. Θα μπορούσε κανείς να αντιτείνει ότι αυτό μπορεί να αλλάξει, και ότι οι γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες, που το Σύνταγμα ορίζει ως κυρίαρχα κράτη, διαθέτουν το δικαίωμα της αποσκίρτησης, πράγμα που δεν ισχύει σε αυτόνομες επαρχίες. Όπως και να έχει το πράγμα, η καταστολή ενέσκηψε: εκατοντάδες άτομα καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης· έρευνες, που διεξάχθηκαν μέσα στους κόλπους της Ένωσης των Κομμουνιστών, προσπάθησαν να εντοπίσουν εκείνους που, πριν το 1981, επέτρεψαν την ανάπτυξη του εθνικισμού μέσω ενεργής ή παθητικής συνενοχής· οι πολιτιστικές ανταλλαγές με την Αλβανία διακόπηκαν (όχι όμως και οι εμπορικές), και τα σχολικά βιβλία περικόπηκαν, ιδιαίτερα εκείνα της ιστορίας.

Εν τούτοις, το κέντρο βάρους της κρίσης στο Κοσσυφοπέδιο μετατοπίστηκε. Δεν πρόκειται πλέον για το θεσμικό καθεστώς της περιοχής, αλλά για τις σχέσεις μεταξύ Σέρβων και Μαυροβουνιωτών από τη μια μεριά, και Αλβανών από την άλλη. Οι σχέσεις αυτές, παλιότερα, δεν ήταν ιδιαίτερα θερμές. Μετά όμως το 1981 επιδεινώθηκαν. Μια ψύχωση μετανάστευσης κυρίευσε τον σλάβικο πληθυσμό, μειοψηφία στην περιοχή, καθώς ο φόβος τροφοδοτείται από τρομακτικές ιστορίες βιαιοπραγιών, από εμπρησμούς σε σοδειές, ή από λιθοβολισμούς παιδιών στο δρόμο για το σχολείο, μεγαλοποιημένες κατά βούληση. Η Ορθόδοξη εκκλησία από την πλευρά της, ενημερώνει συστηματικά τον κατάλογο βεβηλωμένων κοιμητηρίων και άλλων θρησκευτικών κτιρίων[11]. Για να λέμε την αλήθεια, η μετανάστευση αυτή, που υπάρχει ήδη από παλιά, εξηγείται σε μεγάλο βαθμό από την έλλειψη θέσεων εργασίας στην περιοχή και δεν είναι πιο έντονη από εκείνη που κάνει να αδειάζουν πολυάριθμες κοινότητες της νοτιοανατολικής Σερβίας που βρίσκοντι έξω από το πεδίο δράσης του αλβανικού πληθυσμού, όπως για παράδειγμα η περιοχή της Νις. Η μείωση του σέρβικου πληθυσμού του Κοσσυφοπεδίου, ήδη φανερή από την σύγκριση των απογραφών του 1971 και του 1981, δεν οφείλεται στην επιτάχυνση της μετανάστευσης σε σύγκριση με την προηγούμενη δεκαετία, αλλά στη μείωση των γεννήσεων. Τα μεταγενέστερα του 1981 αποσπασματικά δεδομένα, δεν επιτρέπουν να αποφανθούμε με βεβαιότητα για μια θεαματική ανάπτυξη του φαινομένου.

11. Λίστα ανάλογων περιστατικών που συνέβησαν μεταξύ του 1968 και του 1982 εκφωνήθηκε δημόσια στη Σύνοδο της Ορθόδοξης σέρβικης εκκλησίας στις 28 Μαΐου 1982.

Αυτή η εξέλιξη ωστόσο έχει βιωθεί πολύ άσχημα, κι αυτή τη φορά γινόμαστε μάρτυρες μιας έξαρσης του σέρβικου εθνικισμού, καθώς η κοινή γνώμη εξαγριώνεται μπροστά στην αδυναμία των υπευθύνων όλων των επιπέδων να αναχαιτίσουν την αποδημία που αποδίδεται στις αλβανικές πιέσεις ή ακόμα υποπτεύεται τους Αλβανούς ιθύνοντες της Πρίστινα ότι τις ενθαρρύνουν. Σέρβικες διαδηλώσεις έγιναν στο Κοσσυφοπέδιο, μαζικές αντιπροσωπείες στάλθηκαν στο Βελιγράδι. Μπορεί κανείς να διαπιστώσει πρακτικές αποκλεισμού παρόμοιες μ' εκείνες για τις οποίες μέμφονταν τους Αλβανούς, όπως στην περίπτωση της Μπατούζα[12]. Έτσι έχουμε φτάσει σε μια παθολογική κατάσταση όσον αφορά στις διεθνωτικές σχέσεις.

Η ανάπτυξη της κρίσης εξηγείται εν μέρει και από ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό φαινόμενο, τη συμβολική υπερεπένδυση του Κοσσυφοπεδίου. Το τελευταίο υπήρξε τον 14ο αιώνα η καρδιά της σέρβικης αυτοκρατορίας των Νεμανιδών και το θέατρο της τρομακτικής ήττας τους το 1389 από τους Τούρκους. Στα 1690 πάλι, την εποχή του αυστρο-τουρκικού πολέμου, οι Σέρβοι του Κοσσυφοπεδίου κατέφυγαν μαζικά στην Ουγγαρία μετακομίζοντες και το πατριαρχείο του Πετς. Διαμέσου των ιστορικών χρονικών και των λαϊκών τραγουδιών, η ανάμνηση της χρυσής εποχής και της καταστροφής της έχει διαμορφώσει, μαζί με την ελπίδα της απελευθέρωσης, μια ουσιαστική συνιστώσα της σέρβικης συλλογικής ταυτότητας. Η έμμονη ιδέα της απώλειας, για άλλη μια φορά, του Κοσσυφοπεδίου έχει επιζήσει παρά την εξαφάνιση των κλασικών γεωπολιτικών φιλονικιών[13], και το να το αφήσουν να εξαλβανιστεί πλήρως θα είναι ένας καινούργιος τρόπος απώλειάς του. Όσο για τους Αλβανούς, δεν είναι λιγότερο συνδεδεμένοι με μια περιοχή όπου το εθνικό τους κίνημα, στη βάση της ανεξαρτησίας της Αλβανίας, ανακαλύπτει ένα μεγάλο μέρος από τις ρίζες του με την Ligue de Prizren (1878-1881) και την εξέγερση του 1912. Το Κοσσυφοπέδιο λοιπόν παραμένει έτσι συμβολικά το μήλο της έριδας μεταξύ δύο εθνικισμών[14], το μήλο της έριδας με όρους εξουσίας ανάμεσα σε εθνικά τμήματα του στρώματος των διαχειριστών, το μήλο της έριδας σ' ό,τι αφορά την κατοχή της περιοχής. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, η κάθε πολιτική διαφορά είναι δυνατό να εξελιχθεί σε δράμα, όπως και το 1981.

12. Οι κάτοικοι αυτού του σέρβικου χωριού, στα προάστια της Πρίστινα, μετά από γενική συνέλευσή τους, αξίωσαν την αποπομπή τεσσάρων αλβανικών οικογενειών, ενώ οι τοπικοί ιθύνοντες επεξεργάστηκαν χιτλερικές μεθόδους διαχωρισμού. Ταυτόχρονα, οι κάτοικοι διαμαρτύρονταν και για ένα πρόγραμμα κατασκευής εργοστασίου, στο οποίο θα απασχολούνταν Αλβανοί.

13. Η Αλβανία δεν διεκδικεί το Κοσσυφοπέδιο.

14. Οι Σέρβοι ιστορικοί, εν τούτοις, δεν προσπαθούν πλέον να αποδείξουν ότι ο αλβανικός πληθυσμός του Κοσσυφοπεδίου κυριολεκτικά τοποθετήθηκε εκεί τον 18ο-19ο αιώνα για να κλείσει το κενό που άφησε η έξοδος των Σέρβων τον 17ο αιώνα. Η διαμάχη έχει μετατοπιστεί σήμερα στην αναλογική σπουδαιότητα των δύο εθνικών στοιχείων μέχρι την άφιξη των Οθωμανών.

Αποσπάσματα από το κειμενο «Οι τρεις κρισεις της Γιουγκοσλαβίας» του Michel Roux, από το περιοδικό *"Herodote"*, 1988. Τη μετάφραση έκανε η Μυρτώ Μπολώτα.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΙΑΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΣΛΟΒΕΝΙΑΣ

Το άρθρο «Όψεις μιας εναλλακτικής Σλοβενίας» του Charles Fabian δημοσιεύτηκε στο περιοδικό IZTOK, αναρχική έκδοση για τις Ανατολικές χώρες του Σεπτέμβρη του 1987. Τη μετάφραση έκανε η Γκόλφω Μαγγίνη.

«Προς τα τέλη της δεκαετίας του '70, η Σλοβενία γνώριζε το πιο ανεκτικό πολιτικό κλίμα στη χώρα. Το γιατί συνέβαινε αυτό, στην πραγματικότητα είναι αρκετά δύσκολο να λεχθεί, αλλά ένα μέρος της απάντησης προφανώς βρίσκεται στην άμεση εγγύτητα των δυτικών χωρών, όπως επίσης και στο γεγονός ότι πρόκειται για την πιο αναπτυγμένη οικονομικά περιοχή της χώρας, και όχι μόνο.

Ένα κίνημα πανκ δραστήριο και δημιουργικό εμφανίστηκε τότε, φέρνοντας για πρώτη φορά εναλλακτικούς τρόπους ζωής σε πολλές σλοβένικες πόλεις. Η αντίδραση του κόμματος-κράτους υπήρξε διφορούμενη. Άλλοτε έβλεπε το κίνημα σαν μια συμβολική απειλή ενάντια σε μία συμβολική τάξη και άλλοτε σαν μια πραγματική απειλή για το κομμουνιστικό καθεστώς. Η όχι και τόσο εύκολη συνύπαρξη διακόπηκε απότομα στις αρχές της δεκαετίας του '80, μέσα από μια βίαιη αστυνομική αντίδραση. Χρησιμοποιήθηκαν ποικίλες μέθοδοι: δικαστικές διώξεις για μια υποτιθέμενη ναζιστική συνομωσία (είναι ενδεικτικό ότι όλες οι κατηγορίες που απαγγέλθηκαν τελικά εγκαταλείφθηκαν), παρενοχλήσεις στο δρόμο, στο σπίτι, στο σχολείο· κλείσιμο των εναλλακτικών δισκοθηκών· επιθέσεις ενάντια στους δημιουργούς των γκράφιτις κ.λπ.

Η παρουσία της υποκουλτούρας πανκ συνεχώς περιοριζόταν, αλλά το κίνημα δεν έσβησε. Μετατοπίστηκε προς ένα καλλιτεχνικό γκέττο μέσα στο οποίο επιβιώνει ακόμη και σήμερα. Παρ' όλο που δεν πρόκειται πια για μια σημαντική κοινωνική δύναμη, η επιρροή της μπορεί ακόμη να γίνει αισθητή με έναν έμμεσο τρόπο: με τους πανκ διαμορφώθηκε ένας αυτόνομος κοινωνικός χώρος που καλύφθηκε γρήγορα από νέα κινήματα – ειρηνιστικό, οικολογικό, κίνημα των ομοφυλόφιλων, φεμινιστικό κ.λπ.»

Μ' αυτά τα λόγια ο Γκρέγκορ Τομκ, κοινωνιολόγος που αυτοπροσδιορίζεται σαν «ένας ρόκερ της υποκουλτούρας και ένας εναλλακτικός ακτιβιστής», περιγράφει γενικά τη γένεση του εναλλακτικού κινήματος σ' αυτή την «πλούσια» δημοκρατία του Βορρά της Γιουγκοσλαβίας, μέσα στο **Δελτίο των Ειρηνιστών** (Λιουμπλιάνα, Αύγ. '86).

«Τα νέα κοινωνικά κινήματα είναι κάτι περισσότερο από απλές αποκεντρωμένες ομάδες πίεσης. Επεξεργάζονται έναν ολότελα νέο τρόπο προσέγγισης των κοινωνικών προβλημάτων». Ενώ οι «κόκκινοι», «μαρξιστές κριτικοί του μαρξισμού», ελπίζουν, σύμφωνα πάντα με τον Γκρέγκορ Τομκ, ότι «θα ξαναπάρουν τον πυρσό εκεί όπου το κόμμα απέτυχε, στον αγώνα για τη δίκαιη υπόθεση του κομμουνισμού», οι «πράσινοι», «οι εναλλακτικοί, συσπειρωμένοι γύρω από τα νέα κοινωνικά κινήματα, είτε αντιτίθενται στην κυρίαρχη ιδεολογία είτε, πράγμα που συμβαίνει στις περισσότερες περιπτώσεις, απλούστατα την αγνοούν. Η έμφαση δίνεται στις εναλλακτικές μορφές ζωής, τη δημιουργία αυτόνομων χώρων κοινής ζωής και σε μιαν αποτελεσματική κοινωνική δράση στους κόλπους της κοινωνίας των πολιτών, σε αντίθεση με τον κυρίαρχο κόσμο. Αλλά δεν υπάρχει σ' αυτούς καμιά επιθυμία να υποκαταστήσουν το παλιό όραμα με ένα καινούργιο».

Ο Ιγκνάκ Κριβέκ (βλέπε παρακάτω το κείμενο του **Οι αρχές του κινήματος**) λέει περίπου το ίδιο πράγμα με άλλα λόγια: «Η γέννηση των νέων κοινωνικών κινημάτων συνδέεται προφανώς με τη βαθιά κοινωνική κρίση που διαπερνά τις διάφορες κοινωνίες στις οποίες συγκαταλέγεται και η δική μας. Κάθε κρίση προσφέρει δυνατότητες αλλαγής, είτε πρόκειται για τη μορφοποίηση ενός καινούργιου πράγματος είτε για μια επιστροφή στο παλιό, το ξεπερασμένο. Εντούτοις, τα νέα κοινωνικά κινήματα δεν είναι μονάχα η έκφραση της κοινωνικής κρίσης ή των εντάσεων μέσα στο σύστημα. Σε αντίθεση με τα κοινωνικά κινήματα, που ανήκουν στην ιστορία, αυτά εδώ τα κινήματα δεν εξιδανικεύουν τις κοινωνικές σχέσεις, δεν επιθυμούν να πάρουν την εξουσία ή να πραγματοποιήσουν μια κοινωνική ανατροπή. Δημιουργήθηκαν για να αναπτύξουν νέες σχέσεις, νέες μορφές οργάνωσης, που να επιτρέπουν την ικανοποίηση των ιδιαιτέρων αναγκών διαφορετικών ομάδων συμφερόντων» (**Τετράδια του ειρηνισμού**, Λιουμπλιάνα, φθινόπωρο '86).

Δεν έχουμε εδώ το χώρο να εξετάσουμε τις θεωρητικές τοποθετήσεις των Σλοβένων εναλλακτικών. Θα περιοριστούμε λοιπόν στο να περιγράψουμε τις πρακτικές τους και τα πλαίσια μέσα στα οποία ασκούνται, δεδομένου ότι η επιρροή τους είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη των θεωρητικών τους κειμένων, κυρίως εάν λάβουμε υπόψη το σύνολο της Γιουγκοσλαβίας.

Σ' ό,τι αφορά τις ενέργειές τους, οι Σλοβένοι εναλλακτικοί δεν διανοούνται να δράσουν έξω από τα νόμιμα πλαίσια και τα διάφορα κινήματα που υπάρχουν. Δομήθηκαν σε ομάδες εργασίας είτε γύρω από την Πανεπιστημιακή Συνδιάσκεψη (σύνοδος των μελών) της Λιουμπλιάνα είτε γύρω από τη Ρεπουμπλικάνικη Συνδιάσκεψη της Ένωσης της Σοσιαλιστικής Νεολαίας της Σλοβενίας (UJSS), των οποίων οι διευθύνσεις στην οδό Κερσνίκοβα 4 και Δαλματίνοβα 4 αποτελούν τις βάσεις τους στη Λιουμπλιάνα. Αυτές οι ομάδες εργασίας έχουν σαν προορισμό τους να γίνουν «οι διαμεσολαβητές ανάμεσα στο κίνημα και την οργάνωση, ανάμεσα στην κοινωνία και το κράτος».

Το ειρηνιστικό κίνημα υπήρξε το πρώτο που συγκροτήθηκε και είναι επίσης αυτό που συγκέντρωσε τον περισσότερο κόσμο. Υπάρχουν δύο ομάδες στη Λιουμπλιάνα, η καθεμιά από τις οποίες συνδέεται με τις οργανώσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω: το Τμήμα για μια Κουλτούρα της Ειρήνης και η Ομάδα Εργασίας για ένα Ειρηνιστικό Κίνημα. Εκδίδουν μαζί ένα **Δελτίο των Ειρηνιστών** στα σλοβένικα και τα αγγλικά. Αυτές οι δύο ομάδες δρουν βέβαια από κοινού πάνω στα ίδια θέματα: ενάντια στην καταστολή που πλήττει τους αντιρρησίες συνείδησης, οι οποίοι μπορεί να περάσουν δέκα χρόνια στη φυλακή λόγω της επαναληπτικότητας των ποινών και της ανυπαρξίας νομικού καθεστώτος, ενάντια στην πώληση όπλων από το γιουγκοσλαβικό κράτος, ενάντια στα πολεμικά παιχνίδια, για την «αποστρατιωτικοποίηση σε όλα τα επίπεδα, χωρίς καμιά καθυστέρηση για τακτικούς λόγους» και σε αλληλεγγύη με τους δυτικοευρωπαίους ειρηνιστές.

Την εποχή της αμερικάνικης επίθεσης στη Λιβύη, οργανώθηκε μια διαδήλωση και στο κείμενό τους οι ειρηνιστές καταδίκαζαν τη στάση και των δύο χωρών· διαμαρτύρονταν ενάντια στο μεροληπτικό τρόπο με τον οποίο ο γιουγκοσλάβικος τύπος παρουσίασε τα γεγονότα (η Γιουγκοσλαβία ήταν ιδιαίτερα φιλική προς τη Λιβύη), ζητούσαν την αποχώρηση των σοβιετικών πολεμικών πλοίων, που ήταν σταθμευμένα στις εκβολές του Κοτόρ και, επωφελούμενοι από την ευκαιρία, απαιτούσαν για τους ίδιους την καθιέρωση ενός νομικού καθεστώτος για

τους αντιρρησίες. Τα πανώ τους έλεγαν: «Κομμουνισμός του στρατώνα; Όχι, ευχαριστώ». «Όχι στην στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας. Όχι θητεία για τις γυναίκες», «Ναι στα δικαιώματα του ανθρώπου. Ναι στους αντιρρησίες συνείδησης». Σήμερα αυτή η ομάδα ασχολείται κυρίως με το ζήτημα των αντιρρησιών συνείδησης και διεξάγει μια καμπάνια συμπαράστασης στους έξι αντιρρησίες που πρόκειται σύντομα να περάσουν από δίκη (Α. & Ι. Μπεργκαβέρ, Τζ. Σέχτελ, Π. Γιέζρνικ, Μπ. Μιγκλίτς και Ρ. Βαλέντα). Και οι έξι έχουν ήδη περάσει πολλά χρόνια στη φυλακή σαν αντιρρησίες, ενώ πήραν και πάλι κλήσεις για να υπηρετήσουν, αφού ο ανεπίσημος διάλογος που επιβλήθηκε από τους ειρηνιστές διακόπηκε απότομα· πράγματι, ένα ομοσπονδιακό όργανο της Σοσιαλιστικής Συμμαχίας του Εργαζόμενου Λαού καταδίκασε την αντίρρηση συνείδησης σαν αντίθετη με το σύστημα της «γενικευμένης λαϊκής άμυνας» και κήρυξε επίσημα τη λήξη του διαλόγου.

Η οικολογική ομάδα ονομάζεται **Πράσινος Προσανατολισμός** και εκδίδει ένα δελτίο με τον ίδιο τίτλο. Άλλες ανάλογες ομάδες σχηματίστηκαν γύρω από τις κοινοτικές συνελεύσεις της UJSS σε πολυάριθμες περιοχές. Αυτή η ομάδα της Λιουμπλιάνα ήταν αρχικά, απ' ό,τι φαίνεται, «πολύ αναρχική». Έγινε γνωστή κυρίως από ενέργειες που πραγματοποίησε μετά την καταστροφή του Τσέρνομπιλ, μία από τις οποίες ήταν διαδήλωση στη Λιουμπλιάνα. Περισσότερα από 2.000 άτομα διαμαρτυρήθηκαν έτσι ενάντια στη στάση της σοβιετικής κυβέρνησης, αλλά επίσης και ενάντια στην έλλειψη πληροφόρησης και τις ελάχιστες προφυλάξεις που πάρθηκαν από τις κυβερνήσεις της Γιουγκοσλαβίας και της Σλοβενίας. Τέλος εναντιώθηκαν στην κατασκευή κάθε νέου πυρηνικού εργοστασίου στη Γιουγκοσλαβία. Μονάχα ένα εργοστάσιο υπάρχει ήδη, στο Κρσκο, στη Σλοβενία, αλλά ετοιμάζονται και άλλα. Ένα ψήφισμα που ζητούσε την οργάνωση δημοψηφίσματος πάνω στο ζήτημα αυτό συγκέντρωσε πάνω από 11.000 υπογραφές ένα χρόνο μετά, σε μία διαδήλωση που οργανώθηκε στην επέτειο της καταστροφής.

Μία ακόμα ενέργεια άλλου τύπου έκανε θόρυβο· η εναντίωση στην κατασκευή ενός φράγματος στον Μούρα.

Φέτος το χειμώνα οι οικολόγοι ξεκίνησαν μια καμπάνια, με την ευκαιρία ενός δημοψηφίσματος σχετικά με την τέταρτη ανανέωση της «εθελοντικής εισφοράς» των πολιτών για την προστασία του περιβάλλοντος (με την απ' ευθείας κατακράτηση ενός ποσοστού του μισθού τους). Οι οικολόγοι τάραξαν τα νερά, καλώντας τον κόσμο να ψηφίσει «ΟΧΙ», μοιράζοντας προπαγανδιστικά φυλλάδια, ακόμη και την ημέρα της ψηφοφορίας μπροστά στα εκλογικά τμήματα, θεωρώντας ότι «η εθελοντική εισφορά δεν είναι το καλύτερο μέσο για να λυθούν τα οικολογικά προβλήματα». Η «οικολογική» εισφορά απορρίφθηκε.

Η φεμινιστική ομάδα **Λίλιθ** για τα γυναικεία ζητήματα οργανώνει συγκεντρώσεις, συζητήσεις, διαλέξεις, που απευθύνονται σε γυναίκες. «Στόχος του τμήματος είναι να αναπτύξει μεταξύ των γυναικών μορφές επικοινωνίας που δεν θα τις προσδιορίζουν πάντα σε σχέση με τον ανδρικό κόσμο και να θέσει με περισσότερη οξύτητα το ζήτημα της θέσης που κατέχει η γυναίκα μέσα στα υπάρχοντα κοινωνικά συστήματα».

Οι φεμινίστριες δραστηριοποιήθηκαν ιδιαίτερα και σε συνεργασία με τους ειρηνιστές, για να εμποδίσουν την επιβολή της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας για τις γυναίκες. Τέσσερα χρόνια αφότου καθιέρωσαν την εθελοντική στρατιωτική θητεία, οι στρατιωτικές αρχές θέλησαν να τη μετατρέψουν σε υποχρεωτική. Μετά από τις ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν το '85 και το '86 ενάντια σ' αυτή την απόπειρα, το σχέδιο φαίνεται να έχει ξεχασθεί.

Η ομάδα ομοφυλόφιλων **Μάγκνους** δημιουργήθηκε αρχικά για να οργανώσει ένα φεστιβάλ πάνω στο ζήτημα «Ομοφυλοφιλία & κουλτούρα». Στόχος της είναι να παλέψει για την ατομική ελευθερία και τα δικαιώματα της μειοψηφίας των ομοφυλόφιλων. Απευθύνει στην κυβέρνηση διεκδικήσεις όπως η κατάργηση άρθρων του Ποινικού Κώδικα στις Δημοκρατίες της Σερβίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Μακεδονίας και της επαρχίας του Κοσσυφοπεδίου, άρθρα που καταδικάζουν τις ομοφυλόφιλες σχέσεις. Απαιτούν επίσης να διαμαρτυρηθεί η κυβέρνησή τους ενάντια στις κυβερνήσεις που εφαρμόζουν διακρίσεις απέναντι στους ομοφυλόφιλους, διακρίσεις που φτάνουν έως και τη φυλάκιση και ακόμα και τη φυσική εξόντωση· σαν τέτοιες αναφέρουν τη Ρουμανία, την ΕΣΣΔ, την Κούβα και το Ιράν. Ένα διεθνές συνέδριο ομοφυλόφιλων είχε προβλεφθεί για το Μάη του '87. Οι αρχές το απαγόρεψαν «λόγω των κινδύνων του Aids». Οι διοργανωτές πιστεύουν ότι θα μπορέσουν να το συγκαλέσουν τον Σεπτέμβριο.

Μένει να μιλήσουμε για την πιο πρωτότυπη ομάδα, την **Ομάδα Εργασίας για τα Πνευματικά Κινήματα**. Οι τρεις κύριοι σκοποί της είναι: «η αφύπνιση μιας νέας πνευματικότητας, το άνοιγμα ενός διαλόγου ανάμεσα στους πιστούς και τους άθεους και μια συνεργασία με άλλες ομάδες του ίδιου τύπου στη Σλοβενία κι αλλού». Τι σημαίνει αφύπνιση μιας νέας πνευματικότητας; Πρόκειται απλά για την «προσπάθεια να κάνουν τους ανθρώπους να θέσουν στον εαυτό τους ερωτήματα όπως εκείνο της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση κ.λπ. και σε καμιά περίπτωση να κάνουν προπαγάνδα ή να καθοδηγήσουν, αλλά να επιτρέψουν στις πνευματικές τάσεις που υπάρχουν στην κοινωνία μας να εκφρασθούν μέσα στον πνευματικό χώρο». Η δραστηριότητά της συνίσταται στη διοργάνωση διαλέξεων πάνω στην πνευματικότητα και εργαστηρίων μέσα στα οποία μπορεί κανείς να γνωρίσει τις διάφορες πνευματικές πρακτικές.

Οι ομάδες που μόλις παρουσιάσαμε εργάζονται λοιπόν γύρω από τα επίσημα όργανα της νεολαιίστικης οργάνωσης. Ποια είναι αυτή η οργάνωση; Κάθε δημοκρατία διαθέτει τη δική της Ένωση Σοσιαλιστικής Νεολαίας (ZSM στα σλοβένικα, SSO στα σερβο-κροάτικα) όπως ακριβώς το κόμμα της, το συνδικάτο της κλπ.

Οι Ενώσεις των έξι Δημοκρατιών και των δύο αυτόνομων περιοχών συγκροτούν την Ένωση της Γιουγκοσλαβίας. Μέχρι το 1974, υπήρχε μία αυτόνομη σπουδαστική οργάνωση, η οποία τότε ενσωματώθηκε στην Ένωση Σοσιαλιστικής Νεολαίας και οι διάφορες Πανεπιστημιακές Συνελεύσεις ανήκουν σήμερα στη Δημοκρατική Συνέλευση, όπως ακριβώς και οι διάφορες κοινοτικές συνελεύσεις. Κάθε κοινοτική συνέλευση διαθέτει προεδρία και γραμματεία· στη συνέχεια υπάρχει μια προεδρία στο

Οι επενδύσεις στη γεωργία στη Σ. Ένωση, από το 20% των συνολικών επενδύσεων τη δεκαετία του '60, πέρασαν στο 27% στις αρχές της δεκαετίας του '80. Η ετήσια απορρόφηση λιπασμάτων οκταπλασιάστηκε, η δυναμικότητα των τρακτέρ τετραπλασιάστηκε, η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας δεκαπλασιάστηκε. Παρ' όλη, όμως, αυτή την, ομολογουμένως, σημαντική προσπάθεια, τα αποτελέσματα είναι απογοητευτικά. Από το 1966 στο 1980 το μέγεθος της μέσης ετήσιας αύξησης της αγροτικής παραγωγής υποχωρεί, περνώντας από 3,5% σε 0,3%. Παρόμοια το μέγεθος της αύξησης της παραγωγικότητας πέφτει (από 2,1% ετησίως στη δεκαετία του '50, περνά στο 0,2% τη δεκαετία του '70). Το κόστος αυξάνει και κατά συνέπεια οι επιδοτήσεις που σταθεροποιούν τις τιμές (15% του κρατικού προϋπολογισμού στις αρχές της δεκαετίας του '80). Τέλος, οι εισαγωγές σιτηρών και ειδών διατροφής δεν σταματούν ν' αυξάνονται. Το 1981 αντιπροσώπευαν το 22% της εσωτερικής κατανάλωσης.

επίπεδο της Δημοκρατίας και τέλος μια ομοσπονδιακή προεδρία.

Αντίθετα από το κόμμα, η οργάνωση νεολαίας συγκεντρώνει τους πάντες· στην πράξη όλοι οι νέοι ανήκουν σ' αυτή. Γίνονται μέλη της στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ νωρίτερα είναι «σκαπανείς». Μια ωραία πρωία, μπροστά σ' όλη την τάξη, ο καθηγητής ρωτάει επίσημα: «Ποιος αρνείται να γίνει μέλος της Σοσιαλιστικής Νεολαίας;». Είναι σπανιότατο να απαντήσει κανείς. Έπειτα αρκεί να πληρώνει κανείς τη συνδρομή του.

Μ' όλο που η ηγεσία ελέγχεται από το κόμμα, το τελευταίο δεν μπορεί να ελέγξει όλα τα όργανα της βάσης και οι εναλλακτικοί, χάρη στο δυναμισμό τους, κέρδισαν μεγάλη επιρροή σ' αυτά. Στο συνέδριο της Ένωσης Σοσιαλιστικής Νεολαίας της Σλοβενίας στο Κρσκο, την άνοιξη του 1986, έγιναν δεκτές εναλλακτικές προτάσεις για να υποβληθούν στο ομοσπονδιακό συνέδριο· ζητούσαν το άνοιγμα δημόσιου διαλόγου πάνω στη νομιμοποίηση του δικαιώματος στην απεργία, την καθιέρωση μιας εναλλακτικής θητείας, την κατάργηση του άρθρου 133 του ομοσπονδιακού Ποινικού Κώδικα, που επιτρέπει την καταδίκη για πολιτικές απόψεις και την κατάργηση της θανατικής ποινής. Στο Ομοσπονδιακό Συνέδριο οι προτάσεις αυτές απορρίφθηκαν με περιφρόνηση. Κατηγορήθηκαν ότι διαπνέονταν από σλοβένικο «σωβινισμό»! Το συνέδριο δέχτηκε μονάχα να λάβει υπόψη του την πρόταση για το άνοιγμα ενός διαλόγου πάνω στην εναλλακτική θητεία.

Η πιο ριζοσπαστική οργάνωση είναι η **Πανεπιστημιακή Συνέλευση** της Λιουμπλιάνα, της οποίας η σημερινή ηγεσία βγήκε μέσα από το μποϊκοτάρισμα της πληρωμής των εισφορών για τις πανεπιστημιακές Εστίες, που άρχισε τον Απρίλιο του 1985 και κράτησε εννιά μήνες. Είναι οι πρωταγωνιστές αυτού του κινήματος που επανεκλέχθηκαν στην προεδρία της Πανεπιστημιακής Συνέλευσης μετά από μια ιστορική ψηφοφορία, όπου, για πρώτη φορά στην ιστορία της Γιουγκοσλαβίας, αντιπαρατέθηκαν δύο παρατάξεις, παρουσιάζοντας η καθεμιά το πρόγραμμά της. Η νικήτρια παράταξη πρότεινε ένα πρόγραμμα (που είχε τον τίτλο: «Να υποσχόμαστε πολλά για να πραγματοποιήσουμε τουλάχιστον κάτι»), που δεν περιοριζόταν σε αυστηρά πανεπιστημιακά ενδιαφέροντα αλλά εγγραφόταν σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο εναλλακτικού προβληματισμού.

Είναι πιο σωστό να προσεγγίσουμε το ζήτημα του τύπου μετά από εκείνο των οργανώσεων, γιατί στη Γιουγκοσλαβία δεν είναι δυνατό να υπάρξει έκδοση που να μην αποτελεί όργανο μιας επίσημης οργάνωσης. Οι εκδόσεις είναι λιγότερο ή περισσότερο επίσημες με βάση το περιεχόμενό τους. Εκδόσεις που κυκλοφορούν παράνομα (σαμιζντάτ) δεν υπάρχουν. Ο σλοβένικος τύπος στο σύνολό του, ακόμη και ο πιο επίσημος, θεωρείται πιο ανοιχτός και σοβαρός από εκείνον των υπόλοιπων Δημοκρατιών. Τη φήμη αυτή την οφείλει κυρίως στην εφημερίδα **Ντέλο** και στην εβδομαδιαία έκδοσή της **Τέλεξ**.

Εντούτοις αυτός ο τύπος διατηρεί ένα χαρακτήρα ακαμψίας. Το γεγονός αυτό επέτρεψε την ανάπτυξη του «Τύπου της νεολαίας», που απέκτησε μεγάλη σημασία. Πρόκειται καταρχήν για το **Μλαντίνα (Νεολαία)**, έκδοση εβδομαδιαία της Δημοκρατικής Συνέλευσης της Ένωσης Σοσιαλιστικής Νεολαίας, που αποτελεί, σύμφωνα με τη διαφήμισή της, το εβδομαδιαίο περιοδικό που διαβάζεται περισσότερο στη Σλοβενία (25.000 αντίτυπα κατά μέσον όρο). Τα έντυπα **Τριμπούνα** και **Κατέντρα** είναι όργανα των Πανεπιστημιακών Συνελεύσεων της Λιουμπλιάνα και του Μαριμπόρ αντίστοιχα. Αυτά τα περιοδικά πουλιόνται όχι μόνο στα επίσημα περίπτερα αλλά και σε αυτοσχέδια αλλά μόνιμα περίπτερα, με αφίσες γραμμένες στο χέρι που απευθύνονται στους περαστικούς. Πρέπει επίσης να επισημάνουμε την αφθονία τοπικών εντύπων, οργάνων των κοινοτικών συνελεύσεων, συχνά πολύ εναλλακτικών και των οποίων η διάδοση συχνά ξεπερνά κατά πολύ τα όρια της κοινότητας. Τέλος, υπάρχουν στα FM τοπικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί, με πρώτον το **Ράδιο-Σπουδαστής** της Πανεπιστημιακής Συνέλευσης της Λιουμπλιάνα. Πρέπει επίσης να αναφέρουμε το λογοτεχνικό περιοδικό **Νόβα Ρεβίγια**, που δεν ανήκει στον νεολαιίστικο τύπο, και το περιοδικό **Πογκλεντί.**

Σήμερα όμως υπάρχουν επίσης οι εκδόσεις των ομάδων εργασίας, λιγότερο τακτικές και επίσης λιγότερο προσεχτικές. Στο τεύχος του Γενάρη του **Πράσινου προσανατολισμού**, που ήταν αφιερωμένο στο δημοψήφισμα για την «εθελοντική εισφορά», επισημαίνεται ότι «η πλειοψηφία των κειμένων που ακολουθούν δεν μπόρεσαν να δημοσιευτούν στα **Τέλεξ**, **Μλαντίνα** ή **Νόβα Ρεβίγια**» (εξαιτίας «παρεξηγήσεων», «τεχνικών προβλημάτων», «ζητημάτων τακτικής» και άλλων, που βέβαια δεν έχουν καμιά σχέση με τη συνειδητοποίηση της ανάγκης αυτοπροστασίας αυτών που αποφασίζουν για τις δημοσιεύσεις).

Ωστόσο, όλα αυτά τα περιοδικά δημοσιεύουν πολλά πράγματα που «ενοχλούν» και όταν τα κείμενα λογοκρίνονται η σύνταξη του **Μλαντίνα** το επισημαίνει καμιά φορά με ένα άσπρο κενό ή έναν πίνακα περιεχομένων που δεν αντιστοιχεί με το περιεχόμενο. Ένα τεύχος του **Μλαντίνα** μάλιστα εκδόθηκε με τις δύο σελίδες του εξωφύλλου του λευκές. Σε κάθε τεύχος του **Μλαντίνα**, χρονογραφήματα όπως αυτά του Τόμας Μάστνακ επισημαίνουν ζητήματα ακανθώδη. Για παράδειγμα, τον Απρίλη του '86, επισήμανε μια μικρή λεπτομέρεια που είχαν «ξεχάσει» τα άλλα μέσα ενημέρωσης: ότι ο πρόεδρος της Ένωσης των συνδικάτων της Σλοβενίας ήταν προηγουμένως γραμματέας στην προεδρία της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος· ο προηγούμενος ερχόταν κατευθείαν από τη διεύθυνση της Αστυνομίας. Φέτος το χειμώνα το **Μλαντίνα** δημοσίευσε σε ειδική έκδοση μία μεγάλη ανάλυση του Τόντο Κουζμάνιτς με τον τίτλο «Η απεργία, ένα ανθρώπινο δικαίωμα για τον εργαζόμενο».

Τα περιοδικά αυτά δίνουν πληροφορίες σχετικά με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Γιουγκοσλαβία, δημοσιεύοντας την αναφορά της Διεθνούς Αμνηστίας, καθώς και άμεσες μαρτυρίες πάνω στις συνθήκες κράτησης. Έτσι, ο Ντομπροσλάβ Παράγκα κατέθεσε μία μαρτυρία μέσα από τις στήλες της **Νόβα Ρεβίγια** και της **Μλαντίνα** πάνω στην κακομεταχείριση που υπέστη ενώ εξέτιε την ποινή του (5 χρόνια φυλάκιση γιατί υπέγραψε ένα ψήφισμα που ζητούσε την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων). Κανένα μέλος της σύνταξης αυτών των περιοδικών δεν ενοχλήθηκε γι' αυτό, αλλά ο Παράγκα, που ζει στην Κροατία, θα καταδικαστεί και πάλι γι' αυτά τα «ψέμματα» (είχε επίσης κάνει μήνυση στο

κράτος για τα βασανιστήρια που υπέστη στη φυλακή και «το κράτος πρέπει φυσικά να αμύνεται με τα μέσα που διαθέτει» δήλωσε ένας γραφειοκράτης).

Ενδιαφέρον είναι να συγκρίνει κανείς τον τρόπο που χειρίστηκαν αυτή την υπόθεση δύο ομόλογα περιοδικά δύο διαφορετικών Δημοκρατιών. Ενώ το **Μλαντίνα** δημοσίευε, στη διάρκεια της δίκης, ένα γράμμα μαρτύρων υπεράσπισης που το δικαστήριο είχε αρνηθεί να ακούσει, το **Πόλετ** (όργανο της Δημοκρατικής Συνέλευσης της Ένωσης Σοσιαλιστικής Νεολαίας της Κροατίας) αγανακτούσε με το ενδιαφέρον που εκδηλώνουν «ορισμένοι» γι' αυτό το θέμα και κατέληγε: «Ο μόνος που δεν πρέπει να είναι ικανοποιημένος από την έκβαση (πολύ επιεικής κατά το **Πόλετ**) είναι ο Παράγκα. Πράγματι, ποιον θα βρίζει τώρα;» Καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης με αναστολή, σε συνδυασμό με απαγόρευση να εκφράζεται δημόσια.

Ο νεολαιίστικος τύπος ενδιαφέρεται επίσης πολύ για την αντιπολίτευση στις ανατολικές χώρες και έχει δημοσιεύσει πολυάριθμες συνεντεύξεις και ντοκουμέντα για την Πολωνία, την Ουγγαρία, την Τσεχοσλοβακία, ή την Ουκρανία. Σχετικά με το Αφγανιστάν π.χ., το **Μλαντίνα** δημοσίευσε μια συζήτηση με τον αντιπρόσωπο της αντίστασης, που είχε τον τίτλο: «Οι κομμουνιστές στην εξουσία, το Αφγανιστάν στις φλόγες». Η σημασία του τύπου αυτού εντοπίζεται επίσης στο γεγονός ότι είναι ο μόνος που δημοσιεύει τις ανακοινώσεις και τα καλέσματα των εναλλακτικών.

Σ' ό,τι αφορά στα βιβλία, πρέπει να μιλήσουμε για τις εκδόσεις **KRT** (βιβλιοθήκη της επαναστατικής θεωρίας· το ουσιαστικό **Krt** σημαίνει «τυφλοπόντικας»), που δημοσίευσε, εκτός από μια **Ανθολογία του Αναρχισμού** και μια ογκώδη ανθολογία με τον τίτλο, **Μια σοσιαλιστική κοινωνία πολιτών;**, η οποία συγκεντρώνει συζητήσεις με πρώην μέλη του KOR, κείμενα της Χάρτας 77, κείμενα του Μίκλος Χάραστι και άλλα, προερχόμενα από ούγγρικα σαμιζντάτ (παράνομα κείμενα) κ.λπ. Η κοινωνία των πολιτών, «χώρος μέσα στον οποίο δρουν τα νέα κοινωνικά κινήματα», που είναι οι «πρωταγωνιστές» της και που «την απαρτίζουν», είναι μια έννοια που επανέρχεται διαρκώς στο λόγο των εναλλακτικών και ιδιαιτέρως σ' εκείνον του Τόμαζ Μάστνακ, κοινωνιολόγου στον οποίο αναφέρονται όλοι σαν στον θεωρητικό του κινήματος.

Ανάμεσα στους υπόλοιπους τίτλους που εκδόθηκαν από το KRT βρίσκει κανείς τα εξής, **Η Σοσιαλιστική Επανάσταση της Εργατικής Αντιπολίτευσης** (στην ΕΣΣΔ πριν και αμέσως μετά την Επανάσταση), **Η Αλληλεγγύη στην πολωνική κρίση '80-'82, Ο αγώνας ενάντια στην εργασία** (από το αμερικάνικο εργατικό κίνημα των αρχών του αιώνα μέχρι την Ιταλία των δεκαετιών '60 και '70), **Το πανκ στους Σλοβένους** και **Η σχολική μεταρρύθμιση** (στη Γιουγκοσλαβία).

Υπάρχουν εναλλακτικές δραστηριότητες που δεν εντάσσονται αυστηρά στο πεδίο δράσης κανενός από τα κινήματα που αναφέρθηκαν έως εδώ. Αυτό ισχύει για την μόνιμη δράση υπέρ των δικαιωμάτων του ανθρώπου, είτε πρόκειται για το αίτημα της κατάργησης του άρθρου 133 του Ποινικού Κώδικα ή για την αναγνώριση του καθεστώτος του πολιτικού κρατούμενου· πράγματι, σύμφωνα με τον γιουγκοσλαβικό νόμο, το πολιτικό αδίκημα είναι ένα έγκλημα ανάμεσα στα άλλα και ο πολιτικός κρατούμενος κρατείται μαζί με τους ποινικούς. Αυτή η δραστηριότητα αρχίζει από την πληροφόρηση που περνάει μέσα στον νεολαιίστικο τύπο αλλά και στο δρόμο. Μπορεί επίσης να εκφρασθεί με μια υλική αλληλεγγύη, όπως αυτή που προτείνει το **Ταμείο Αλληλεγγύης στα Θύματα της Καταστολής**, που ιδρύθηκε στο Βελιγράδι, αλλά η δραστηριότητα της οποίας έχει κοπάσει προς το παρόν εξαιτίας των βίαιων επιθέσεων που έχει υποστεί. Οι ενέργειές του θεωρήθηκαν σαν «μία απόπειρα να εγκαθιδρυθεί ένα πολυκομματικό καθεστώς».

Μια δραστηριότητα άλλου τύπου έκανε πολύ θόρυβο σ' ολόκληρη τη Γιουγκοσλαβία. Πρόκειται για την καμπάνια για την κατάργηση ή τουλάχιστον την αλλαγή στη μορφή και στο περιεχόμενο της Γιορτής Νεολαίας. Απ' αυτή την άποψη η διαδήλωση της 10ης Δεκέμβρη '86 είναι υποδειγματική, τόσο για την απήχηση που είχε όσο και γιατί συγκέντρωσε την ίδια μέρα στον ίδιο τόπο πολλών ειδών δραστηριότητες που στρέφονταν σε πολύ διαφορετικούς στόχους. Σε τι συνίσταται αυτή η τελετή; Για ολόκληρες εβδομάδες οι νέοι διασχίζουν τη Γιουγκοσλαβία σε ένα είδος σκυταλοδρομίας (**stafeta** στα σλοβένικα), περνώντας τη σκυτάλη από το ένα χωριό στο άλλο, πράγμα που συμβολίζει την ομοσπονδία, και τελειώνουν τη διαδρομή τους την ημέρα των γενεθλίων του Τίτο (ημέρα της νεολαίας) μέσα στο μεγάλο στάδιο του Λαϊκού Στρατού στο Βελιγράδι, όπου πραγματοποιείται μια γιγάντια αθλητική τελετή, η οποία στοχεύει στην «ενίσχυση της φιλίας ανάμεσα στους λαούς και τις εθνότητες της Γιουγκοσλαβίας». Οι νεαροί Σλοβένοι θεωρούν αυτές τις γιορτές γελοίες, ξεπερασμένες και άτοπες και λένε απλά «όχι» στη «stafeta» προτείνοντας στη θέση της μια πορεία νεαρών ανέργων. Μόνο που η Ομοσποσπονδιακή Οργάνωση Νεολαίας έχει ιδιαίτερη αδυναμία σ' αυτό το «αρχαίο τελετουργικό». Γι' αυτό στις 10 Δεκέμβρη, που επιπλέον είναι παγκόσμια ημέρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φοιτητές της Σχολής Καλών Τεχνών συγκεντρώθηκαν στο κέντρο της Λιουμπλιάνα σε μια πλατεία με μεγάλη κίνηση και λάξεψαν ένα γιγάντιο ξύλινο κορμό, για να προσφέρουν στον πρόεδρό τους της Ένωσης Σοσιαλιστικής Νεολαίας της Σλοβενίας μια ωραία σκυτάλη 300 κιλών για να την κουβαλάει καθώς θα κατεβαίνει από το βουνό Τριγκλάβ, αν δεν αφήσει να ακουστεί η φωνή τους και εφόσον δεν ματαιώνεται η τελετή. Εκτός απ' αυτό, δίπλα στη γιγάντια σκυτάλη τοποθετήθηκαν περίπτερα όπου οι περαστικοί που ελκύονταν από το «χάπενινγκ» μπορούσαν να ενημερωθούν σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Γιουγκοσλαβία και να υπογράψουν ψηφίσματα ενάντια στο άρθρο 133, υπέρ της αναγνώρισης των αντιρρησιών συνείδησης, ενάντια στην κατασκευή νέων πυρηνικών εργοστασίων και, βέβαια, ενάντια στη Stafeta. Και οι περαστικοί έκαναν μάλιστα ουρά για να υπογράψουν... Η Πανεπιστημιακή Συνέλευση της Λιουμπλιάνα που είχε οργανώσει αυτή την ημέρα διατηρεί στα τοπικά γραφεία εντυπωσιακές στοίβες από ψηφίσματα. «Τα χαράματα, η Stafeta, παρατημένη στο οδόστρωμα, μεταφέρθηκε συμβολικά στο δημοτικό σκουπιδότοπο».

Τον Απρίλη του 1988 μια σειρά από ποδηλατικές διαδηλώσεις οργανώθηκαν στην Πολωνία. Στο Πόζναν και στη Βαρσοβία οι ποδηλάτες έφτασαν τους 100, ενώ στην Κρακοβία ο αριθμός ήταν τριπλάσιος. Κάποιες άλλες προσπάθειες για τη διοργάνωση παρόμοιων εκδηλώσεων εμποδίσθηκαν από τις τοπικές αρχές.
Οι εκδηλώσεις σκόπευαν στην καταγγελία της οικολογικής καταστροφής που αντιμετωπίζουν μεγάλες περιοχές της χώρας – η οποία, όπως είναι γνωστό, έχει χαρακτηρισθεί από την ΕΟΚ ως η πλέον μολυσμένη χώρα στην Ευρώπη. Ειδικότερα εκφράσθηκαν αιτήματα για τη διαμόρφωση συστημάτων κυκλοφορίας μέσα στις πόλεις που δεν έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
Προς μεγάλη έκπληξη των διοργανωτών, ο τύπος κάλυψε ικανοποιητικά τις εκδηλώσεις! Μεγάλα πλήθη από περαστικούς πολίτες επευφήμησαν τους διαδηλωτές – στο βαθμό που οι επιθέσεις στρέφονταν ενάντια στη βιομηχανική ρύπανση. Αντίθετα η επιδοκιμασία ήταν πιο «ήπια», όταν οι διαδηλωτές αναφέρονταν στον «αυτοκινητοκρατούμενο» τρόπο ζωής και στην αντίστοιχη κουλτούρα.

(Από το Bicycles Bulletin των «Φίλων της Γης», Αγγλία).

ΕΝΑ ΚΙΝΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΟΥΤΟΠΙΑ

Δημοσιεύουμε αποσπάσματα από μια συζήτηση του Ντανιέλ Κον-Μπεντίτ με τον Άνταμ Μίχνικ που έγινε με την ευκαιρία των 20 χρόνων από τον Μάη του '68 και δημοσιεύτηκε στο ιταλικό περιοδικό Micro-Mega. Η μετάφραση είναι του Γ. Καραμπελιά.

Ντανιέλ Κον-Μπεντίτ: Άνταμ, όταν μιλάς για τον εαυτό σου, τονίζεις πάντα το γεγονός ότι είσαι Πολωνός. Το βρίσκω παράξενο· εμένα δεν θα μου περνούσε ποτέ από το μυαλό να δώσω οποιαδήποτε σημασία στην εθνικότητά μου.

Άνταμ Μίχνικ: Πιστεύω πως σε μια Γερμανία που θα σε υποχρέωναν να διαβάζεις στα κρυφά Τόμας Μαν, Γκαίτε, Σίλλερ, Χάινε, Χέγγελ και Καντ, θα ένιωθες τόσο Γερμανός που τώρα δεν μπορείς να το διανοηθείς. Εγώ ταυτίζομαι με τον λαό μου με έναν ιδιαίτερο τρόπο, γιατί ταυτίζομαι με κάθε τι το αδύναμο, το καταπιεσμένο και ταπεινωμένο. Αν η Πολωνία ήταν μια υπερδύναμη, ίσως να ήμουν κοσμοπολίτης, ή να θεωρούσα τον εαυτό μου τσιγγάνο. Αλλά πιστεύω ότι η Πολωνία είναι καταπιεσμένη και ταπεινωμένη και ότι οι Πολωνοί είναι ένας λαός που ζει μέσα στη δυστυχία. Εκεί οφείλεται και η αίσθηση της ταυτότητάς μου μ' αυτό το λαό κι αυτή τη γλώσσα – και στο καλό και στο κακό. Και το γεγονός ότι στην Πολωνία υπάρχουν άνθρωποι που δεν με βλέπουν σαν Πολωνό αλλά σαν Εβραίο, προσδίδει στην πολωνική μου ταυτότητα μια ιδιαίτερη σφραγίδα.

Κον-Μπεντίτ: Μπορείς να μας πεις πώς πολιτικοποιήθηκες σε μια Πολωνία τέτοια όπως την περιέγραψες;

Μίχνικ: Η βιογραφία μου δεν είναι διόλου τυπική για την Πολωνία...

Κον-Μπεντίτ: Δεν έχει σημασία.

Μίχνικ: Προέρχομαι από μια οικογένεια Εβραίων που είχαν πλήρως «εκπολωνιστεί», στη βάση του κομμουνισμού τους.

(...) Δύο τραύματα ένιωσα στη ζωή μου. Το πρώτο όταν ένας κομμουνιστής, φίλος του πατέρα μου, επέστρεψε στην Πολωνία μετά από είκοσι χρόνια εξορίας στη Σιβηρία και εγώ ανακάλυψα ξαφνικά ότι τίμιοι κομμουνιστές στέλνονταν εκεί... Δεν μπορούσα να το συλλάβω. Έπειτα, η ξαδέλφη μου παντρεύτηκε μ' έναν άνδρα που είχε επίσης περάσει δέκα χρόνια στη Σιβηρία, επειδή είχε πολεμήσει στις γραμμές της αντίστασης. Απ' αυτή την άποψη ο ουρανός μου πήρε φωτιά. Υπάρχει στην πολωνική λογοτεχνία ένα περίφημο βιβλίο του Γιαν Παραντόβσκι, με τίτλο **Ο ουρανός στις φλόγες**, που αναφέρεται στη θρησκευτική κρίση ενός νέου. Τότε και ο δικός μου ουρανός βρέθηκε στις φλόγες· αυτή υπήρξε η δική μου θρησκευτική κρίση, μ' όλο που η θρησκεία μου ήταν άλλη.

(...) Όταν ήμουν δεκαπέντε χρονών, ένας γνωστός μου που είχε δουλέψει στο περιοδικό **Po prostu***, με πήρε μαζί του στον κύκλο **Κρζύβε Κόλο**. Ήταν ένας κύκλος διανοουμένων της Βαρσοβίας, που είχε επιζήσει μετά το 1956. Έκλεισε το 1962· έτσι για έξι μήνες είχα την ευκαιρία να συχνάζω σ' αυτόν. Ήταν για μένα μια εξαιρετική εμπειρία, γιατί εκεί σύχναζαν οι σημαντικότεροι διανοούμενοι της Βαρσοβίας: Κολακόφσκι, Μπρους, Οσσόφσκι, Κοταρμπίνσκι. Εκεί γνώρισα και έναν άνθρωπο που έπαιξε θεμελιώδη ρόλο στη ζωή μου και στον οποίο νιώθω ακόμα και σήμερα να χρωστάω πολλά. Πρόκειται για έναν από τους εκπληκτικότερους ανθρώπους της Πολωνίας, τον Γιαν Γιόζεφ Λίπσκι.

Κον-Μπεντίτ: Ήταν περίπου στην εποχή της **Ανοιχτής Επιστολής στο ΠΕΕΚ...**

Μίχνικ: Όχι, ήταν πριν. Ο Κούρον ήταν ακόμα μέλος του κόμματος και υποστήριζε πως ο μόνος δρόμος για τις μεταρρυθμίσεις και την πρόοδο ήταν η παραμονή στο κόμμα και η αλλαγή του από τα μέσα. Ευτυχώς, εγώ ήμουν νεότερος από εκείνον, ανάμεσά μας υπάρχει περίπου η ίδια διαφορά ηλικίας όπως ανάμεσα στον αδελφό σου και εσένα, και γι' αυτό – όπως ακριβώς κι εσύ– δεν ανήκα ποτέ στο Κομμουνιστικό Κόμμα.

Όταν ήμουν δεκαπέντε χρονών, ο Λίπσκι με έπεισε να ιδρύσω μαζί με άλλους φίλους έναν όμιλο συζητήσεων. Έτσι πήγα και βρήκα τον καθηγητή Άνταμ Σαφ και του είπα: «Καθηγητά, θέλω να ιδρύσω έναν όμιλο». Όταν τον γνώρισα εγώ ήταν ήδη ένας κυνικός γέρος. Θα πρέπει πάντως κάτι να ξύπνησα μέσα του, γιατί μου είπε: «Εντάξει, αφού θέλεις όμιλο, μπορείς να τον έχεις. Μπορείτε να συναντιέστε στο Πανεπιστήμιο, ακόμα και σαν μαθητές του γυμνασίου της Βαρσοβίας, και αν σας δημιουργήσει κανείς προβλήματα, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το όνομά μου». Στον όμιλο συμμετείχαν καμιά εκατοσταριά νέοι, μαθητές ακόμα – και ανάμεσά τους υπήρχαν και πολλά παιδιά κομμουνιστών.

Κον-Μπεντίτ: Τι ακριβώς κάνατε σ' αυτόν τον όμιλο, τι συζητούσατε;

Μίχνικ: Θεωρούσαμε τους εαυτούς μας κομμουνιστές και δεν θα περνούσε ποτέ από το μυαλό μας πως σε μια κομμουνιστική χώρα ήταν δυνατό να συμβεί κάτι άδικο στους κομμουνιστές. Ήταν ηλίθιο, αλλά έτσι ήταν.

Θυμάμαι όταν έγινε η αμερικάνικη απόβαση στον Κόλπο των Χοίρων, χωρίς να με σπρώξει κανείς, με δική μου πρωτοβουλία, πήγα σε μια διαδήλωση στο πανεπιστήμιο και φώναζα αντιαμερικάνικα συνθήματα. Γύρισα στο σπίτι περήφανος και καυχήθηκα στον πατέρα μου ότι συμμετείχα σε μια πολιτική διαδήλωση. Ο πατέρας μου έγινε άσπρος σαν χαρτί και μου είπε, «Ποιος σε πήγε εκεί;» «Ο Κούρον», του απάντησα. Και αυτός, «Λοιπόν σου λέω πως εσύ είσαι ένας ηλίθιος μα κι αυτός ένας απατεώνας. Γιατί αν έχει τόσο υψηλές αξίες θα έπρεπε να πάει να διαδηλώνει για την Ουγγαρία μπροστά από τη σοβιετική πρεσβεία». Αυτός ήταν ο κομμουνισμός του πατέρα μου. Αντίθετα, η δικιά μου άποψη ήταν «θα δεις πως όταν θα 'ρθει η ώρα ο Κούρον θα διαδηλώσει μπροστά στη σοβιετική πρεσβεία». Και είχαμε δίκιο και οι δύο.

Στον κύκλο μας, στο «φυτώριο των ρεβιζιονιστών», που ονομάζαμε «Ομάδα Ερευνητών των Αντιφάσεων», μιλάγαμε για όλα όσα απαγορευόταν να μιλήσεις. Μπορούσαμε να το κάνουμε, γιατί μας προστάτευε ο καθηγητής Σαφ.

Κον-Μπεντίτ: Μπορείς να μου δώσεις κάποιο παράδειγμα;

Μίχνικ: Κάναμε συζητήσεις γύρω από την ελευθερία στη δικτατορία του προλεταριάτου, για τη σοβιετική επέμβαση στην Ουγγαρία, για την πιθανότητα μιας δεύτερης προλεταριακής επανάστασης στην Πολωνία. (Ο Λέσεκ Κολακόφσκι μια φορά μου είπε, «Άνταμ, ηρέμησε, δεν μπορούμε να κάνουμε μια δεύτερη προλεταριακή επανάσταση σε μια χώρα που ακόμα δεν έχει κατορθώσει να γιατρευτεί από την πρώτη». Αλλά τότε δεν κατόρθωσε να με πείσει). Συζητάγαμε για τις αιτίες της διάλυσης

* Περιοδικό που συσπείρωνε τους διανοούμενους του πολωνικού Οκτώβρη του 1956. Απαγορεύτηκε το 1958 με ένα μέτρο που ξεσήκωσε τις διαμαρτυρίες των φοιτητών της Βαρσοβίας και των διανοουμένων.

του Κ.Κ. Πολωνίας το 1939, για τις μεγάλες δίκες της Μόσχας, για τον τροτσκισμό, για την ύπαρξη ενός μαρξισμού ικανού να κάνει ανοίγματα και άλλα πολλά, σ' αυτό το μοτίβο.

(...) Το 1964 τριάντα τέσσερις από τους σημαντικότερους Πολωνούς διανοούμενους, επιστήμονες, συγγραφείς, έστειλαν μια Ανοιχτή Επιστολή στον πρωθυπουργό, θέτοντας το ζήτημα της λογοκρισίας. Έκανε μεγάλη αίσθηση. Εκείνη την εποχή το να στέλνεις τέτοια γράμματα δεν ήταν τόσο συχνό. Ο Γκομούλκα αντέδρασε σαν τα στρατεύματα του ΝΑΤΟ να είχαν εισβάλλει στην Πολωνία. Άρχισε να επιβάλει αντίποινα ενάντια σ' αυτούς που είχαν υπογράψει και απαγόρευσε την αναφορά των ονομάτων τους στις εφημερίδες. Ανάμεσα σ' αυτούς που είχαν υπογράψει υπήρχαν ακόμα και καθηγητές πανεπιστημίου και οι φοιτητές από αλληλεγγύη οργάνωσαν διαδήλωση διαμαρτυρίας. Υπήρξε η πρώτη παράνομη διαδήλωση την οποία είδα στη ζωή μου.

Κον-Μπεντίτ: Την είδες ή συμμετείχες;

Μίχνικ: Και βέβαια συμμετείχα, παρ' όλο που δεν ήμουν ακόμα φοιτητής.

Το 1964 μετά τις εξετάσεις έκανα ένα ταξίδι στο εξωτερικό για πρώτη φορά στη ζωή μου. Επρόκειτο για μια εμπειρία εξαιρετικά σημαντική για μένα. Στο εξωτερικό γνώρισα πολλούς ανθρώπους και διάβασα πολλά βιβλία. Περιφερόμουν για τρεις μήνες. Μίλησα με Πολωνούς φυγάδες, με Ιταλούς κομμουνιστές και με Γάλλους τροτσκιστές και γύρισα πίσω αποφασισμένος να κάνω κάτι. Ήταν τέλη Οκτώβρη και είχα χάσει την αρχή του εξαμήνου. Στο Ινστιτούτο Ιστορίας συνάντησα κάποιον που γνώριζε τα πράγματα, τον Κάρολ Μοντσελέφσκι, που δούλευε εκεί. Δώσαμε ένα ραντεβού μετά από τρεις μέρες στη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου. Πήγα και τον περίμενα. Μισή ώρα, μια ώρα, δύο ώρες. Στο τέλος πήγα σπίτι του και η μάνα του μου είπε ότι τον είχαν συλλάβει. Μαζί του συνέλαβαν αυτή τη φορά τον Κούρον και μερικούς άλλους. Για μένα ήταν μια στιγμή αποκάλυψης. Κατάλαβα πως ήμουν κομμάτι αυτών των ανθρώπων, παρά τις ατομικές διαφορές. Έτσι έγινα πιστός μαθητής του Μοντσελέφσκι και του Κούρον. Δεν ταυτίστηκα ποτέ με το πρόγραμμά τους, αλλά βρισκόμουν σε θέσεις παραπλήσιες.

Τους άφησαν μετά από 48 ώρες και άρχισαν να ετοιμάζουν την Ανοιχτή Επιστολή τους, την οποία και έστειλαν στο Κόμμα στα τέλη του 1965. Μου έδωσαν ένα αντίτυπο για να κυκλοφορήσει. Την έκρυψα έξω από το σπίτι μου και έτσι η αστυνομία δεν κατόρθωσε να τη βρει όταν ήρθε για έρευνα. Ήταν ένα φοβερό σοκ. Ήταν η πρώτη φορά στη ζωή μου που η αστυνομία ερχόταν σπίτι μου. Ήμουν 18 χρονών και νόμιζα ότι όλα αυτά θα κρατούσαν το πολύ 48 ώρες. Αντίθετα κράτησαν δύο μήνες. Για δύο μήνες έμεινα φυλακή.

Κον-Μπεντίτ: Θα ήθελα να σου κάνω μια ερώτηση. Πώς είδες εσύ την Ανοιχτή Επιστολή του Κούρον και του Μοντσελέφσκι; Πώς τη βρήκες από θεωρητική άποψη;

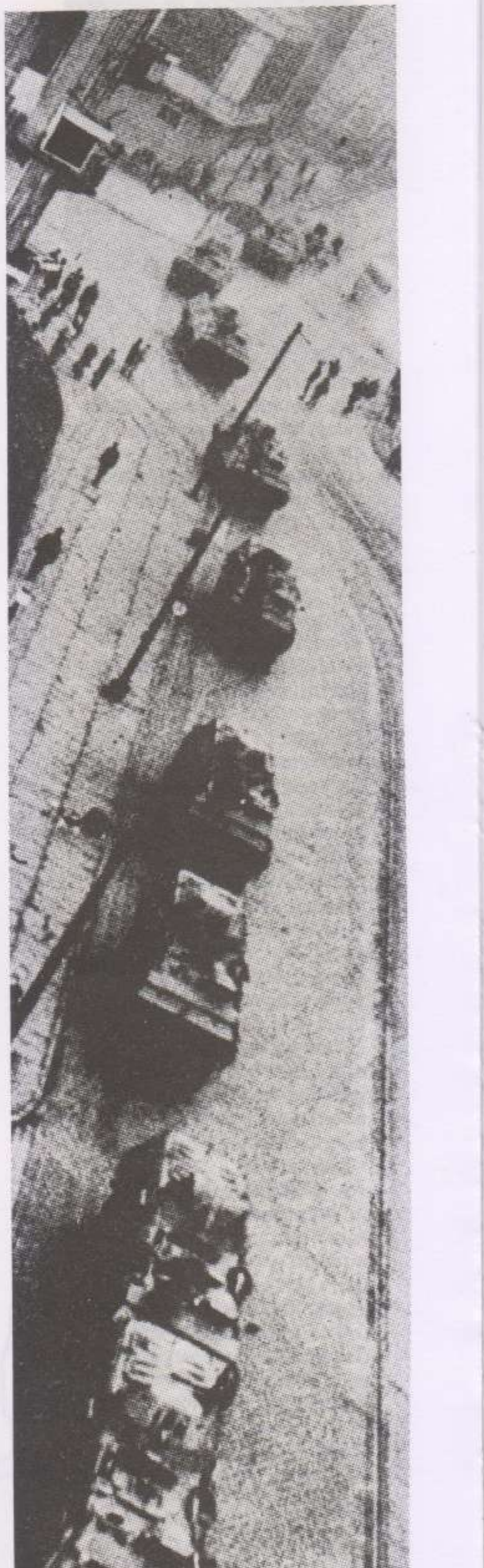
Μίχνικ: Αργότερα, όταν βρισκόμουν πάλι στη φυλακή, ο Κούρον έγραψε με την ευκαιρία μιας βδομάδας υποστήριξης στους πολιτικούς κρατούμενους στο περιοδικό Κος ένα μικρό άρθρο με τον τίτλο «Άνταμ». Σ' αυτό ο Γιάτσεκ θυμόταν αυτή την επιστολή του και τα δύο σημεία διαφωνίας που είχαμε. Το πρώτο αφορούσε τη στάση απέναντι στο ζήτημα της πολωνικής ανεξαρτησίας και το δεύτερο το ζήτημα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Εγώ υποστήριζα πως στην επιστολή θα έπρεπε να πάρουμε ανοικτά θέση υπέρ της ανεξαρτησίας της Πολωνίας και της επαναφοράς της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, γιατί η τελευταία μπορεί να διευρυνθεί μ' άλλες μορφές δημοκρατίας, αλλά δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί για χάρη της προλεταριακής δικτατορίας, μια και έτσι εγκαταλείπονται οι κατακτήσεις της Γαλλικής επανάστασης: η Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και η αρχή της ισότητας των πολιτών απέναντι στο νόμο.

Εκτός όμως απ' αυτά η ανοικτή αυτή επιστολή ήταν ένα ντοκουμέντο που με έκφραζε. Η γλώσσα του ήταν κοντινή σε μένα, ήταν η γλώσσα του κομμουνισμού της ανταρσίας. Γιατί και εγώ δεν προερχόμουν από την πολωνική εθνική παράδοση, αλλά από την κομμουνιστική. Ο μαρξισμός της επιστολής μου ήταν γνωστός. Προερχόμουν από την ίδια σχολή και μ' αυτή την έννοια ταυτιζόμουν μ' αυτή την επιστολή.

Κον-Μπεντίτ: Τα χρόνια ανάμεσα στο '65 και το '68 υπήρξαν τα πιο ενδιαφέροντα, τα πιο παθιασμένα;

Μίχνικ: Όλη η ζωή μου ήταν ενδιαφέρουσα. Ίσως η πιο σημαντική περίοδος υπήρξε η περίοδος της Αλληλεγγύης. Για τίποτα στον κόσμο δεν θα αρνιόμουν αυτούς τους 16 μήνες. Γι' αυτούς άξιζε τον κόπο να περάσω έξι χρόνια στη φυλακή. Δεν θα παραχωρούσα ούτε μια μέρα απ' αυτούς. Αλλά και τα χρόνια 1965-1968 ήταν πολύ ενδιαφέροντα. Ήταν μια περίοδος στη διάρκεια της οποίας με μια ομάδα από φίλους εγκαινίασα μια δραστηριότητα νόμιμης αντιπολίτευσης σ' ένα σύστημα για το οποίο κάτι τέτοιο ήταν αδιανόητο. Και ήταν το πανεπιστήμιο που μας επέτρεψε να διαμορφώσουμε αυτή την αντιπολίτευση. Ξέχασα να σου πω ότι είχε ήδη διαλυθεί ο κύκλος συζητήσεών μας από την Κομμουνιστική Ομοσπονδία της Βαρσοβίας, από την οποία μας είπαν ότι θα έπρεπε να αλλάξουμε το πρόγραμμά μας. Εμείς αρνηθήκαμε να το κάνουμε. Ένας κομμουνιστής πρέπει να δρα σύμφωνα με τη συνείδησή του. Στην πραγματικότητα όμως αυτοί ήταν οι αληθινοί κομμουνιστές και όχι εμείς, και δρώντας σύμφωνα με τη δικιά τους συνείδηση διέλυσαν την ομάδα μας. Η πολιτική μου μύηση συνέβη όταν ο Γκομούλκα μου επιτέθηκε ονομαστικά στην Ολομέλεια στη συνδιάσκεψη της Κεντρικής Επιτροπής. Ήταν το 1963 και δεν ήμουν ακόμα ούτε 17 χρονών. Ήταν ένα ρεκόρ για την Αν. Ευρώπη. Ο Χάραστι, ο Γιάνος Κις, ο Πέτερ Ουλ και όλοι οι άλλοι είχαν μια παρόμοια εμπειρία, όπως μου είπαν, όταν ήταν πολύ πιο μεγάλοι.

Στο πανεπιστήμιο διεξάγονταν συζητήσεις οργανωμένες από την Κομμουνιστική Νεολαία, όπως για παράδειγμα «50 χρόνια ειρηνικής εξωτερικής πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης». Η δραστηριότητά μας συνίστατο στο εξής: συγκεντρωνόμαστε πριν, οργανώναμε ένα σεμινάριο όπου μελετούσαμε σε βάθος το συγκεκριμένο ζήτημα και τελικά χωρίζαμε τους ρόλους, δηλαδή, εσύ Γιάτσεκ θα μιλήσεις για την επέμβαση στην Ουγγαρία, εσύ Γιόσεκ για το Κατίν, εσύ Στέπαν για τη Φινλανδία, εσύ για τις δίκες της Μόσχας ή για τη Γιουγκοσλαβία. Στην περίπτωση της εξωτερικής πολιτικής

Δημοσιεύουμε μια συνέντευξη του περιοδικού της «Αλληλεγγύης» "Tygotnik Mazowszen" με τον Γιάτσεκ Κούρον, Νο 219 2-10-87.

-Μόλις διαβάσαμε το κείμενό σου με τον τίτλο «Τοπίο μετά τη μάχη», που θα εκδοθεί σύντομα με τη μορφή μπροσούρας. Οι σφαιρικές αναλύσεις της κατάστασης είναι σπάνιες στις μέρες μας.

- Θέλησα να γράψω κάποια πράγματα πάνω στην κρίση των παράλληλων κινημάτων στην Πολωνία, είναι ένα θέμα που με απασχολεί πολύ. Αυτό όμως που με έσπρωξε κυρίως να γράψω αυτό το κείμενο είναι η εκτίμησή μου ότι ζούμε σε μιαν εποχή πραγματικά ενδιαφέρουσα. Το ολοκληρωτικό σύστημα αποσυντίθεται κάτω από τα μάτια μας. Η διάλυσή του ανοίγει το δρόμο για μεγάλες ανακατατάξεις. Αυτό που παρατηρεί κανείς από τη μια μεριά στην ΕΣΣΔ και σε άλλες χώρες του ανατολικού μπλοκ και από την άλλη στην Πολωνία αποτελεί φυσικά μέρος της ίδιας διαδικασίας. Μιλάνε πολύ -αν και όχι αρκετά, κατά τη γνώμη μου- για τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στην ΕΣΣΔ, αλλά ελάχιστα αναλύουν αυτά που συμβαίνουν αυτή τη στιγμή στην Πολωνία.

της Σοβιετικής Ένωσης, επρόκειτο για μια μεγάλη επίσημη εκδήλωση στο μεγάλο αμφιθέατρο του πανεπιστήμιου της Βαρσοβίας, στην οποία μίλησε ακόμα και ο Βαλερί Ναμιότκιεβιστ, ο γραμματέας του Γκομούλκα. Εμείς, όταν φτάσαμε, διασκορπιστήκαμε στην αίθουσα. Ο Ναμιότκιεβιστ έκανε μια εισήγηση η ουσία της οποίας ήταν πως η Σ. Ένωση για πενήντα χρόνια είχε παλέψει για την ειρήνη. Τότε ο φίλος μου ο Γιόσεκ σηκώθηκε και είπε, «Θα ήθελα να κάνω μια ερώτηση στον ομιλητή. Αυτή η ειρήνη (η «ειρήνη» στα πολωνικά λέγεται pokoj) συνίστατο σε ένα δωμάτιο (pokoj) με κουζίνα;» Ο Γραμματέας είπε: «Αυτό είναι προβοκάτσια. Είστε ανίκανοι να συζητήσετε τα γεγονότα αντικειμενικά!»

Τότε σηκώθηκα εγώ και είπα, «Και βέβαια είμαστε ικανοί, αρκεί να καθήσετε να τα ακούσετε». Και αυτός, «Το Κόμμα δεν φοβάται τη συζήτηση». Και εγώ, «Θα το δούμε». Και τελικά άρχισε η κόλαση. Ο Γιάτσεκ σηκώθηκε και μίλησε για την Ουγγαρία, ο Γιόσεκ σηκώθηκε και μίλησε για τη Φινλανδία, ο Στεπάν σηκώθηκε και μίλησε για τη Γιουγκοσλαβία. Τελικά σηκώθηκα εγώ και ανέφερα ένα απόσπασμα από τον Φιντέλ Κάστρο.

«Ο Φιντέλ Κάστρο είπε πως "η ειρηνική συνύπαρξη για την οποία παλεύει η Σ. Ένωση συνίσταται στο γεγονός ότι δεν θα πρέπει να πέσουν βόμβες πάνω στη Μόσχα ή στην Ουάσιγκτον. Αλλά στο Βιετνάμ μπορούν να πέσουν. Και πώς νιώθεις εσύ, μέλος του Κ.Κ., όταν καθημερινά πέφτουν βόμβες στο Βιετνάμ κι εσύ δεν το βοηθάς και δεν θέλεις να το βοηθήσεις;"» Έτσι δεν μπορούσε να καταλάβει τι ήμουν τελικά, φιλοσοβιετικός ή αντισοβιετικός. Στη θέση του ούτε κι εγώ θα ήξερα.

Μια άλλη φορά ήρθε ο Ρακόφσκι, ένας φιλελεύθερος. Σηκώθηκαμε και του κάναμε μια σειρά από ερωτήσεις. Τον ρωτήσαμε αν συμφωνεί πως ο μαρξισμός αποτελεί μια κριτική θεωρία. Απάντησε, «Φυσικά». Αν ο μαρξισμός πιστεύει στους θεούς. «Και βέβαια όχι». Ο Γκομούλκα είναι ανθρώπινο ον ή Θεός; «Μα και βέβαια είναι ένα ανθρώπινο ον». Τότε, αφού είναι ανθρώπινος, μπορεί να είναι αλάνθαστος όπως ένας Θεός; «Όχι δεν μπορεί». Τότε γιατί εσύ ο Ρακόφσκι δεν βρήκες ποτέ ένα λάθος του Γκολμούκα να κριτικάρεις κ.ο.κ. Χρειάζεται να συνεχίσω να διηγούμαι;

Κον-Μπεντίτ: Επρόκειτο για μια εξέγερση ενάντια στον αυταρχισμό.

Μίχνικ: Και βέβαια.

Κον-Μπεντίτ: Πρόκειται για μια εμπειρία κοινή στη γενιά μας.

Μίχνικ: Ναι, αλήθεια. Είναι αυτό που σημάδεψε τούτη τη γενιά.

Κον-Μπεντίτ: Σε όλες τις κοινωνικές αντιπολιτεύσεις του κόσμου, παρ' όλο που συχνά το περιεχόμενο ήταν δραματικά διαφορετικό. Δεν θα έλεγα διαμετρικά διαφορετικό, αλλά έντονα διαφοροποιημένο.

Μίχνικ: Έτσι είναι, Ντάνι. Είναι αλήθεια. Ούτε είναι τυχαίο ότι τότε είχα ταυτιστεί απόλυτα με τον γαλλικό Μάη. Ο πατέρας μου όχι. Ο πατέρας μου έλεγε, «Αυτός ο Κον-Μπεντίτ και οι ορδές του είναι μια παρέα φασιστών». Κι εγώ έλεγα, «Όχι, είναι σαν και εμένα». «Αυτός ο Κριβίν είναι ένα σταλινικό κάθαρμα». Κι εγώ έλεγα, «Όχι είναι σαν και εμένα». Εκείνος έλεγε, «Αυτός ο Ταρίκ Αλίν, ο Πακιστανός που ζει στην Αγγλία, είναι ένας πράκτορας της KGB». Και εγώ έλεγα, «Όχι, είναι σαν και εμένα».

Την περίοδο 1965-1968 διαμορφώθηκε στο πανεπιστήμιο μια ομάδα ατόμων που αναζητούσαν τη σύγκρουση. Αυτή η ομάδα προσπαθούσε να βρει επαφές προς δύο κατευθύνσεις. Από τη μια πλευρά προς τους καθολικούς κύκλους των διανοουμένων και από την άλλη στους Γάλλους τροτσκιστές.

Και σε τελική ανάλυση έμεινα πιστός σ' αυτή την αναζήτηση. Υπάρχουν σε μένα δυο κομμάτια· το ένα που έχει σφραγιστεί από τη σκέψη της δυτικής ευρωπαϊκής αριστεράς. Και ένα άλλο που επηρεάστηκε από τα φωτισμένα ανθρωπιστικά ρεύματα που υπήρχαν μέσα στην πολωνική Καθολική εκκλησία. Πράγμα που σημαίνει ότι παραβιάζω όλες τις αρχές του Καντ. Είμαι εξαιρετικά ασυνεπής, αλλά αν μια μέρα χρειαζόταν να γίνω απόλυτα συνεπής ή ανεκτικός, νομίζω ότι θα πέθαινα αμέσως. Ο δάσκαλός μου, ο καθηγητής Λέσεκ Κολακόφσκι έχει γράψει ένα κείμενο που ονομάζεται «Ωδή στην ασυνέπεια» και το οποίο συμμερίζομαι. (...) Η πρώτη παράνομη προκήρυξη που μοιράσαμε στο πανεπιστήμιο αφορούσε το Βιετνάμ. Συγκρίναμε την αμερικάνικη επέμβαση στο Βιετνάμ με τη σοβιετική επέμβαση στην Ουγγαρία. Βέβαια, σήμερα δεν θα τις συνέκρινα. Το νότιο Βιετνάμ ήταν ένα σάπιο και αντιδραστικό καθεστώς, αλλά όχι ένα καθεστώς ολοκληρωτικό.

Κον-Μπεντίτ: Είναι πολύ απλοϊκό αυτό που λες. Το πρόβλημα είναι το εξής: εσύ σήμερα, όπως κάνουν και πολλοί Γάλλοι, αν επρόκειτο να επιλέξεις, θα υποστήριζες τους Αμερικανούς στο Βιετνάμ; Θέλω να πω θα τους υποστήριζες από μια ιδεολογική σκοπιά;

Μίχνικ: Με έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο, ναι.

Κον-Μπεντίτ: Και τι σημαίνει αυτό;

Μίχνικ: Θα 'μουν ενάντια στους Βιετκόγκ αλλά θα οικοδομούσα μια δημοκρατική εναλλακτική λύση στο νότο.

Εύα Μπιενλίνσκι: Η ατυχία των Αμερικανών ήταν ότι ηγέτης του Βιετνάμ ήταν αυτός που ήταν.

Μίχνικ: Δεν ήταν μόνο ατυχία, αλλά ευθύνη τους. Η ευθύνη των Αμερικανών. Να σου πω κάτι, Ντάνι. Αν θα χρειαζόταν να επιλέξω ανάμεσα στον Χίτλερ και τον Στάλιν θα επέλεγα την Μάρλεν Ντήτριχ.

Κον-Μπεντίτ: Ωραία, ωραία.

Μίχνικ: Όχι ωραία, γιατί εσείς θα επιλέγατε το μικρότερο κακό. Και υποστηρίζετε πως ο Στάλιν ήταν το μικρότερο κακό.

Κον-Μπεντίτ: Όχι.

Μίχνικ: Τι θα έλεγες αν ο Στάλιν είχε χάσει τον πόλεμο;

Κον-Μπεντίτ: Εγώ δεν λέω κάτι τέτοιο. Εγώ λέω ότι από την άποψη των Βιετναμέζων, ο πόλεμος του Βιετνάμ ήταν πόλεμος εθνικοαπελευθερωτικός.

Μίχνικ: Θα τολμούσα να το αμφισβητήσω. Γιατί, αν ήταν έτσι, σήμερα δεν θα υπήρχαν οι boat-people, που τώρα φεύγουν από το Βιετνάμ.

Κον-Μπεντίτ: Πιστεύω πως προέρχονται από το Μέτωπο Απελευθέρωσης του Νότιου Βιετνάμ και οι άνθρωποι δεν είχαν καταλάβει τότε πως το Β. Βιετνάμ είχε συμφέροντα τελείως διαφορετικά.

Μίχνικ: Και εσύ, Ντάνι, πιστεύεις ακόμα πως δεν το είχαν καταλάβει;

Κον-Μπεντίτ: Σήμερα δεν υπάρχει ούτε ένας ηγέτης του Μετώπου Απελευθέρωσης του Ν

Βιετνάμ στην κυβέρνηση του Βιετνάμ. Και νομίζω πως δεν μπορείς να προβάλλεις εκ των υστέρων πάνω στους Βιετναμέζους μια εμπειρία η οποία ισχύει για τους Πολωνούς. Θέλω να πω πως οι Βιετναμέζοι έζησαν τη δικιά τους εμπειρία με τον κομμουνισμό μετά την απελευθέρωση. Το 1968 η μεγάλη πλειοψηφία των Βιετναμέζων αγωνιζόταν ενάντια στους Αμερικάνους.

Μίχνικ: Άσε τα πολλά λόγια.

Κον-Μπεντίτ: Δεν ήταν καν υπέρ των κομμουνιστών. Ήταν ενάντια στους Αμερικάνους.

Μίχνικ: Και πώς το ξέρεις; Βέβαια υπάρχει κάτι αληθινό σ' αυτό που λες. Οι Αμερικάνοι είναι συνυπεύθυνοι.

Κον-Μπεντίτ: Αν αυτό μπορεί να σε ηρεμήσει, θα σου αναφέρω πως το 1967 φτιάξαμε μια προκήρυξη. Γι' αυτή την προκήρυξη παίξαμε ξύλο με τους φίλους σου τους τροτσκιστές. Υποστηρίζαμε πως η βιετναμέζικη επανάσταση κάτω από την καθοδήγηση ενός σταλινικού όπως ο Χο-Τσι-Μινχ δεν είχε κανένα μέλλον, γιατί ήδη από το 1947 με τη βοήθεια του Κ.Κ. Γαλλίας και του γαλλικού στρατού είχε πνίξει την εξέγερση των αγροτών. Για μένα το ζήτημα ήταν πάντα ένα: πώς να υποστηρίξουμε τη βιετναμέζικη απαίτηση για ανεξαρτησία, χωρίς να υποστηρίζουμε τους κομμουνιστές. Αλλά αυτό τώρα είναι ένα άλλο ζήτημα.

Μίχνικ: Έχω να σου κάνω μια ακόμα ερώτηση. Πόσα παράθυρα της αμερικάνικης πρεσβείας έσπασες για να υποστηρίξεις τους Βιετκόνγκ και πόσα για τους boat-people; Δεν έσπασε ούτε ένα τζάμι της σοβιετικής πρεσβείας για να υποστηρίξει τους ανθρώπους που φεύγουν από το Βιετνάμ. Και για το Αφγανιστάν μόνο οι φασίστες το έκαναν. Κι αυτή είναι η μεγαλύτερη αποτυχία μας Ντάνι. Η κοινή μας αποτυχία. Το 1976 στην επέτειο της σοβιετικής εισβολής στην Ουγγαρία βρισκόμουν στη Ρώμη. Οι μόνες προκηρύξεις που υπενθύμιζαν το γεγονός ήταν φασιστικές. Στην Ιταλία το μοναδικό βιβλίο για το Κατίν (αναφέρεται στη σφαγή χιλιάδων Πολωνών, κυρίως αξιωματικών, από τους Σοβιετικούς, οι οποίοι θάφτηκαν σε κοινούς τάφους στην περιοχή του Κατίν) εκδόθηκε από έναν φασιστικό εκδοτικό οίκο. Αυτό όμως δεν αποτελεί μια επιτυχία του φασισμού, αποτελεί μια δική μας αποτυχία.

Κον-Μπεντίτ: Η συναισθηματική φόρτιση για το Βιετνάμ ήταν πιο μεγάλη. Είναι αλήθεια, έχεις δίκιο σ' αυτό.

Μίχνικ: Τι θα πει πιο μεγάλη; Υπήρχε και τώρα δεν υπάρχει...

Κον-Μπεντίτ: Είναι κάπως πιο περίπλοκο...

Μίχνικ: Βέβαια, σύνθετο...

Κον-Μπεντίτ: Τέλος πάντων τώρα, ας αφήσουμε το Βιετνάμ.

Μίχνικ: Εντάξει, ας αφήσουμε το Βιετνάμ. Δύο γεγονότα ήταν τότε εξαιρετικά σημαντικά για τους Πολωνούς. Ένα εθνικό και ένα άλλο διεθνές. Το εθνικό υπήρξε το ανέβασμα της θεατρικής όπερας του Άνταμ Μισκίεβιτς «Ντζιάντι», και το διεθνές η Τσεχοσλοβακία. Τους πρώτους δύο μήνες του '68 όλο το πρόβλημα της Πολωνίας εκφράστηκε στη σκηνή του Εθνικού Θεάτρου της Βαρσοβίας από το Ρώσο Μπεστούτσεφ, ένα πρόσωπο του θεατρικού έργου «Ντζιάντι», μέσα από την περίφημη φράση, «Δεν εκπλήσσομαι που μας καταριούνται. Εδώ και μια γενιά αυτή η χώρα θάβεται απ' ένα στρατό νεκροθαφτών που ήρθε από τη Ρωσία». Παράλληλα άρχιζε η Άνοιξη της Πράγας. Και εμείς φωνάζαμε, «Οι Πολωνοί περιμένουν τον δικό τους Ντούμπτσεκ!» Αυτά τα δυο υπήρξαν τα σημαντικότερα γεγονότα. Εμείς υπολογίζαμε ότι θα υπήρχε ένα νέο κύμα εκδημοκρατισμού. Ταυτόχρονα το θεατρικό έργο μας ευαισθητοποίησε στην κατεύθυνση του πολωνικού εθνικού αισθήματος. Ήταν ένα φαινόμενο ιδιαίτερα πολωνικό. Εμείς είμασταν κομμουνιστές, ο Μισκίεβιτς όχι. Όμως δεν ήταν και σωβινιστής. Ήταν βαθύτατα αντιρώσος αλλά προς την κατεύθυνση την αντικαθεστωτική, ενάντια στον τσαρισμό. Είχε γράψει μάλιστα και ένα ποίημα «Προς τους Μοσχοβίτες φίλους μου», που απευθυνόταν στους Δεκεμβριστές. Αυτό αντιστοιχούσε στην αντίληψή μας. Με τη βοήθεια του Μισκίεβιτς μπορούσαμε να είμαστε και πατριώτες και διεθνιστές. Αντιρώσοι και φιλορώσοι. Ήταν κάτι που το οφείλαμε σ' αυτόν. Η Τσεχοσλοβακία αντιπροσώπευε για μας μια νέα προοπτική. Όταν η λογοκρισία απαγόρευσε το «Ντζιάντι» πήγαμε στην τελευταία παράσταση μ' ένα πανώ που έγραφε: «Ανεξαρτησία χωρίς λογοκρισία».

(...) Αν στη Γερμανία δεν θα είχατε τη δυνατότητα να ανεβάσετε Γκαίτε και Σίλλερ, θα ήσουν εσύ ο πρώτος Γερμανός εθνικιστής. Βέβαια, εγώ είμαι Πολωνός και μόνο σ' αυτή τη βάση μπορώ να είμαι και διεθνιστής. Εκείνη την εποχή κατάλαβα ότι σήμαινε για μένα πολλά το γεγονός ότι είμαι Πολωνός. Οι κομμουνιστές το είχαν καταλάβει και αυτοί πολύ καλά. Πάντα υποστήριζαν πως εμείς, οι «αλεξιπτωτιστές», χρησιμοποιούσαμε τον Μισκίεβιτς μόνο και μόνο για να αποκρύψουμε το πραγματικό μας πρόσωπο (μας έλεγαν «αλεξιπτωτιστές» γιατί πέφταμε σε κάθε συγκέντρωση σαν μια ομάδα αλεξιπτωτιστών). Μας κατηγορούσαν ότι χρησιμοποιούσαμε με κυνισμό τον Μισκίεβιτς για να αποκρύψουμε το πραγματικό μας τροτσκιστικό-σιωνιστικό πρόσωπο.

Όσον αφορά στον τροτσκισμό, εκείνη την εποχή έρχονταν στην Πολωνία άνθρωποι από την SCR, την τροτσκιστική Λίγκα. Έχω ο ίδιος στείλει δύο αντίτυπα της Ανοιχτής Επιστολής του Κούρον και του Μοντσελέφσκι στη Δύση, ένα αντίτυπο στο Παρίσι στο εξόριστο περιοδικό «Κουλτούρα» και το δεύτερο στη Λίγκα. Εκείνη την εποχή δεν συνέβαινε αρκετά συχνά να στέλνονται ντοκουμέντα στη Δύση. Το γράμμα τυπώθηκε ταυτόχρονα στο περιοδικό «Κουλτούρα» και στις τροτσκιστικές εκδόσεις.

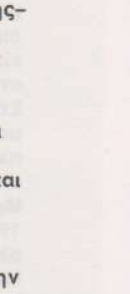
Στη σκέψη των τροτσκιστών βρίσκαμε τη δυνατότητα να είμαστε αντισοβιετικοί επαναστάτες και να παραμένουμε ταυτόχρονα μαρξιστές και κομμουνιστές. Εκείνο που μας χώριζε ήταν η ασύλληπτα δογματική σχέση τους με την πραγματικότητα. Περιέγραφαν την πραγματικότητα με τη γλώσσα του δόγματος αντί να αναπτύσσουν τη θεωρία τους πάνω στη βάση της παρατήρησης της πραγματικότητας. Θυμάμαι μια συζήτηση που είχαμε μαζί τους γύρω από το αν η γραφειοκρατία είναι κάστα ή τάξη. Η θέση του Τρότσκι ήταν πως η γραφειοκρατία αποτελεί μια κάστα. Η άλλη θέση, σύμφωνα με την οποία η γραφειοκρατία είναι μια τάξη, ήταν η θέση του Τζίλας. Οι τροτσκιστές κριτικαραν πολύ τη θέση του αυτή. Εμείς είχαμε την άποψη πως η γραφειοκρατία είναι μια τάξη και όχι κάστα. Πράγματι, από την τροτσκιστική θέση συνάγεται πως το κομμουνιστικό κράτος είναι ένα προλεταριακό κράτος με φαινόμενα γρα-

Αυτή είναι η δική μου πρόθεση.
Η κατάσταση πολιορκίας υπήρξε μια μορφή αντεπανάστασης που θέλει να είναι αποτελεσματική, που πραγματικά θέλει να συντηρήσει το παλαιό καθεστώς, και γι' αυτό πρέπει να οικειοποιηθεί έναν κάποιο αριθμό από τα επιτεύγματα της επανάστασης την οποία αντιμάχεται. Γι' αυτό, όποιες κι αν ήταν οι προθέσεις του Γιαρουζέλσκι, υποχρεώθηκε να υποταχθεί σ' αυτή την απαίτηση. Το καθεστώς στο οποίο ζούμε σήμερα δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ολοκληρωτικό. Δεν θα έφτανα στο σημείο να πω ότι είναι ριζικά διαφορετικό στη συστατική του αρχή, αλλά είναι ένας ολοκληρωτισμός σε κατάσταση προχωρημένης αποσύνθεσης, σε σημείο τέτοιο που να έχει χάσει τα θεμελιακά του χαρακτηριστικά. Όσο είναι νέος και εύρωστος, ο ολοκληρωτισμός στηρίζεται – γελοιοποιώντας λίγο τα πράγματα– πάνω στο μονοπώλιο της πληροφόρησης και της οργάνωσης, στο οποίο μονοπώλιο έχει την κεντρική διεύθυνση. Ας προσθέσουμε ότι το μονοπώλιο της οικονομικής οργάνωσης είναι ένα σημαντικό στοιχείο του συνόλου. Στην Πολωνία, το μονοπώλιο της πληροφορίας έχει σπάσει ολοκληρωτικά. Μετά τον Αύγουστο του 1980, ειπώθηκε ολόκληρη η αλήθεια. Μετά την κήρυξη της κατάστασης πολιορκίας, οι αρχές είχαν να επιλέξουν ανάμεσα στις εξής δυνατότητες: Είτε να ξαναγυρίσουν σε ένα παλιό μοντέλο προπαγάνδας, δηλαδή να κάνουν κήρυγμα μέσα στην έρημο, είτε να πάρουν σοβαρά υπ' όψη τους την εξέλιξη των πνευμάτων.
Ο τύπος και οι

παράνομες εκδόσεις εξακολουθούσαν τις δραστηριότητές τους. Η πίεση αυτού του πλουραλισμού της πληροφόρησης ασκούσε επιρροή στην επίσημη προπαγάνδα. Αυτή δεν λέει πάντα όλη την αλήθεια, λέει ψέματα και χειραγωγεί την κοινή γνώμη, αλλά καθένας που μπορεί να διαβάσει και να σκεφθεί, μπορεί να αντιπαραθέσει την πληροφόρηση και την παραπληροφόρηση και να αποκτήσει μια εικόνα για την αλήθεια. Σε κάθε περίπτωση βρίσκει κανείς τώρα μέσα στον επίσημο τύπο έναν μεγάλο αριθμό από αυθεντικές πληροφορίες, κυρίως πάνω σε προβλήματα συγκυρίας, που δεν αφορούν το σύστημα στη δομή του. Αυτή η ελευθερία έχει μπει στα ήθη, οι νέοι δημοσιογράφοι δεν μπορούν καν να φανταστούν ότι θα μπορούσε να είναι διαφορετικά. Κάθε οπισθοδρόμηση σ' αυτό το θέμα θα έφερνε αναστάτωση στις απόψεις, θα ήταν μια «μίνι» κατάσταση πολιορκίας στην πληροφόρηση.

Το μονοπώλιο της οργάνωσης επίσης κλονίστηκε σοβαρά. Από τότε που οι αρχές αντιλήφθηκαν –στην εποχή της Αλληλεγγύης– ότι οι διάφορες κοινωνικές κατηγορίες είχαν αποκλίνοντα συμφέροντα, είδαν σ' αυτό ένα πλεονέκτημα γι' αυτές. Η καθαγιασμένη «ηθική και πολιτική ενότητα του έθνους» τους προξενούσε φόβο. Αποδέχτηκαν λοιπόν την αρχή της αντιπροσώπευσης των συμφερόντων κατά κατηγορία και τη διατήρησαν μετά την κατάσταση πολιορκίας, τόσο πιο επίμονα όσο υφίσταντο τον ανταγωνισμό των ανεξάρτητων οργανισμών, η ύπαρξη των οποίων είχε κατακτηθεί με πολλούς

φειοκρατικού εκφυλισμού. Ξεκινώντας από την άλλη θέση, αντίθετα, υποστηρίζαμε πως πρόκειται για ένα ολοκληρωτικό κράτος και όχι για ένα κράτος προλεταριακό. Παραπέρα διαφορές υπήρχαν όσον αφορά στο εθνικό ζήτημα. Οι τροτσκιστές, λίγο όπως εσύ Ντάνι, δεν μπορούσαν να κατανοήσουν την επιμονή μας στο εθνικό ζήτημα. Ενώ από την άλλη οι Πολωνοί εθνικιστές μας θεωρούσαν κοσμοπολίτες, σιωνιστές, τροτσκιστές και διεθνιστές· ήταν αρκετά αστείο.

Κον-Μπεντίτ: Εντάξει. Φτάνει με τους τροτσκιστές. Ας γυρίσουμε στο Μάη του '68.

Μίχνικ: Όπως ήδη σου είπα, τον Μάρτη συνέπεσαν δύο γεγονότα. Η απαγόρευση των θεατρικών παραστάσεων του «Ντζιάντι» και η Άνοιξη της Πράγας. Όταν μάθαμε πως η λογοκρισία κατέβασε το «Ντζιάντι» κάναμε διαδήλωση στη διάρκεια της τελευταίας παράστασης. Την επόμενη μέρα με κατηγόρησαν για εσχάτη προδοσία. Η κατηγορία αυτή μου αποδόθηκε γιατί συνάντησα ένα Γάλλο δημοσιογράφο στον οποίο και ανέφερα ότι η λογοκρισία απαγόρευσε την όπερα. Μετά απ' αυτό το επεισόδιο ένας από τους φίλους μου και εγώ διωχτήκαμε από το πανεπιστήμιο. Ήταν ο ίδιος ο υπουργός Παιδείας που μας πέταξε έξω. Σύμφωνα με τη νομοθεσία της εποχής κάτι τέτοιο δεν ανήκε στις δικαιοδοσίες ενός υπουργού. Επομένως η αποβολή μας ήταν παράνομη. Κατά συνέπεια οργανώσαμε διαδήλωση διαμαρτυρίας φοιτητικής αλληλεγγύης. Η διαδήλωση αυτή πραγματοποιήθηκε στις 8 Μαρτίου. Στις 9 με συλλάβανε. Δεν είχα πάρει μέρος στη διαδήλωση, γιατί επρόκειτο για μένα προσωπικά και σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν συμμετέχω, αλλά αυτό δεν είχε καμιά σημασία. Με πιάσανε και ξαναβρήκα την ελευθερία μου μόνο μετά από ενάμισυ χρόνο.

Στις 21 Αυγούστου, όντας στη φυλακή, έμαθα από τις εφημερίδες πως στην Τσεχοσλοβακία παρενέβησαν στρατιωτικά πέντε κράτη – ανάμεσά τους και η Πολωνία. Για πρώτη φορά ένιωσα σαν Πολωνός εθνικιστής τεράστια ντροπή για τη συμμετοχή των πολωνικών ενόπλων δυνάμεων σ' αυτή την επέμβαση. Πιστεύω πως η εθνική ταυτότητα αποκαλύπτεται ακριβώς σ' αυτό· για ποιανού λαού τα εγκλήματα νιώθεις ντροπή. Αν νιώθεις ντροπή για τα πολωνικά εγκλήματα, είσαι Πολωνός. Έτσι για πρώτη φορά στη ζωή μου ένιωσα κάτι αντίστοιχο με την πικρή γεύση της εθνικής ντροπής. Υπάρχει πράγματι ένα πολωνικό ήθος, ένας πολωνικός μύθος που εκφράζεται στο σύνθημα, «Για τη δική μας και τη δική σας ελευθερία». Και οι κομμουνιστές τη μετέβαλαν, «Για τη δική μας και τη δική σας σκλαβιά».

Η τρίτη σημαντική εμπειρία αυτής της περιόδου υπήρξαν οι ανακρίσεις. Είμαι ανάμεσα σε εκείνους που, όπως ο Κούρον, δεν είπαν ούτε μια λέξη στη διάρκεια των ανακρίσεων. Αυτοί που είχαν αναλάβει την έρευνα, επαναλάμβαναν διαρκώς πως ήμουν ένας Εβραίος και πως θα έπρεπε να εγκαταλείψω την Πολωνία. «Κύριε Μίχνικ», μου έλεγαν, «γιατί δε φεύγετε για το Τελ-α-βίβ;» Απαντούσα, «Ευχαριστώς, αλλά μόνο μετά τη δικιά σας αναχώρηση για τη Μόσχα». Ένα χρόνο αργότερα έγινε η δίκη. Την ίδια εποχή έγιναν τέσσερις μεγάλες δίκες. Η κύρια κατηγορία στρεφόταν ενάντια στον Κούρον και τον Μοντσελέφσκι και η δεύτερη ενάντια σε μένα. Καταδικάστηκα σε τρία χρόνια φυλακή. Ήταν λίγο. Περίμενα ποινή πολύ βαρύτερη.

Κον-Μπεντίτ: Αυτό συνέβη το 1969.

Μίχνικ: Θυμάμαι πως οι υπεύθυνοι της έρευνας, την εποχή που ήμουν στη φυλακή, είχαν σκυλιάσει, ιδιαίτερα με τον Κούρον, γιατί συνέχιζε να λέει πως ήταν Εβραίος, πράγμα που τους έκανε έξω φρενών. Πράγματι, η δική τους εκδοχή ήταν πως ο Κούρον υπήρξε ένας Πολωνός που έγινε μαριονέτα στα χέρια των Εβραίων. Ο Γιάτσεκ, όμως, δεν μπορούσε να υποφέρει στην ιδέα ότι τον θεωρούν ένα ενεργούμενο, γι' αυτό υποστήριζε πως ήταν και αυτός Εβραίος. Αυτοί αγνοούσαν αν πράγματι ο Γιάτσεκ ήταν Εβραίος, γιατί η αστυνομία δεν ήξερε να κάνει καλά τη δουλειά της. Τότε, για πρώτη φορά, διάβασα το όνομά σου στις εφημερίδες. Στη διάρκεια μιας επίσκεψης, ο δικηγόρος μου μού διηγήθηκε πως στη δική σου δίκη διακήρυξες ότι είχες αλλάξει το όνομα σου και το έχεις κάνει Κούρον-Μοντσελέφσκι.

Κον-Μπεντίτ: Δεν ήταν ακριβώς έτσι. Δεν είπα ποτέ πως θέλω να αλλάξω όνομα. Ο δικαστής με ρώτησε πώς ονομάζομαι. Σύμφωνα με τον κώδικα, οι κατηγορούμενοι πρέπει να αναφέρουν οι ίδιοι τα στοιχεία τους, και εγώ απάντησα, «Κούρον-Μοντσελέφσκι». Τότε ο δικαστής με κοίταξε, ανοίγοντας διάπλατα τα μάτια και είπε, «Πώς είπατε;» «Ονομάζομαι Κούρον-Μοντσελέφσκι», επανέλαβα εγώ. «Μα εσύ λέγεσαι Κον-Μπεντίτ», είπε αυτός. Και τότε εγώ «Τότε λοιπόν μη με ρωτάς».

Μίχνικ: Σ' αυτή την περίοδο ταυτιζόμουν με το γαλλικό Μάη. Πίστευα πως παλεύουμε για τα ίδια πράγματα. Πέρασαν αρκετά χρόνια πριν καταλάβω πως αυτό ήταν λάθος. Για μένα το σημαντικότερο γεγονός τότε ήταν η σοβιετική επέμβαση στη Τσεχοσλοβακία, ενώ για τους εξεγερμένους φοιτητές της Δύσης ήταν το Βιετνάμ. Αυτό αποτελούσε μια θεμελιώδη διαφορά, αλλά τότε δεν το καταλάβαινα. Μόνο αργότερα, όταν είδα πως το Βιετνάμ, μετά τη νίκη των Βιετκόγκ, μεταβλήθηκε σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, μόνο τότε κατάλαβα πόσο βαθιές ήταν οι διαφορές. Όμως μου έμεινε η συναισθηματική συμπάθεια.

(...) Έμεινα στη φυλακή ενάμισυ χρόνο και για μένα αυτή η περίοδος υπήρξε ένα αληθινό πανεπιστήμιο. Έμαθα πολλά πάνω στον πραγματικό κομμουνισμό. Τον είδα εν δράσει. Και δεν ήταν τόσο ευχάριστος. Όλα αυτά που ήξερα πριν στη θεωρία έπαιρναν σάρκα και οστά μπροστά στα μάτια μου. Σκεφτόμουνα διαρκώς το καλαμπούρι που λέγαμε στη Βαρσοβία όταν παίχτηκε το αντιφασιστικό φιλμ Mein Kampf: Ο Μότσαρ –αντισημίτης υπουργός εσωτερικών της Πολωνίας και ένας από τους σκληρούς άνδρες της εποχής– και ο Γκομούλκα κουβεντιάζουν. Ο Γκομούλκα ρωτάει τον Μότσαρ, «Είδες το "Mein Kampf";» Και ο Μότσαρ απαντά, «Το βιβλίο είναι καλύτερο». Και ο Γκομούλκα, «Η κινηματογραφική εκδοχή ενός βιβλίου είναι πάντα χειρότερη από το πρωτότυπο».

Κάτι άλλο που είχα κατακτήσει βγαίνοντας από τη φυλακή ήταν η ικανότητα μιας ανυποχώρητης συναισθηματικής αντίστασης απέναντι στους κομμουνιστές. Στη φυλακή ορκίστηκα στον εαυτό μου πως δεν θα άφηνα ποτέ την Πολωνία, ότι η Πολωνία είναι η χώρα μου και η πατρίδα μου και ότι εγώ είμαι πατριώτης και όχι αυτοί. Αυτοί ντροπιάζουν τη χώρα, ενώ εγώ την υπερασπίζομαι. Δεν ξέρω αν το πέτυχα

αλλά ήθελα πάντοτε να παραμείνω πιστός σ' αυτή την αρχή. Το Σεπτέμβρη του '69 με άφησαν ελεύθερο. Εκείνη την εποχή κυριαρχούσε μια αληθινή υστερία εκπατρισμού και πάρα πολλοί φίλοι μου μετανάστευσαν τότε. Ακόμα και οι γονείς μου ευνοούσαν την ιδέα του εκπατρισμού μου. Ο πατέρας μου έλεγε πως οι κομμουνιστές ποτέ δεν θα μου συγχωρήσουν αυτά που τους είπα στη διάρκεια της δίκης. Όταν στη συνέχεια διάβασα το βιβλίο του Σολτζενίτσιν το «Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ» όπου γράφει, «Ας ευγνωμονώ το κελί της φυλακής γιατί με εκπαίδευσε», ταυτίστηκα βαθύτατα μ' αυτή τη φράση. Η φυλακή με μόρφωσε. Εάν τότε δεν είχα μπει στη φυλακή, ίσως να είχα γίνει ένα κάθαρμα σαν τον Ρακόφσκι ή τον Ούρμπαν. Γι' αυτό ευχαριστώ το Θεό που κατέληξα εκεί πέρα. Μετά από ενάμισυ χρόνο πήγα να δουλέψω σ' ένα εργοστάσιο. Για δυο χρόνια έκανα τον εργάτη.

Κον-Μπεντίτ: Και γιατί; Έτσι απλώς ή γιατί δεν έβρισκες άλλη δουλειά;

Μίχνικ: Δεν είχα καμιά άλλη δυνατότητα. Γιατί ήμουν υποχρεωμένος, αν ήθελα να συνεχίσω τις σπουδές μου, να δουλέψω δύο χρόνια στο εργοστάσιο. Δούλεψα δυο χρόνια σαν συγκολλητής στο εργοστάσιο «Ρόζα Λούξεμπουργκ», όπου παράγουν ηλεκτρικές λάμπες. Από τότε κυκλοφορεί το αστείο πως όλες οι λάμπες που καίγονται τόσο εύκολα τις έχω παράγει εγώ. Και εγώ έλεγα πως δεδομένου πως στην Πολωνία κυβερνάει η εργατική τάξη επιτέλους είχα φτάσει στην εξουσία.

Και αυτή υπήρξε μια ακόμη εμπειρία πολύ σημαντική για μένα. Προέρχομαι από μια οικογένεια πτυχιούχων και αυτή ήταν η πρώτη μου μακρόχρονη, ειλικρινής και άμεση επαφή με τους εργάτες. Την εποχή της Αλληλεγγύης, όταν ο κομματικός τύπος μου επιτίθονταν σαν πολιτικό αγκιτάτορα που ήθελε να παρασύρει τους εργάτες, οι φίλες και οι φίλοι μου από το εργοστάσιο «Ρόζα Λούξεμπουργκ» εξέδωσαν μια ανακοίνωση με την οποία με ονόμαζαν επίτιμο μέλος της Αλληλεγγύης του εργοστασίου τους.

Την ίδια εποχή ο Κούρον και ο Μοντσελέφσκι απελευθερώθηκαν. Ήταν μετά το Δεκέμβρη του 1970· ο Γκομούλκα δεν υπήρχε πια και στη θέση του βρισκόταν ο Γκέρεκ. Μου επέτρεψαν να ξαναρχίσω τις σπουδές μου στο Πόζεν. Ήταν η εποχή της γκερεκιανής σταθεροποίησης. Προσπαθούσαμε να οικοδομήσουμε ένα χώρο για την αντιπολίτευση. Είχαμε πολλές επαφές με τους διανοούμενους. Επρόκειτο για κάτι καινούργιο.

Κον-Μπεντίτ: Ποιοι ήταν αυτό το «εμείς»;

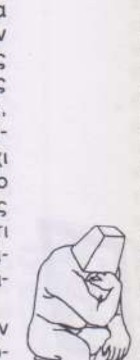
Μίχνικ: Ο Κούρον, εγώ, ο Γιάνεκ Λιτίνσκι, ο Μπλουμστάιν, ο Μοντσελέφσκι. Για πρώτη φορά υπήρξαν προσωπικές ανθρώπινες σχέσεις ανάμεσα στους διανοούμενους και μια ανοιχτή πολιτική αντιπολίτευση.

Κον-Μπεντίτ: Εργατική;

Μίχνικ: Όχι. Εκείνη την εποχή δεν υπήρχε ακόμα εργατική αντιπολίτευση. Οι εργαζόμενοι με τους οποίους ήμουνα φίλος άκουγαν με ενδιαφέρον αυτά που τους έλεγα. Τους δάνειζα βιβλία που είχαν εκδοθεί στην εξορία, αλλά αυτό δεν μεταφραζόταν σε πολιτική πρακτική. Η δραστηριότητά μας σαν αντιπολιτευόμενοι συνίστατο στην προσπάθεια να δημιουργήσουμε έναν κύκλο ανθρώπων που να προβληματίζονται πάνω στην πολιτική και να προγραμματίζουν ενέργειες διαφόρων ειδών. Για παράδειγμα, οργανώναμε παράνομα σεμινάρια. Διαβάζαμε βιβλία που είχαν εκδοθεί στο εξωτερικό από τους εμιγκρέδες· δεν επρόκειτο μόνο για μαρξιστικά βιβλία. Στα πρώτα μας παράνομα σεμινάρια είχαμε διαβάσει τον Τρότσκι, τον Πωλ Σουήζυ, τον Όσκαρ Λόνγκε, τον Καρλ Μαρξ ή τον Λούκατς. Δέκα χρόνια αργότερα διαβάζαμε τον Μίλοτς, τον Χέρλινγκ-Κρουντσίνκι και την Χάννα Άρεντ. Δεν είμαστε πια διαφωνούντες μαρξιστές, αλλά αντιπολιτευόμενοι αντι-ολοκληρωτιστές. Εκείνη την περίοδο είχαμε τις πρώτες επαφές με τους καθολικούς κύκλους. Για άλλη μια φορά εξετάζαμε τη θέση της Καθολικής εκκλησίας. Ήταν αληθινά τόσο αντιδραστική όσο νομίζαμε; Ποιος είναι ο πραγματικός αντιδραστικός στην Πολωνία, η Καθολική εκκλησία ή η αστυνομία; Απ' αυτή την προβληματική γεννήθηκε το βιβλίο μου «Η Εκκλησία και η Πολωνική Αριστερά». Προσπαθούσα τότε να δημιουργήσω μια γέφυρα ανάμεσα στους λαϊκούς αντικληρικούς διανοούμενους και τους κληρικούς. Πολλοί από εκείνους που με κριτίκαραν τότε, εκείνοι που με αποδοκίμαζαν και έλεγαν ότι ήθελα να συνθηκολογήσω με την εκκλησία είναι τώρα καθολικοί. Εγώ δεν έγινα καθολικός, αλλά τρέφω μεγάλη συμπάθεια στην Εκκλησία της Πολωνίας. Η Βάσια, η γυναίκα μου, το αποδοκιμάζει και δεν μ' αφήνει να πάω στην εκκλησία. Εμένα όμως, παρ' όλα αυτά, μ' αρέσει η εκκλησία. Η Βάσια μου λέει, «Ωραίες βλακείες! Δεν έχεις τίποτα άλλο να κάνεις;» Πιστεύω πως εν μέρει έχει δίκιο αυτή και εν μέρει εγώ.

Κον-Μπεντίτ: Σας εύχομαι να πετύχετε μια τέτοια ελευθερία, ώστε να μπορέσετε να πραγματοποιήσετε ελεύθερα και απροκατάληπτα μια συζήτηση με την Καθολική εκκλησία πάνω σε κοινωνικά ζητήματα, αλλά και πάνω σε ζητήματα ηθικής.

Μίχνικ: Αυτό για μας δεν χωράει συζήτηση. Η εκκλησία λέει πως οι Καθολικοί δεν πρέπει να κάνουν έκτρωση, ούτε να χωρίζουν. Αυτός ο καθολικός λαός δεν αντιμετωπίζει με την εκκλησία αυτού του είδους τα προβλήματα. Δεν συζητάει με την εκκλησία αυτά τα προβλήματα. Την περίοδο της Αλληλεγγύης αυτό το είδαμε ξεκάθαρα. Ο ίδιος κόσμος που σήκωνε τους σταυρούς στα γραφεία του συνδικάτου ακολουθούσε μόνο τον εαυτό του –και όχι τους επισκόπους– όταν επρόκειτο να αποφασίσει αν θα πρέπει να κάνει απεργία ή όχι. Ο προκαθήμενος της πολωνικής Εκκλησίας κάλεσε τον πληθυσμό να σταματήσει τις απεργίες και οι καθολικοί εργαζόμενοι πήγαν πρώτα στην Αγία Λειτουργία και κατόπιν συνέχισαν την απεργία τους. Η δύναμη της χριστιανικής εκκλησίας σ' ένα ολοκληρωτικό καθεστώς εντοπίζεται στη διακήρυξη της Εκκλησίας, σύμφωνα με την οποία δεν πρέπει να γονυπετούμε παρά μόνο μπροστά στο Θεό και όχι μπροστά στην κοσμική εξουσία. Γι' αυτό το λόγο η θρησκεία από την άποψη της ουσίας της είναι αντιολοκληρωτική. Γιατί πράγματι στον ολοκληρωτισμό το αντικείμενο της λατρείας είναι η εξουσία και όχι ένας υπερβατικός Θεός.

Κον-Μπεντίτ: Αυτό όμως ισχύει μόνο στην περίπτωση του λαϊκού ολοκληρωτισμού. Υπάρχει όμως ένας ολοκληρωτισμός που χρησιμοποιεί την εκκλησία. Και τότε στο εσωτερικό της πραγματοποιείται μια ρήξη. Η Χιλή αποτελεί ένα παράδειγμα. Η Κεντρική και Λατινική Αμερική το ίδιο.

αγώνες είχε προστατευθεί πάση θυσία. Οι δήθεν αντιπροσωπευτικοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν την εποχή αυτή βρίσκονται σε ευνοϊκή θέση, γιατί συμπλέουν με τη γραμμή Γκορμπατσώφ: να σώσουμε τον κομμουνισμό ορθολογικοποιώντας τον. Η έξαρση των μικρών πυρήνων ορθολογισμού που πολλαπλασιάζονται εδώ και εκεί σπρώχνουν στον αγώνα τους διευθυντές των παραγωγικών επιχειρήσεων ή τους γραμματείς των επιτροπών του κόμματος και τους υψηλά ιστάμενους του Κ.Κ. που διαπνέονται από διαχειριστικό πνεύμα.

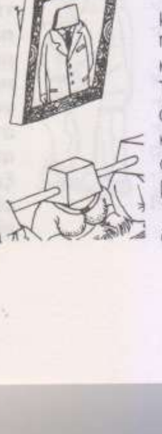
Εάν κατορθώναμε να αποσπάσουμε την οικονομία από τα χέρια της νομενκλατούρας, θα ζούσαμε σε άλλο καθεστώς, ανεξάρτητα από τις προθέσεις της εξουσίας («Tygodnik Mazowszen», Νο 219, 2 Οκτωβρίου 1987**).**

– Τι μπορούμε να κερδίσουμε από αυτές;

– Μια σύγκρουση ανοιχτή στους κόλπους του συστήματος, σύγκρουση που θα είχε σαν στόχο τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας. Μια τέτοια σύγκρουση είναι κατά τη γνώμη μου αναπόφευκτη, αν το κενό που προκλήθηκε από την οικονομική μεταρρύθμιση καλυφθεί από μικρές, επαρχιακές κυρίως, επιχειρήσεις, από συνεταιρισμούς, από κάθε είδους κοινωνικές και οικονομικές πρωτοβουλίες, μικρών διαστάσεων αλλά αποτελεσματικές και ανταγωνιστικές.

Αυτό το δυναμικό αλλά αποκλεισμένο κομμάτι της αγοράς δεν μπορεί παρά να συγκρουστεί μια μέρα με τη βιομηχανία που ελέγχεται από τη νομενκλατούρα. Τη στιγμή εκείνη αναπόφευκτα θα ξεσπάσει η σύγκρουση εξαιτίας των πρώτων υλών, της παροχής των

σπάνιων τροφίμων και κυρίως εξ αιτίας της διαχείρισης. Η μάχη έχει ήδη κορυφωθεί στον τύπο, στη Βουλή, στους κόλπους του συστήματος.
Ο κοινός στόχος είναι η διατήρηση της εξουσίας, αλλά οι μεν θέλουν να σφίξουν τα λουριά, ενώ οι δε να δράσουν ορθολογικά. Αυτοί οι τελευταίοι υπήρξαν θύματα ενός σχετικά απλού μηχανισμού· εφ' όσον η εξουσία διαβεβαίωνε ότι ήταν προορισμένοι να υπερασπιστούν τα συμφέροντα του πληθυσμού, τα άτομα που εργάζονταν σ' αυτούς και όσα τους υπέβαλαν τα προβλήματά τους, άρχισαν σταδιακά να οδηγούνται σε προσέγγιση ανάμεσα στα φαινόμενα και την πραγματικότητα. Το συνδικάτο που υπήρχε πριν από τον Αύγουστο του 1980 ομολογούσε καθαρά ότι ήταν απλώς ένα γρανάζι μεταβίβασης του κόμματος. Επομένως, οι εργατικές μάζες ήταν λογικό να ήξεραν ότι δεν μπορούσαν να ελπίζουν τίποτε από αυτό, παρά μόνο κάπως φτηνές διακοπές, τη χορήγηση ενός κιλού κρεμμυδιών ή, στην καλύτερη περίπτωση, ευήκοον ους για τα παράπονά τους, για τα οποία διαμαρτύρονται σε επίπεδο καθαρά ατομικό. Σήμερα οι ανθρακωρύχοι που δουλεύουν στις στοές, απαιτούν στο όνομα ολόκληρου του κλάδου μια χάρτα των ανθρακωρύχων και το συνδικάτο δεν μπορεί πια να εθελοτυφλεί, γιατί αλλιώς θα εξαπέλυαν μια απεργία με καταλήψεις και θα αποσπούσαν με τη βία αυτό που θέλουν. Βέβαια η συντονιστική οργάνωση των συνδικάτων δεν υφίσταται τις πιο ισχυρές πιέσεις στο μέτρο που είναι πάντα αντικείμενο αποδοκιμασίας και στιγματισμού. Διάφορα

Μίχνικ: Θυμάμαι ακόμα πολύ καλά τις συναντήσεις μου με τους πιο γνωστούς εκπροσώπους της καθολικής ιντελλιγκέντσιας. Ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες. Αυτοί μας αντιμετώπιζαν σαν να είμαστε πράκτορες του Μπέρια και του Στάλιν. Εμείς τους αντιμετωπίζαμε σαν αντιπροσώπους της ιεράς εξέτασης του Τορκουεμάδα. Όμως, με το πέρασμα του χρόνου, ο πάγος έσπασε. Άρχισαν να διαβάζουν τα κείμενά μας και εμείς τα δικά τους. Το αποτέλεσμα ήταν η ανακάλυψη ότι αυτά που μας ένωναν ήταν περισσότερα απ' αυτά που μας χώριζαν. Αυτό υπήρξε το σημαντικότερο γεγονός εκείνο το χρόνο. Με τον ίδιο τρόπο που ο ναζισμός οδήγησε σ' ένα τέλος την παραδοσιακή σύγκρουση ανάμεσα στους Καθολικούς και τους Προτεστάντες, ο κομμουνισμός εξάλειψε από την Πολωνία τη μεγάλη σύγκρουση ανάμεσα στους αντικληρικούς λαϊκούς διανοούμενους και την εκκλησία. Βέβαια υπάρχουν ακόμα αντιθέσεις, αλλά δεν πρόκειται για δύο ανταγωνιστικούς κόσμους. Τα μοναδικά περιοδικά στα οποία εκείνα τα χρόνια μπόρεσα να δημοσιεύσω τα κείμενά μου ήταν καθολικά. Ο Ταντέους Μαζοβιέκι δημοσίευσε τα κείμενά μου που υπέγραφα με ψευδώνυμο στο περιοδικό Wiez και ο Μπογκντάν Σιβίνσκι τύπωσε τα κείμενα του Κούρον στο περιοδικό Znak. Εμείς, από την άλλη πλευρά, αρχίσαμε να διαβάζουμε τη χριστιανική φιλολογία. Για μένα η ανάγνωση του έργου του Ντήτριχ Μπονχέφερ αποτέλεσε μια σπουδαία εμπειρία. Ο Μπονχέφερ πραγματευόταν το πώς μπορούμε να γίνουμε αντιολοκληρωτιστές χριστιανοί, πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό. Την ίδια περίοδο πάντα, ο Κούρον έγινε δεκτός, για πρώτη φορά, από τον καρδινάλιο Βισίνσκι. Εγώ τον συμβούλεψα να τον συναντήσει. Ο Γιάτσεκ πήγε, και στη διάρκεια της πρώτης τους συζήτησης, του είπε πως για πάρα πολλά χρόνια ήταν εχθρός της εκκλησίας, αλλά άλλαξε άποψη. Έτσι άρχισε η μεγάλη στροφή της πολωνικής διανόησης. Ούτε εγώ ούτε ο Κούρον γίναμε καθολικοί, αλλά είμαστε φιλικοί προς την εκκλησία. Και κυρίως τη σεβόμαστε για την αντιολοκληρωτική της θέση. Και όταν η εκκλησία δεν δείχνεται συνεπής προς μια τέτοια τοποθέτηση αυτό μας πληγώνει βαθύτατα.

Θυμάμαι μια πρωτοβουλία. Επρόκειτο για ένα γράμμα διαμαρτυρίας για την κατάσταση των Πολωνών στη Σ. Ένωση. Ήταν το 1974. Μάζεψα εγώ τις υπογραφές για την επιστολή και για πρώτη φορά ανάμεσα σε εκείνους που υπέγραψαν, εκτός από τους συνήθεις αντιπολιτευόμενους όπως ο Αντόνι Σλομίνσκι, υπήρχε και ο καθολικός ιερέας Ζιέζα. Επρόκειτο για μια ψυχολογική ρήξη. Παλιότερα θα ήταν αδιανόητο να υπογράψει ο Σλομίνσκι κοινή διακήρυξη διαμαρτυρίας μαζί μ' ένα καθολικό ιερέα.

(...) Γύρω στο 1976 αποφάσισα να φύγω στη δυτική Ευρώπη. Ζήτησα διαβατήριο.

(...) Θυμάμαι τον Ιούλιο του 1976 ότι πήγα σε μια δίκη εργατών στο Ούρσους. Άκουσα την ποινή και είδα τα δάκρυα στα μάτια των γυναικών των εργατών και κυριολεκτικά λύσσαξα. Τότε είπα στον εαυτό μου ότι είμαι ένας άθλιος και η κυβέρνηση θα πρέπει να σκέφτηκε πως θα τους έκανα λιγότερο κακό στο Παρίσι παρά στη Βαρσοβία. Έτσι μου έδωσαν διαβατήριο και κάλεσαν τον Γιάτσεκ στο στρατό. Ήθελαν να μας εξουδετερώσουν και τους δύο. Ο Γιάτσεκ το πήρε άσχημα το γεγονός ότι έφευγα. Το θεώρησε λιποταξία. Ίσως να είχε δίκιο. Πάντως, όταν βρέθηκα στο εξωτερικό, έκανα τα πάντα ώστε το ταξίδι μου να μη φανεί σαν μια λιποταξία αλλά αντίθετα να δικαιολογηθεί.

Στη Δύση συμπεριφέρθηκα σαν τρελός. Κανένας πολίτης ανατολικής χώρας που θα ήθελε να επιστρέψει δεν θα συμπεριφερόταν έτσι και κανένας δεν πίστευε τότε ότι ήθελα να ξαναγυρίσω στην Πολωνία. Ο Ρούντι Ντούτσκε μου είπε πως είμαι ένας ηλίθιος, ο Γέρι Πέλικαν πως είμαι βλάκας.

Κον-Μπεντίτ: Τι έκανες;

Μίχνικ: Έδωσα συνεντεύξεις, συμμετείχα σε διαδηλώσεις – το ξέρεις. Κάτι τέτοιο δεν είχε γίνει ποτέ μέχρι τότε. Αν κάποιος εμφανιζόταν δημόσια ήταν σαφές ότι δεν επρόκειτο να επιστρέψει στην Ανατολή. Και όποιος ήθελε να επιστρέψει ήταν προσεχτικός. Αλλά για μένα ήταν καθαρό πως για να μπορέσω να απορρίψω την άποψη του Κούρον έπρεπε να συμπεριφερθώ τουλάχιστον σαν ζωντανή τορπίλη, σαν καμικάζι. Μίλησα με ηγέτες της αριστεράς. Και αυτό ήταν μεγάλο πλήγμα για την εξουσία, γιατί συνήθως όποιος ήθελε να κάνει κάτι ενάντια στους κομμουνιστές συνεργαζόταν με την αντικομμουνιστική δεξιά. Εγώ αντίθετα έλεγα πως ήμουν αριστερός και έτσι μιλούσα με ανθρώπους της αριστεράς, απαιτώντας να πάρουν θέση. Έτσι συμμετείχα σε συζητήσεις με τον Ρούντι, τον Πέλικαν, με τον Παγιέττα και την C.F.D.T. Στην Ιταλία μίλησα επίσης με τους σοσιαλιστές και τότε ήταν που γνώρισα τον Κράξι. Είχα μία και μοναδική ερώτηση· οι Ιταλοί εργάτες είναι έτοιμοι να βοηθήσουν τους Πολωνούς εργάτες ή όχι; Επίσης, επειδή είχα και την αντίληψη αριστεριστή του '68, κατάφερα άνετα να συζητήσω με ανθρώπους όπως ο Τρεντίν. Ήταν ο ηγέτης των Ιταλών μεταλλουργών, μέλος του Κ.Κ.Ι. Στη Ρώμη συνάντησα ακόμα και τον καρδινάλιο Βισίνσκι, και τον ρώτησα αν θα έπρεπε να συζητήσω για την Πολωνία με τους Ιταλούς κομμουνιστές. «Και βέβαια, ναι», μου απάντησε. Και έτσι συζήτησα. Αλλά το άλλοθί μου ήταν εξαιρετικά αδύνατο, ασθενικό. Όταν γύρισα στην Πολωνία, οι αντιπολιτευόμενοι που βρίσκονταν έξω από το KOR με κατηγόρησαν για κομμουνιστή.

Όμως για μένα ήταν μια σημαντική εμπειρία. Όσο βρισκόμουν στη Δύση αναθεώρησα την άποψή μου για τη δυτική αριστερά. Ενιωθα άνθρωπος της αριστεράς, αλλά της δυτικής αριστεράς. Ταυτόχρονα καταλάβαινα πως αυτές οι διαφορές στην Πολωνία δεν είχαν κανένα νόημα. Στην Πολωνία ήταν άλλες οι αποφασιστικές αντιθέσεις. Και όταν με ρωτούσαν αν το KOR ήταν δεξιό ή αριστερό, είχα έτοιμες δύο απαντήσεις. Την πρώτη τη δανείστηκα από τον Μπουκόφσκι, «Δεν προερχόμαστε ούτε από το στρατόπεδο της δεξιάς ούτε της αριστεράς, αλλά από ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης». Η δεύτερη ήταν εκείνη που έδινε και η Πέτρα Κέλλυ στο ίδιο ερώτημα, «Δεν είμαστε ούτε δεξιοί, ούτε αριστεροί. Είμαστε καινούργιοι».

Κον-Μπεντίτ: Εσύ είπες, «Είμαστε πιο μπροστά».

Μίχνικ: Είπα και ότι είμαστε καινούργιοι. Ή ίσως το είπες εσύ. Δεν θυμάμαι πια. Πάντως αυτή ήταν η σκέψη μου στο βάθος, ότι επρόκειτο για κάτι καινούργιο. Και τότε κατάλαβα ότι στη σχέση ανάμεσα στη δυτική Ευρώπη και την ανατολική υπάρχει κάτι το παράδοξο. Αυ-

τοί που ανήκαν στη γενιά μου, στο '68, με καταλάβαιναν, αλλά δεν ήταν διατεθειμένοι να δεχτούν την ανατολικοευρωπαϊκή σκοπιά. Ήθελαν να παλέψουν ενάντια στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό. Ή ήταν όπως εσύ, Ντάνι, πάρα πολύ σημαντικοί για να συναντηθούν με μένα. Αντίθετα, με τους ανθρώπους που προέρχονταν από την ανατολή συνεννοούμασταν θαυμάσια. Παράδειγμα με τον Μπουκόφσκι, με τον Άντον Λίεμ, τον Ρούντι Ντούτσκε, τον Βολφ Μπίρμαν, που δεν είναι ιδιαίτερα έξυπνος. Μ' αυτόν τότε συνεννοηθήκαμε. Δεν ξέρω τι θα γινόταν σήμερα.

Ο Μπραντ δεν είχε το κουράγιο να συναντηθεί μαζί μου. Φοβόταν ότι θα διατάρασσε τις σχέσεις του με τον Γκέρεκ. Και βέβαια είχε δίκιο. Αλλά αυτό μ' έβαλε σε πολλές σκέψεις και με δίδαξε κάτι· από το φόβο του Μπραντ να συναντηθεί μ' έναν ηγέτη του KOR κατάλαβα πως το KOR θα έπρεπε να υπολογίζει μόνο στον ίδιο τον εαυτό του. Όπως επίσης και ότι οι Πολωνοί θα έπρεπε να στηρίζονται στις δικές τους δυνάμεις και ότι από τη στιγμή που η Πολωνία πουλήθηκε στη Γιάλτα κανένας δεν ήταν διατεθειμένος να μας βοηθήσει. Κατάλαβα ακόμα πως ανάμεσα στους αντιπολιτευόμενους της Δ. Ευρώπης και εκείνους της Ανατολικής υπήρχε μια παράδοξη σχέση, ότι και οι δύο, αν και ξεκίνησαν με εντελώς διαφορετικές προϋποθέσεις, ήθελαν να ανατρέψουν την τάξη που δημιούργησε η Γιάλτα. Πιστεύω πως δύο πράγματα μας δένουν. Αρχικά, για να πω τη φράση του Τσε Γκεβάρα, όσο ο κόσμος είναι αυτός που είναι, δεν θέλουμε να πεθάνουμε στο κρεββάτι μας. Το δεύτερο, ότι δεν θέλουμε τη Γιάλτα.

Κον-Μπεντίτ: Όμως για πολλούς τα κίνητρα είναι διαφορετικά. Ένα μεγάλο μέρος της δυτικής αριστεράς θέλει να εξαλείψει μόνο τις δυτικές συνέπειες της Γιάλτας, χωρίς να ανατρέψει τις ανατολικές.

Μίχνικ: Ναι, είναι ακριβώς το αντίθετο απ' αυτό που ενδιαφέρει εμένα. Επομένως ήμουν υποστηρικτής της φινλανδοποίησης. Αλλά πρότεινα πως αυτή θα έπρεπε ν' αρχίσει στην Πολωνία! Εάν η Ευρώπη φινλανδοποιόταν, ας άρχιζε με την ανατολική. Οι Ρώσοι θα έπρεπε να αποσυρθούν από την Πολωνία και στη συνέχεια να εισαχθεί ένα κοινοβουλευτικό σύστημα στη θέση του κομμουνιστικού.

Κον-Μπεντίτ: Περιορισμένη ανεξαρτησία δηλαδή.

Μίχνικ: Ναι, κάπως έτσι. Και μετά θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για τη Δ. Ευρώπη. Πρακτικά δεν με καταλάβαινε κανένας. Ο Παγιέττα μου έλεγε πως η ελευθερία είναι κάτι σχετικό, πως δηλαδή η ελευθερία στην Αγγλία είναι διαφορετική από εκείνη της Σενεγάλης και πως στην Πολωνία τίποτα δεν προκαλεί μεγαλύτερη ζημιά απ' όση ο μιμητισμός της Δύσης.

Κον-Μπεντίτ: Σήμερα δεν θα τα έλεγε πια.

Μίχνικ: Και στη συνέχεια μου επαναλάμβανε πως οι Πολωνοί δεν θα έπρεπε να ξεχάσουν πόση ζημιά τους είχε προκαλέσει η σχέση τους με τη Δύση. Του απάντησα πως αυτή η ζημιά δεν ήταν τίποτα σε σχέση μ' αυτή που προκάλεσε η προσκόλληση των Ιταλών κομμουνιστών στη Σ. Ένωση. Σ' αυτή τη συζήτηση, όπου ήταν παρών και ο Λέσεκ Κολακόφσκι, ο Παγιέττα είπε στη συνέχεια ότι πέρασε οχτώ χρόνια μέσα σε μια φασιστική φυλακή. Τον ρώτησα πότε και μου απάντησε, «Από το 1934 μέχρι το 1943». Παρενέβη τότε ο Κολακόφσκι και παρατήρησε, «Πράγμα που σημαίνει ότι έζησες στη φυλακή το σύμφωνο Ρίβεντροπ - Μολότωφ». «Ναι», είπε ο Παγιέττα. «Ήταν πολύ δύσκολο για μένα. Αλλά πίστευα πως αργά ή γρήγορα η κόκκινη σημαία θα κυμάτιζε πάνω από το Βερολίνο. Και σήμερα κυματίζει πάνω από το Βερολίνο». «Ναι. Πάνω στο αγκαθωτό σύρμα».

Στις 2 Μαΐου 1977 επέστρεψα πίσω στην Πολωνία. Όταν επέστρεψα δεν καταλάβαινα τι συνέβαινε. Υπήρχε μια νόμιμη αντιπολίτευση. Το είχα πληροφορηθεί, αλλά δεν κατόρθωνα να το κατανοήσω. Είχε συμβεί μια ψυχολογική επανάσταση και δεν καταλάβαινα πώς έγινε αυτό. Συγκεντρώσεις του KOR οργανώνονταν έτσι απλά και πραγματοποιούνταν στο σπίτι του καθηγητή Έτβαρντ Λιπίνσκι. Αυτός αντιπροσώπευε ένα μύθο του πολωνικού σοσιαλισμού. Ήταν ένας σοσιαλιστής του 1905. Ήταν ήδη σοσιαλιστής πριν ο Γκέρεκ γεννηθεί και ο τελευταίος δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Η αστυνομία δεν θα μπορούσε ποτέ να μπει στο σπίτι του· κάτι είχε αλλάξει. Ο Γκέρεκ έδινε μεγάλο βάρος στις σχέσεις του με τον Σμιτ, τον Ζισκάρ ντ' Εσταίν, τον πρόεδρο Φορντ, τον Μπρέζνιεφ και το Σάχη Ρεζά Παχλεβί, ώστε δεν ήθελε πολιτικούς κρατούμενους. Πράγμα που μας προσέφερε μια κάποια ελευθερία δράσης, την οποία και χρησιμοποιούσαμε.

Όλοι οι σώφρονες άνθρωποι στην Πολωνία έλεγαν πως είμαστε τρελλοί. «Κάνετε κάτι το αδιανόητο. Στον κομμουνισμό δεν μπορεί να υπάρχει αντιπολίτευση», λέγανε. Ναι, βέβαια, δεν μπορούσε να υπάρχει, αλλά όμως υπήρχε. Εξάλλου υπήρχε και η άποψη σύμφωνα με την οποία είμαστε προβοκάτορες. Εμείς απαντούσαμε, «Προβοκάτορες ως προς τι και ως προς ποιους;» Και τέλος υπήρχε μια άλλη εκδοχή σύμφωνα με την οποία είχαμε διασυνδέσεις με κάποια φράξια της Κεντρικής Επιτροπής. Ρωτούσαμε, «Τι είδους φράξια;» Και η απάντηση ήταν, «Υπάρχει κάποια φράξια. Εάν δεν υπήρχε κάποια φράξια, δεν θα μπορούσατε να υπάρξετε».

Έμεινα ελεύθερος δύο βδομάδες. Είχα επιστρέψει στην Πολωνία την 1 Μαΐου και 14 μέρες μετά μ' έπιασαν μαζί με τους φίλους μου, στη διάρκεια μιας εκδήλωσης στην Κρακοβία, όπου είχε σκοτωθεί ο Στανισλάβ Πιάς, ένας φοιτητής συνεργάτης του KOR. Δεν θα σου μιλήσω λεπτομερειακά για το KOR, δεδομένου ότι μπορείς να διαβάσεις τα πάντα στο βιβλίο του Γιάν Γιόζεφ Λίπσικ. Θα σου πω μόνο αυτό που το KOR σήμαινε για μένα στο προσωπικό επίπεδο. Για μένα επρόκειτο για μια συγκεκριμένη φιλοσοφία της πολιτικής δράσης σ' ένα μετα-ολοκληρωτικό σύστημα. Μεταολοκληρωτικό στο βαθμό που ο μηχανισμός της εξουσίας ήταν ακόμα ολοκληρωτικός, ενώ η κοινωνία δεν ήταν πια. Η κοινωνία είναι η ίδια αντιαυταρχική, εξεγείρεται και οικοδομεί τους δικούς της αυτόνομους θεσμούς που μεταφράζονται σε κάτι που θα μπορούσε να οριστεί σαν «κοινωνία των πολιτών», σύμφωνα με τον ορισμό του Τοκβίλ. Και αυτό κάναμε βασικά στην εποχή του KOR. Οικοδομήσαμε μια **κοινωνία των πολιτών.** Είμασταν πολύ λίγοι. Σ' όλη την Πολωνία περίπου δύο χιλιάδες άτομα. Και αυτοί έγιναν τα δύο εκατομμύρια της Αλληλεγγύης. Αυτό το φαινόμενο στηρίζεται σ' ένα συγκεκριμένο αρχέτυπο μοντέλο πολιτικής σκέψης, σ' ένα ολοκληρωμένο σύστημα.

συνδικάτα αγροτών, η ομοσπονδία των καταναλωτών ή οι οικολογικές λέσχες έχουν ένα χαρακτήρα πολύ πιο αυθεντικό. Οι αλλαγές είναι εξαιρετικά ραγδαίες. Ακόμα και οι βουλευτές στη Δίαιτα (το κοινοβούλιο) αρχίζουν να εκφράζουν τις δικές τους απόψεις. Οπωσδήποτε όχι ακόμα, όταν η συζήτηση αυτή αφορά βασικούς για το σύστημα νόμους, αλλά όταν πρόκειται για συμφέροντα τοπικά ή επαγγελματικά. Βέβαια αυτή η αυθεντικότητα των επίσημων σωμάτων θα υφίσταται μόνο όσο θα υπάρχουν οι παράλληλοι θεσμοί που θα εγγυώνται τον πλουραλισμό.

Νόμοι που ψηφίστηκαν κάτω από την πίεση της «Αλληλεγγύης», κλόνισαν βαθιά το παλιό σύστημα των αυθαίρετων αποφάσεων που διείπε ολόκληρη την οικονομία. Το ζήτημα για το εάν θα πετύχουμε να οικοδομήσουμε πάνω στα συντρίμμια του ένα σύστημα αγοράς, είναι ένα θέμα ζωής και θανάτου. Πράγματι, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να αναρωτηθούμε για τη δυνατότητα να εξαλείψουμε τη νομενκλατούρα από την οικονομία.

Κάποιοι θα υποστήριζαν ότι θα μπορούσε κανείς να απαντήσει –χωρίς μεγάλο κίνδυνο να πέσει έξω– πως αυτό είναι αδύνατο, μια και η νομενκλατούρα είναι το θεμέλιο του συστήματος. Θα μπορούσε όμως να υποστηρίξει επίσης κανείς ότι οι άνθρωποι της εξουσίας έχουν κατά κάποιο τρόπο δύο ψυχές, μία ψυχή μέρους της νομενκλατούρας και της διευθύνουσας «συμμορίας» και μία ψυχή πραγματικού διοργανωτή της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Αυτές οι δύο ψυχές βρίσκονται σε διαρκή πάλη, πράγμα που προκαλεί συχνές

συγκρούσεις ανάμεσα σε διάφορες ομάδες της εξουσίας.

Το ολοκληρωτικό σύστημα έχει αποσυντεθεί. Στη θέση του εγκαθίσταται το κενό, γιατί δεν είμαστε αρκετά δημιουργικοί. Η μεγάλη τραγωδία της «Αλληλεγγύης» είναι η απουσία σχεδίων. Αυτή η πενία σχεδίων δεν οφείλεται μόνο στην κρίση των παράλληλων κινημάτων. Δεν είναι τυχαίο το ότι τιτλοφόρησα το κείμενό μου «Τοπίο μετά από τη μάχη». Νομίζω ότι ολόκληρος ο πληθυσμός δοκιμάζει ένα αίσθημα αποτυχίας και θεωρεί ότι κάθε δράση θα ήταν μάταιη. Δεν έχει συνείδηση των νικών που έχει ήδη κερδίσει και δε βλέπει ν' ανοίγεται μπροστά του καμία προοπτική. Οι δομές της «Αλληλεγγύης», της πιο σημαντικής οργανωμένης εκπροσώπησης της κοινωνίας, δεν είναι προσαρμοσμένες στην κατάσταση που οι ίδιες δημιούργησαν. Ακόμα χειρότερα, εμποδίζουν την εξέλιξη επειδή θα ήθελαν να δράσουν, λες και τίποτε δεν έχει αλλάξει. Αυτές οι δομές διαμορφώθηκαν σε μιαν εποχή που χαρακτηρίζουμε εποχή πολέμου ή κατοχής και συμπεριφέρονται σαν να μην είχε ξεπεραστεί αυτή η εποχή. «Ποιος θα νικήσει ποιον;», «νίκη ή ήττα», «όλα ή τίποτα». Και στο μέτρο που ο αντίπαλος δεν συντρίφτηκε, φθάνουν στο συμπέρασμα ότι δεν άλλαξε τίποτε. Μια τέτοια οπτική είναι ιδιαίτερα διαβρωτική σήμερα, σε μια στιγμή που πρέπει να εισβάλουμε στο χώρο που ανοίγεται σε μας μέσα από συγκεκριμένες, επιμέρους και επίσημες ενέργειες. Αυτός ο τύπος ενεργειών αξίζει χρυσάφι γιατί είναι αποτελεσματικός.

Ένα μοντέλο πολιτικού θάρρους και οικοδόμησης αυτόνομων θεσμών μιας κοινωνίας των πολιτών.

Υπήρξε δύσκολο. Στις 15 μέρες περνούσαμε τις δύο στη φυλακή. Το χειρότερο δεν ήταν τόσο αυτές οι 48 ώρες στη φυλακή, αλλά η αναμονή. Ήξερες ότι επρόκειτο να συμβεί αλλά όχι πότε. Αυτό κατέστρεψε την ερωτική μου ζωή, δεν μπορούσα πια να κλείσω ένα ραντεβού.

Ήταν ο Κούρον που υπήρξε ο νονός της εξέγερσης του Αυγούστου του '80. Στο KOR ήμουνα ανάμεσα σ' αυτούς που ασχολούνταν με τις επαφές με τους διανοούμενους. Δούλευα στο λεγόμενο «κινητό πανεπιστήμιο», διηύθυνα μια παράνομη εφημερίδα και συνεργαζόμουν μ' έναν παράνομο εκδοτικό οίκο. Αλλά δεν είχα μεγάλες επαφές με τους εργάτες. Πριν από τον Αύγουστο συνάντησα τον Βαλέσα μόνο μία φορά. Και δεν μου άρεσε. Τον έβρισκα πονηρό και φιλόδοξο. Έτσι ήταν αρχικά. Αλλά κατόπιν, με την εξέλιξη των γεγονότων, έφτασα, θα μπορούσαμε να πούμε, να ζητήσω το χέρι του. Τώρα φτάσαμε στον έρωτα...

Ο Κούρον ήταν πρακτικά ο μοναδικός μέσα στο KOR που προέβλεπε τι επρόκειτο να συμβεί. Έλεγε διαρκώς πως θα φτάναμε στην κρίση. Ως προς αυτό ήμουν σύμφωνος μαζί του. Έλεγε, «Θα συμβεί την επόμενη βδομάδα». Το επαναλάμβανε τρία χρόνια συνέχεια και είχα πάψει πια να συμφωνώ μαζί του.

Οι προβλέψεις του είχαν αρχίσει να με ενοχλούν και όταν έφτασε ο Αύγουστος δεν τον πίστεψα. Ο Κούρον κατήργησε τις διακοπές όλων των υπεύθυνων της αντιπολίτευσης και ανήγγειλε: «Θα πρέπει να μείνουμε όλοι στις θέσεις μας γιατί έρχονται μεγάλα γεγονότα». Η άποψή μου ήταν πως επρόκειτο για τη γνωστή του δημαγωγία και έτσι έφυγα για το βουνό. Γύρισα μετά από ένα μήνα –στις αρχές Αυγούστου– και για άλλη μια φορά δεν καταλάβαινα τι συνέβαινε. Η απεργία στο Λιουμπλίνο είχε ήδη αρχίσει. Εγώ βρισκόμουν στα βουνά και δεν καταλάβαινα τίποτα. Έκανα μακρινές βόλτες και έγραφα ένα δοκίμιο για το πώς είναι δυνατό να αναπτυχθεί η αντιπολίτευση σ' ένα ολοκληρωτικό σύστημα. Επρόκειτο για ένα μεγάλο κείμενο. Επιτέλους είχα χρόνο για να γράψω. Τα τρία προηγούμενα χρόνια δεν είχα καθόλου καιρό. Επρόκειτο περίπου για 80 σελίδες, όπου ήθελα να εξηγήσω τα πάντα: τον κομμουνισμό, την αντιπολίτευση, το KOR κλπ. Και τότε ήρθε ο Αύγουστος και το κείμενό μου μεταβλήθηκε ξαφνικά σε χαρτί υγείας για την τουαλέτα.

Επέστρεψα στη Βαρσοβία για να δω τι συμβαίνει. Σε μια συνάντηση συνωμοτικού χαρακτήρα, ο Κούρον ρώτησε ποιος θέλει να πάει στο Γκντανσκ, γιατί η απεργία στα ναυπηγεία είχε ήδη αρχίσει, οργανωμένη από τον Μπογκτάν Μπορουσέβιτς, το φίλο μας και μέλος του KOR. Είπα πως θα πήγαινα εγώ, γιατί είχα τύψεις. Ένιωθα ένοχα, γιατί βρισκόμουν στο βουνό αντί να ασχολούμαι με το κίνημα των εργατών. Ο Γιάτσεκ είπε: «Ωραία, θα πάει ο Άνταμ». Ήμουν κατάλληλος γι' αυτό, γιατί είχα την ικανότητα να σκέφτομαι πολιτικά. Ο Γιάτσεκ μου είχε εμπιστοσύνη. Τόσο αυτός όσο και εγώ είμασταν εξαιρετικά ανήσυχοι, γιατί αυτοί στο Γκντανσκ είχαν ιδέες τυχοδιωκτικές. Ιδιαίτερα τυχοδιωκτική και ανεύθυνη βρίσκαμε την ιδέα των αυτόνομων και αυτοδιαχειριζόμενων συνδικάτων. Ο Γιάτσεκ ήξερε πως στον κομμουνισμό κάτι τέτοιο δεν ήταν δυνατό, πράγμα που ήξερα και εγώ. Έτσι έπρεπε να πάω στο Γκντανσκ, στα ναυπηγεία, για να εξηγήσω στους εργάτες ότι θα έπρεπε να εγκαταλείψουν αυτή τους την απαίτηση. Δεδομένου πως ήμουν γνωστός και αγαπητός, ίσως κατόρθωνα να τους πείσω. Ευτυχώς μ' έπιασαν, δεν πήγα στο Γκντανσκ, δεν τους έπεισα, και γεννήθηκε η «Αλληλεγγύη». Ο Γιάτσεκ και εγώ συλληφθήκαμε και έτσι γεννήθηκε η «Αλληλεγγύη». Διαφορετικά θα είχαμε εξηγήσει στους εργάτες πως δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν κάτι τέτοιο. Πως στον κομμουνισμό δεν είναι δυνατή η ύπαρξη αυτόνομων, αυτοδιαχειριζόμενων συνδικάτων. Οι εργάτες όμως δεν το ήξεραν και έτσι γεννήθηκε η «Αλληλεγγύη», χωρίς εμάς και ενάντια σ' εμάς. Αλλά είμαστε πάντα πεπεισμένοι και συνεχίζουμε να είμαστε πως υπήρξε κόρη μας, έστω και από παράνομο δεσμό.

Κον-Μπεντίτ: Τι λέγατε στους εργαζόμενους στη διάρκεια των 16 μηνών της «Αλληλεγγύης»;

Μίχνικ: Τους λέγαμε πως για πρώτη φορά εδώ και πολλά χρόνια η πολωνική κοινωνία άρχισε να οργανώνεται αυτόνομα, πως αυτοί είναι οι ιδιοκτήτες αυτής της χώρας, πως αυτή είναι η χώρα τους. Πως τα εργοστάσια είναι δικά τους, το κράτος είναι δικό τους και πως αυτοί θα πρέπει να το οργανώνουν και να το διαχειρίζονται. Σου φαίνονται λίγα;

Κον-Μπεντίτ: Όχι...

Μίχνικ: Τους λέγαμε πως θα υπερασπίζαμε την «Αλληλεγγύη» μέχρι τέλους και πως δεν θα τους προδίδαμε ποτέ, ό,τι και να συνέβαινε. Και κρατήσαμε το λόγο μας. Και το γεγονός ότι δεν προδώσαμε την «Αλληλεγγύη» είναι για μένα ένα από τα ελάχιστα πράγματα για τα οποία υπερηφανεύομαι. Δεν θα την προδίδαμε ποτέ, γιατί η Πολωνία τη χρειάζεται. Όποιος, αντίθετα, υποστηρίζει πως η «Αλληλεγγύη» είναι τελειωμένη, υποστηρίζει πως η Πολωνία είναι τελειωμένη. Γιατί η μόνη αληθινή Πολωνία είναι η «Αλληλεγγύη». Η σχέση όμως μ' όλα αυτά είναι τόσο προσωπική, που δεν μπορώ να μιλήσω αντικειμενικά.

Κον-Μπεντίτ: Δεν θέλω μια αντικειμενική διήγηση. Εγώ τη θέλω υποκειμενική.

Μίχνικ: Βρισκόμουν στην πτέρυγα αντι-Βαλέσα. Είχα την άποψη πως ο Βαλέσα ήθελε να εισαγάγει στο εσωτερικό της «Αλληλεγγύης» ενός είδους σουλτανάτου, ένα μοντέλο δικτατορικό. Υποστήριζα μάλλον τον Αντρέι Γκβιάζντα. Πίστευα πως ο Βαλέσα είχε τόσες σχέσεις με τους κομμουνιστές ώστε τελικά θα μας πουλούσε.

Μετά τις 13 Δεκεμβρίου –μετά δηλαδή το πραξικόπημα του Γιαρουζέλσκι– περίμενα κάθε μέρα την είδηση πως ο Βαλέσα μας πούλησε. Πράγμα που δεν έγινε. Όταν είδα ότι δεν το έκανε είπα στον Γκβιάζντα –με τον οποίο βρισκόμουν μαζί στη φυλακή– «Αντρέι, τώρα θα πρέπει να προσφέρουμε στον Λεχ ένα ποτήρι κρασί». Έτσι, όταν με άφησαν, συναντηθήκαμε στο Σοπότ, στο σπίτι της Βάσια. Έφτασε ο Βαλέσα και αγκαλιαστήκαμε. Ήμουν ο κυριότερος αντίπαλός του. Του είπα, «Λεχ, το μεγαλύτερο πολιτικό λάθος της ζωής μου ήταν που σε έκρινα άσχημα». Μου απάντησε, «Ας μη το συζητάμε πλέον».

Κον-Μπεντίτ: Ας αφήσουμε τώρα την «Αλληλεγγύη». Τους 16 μήνες, τη 13η Δεκεμβρίου,

το πραξικόπημα. Αναπτύξατε όλη αυτή την περίοδο τη θεωρία της επανάστασης που αυτοπεριορίζεται. Πριν είπες πως το 1977 πίστευες πως η φινλανδοποιηση θα έπρεπε να αρχίσει στην Πολωνία. Την εποχή της «Αλληλεγγύης» πίστευες πως θα υπήρχε η δυνατότητα να νομιμοποιηθεί αυτή η κοινωνική αντιπολίτευση; Πως υπάρχει μια πολιτική λύση;

Μίχνικ: Όχι. Η επανάσταση που αυτοπεριορίζεται ήταν μια συγκεκριμένη πολιτική φιλοσοφία. Ήταν η μόνη μας δυνατότητα. Δεν είχαμε άλλη. Ξέραμε πως δεν μπορούσαμε να κερδίσουμε σε μια μάχη σώμα με σώμα με τη Σ. Ένωση. Ξέραμε πως η μόνη μας ευκαιρία ήταν ο φόβος των Ρώσων να εισβάλουν στην Πολωνία, πράγμα που θα μπορούσε να μεταβληθεί σ' ένα δεύτερο Αφγανιστάν. Γι' αυτό υποστήριζα την άποψη πως εμείς θέλουμε ένα συμβιβασμό, έναν αυτοπεριορισμό. Αλλά οι Ρώσοι έπρεπε να γνωρίζουν ότι σε περίπτωση που θα εισέβαλαν θα χυνόταν αίμα. Ήμουν μάλλον μετριοπαθής. Μόνο που, αντίθετα με τον Βαλέσα, πίστευα πως μια μετριοπαθής πολιτική δε συνίσταται σε καμιά κρυφή συνεργασία με τους κομμουνιστές. Ήμουν της άποψης πως ο συμβιβασμός θα έπρεπε να γίνει κατανοητός και αποδεκτός από όλο το κίνημα. Τους τελευταίους μήνες, πρακτικά από τον Αύγουστο του 1981, ένιωθα αουτσάιντερ μέσα στην «Αλληλεγγύη». Ήμουν ορκισμένος αντίπαλος του Βαλέσα, ακόμα και του Κούρον. Δεν καταλάβαινα την πολιτική τους. Πίστευα πως επεδίωκαν ένα συμβιβασμό, αδιαφορώντας για το κόστος. Και εγώ πίστευα πως υπάρχουν πράγματα που δεν είμαι διατεθειμένος να τα πληρώσω με τίμημα το συμβιβασμό. Πως κάποιο τέτοιο τίμημα φτάνει στην προδοσία. Για μένα το πραξικόπημα αποτέλεσε ένα είδος απελευθέρωσης. Μπορούσα και πάλι να ταυτιστώ με την «Αλληλεγγύη».

Κον-Μπεντίτ: Στην πολιτική σου ουτοπία πάνω στη λειτουργία του κράτους και της κοινωνίας η εμπειρία της «Αλληλεγγύης» άλλαξε κάτι;

Μίχνικ: Έχασα προπαντός κάθε προδιάθεση να αντιλαμβάνομαι τα πράγματα με τις κατηγορίες της ουτοπίας. Η «Αλληλεγγύη» υπήρξε ένα κίνημα χωρίς ουτοπία. Ένα κίνημα αντιουτοπικό. Η ουτοπία της «Αλληλεγγύης» ήταν οι δέκα εντολές και το Ευαγγέλιο. Ακόμα και σήμερα πιστεύω πως είναι η μόνη ουτοπία που αξίζει τον κόπο να πιστεύει κανείς. Εκτός βέβαια από την εντολή για τη μοιχεία... Πιστεύω πως η «Αλληλεγγύη» εισήγαγε στην ευρωπαϊκή κουλτούρα ένα στοιχείο θεμελιακά καινούργιο: την προτεραιότητα δηλαδή της πράξης σε σχέση με την ουτοπική σκέψη. Και αυτό με καλύπτει.

Στη βάση ενός τέτοιου προβληματισμού βρίσκεται η πεποίθηση πως η μοναδική, αληθινά ουτοπική κοινωνία είναι η κοινωνία των φυλακών. Η «Αλληλεγγύη» αγωνιζόταν για μια κοινωνία των πολιτών, που από τη φύση της είναι μια κοινωνία ατελής. Και αυτό με εκφράζει ακόμα περισσότερο.

Όλ' αυτά που έγραψα στη φυλακή μετά τις 13 Δεκεμβρίου τα έγραψα υπερασπίζοντας αυτή τη θέση. Εμείς δεν αγωνιζόμαστε για μια ιδεώδη κοινωνία, τέλεια, χωρίς συγκρούσεις. Παλεύουμε για μια κοινωνία συγκρουσιακή, που οι συγκρούσεις όμως θα ορίζονται μέσα στα πλαίσια συγκεκριμένων κανόνων του παιχνιδιού και οι κανόνες αυτοί θα είναι δημοκρατικοί. Αν σήμερα με ρωτήσεις αν έχω μείνει πιστός στον εαυτό μου, αν σαν εξηνταοχτάρης ήμουν πιστός στον εαυτό μου μέσα στην «Αλληλεγγύη» ή αν, αντίθετα, αρνήθηκα τον εαυτό μου, πιστεύω πως όχι. Πιστεύω πως έμεινα πιστός στην αρχική αντι-αυταρχική μου επιλογή του '68. Γι' αυτό ήμουν ενάντια στον κομμουνισμό, γι' αυτό ήμουν ενάντια στον Βαλέσα. Γιατί πίστευα πως ήταν αυταρχικός, πράγμα που το έχω πει στον ίδιο πολλές φορές μέχρι σήμερα. Μια φορά συναντηθήκαμε ιδιωτικά και μου είπε: «Ξέρεις, Άνταμ, σε θαυμάζω! Αν βρισκόμουν στη θέση σου και είχα να κάνω με τον Βαλέσα πιθανότατα θα του έκοβα το λαιμό. Είσαι άγιος. Μου χάρισες τη ζωή».

Πιστεύω πως μετά τις 13 Δεκεμβρίου αλλάξαμε όλοι. Ο Βαλέσα άλλαξε, και εγώ το ίδιο. Ο Βαλέσα προς το καλύτερο. Εγώ, δεν ξέρω.

Κον-Μπεντίτ: Μόλις πριν μου είπες πως κατά κάποιο τρόπο συμφιλιώθηκες με την Αλληλεγγύη μετά τις 13 Δεκέμβρη. Έχω την εντύπωση ότι εσύ πρακτικά ταύτισες την πολιτική σου ταυτότητα με την αντιπολίτευση, τη δραστηριότητά σου, τον ανένδοτο χαρακτήρα σου με τη χριστιανική αντίληψη ενός μάρτυρα.

Μίχνικ: Δεν μου αρέσουν λόγια όπως ανυποχώρητος αγώνας, μαρτύριο κλπ. Δεν νιώθω καλά σ' ένα τέτοιο ρόλο. Αν κάποιος θέλει να με βάλει μέσα με το ζόρι νιώθω άσχημα, γιατί με πιέζει. Αλλά υπάρχει κάτι αληθινό. Αν παλεύεις για κάτι πρέπει να είσαι ο πρώτος που θα το δείχνεις με τη συμπεριφορά σου· πρέπει να δίνεις μια μαρτυρία με τη συμπεριφορά σου. Ο φίλος και δάσκαλός μου ο Σπίγκνιεφ Χέρμπερτ, ο μεγάλος Πολωνός ποιητής, έλεγε: «Όταν έχεις μόνο δυο δρόμους να επιλέξεις, τον πιο εύκολο και τον πιο δύσκολο, πρέπει πάντα να ακολουθείς τον δυσκολότερο».

Κον-Μπεντίτ: Τώρα μου έρχεται στο μυαλό μια εβραϊκή έκφραση, «Όταν έχεις μόνο δύο δυνατότητες, να ακολουθείς την τρίτη».

Μίχνικ: Εγώ ακολουθώ τη δεύτερη, τον πιο δύσκολο δρόμο. Ίσως· δεν ξέρω αν όντως το κάνω, αλλά θα έπρεπε να το κάνω. Και όταν ακολουθώ τον ευκολότερο δρόμο διαπράττω ένα αμάρτημα. Έτσι πίστευα ότι ήταν καθήκον μου, μετά τις 13 Δεκέμβρη, όταν πρότεινα στην «Αλληλεγγύη» μια φιλοσοφία πολιτικού συμβιβασμού, ότι πρέπει να συμπεριφερθώ με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ξεκάθαρο πως αυτό δεν το κάνω για να βγω από τη φυλακή. Μόνο όταν θα συμπεριφερόμουν στο προσωπικό επίπεδο σαν ένας καμικάζι την ίδια στιγμή που πρότεινα έναν συμβιβασμό, θα γινόμουν πιστευτός. Σ' αυτό περικλείεται μια συγκεκριμένη πολιτική φιλοσοφία και ακόμα μια αντίληψη ζωής. Έτσι επέλεξα στο προσωπικό επίπεδο τη μετωπική αντιπαράθεση, την ίδια στιγμή που στο πολιτικό επίπεδο υποστήριζα την αναγκαιότητα ενός συμβιβασμού.

Τον Δεκέμβρη του 1983 ο υπουργός Κίβστακ, υπεύθυνος της αστυνομίας, κάλεσε τη Βάσια και της είπε πως θα έπρεπε να με πείσει να φύγω στο εξωτερικό. Θα μπορούσα να επιλέξω είτε να περάσω τα Χριστούγεννα στην Κυανή Ακτή ή να κάνω ακόμα αρκετά χρόνια φυλακή. Σε απάντηση του έγραψα ένα γράμμα για το οποίο όλος ο πολωνικός λαός με αγαπάει, εμένα που είμαι ένας διανοούμενος. Του έγραψα από τη φυλακή: «Ξέρω πως εσύ στη θέση μου θα επέλεγες την Κυανή Ακτή. Ακριβώς αυτή είναι η διαφορά μας· εσείς είστε γουρούνια και εγώ δεν είμαι. Εγώ αγαπάω την

Πολωνία, ακόμα και από το κελί μιας φυλακής, και δεν έχω την πρόθεση να την εγκαταλείψω. Έτσι λοιπόν να σας βγουν από το μυαλό αυτού του τύπου οι προτάσεις». Το γράμμα μεταδόθηκε την παραμονή των Χριστουγέννων από τα δυτικά ραδιόφωνα. Σε μια ατμόσφαιρα γιορτής οι Πολωνοί μπορούσαν να το ακούσουν από το Ράδιο «Ελεύθερη Ευρώπη». Από τότε κανένας δεν αναφέρει το γεγονός ότι είμαι ένας Εβραίος. Γιατί έσωσα την πολωνική τιμή...

Κον-Μπεντίτ: Δεν υπάρχει μια στιγμή που αυτή η συμπεριφορά γίνεται βάρος; Πόσα χρόνια πέρασες στη φυλακή;

Μίχνικ: Έξι.

Κον-Μπεντίτ: Όχι, λέω μετά τις 13 Δεκεμβρίου.

Μίχνικ: Πολύ λιγότερα, δύο χρόνια και οχτώ μήνες και έπειτα άλλον ενάμισυ χρόνο, δηλαδή άλλους 18 μήνες.

Κον-Μπεντίτ: Δεν έχεις μια αίσθηση κούρασης; Δεν φτάνεις καμιά φορά στο προσωπικό σου όριο;

Μίχνικ: Στη φυλακή έγραψα πέντε βιβλία. Η φυλακή μ' έκανε ένα συγγραφέα γνωστό στην Πολωνία και μεταφρασμένο στη Δύση. Γιατί να παραπονιέμαι; Και ποιος δε νιώθει κάποτε κουρασμένος; Κι εγώ νιώθω συχνά έτσι.

Κον-Μπεντίτ: Μιλώντας χτες μου είπες πως είναι περίεργο πως όλοι οι άνθρωποι από το '68 –για παράδειγμα ο Φράνκο Πιπέρνο, που ήταν κοντά στις Ερυθρές Ταξιαρχίες, ο Τομ Χέιντεν, που σήμερα αποτελεί μέλος του Δημοκρατικού Κόμματος και πριν βρισκόταν στον SDS, ο Ρούντι Ντούτσκε, εγώ, ο Πέτερ Ουλ στην Τσεχοσλοβακία, ο Μπουκόφσκι στη Σοβιετική Ένωση και οι οποίοι έχουν πολιτικές θέσεις εξαιρετικά διαφορετικές και συχνά αντιθετικές– παραμένουν συνδεδεμένοι με κάποια συμπάθεια, με κάποια αλληλεγγύη. Εσύ πώς το εξηγείς;

Μίχνικ: Εσύ πώς το εξηγείς;

Κον-Μπεντίτ: Στο είπα χτες. Εξαιτίας της αντιαυταρχικής συμπεριφοράς.

Μίχνικ: Πιστεύω πως ο όρος αντιαυταρχικός είναι όρος κλειδί. Οι εξουσίες ενάντια στις οποίες εξεγειρόμασταν ήταν διαφορετικές. Αλλά η αίσθηση της ανταρσίας ήταν κοινή. Ήταν αυτό που έλεγε ο Τσε Γκεβάρα: «Όσο ο κόσμος θα είναι αυτός που είναι, δεν θέλω να πεθάνω στο κρεββάτι μου». Κι αυτή η γενιά πράγματι είχε μια συγκεκριμένη ιστορική ευκαιρία. Αλλά οι ευκαιρίες μπορούν είτε να χρησιμοποιηθούν είτε να χαθούν.

Κον-Μπεντίτ: Έχω την εντύπωση, σε ό,τι με αφορά βέβαια –δεν μπορώ να μιλήσω για όλους– ότι η κοινή γλώσσα ή το κοινό πάθος γεννήθηκαν από τις συγκρούσεις που πραγματοποιήσαμε όλα αυτά τα χρόνια, ακόμα και αν τα πραγματοποιήσαμε σε επίπεδα εντελώς διαφορετικά. Αν σήμερα διακηρύσσω στη Δύση ότι εσύ είσαι αυτός απ' όλη τη γενιά μου που θαυμάζω περισσότερο, οφείλω ακόμα να πω ότι αν εγώ βρισκόμουν στην Πολωνία, σε μια ολοκληρωτική χώρα, δεν ξέρω αν θα είχα τη δύναμη να πάω τόσο μακριά. Αγαπάω πολύ τη ζωή για να δεχτώ να πάω μ' αυτό τον τρόπο φυλακή.

Μίχνικ: Ντάνι, εγώ δεν πήγα ποτέ στη φυλακή γιατί το ήθελα. Πήγαινα γιατί με στέλνανε. Πιστεύω πως ένας τζέντλεμαν πρέπει να μένει ένας τζέντλεμαν, ακόμα και όταν καταλήγει στα σκατά. Και εγώ παρέμεινα έτσι όχι γιατί το ήθελα, αλλά γιατί ήταν αναγκαίο. Είμαι ένας τίμιος άνθρωπος από ανάγκη, όχι οπωσδήποτε από επιλογή. Αγαπάω τη ζωή όπως και εσύ. Δεν μου αρέσει να κάνω τον μάρτυρα.

Ο αντιολοκληρωτικός και αντιαυταρχικός προσανατολισμός υπήρξε μια ευκαιρία γι' αυτή τη γενιά. Αποτέλεσε την αφετηρία αυτής της γενιάς, συνέδεσε την Ανατολή με τη Δύση.

Ο Φράνκο Πιπέρνο με θεώρησε πράκτορα του ολοκληρωτισμού, γιατί μίλησα με τον Βιζινσκι. Δεν μπορούσε να το καταλάβει, παρά το γεγονός ότι είχαμε διαβάσει τα ίδια βιβλία. Και αυτό τον έκανε νευρικό.

Κον-Μπεντίτ: Αυτό ήταν το 1976, το 1977.

Μίχνικ: Ναι. Ήμουν ξεκάθαρα αντίπαλος με τις Ερυθρές Ταξιαρχίες. Άσχετα από τις προθέσεις τους, πιστεύω πως από την άποψη των συνεπειών των ενεργειών τους τίποτε δεν τους ξεχωρίζει από τους ναζιστές. Αυτό που έκαναν με τον Μόρο ήταν εξοργιστικό. Δεν μπορώ να μιλήσω ήρεμα γι' αυτό. Το ότι απαγάγεις έναν άνθρωπο, του βάζεις μια κάλτσα στο πρόσωπο και τον υποχρεώνεις να υπογράφει κάποια δήλωση και ορίζεις αυτό σαν επαναστατική δικαιοσύνη αυτό δεν διαφέρει σε τίποτα από τον Στάλιν. Έκαναν το ίδιο. Και όμως νιώθω για τον Πιπέρνο κάποια συμπάθεια. Είναι ένας άνθρωπος με καθαρή καρδιά και παρ' όλα αυτά έπεσε έξω. Είμαι ασυνεπής σ' ό,τι αφορά αυτό. Το ξέρω. Δεν θα έπρεπε να κάνω διαφοροποιήσεις. Θα έπρεπε να πω Χίτλερ, Στάλιν, Πιπέρνο το ίδιο πράγμα. Αλλά δεν τα καταφέρνω. Ίσως είναι μια αδυναμία. Αλλά καμιά φορά είναι ανάγκη να μένουμε πιστοί και στις αδυναμίες μας

Υπαναχωρεί ο Βαλέσα

Ζητάει τώρα τη συμμετοχή στο διάλογο και των εξτρεμιστών. Σήμερα συνάντηση Κίτσακ - Βαλέσα

ΒΑΡΣΟΒΙΑ (του ανταποκριτή μας Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ).— Συναντώνται σήμερα ο υπουργός Εσωτερικών Γ. Κίτσακ με τον Λ. Βαλέσα και θα συζητήσουν θέματα που αφορούν τη σύνθεση των αντιπροσώπων στις συνομιλίες «στρογγυλής τραπέζης».

Την ανακοίνωση αυτή έκανε χτες ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Γ. Ούρμπαν ο οποίος γνωστοποίησε την πρόταση της κυβέρνησης ν' αρχίσουν οι συνομιλίες «στρογγυλής τραπέζης» στην Γιαμπλόνα, προάστιο της Βαρσοβίας, στις 28 Οκτώβρη.

Ωστόσο, με δηλώσεις του ο Βαλέσα αρνείται τη συμμετοχή του στο διάλογο αν δεν πάρουν μέρος σ' αυτόν οι δύο εξτρεμιστές της αντιπολίτευσης, Μίχνικ και Κουρόν. Ο Βαλέσα προτείνει να συμπεριληφθούν στη σύνθεση της αντιπροσωπείας της «Αλληλεγγύης». Οι Μίχνικ, Κουρόν δεν αναγνωρίζουν το Σύνταγμα της χώρας και δεν σέβονται την υπάρχουσα νομοθεσία.

Ο Γ. Ούρμπαν τόνισε πως για να είναι καρποφόρες οι συνομιλίες πρέπει να στηριχτούν στις συνταγματικές βάσεις. «Δεν κατανοούμε την άρνηση του Βαλέσα τη στιγμή που στις συνομιλίες πρόκειται να συζητηθούν τόσο σοβαρά θέματα όπως το μελλοντικό πολιτικό μοντέλο της Πολωνίας, οικονομικά θέματα και η προοπτική του συνδικαλιστικού πλουραλισμού» τόνισε ο Ούρμπαν. Στη συμμετοχή των Κουρόν, Μίχνικ στο διάλογο αντιτίθενται και το ΠΕΕΚ και οι κρατικές αρχές.

Ο Ούρμπαν υπενθύμισε ότι στις προηγούμενες προκαταρκτικές συνομιλίες δεν είχε αναφερθεί τίποτε από τον Βαλέσα για τη συμμετοχή των Κουρόν-Μίχνικ και διευκρίνισε: «Είναι γνωστή η σύνθεση των αντιπροσωπειών στο διάλογο και έχει ενημερωθεί ο Βαλέσα». Επανέλαβε ότι διάλογος χωρίς τη συμμετοχή του Βαλέσα δεν έχει νόημα και προειδοποίησε ότι πράξεις παρεμπόδισης και αναβολής του διαλόγου, έρχονται σε αντίθεση με την επείγουσα ανάγκη εθνικής συνεννόησης.

● Αργά χτες το βράδυ ο Λ. Βαλέσα απέρριψε την πρόταση για συνάντηση με τον Γ. Κίτσακ, σύμφωνα με τηλεγραφήματα δυτικών πρακτορείων.

Ριζοσπαστης 10/88

Η ΖΩΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΕ

Ο συγγραφέας αυτού του κειμένου επισκέπτεται συχνά την Ανατολική Ευρώπη και γι' αυτό επιθυμεί να διατηρήσει την ανωνυμία του.

Το άρθρο «Ζώντας και πεθαίνοντας στη Ρουμανία» πρωτοδημοσιεύτηκε στο «The New York Review of Books» και τη μετάφρασή του έκανε από τα γαλλικά ο Σπύρος Κακουριώτης, από το περιοδικό "Lettre International". Φθινόπωρο 1987.

I

Τον Μάη στην Τρανσυλβανία οι μέρες είναι γλυκές και τα απογεύματα κρύα. Στη διάρκεια ενός τέτοιου απογεύματος, οι Ρουμάνοι, προσπαθώντας να ξεχάσουν τα δυσβάσταχτα υλικά τους προβλήματα, παραμόνευαν στον ουρανό, με ανυπομονησία σχεδόν παιδική, τον κομήτη του Χάλεϋ. Βίαια, χωρίς προειδοποίηση, τα γεγονότα του Τσερνομπίλ επανέφεραν στη γη το βλέμμα που ήταν στραμμένο στον ουρανό. Εκτεθειμένοι σε έναν κίνδυνο άγνωστο, απρόβλεπτο και ακατανίκητο, οι Ρουμάνοι επέδειξαν αυτή την ιδιαίτερη φαντασία που τους χαρακτηρίζει και που συχνά τους βλάπτει περισσότερο απ' ό,τι τους ωφελεί. Βουνά ολόκληρα από κονσέρβες που γέμιζαν τα μαγαζιά εδώ και πολλά χρόνια, εξαντλήθηκαν από τη μια μέρα στην άλλη. Τα πρώτα φρέσκα λαχανικά που τα περίμεναν με τόση ανυπομονησία κατά τη διάρκεια ενός σπαρτιάτικου χειμώνα, έμειναν απούλητα. Ο καθένας έπραττε ανάλογα με τη θεωρία του για τις επιπτώσεις του ραδιενεργού νέφους και η σιωπή της εξουσίας δεν έκανε τίποτε άλλο από το να αυξάνει τον γενικό πανικό. Και ξαφνικά η συλλογική διάθεση άλλαξε ξανά. Οι άνθρωποι ξενυχτούσαν μέχρι αργά. Από παράθυρο σε παράθυρο οι γείτονες αντάλλασσαν εντυπώσεις. Τέλος, μια ομάδα φιλάθλων, ξαναμμένη και φωνακλάδικη, μαζεύτηκε στο κέντρο του Βουκουρεστίου. Ξεχασμένα τα ραδιενεργά κατάλοιπα, για μια νύχτα τουλάχιστον. Ήταν μια έκρηξη χαράς τελείως μεσογειακή: για πρώτη φορά στην ιστορία της, η ρουμάνικη ποδοσφαιρική ομάδα κέρδισε ένα ματς του Κυπέλλου Ευρώπης!

Οι δυο καλοί μου φίλοι δεν είχαν δώσει σημεία ζωής. Είχαν περάσει τρία χρόνια χωρίς να ειδωθούμε και τους βρήκα πολύ αλλαγμένους. Ο πιο δογματικός απο τους δύο έβλεπε τα πράγματα με τρόπο ακόμη πιο αδιάλλακτο, ενώ ο πιο συμφιλιωτικός έφτανε καμιά φορά ως την ασυναρτησία. Όπως κι αυτοί, η Ρουμανία είχε με τον τρόπο της μετασχηματιστεί βαθιά: θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτά τα τρία χρόνια έσπρωξαν μέχρι τον παροξυσμό ένα κοινωνικό βασανιστήριο με ρίζες πολύ πιο παλιές, που άφηνε τα σημάδια του σε ολόκληρη τη χώρα. Μου εξήγησαν ότι, για να καταλάβω την πρόσφατη εξέλιξη της κατάστασης στη Ρουμανία, θα 'πρεπε πριν απ' όλα να συμβουλευτώ ένα διάταγμα του Κρατικού Συμβουλίου της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας, που εκδόθηκε στις 10 Οκτώβρη 1981. Να και το ακριβές κείμενο:

«Θα θεωρείται παράνομη εμπορική δραστηριότητα και, συμφώνως προς τους όρους του Ποινικού Κώδικα, κολάσιμη με ποινή φυλακίσεως έξι μηνών έως πέντε χρόνων, κάθε αγορά σε κρατικό εμπορικό κέντρο ή συνεταιριστικό κατάστημα που είτε έχει σκοπό τη δημιουργία αποθέματος, είτε πραγματοποιείται σε ποσότητες που υπερβαίνουν τις μηνιαίες ανάγκες μιας οικογένειας, ελαίου, σακχάρεως, αλεύρων σιτου ή αραβοσίτου, ορύζης, καφέ ή άλλου εδωδίμου προϊόντος, η έλλειψις του οποίου θα ηδύνατο να βλάψει τα συμφέροντα άλλων καταναλωτών και την προσήκουσα τροφοδοσία του πληθυσμού».

Σύμφωνα με το φίλο μου, η κατάσταση χειροτέρεψε τρομερά μετά από εκείνη την ημερομηνία. Ένας απλός πολίτης δεν μπορούσε πια να αγοράσει αληθινό καφέ, αλλά έπρεπε να αρκείται σε ένα υποκατάστατο που αντενδείκνυται από τους γιατρούς και που ο πληθυσμός αποκαλεί «χέννα». Στις περισσότερες περιοχές το κρέας, το τυρόγαλα και το ψωμί μοιράζονται με το δελτίο. Όσο για τη ζάχαρη και το μαγειρικό λάδι, μοιράζονται με το δελτίο σ' ολόκληρη τη χώρα, γιατί οι δυνατότητες των καταστημάτων δεν φτάνουν να καλύψουν τις επίσημες μερίδες.

Η καταστροφή

Εδώ επιβάλλεται να πούμε λίγα λόγια επεξηγηματικά: από το 1968 η Ρουμανία έχει χωριστεί σε σαράντα περίπου περιοχές, η καθεμιά από τις οποίες διοικείται από έναν κομματικό γραμματέα. Υπέρτατος αρχηγός της περιοχής του αυτός, πρέπει να εξασφαλίζει για την κεντρική κυβέρνηση την παράδοση των ανάλογων ποσοστών τροφίμων, έργο που σίγουρα τον κάνει να χάνει τον ύπνο του. Πρόκειται αληθινά για τον τετραγωνισμό του κύκλου: αν ο υπεύθυνος διανέμει στην περιοχή του λιγότερα τρόφιμα απ' ό,τι προβλέπει το πλάνο –και δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά– η κεντρική εξουσία θα τον βλέπει με καλό μάτι αλλά οι υφιστάμενοί του θα τον εκτιμούν ελάχιστα. Αν προσπαθήσει να θρέψει καλύτερα τον ντόπιο πληθυσμό, θα προκαλέσει τη δυσμένεια της κεντρικής κυβέρνησης. Κάθε υπεύθυνος λοιπόν προσεγγίζει το πρόβλημα σύμφωνα με την ευαισθησία του –ακόμη και στο Κ.Κ. οι γραμματείς των περιοχών δεν μοιάζουν μεταξύ τους– και αυτές οι ψυχολογικές διαφοροποιήσεις εξηγούν τις γεωγραφικές ανισότητες στην κατανομή της έλλειψης τροφίμων. Η κατάσταση, μου είπαν, είναι πραγματικά τραγική στο Κλουζ ή το Πιτέστι· στο Σιμπιου ή τη Βίλκεα είναι απλά οικτρή. Χιλιάδες άνθρωποι που επιχειρούν να βρουν τρόφιμα πηγαίνοντας από τη μια περιοχή στην άλλη επιστρέφουν άπρακτοι.

Έτσι λοιπόν η Ρουμανία είναι μοναδική από πολλές απόψεις. Είναι το μόνο κράτος της Ευρώπης όπου μπορείς να καταδικαστείς σε πέντε χρόνια φυλακή επειδή αγόρασες επιπλέον ποσότητες από ένα προϊόν που τις περισσότερες φορές είναι απρόσιτο στους κοινούς θνητούς. Είναι επίσης, απ' όσο ξέρω, η μόνη χώρα όπου η νόμιμη διάρκεια εργασίας είναι 46 ώρες την εβδομάδα και όπου ο αστικός πληθυσμός χρειάζεται κατά μέσο όρο τρεις με τέσσερις ώρες την ημέρα για την αγορά τροφίμων. Ο πρόεδρος Τσαουσέσκου ανέλαβε ο ίδιος την αποστολή να γράψει τους στίχους του νέου εθνικού ύμνου· παρά τον προεδρικό χαρακτήρα του καθεστώτος του οποίου είναι αρχηγός, αυτός ο πρόεδρος φέρει σκήπτρο και προετοιμάζει το γυιο του για διάδοχο.

Συχνά οι εργάτες περιμένουν ολόκληρες ημέρες για να παραλάβουν τις πρώτες ύλες που το εργοστάσιό τους δεν κατορθώνει να εξασφαλίσει. Αν απουσιάσουν χωρίς λόγο, αν περάσουν μέσα στα εργαστήρια αλκοολούχα ποτά, τσιγάρα, αναπτήρες ή σπίρτα, παραβαίνουν το νόμο και θεωρητικά υπόκεινται σε ποινές φυλάκισης που ξεκινούν απο τρεις μήνες και φτάνουν τα δύο χρόνια (Διάταγμα 400 της 29ης Δεκεμβρίου 1981, άρθρο 18).

Σύμφωνα με τους ειδικούς που ρώτησα, ο μέσος μισθός αντιπροσωπεύει το ένα πέμπτο αυτού των χωρών της ΕΟΚ. Βασικός μισθός δεν υπάρχει. Κάθε μήνα το κράτος κατακρατά ένα μέρος του μισθού, το οποίο μπορεί να επιστραφεί στον εργαζόμενο στο τέλος της χρονιάς, αν

ΑΝΑΒΑΛΛΟΥΝ

Αναβάλλουν την
εξέγερση για χάρη της
βροχής
Αναβάλλουν το παιδί για
χάρη του λευκού
ψωμιού
Ακόμα κι αν μόνο οι
σκύλοι τριγυρνάνε τη
Μαρία
Ακόμα κι αν τ' αστέρι
είναι ώριμο και τα βόδια
ευχαριστημένα
Ακόμα κι αν οι Μάγοι
έχουν χρέη στο
πανδοχείο της Ανάγκης
Κι αν η κακολογία
γεννιέται κάτω απ' τα
χέρια που συγκρατούν
τον ήλιο
Αναβάλλουν το παιδί για
ένα παλιόψωμο
Αναβάλλουν γι'
αργότερα την εξέγερση
για χάρη του κεραυνού

Ε;

Εμπιστευθείτε μου
μονάχα μια επαρχιακή
εφημερίδα
Και δυο σανίδια και μια
στέγη και μια βρώμικη
σημαία
Και δυο μέρες μετά θα
'χει στις πόλεις
Μυρωδιά βανίλιας
Και λιμάνια (ορθ)άνοιχτα

ΜΙΡΚΑ ΝΤΙΝΕΣΚΟΥ

οι οικονομικοί στόχοι του πλάνου επιτευχθούν, πράγμα που συμβαίνει σπάνια.

Πέρα από τους έμμισθους πληροφοριοδότες, σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις φιλοξενούν έναν αντιπρόσωπο της Υπηρεσίας Πληροφοριών που μένει μόνιμα στα γραφεία τους και αναφέρει στους ανωτέρους του όλα τα σχετικά με την πορεία της επιχείρησης. Όλες οι γραφομηχανές πρέπει να δηλώνονται στην αστυνομία και να παρουσιάζονται μια φορά το χρόνο στο τμήμα για να ελέγχουν τα πληκτρολόγια, μήπως έχουν παράνομα τροποποιηθεί.

Χωρίς αμφιβολία, από αυτή την απαρίθμηση ο αναγνώστης θα καταλάβει ότι η καθημερινή ζωή στη Ρουμανία δεν έχει τίποτα να κάνει με την οπτική που έχουμε εμείς οι δυτικοί γι' αυτήν. Για την αμερικανική κοινή γνώμη η Ρουμανία είναι συνδεδεμένη με τους Ολυμπιακούς του 1984 και με μια αξιοσημείωτη ομάδα γυμναστικής: ο ίδιος ο αμερικανός υπουργός Εξωτερικών το θυμήθηκε με την ευκαιρία της επίσκεψής του στη Ρουμανία την περασμένη άνοιξη. Μερικοί δυτικοί θα θυμούνται ίσως ότι η Ρουμανία του προέδρου Τσαουσέσκου αρνήθηκε να συμμετάσχει στη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία το 1968. Αλλά ξεχνούν το γεγονός που προκάλεσε αυτή την άρνηση: ανάγεται στα 1958, δηλαδή πριν τον Τσαουσέσκου, και δεν είχε προκαλέσει θόρυβο στην εποχή του· πρόκειται για την αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων που στάθμευαν στα ρουμανικά σύνορα. Η στρατιωτική ανεξαρτησία της χώρας χρονολογείται από εκείνη τη χρονιά που σημάδεψε μια αποφασιστική στροφή στη ρουμάνικη εξωτερική πολιτική. Πράγματι, στον προκάτοχο του Τσαουσέσκου και όχι στον σημερινό πρόεδρο οφείλεται το γεγονός ότι η Ρουμανία αρνήθηκε να υποδουλώσει την οικονομία της στην Κομεκόν ή να διακόψει τις σχέσεις της με την Κίνα, ή ακόμα το ότι η Κεντρική Επιτροπή υιοθέτησε μια απόφαση που αμφισβητούσε ανοιχτά στην ΕΣΣΔ το δικαίωμα επίβλεψης στις χώρες του κομμουνιστικού συνασπισμού.

Το 1965, πριν πεθάνει, Ο Γκεοργκίου-Ντεζ όρισε τον Τσαουσέσκου αντικαταστάτη του στην ηγεσία του κόμματος. Ανεξάρτητα με το τι πίστεψε το σύνολο του δυτικού μπλοκ, αυτός ο νέος ηγέτης δεν υπήρξε ο πατέρας της ρουμάνικης ανεξαρτησίας, αλλά μονάχα ο διάδοχος και κληρονόμος της. Σ' αυτόν έπεσε ο κλήρος να προφυλάξει και να τιμήσει αυτή την ανεξαρτησία για το καλό του ρουμάνικου λαού. Του άρκεσε μια εικοσαετία για να την οδηγήσει σε μια πραγματική καταστροφή.

II

«Προικισμένη με έκταση και πληθυσμό δυο φορές σημαντικότερες από τη Βουλγαρία και με σημαντικό φυσικό πλούτο, η Ρουμανία δείχνει να έχει οικοδομήσει μια οικονομία πιο αποτελεσματική και πιο ακμαία από αυτή του μικρού της γείτονα». H. Gordon Skilling (*Communism, National and international*, University of Toronto Press, 1964, σελ. 65).

ΑΕΠ ανά κάτοικο το 1980, σε δολλάρια:
Ρουμανία: 2300
Βουλγαρία: 3690
(Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα).

Ανάμεσα στις αναρίθμητες επιχειρήσεις, η πατρότητα των οποίων ανήκει στον Χρουστσώφ, υπάρχει μία που οι διάφοροι διάδοχοί του δεν εγκατέλειψαν ποτέ: η «οικονομική ολοκλήρωση», όπως είναι το όνομά της. Η σοβιετική «ολοκλήρωση» προέβλεπε την αναδιοργάνωση των ζωνών που ελέγχονταν από την ΕΣΣΔ σε συνεκτικές «οικονομικές περιοχές», ανεξάρτητα από τα φυσικά τους σύνορα. Αυτή η αναδιανομή βασιζόταν σε ένα σύστημα οικονομικής ειδίκευσης και σε έναν «διεθνή καταμερισμό της εργασίας στο επίπεδο των αδελφών χωρών». Πρόκειται για την προνομιακή ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στις οποίες επιδιδόταν αυτή ή εκείνη η χώρα –ιδέα λογική από τη σκοπιά της νέας οικονομικής κοινότητας, η οποία όμως μακροπρόθεσμα, δεν μπορούσε παρά να προκαλέσει σοβαρές δυσκολίες στην εσωτερική πολιτική ορισμένων από τις ενδιαφερόμενες χώρες. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία για παράδειγμα έπρεπε να ειδικευτούν στην αγροτική παραγωγή, με κίνδυνο να επιβραδύνουν ακόμη περισσότερο μια ήδη αργή βιομηχανική ανάπτυξη. Τα δύο κράτη θα αποτελούσαν έτσι την αγροτική ενδοχώρα για τις πιο βιομηχανοποιημένες χώρες της Κομεκόν.

Οι Βούλγαροι υποτάχτηκαν στον Χρουστσώφ με κίνδυνο να εγκλωβιστούν για πάντα στην οικονομική υπανάπτυξη. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, η Ρουμανία, εκμεταλλευόμενη τη γενική σύγχυση που αναστάτωνε το Κρεμλίνο, μπόρεσε να αντισταθεί στο σοβιετικό σχέδιο. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων της πάλης στους κόλπους του κομμουνιστικού μπλοκ δημοσιεύτηκαν στη Ρουμανία τα πρώτα ανοιχτά επικριτικά άρθρα απέναντι στην ΕΣΣΔ.

Το κοινό μοντέλο των ανατολικών χωρών βασιζόταν σε έναν συγκεντρωτισμό που κατευθύνεται από το κόμμα, συγκεντρωτισμό που πρωτοεφαρμόστηκε στην ΕΣΣΔ του Στάλιν. Σ' αυτόν έπρεπε να προσαρμοστούν τόσο το πολιτικό σύστημα όσο και οι κοινωνικές δομές. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των είκοσι τελευταίων ετών, ενώ οι ανατολικές χώρες προσανατολίζονταν στην πλειοψηφία τους σε μια κάποια φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος τους, η Ρουμανία έμπαινε σε μια διαδικασία διαμετρικά αντίθετη, εκμεταλλευόμενη τη σχετική πολιτική ανεξαρτησία της απέναντι στην ΕΣΣΔ, για να αναπαράγει, χειροτερεύοντάς το, το μοντέλο της σοβιετικής κοινωνίας. Οι άλλες χώρες αυτού του τμήματος του κόσμου, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία κλπ., αποδέχτηκαν την πολιτική τους υποταγή στην ΕΣΣΔ διαφοροποιούμενες παράλληλα από το κοινωνικό της μοντέλο. Σε τέτοιο βαθμό που η σημερινή Ρουμανία είναι ταυτόχρονα η πιο αυτόνομη από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στην εξωτερική της πολιτική και η πιο σταλινική στις πολιτικές και κοινωνικές της δομές. Στην πραγματικότητα διαπιστώνουμε εδώ την πιο εύγλωττη ενσάρκωση ενός αντισοβιετικού σταλινισμού. Η οικονομική της αποτυχία λοιπόν δεν οφείλεται στην πολιτική της ανεξαρτησία, αλλά κυρίως στην ιδιαίτερη μορφή του ακραίου σταλινισμού της.

Οι αγρότες σε απόγνωση

Πράγματι, το σοβιετικό μοντέλο δεν επιβλήθηκε στην αυταρχική Ρουμανία. Αντίθετα, αυτή μιμήθηκε με τη θέλησή της τις πιο οπισθοδρομικές πλευρές του. Σ' αυτή την προσπάθεια, φαίνεται ότι το καθεστώς αποφάσισε πως, για να αποφύγει μια ειδίκευση που θα ήταν επιβλαβής στην εθνική οικονομία, θα ήταν προτιμότερο να αρνηθεί οποιαδήποτε ειδίκευση. Περιφρονώ-

ντας τις οικονομικές επιπτώσεις αυτής της πολιτικής, η Ρουμανία ρίχτηκε σε μια διαφοροποίηση της βιομηχανικής της παραγωγής, η οποία την οδήγησε σχεδόν στην αυτάρκεια. Η αυτάρκεια, ιδέα που δεν μπορεί να σταθεί ούτε στο επίπεδο μιας υπερδύναμης, επιβλήθηκε σαν ιδανικό για μια χώρα με πολύ μικρό μέγεθος.

Η κυβέρνηση φαίνεται λοιπόν πως αποφάσισε ότι ο καλύτερος τρόπος για να εμποδίσει τη χώρα να μεταμορφωθεί σε απλό σιτοβολώνα, ήταν να βουλιάξει τη γεωργία. Αγροτικό εισόδημα σε σταθερή πτώση, κραυγαλέα έλλειψη χημικών λιπασμάτων, σπασμωδικές αυξομειώσεις του μεγέθους των ατομικών αγροτεμαχίων, δρακόντειοι έλεγχοι των εμπορικών ανταλλαγών ανάμεσα στην πόλη και το χωριό – όλα αυτά συνέβαλαν στο να αποθαρρυνθούν οι αγρότες όχι μόνο να παράγουν και να πωλούν, αλλά ακόμη και να προσπαθούν να διαφυλάξουν την κοινωνική τους θέση. Μια μαζική αγροτική έξοδος ακολούθησε. Ένα μέρος, όλο και σημαντικότερο, των αγροτικών εργασιών πραγματοποιείται σήμερα, με τη μορφή υποχρεωτικής εργασίας, από το στρατό, τους φοιτητές, τους μαθητές και ακόμη από χιλιάδες εργάτες και ειδικευμένους τεχνικούς που εξαναγκάστηκαν να αφήσουν τα εργοστάσιά τους για να καλλιεργήσουν τα χωράφια που εγκατέλειψαν οι παραδοσιακοί καλλιεργητές τους.

Τώρα οι Ρουμάνοι υπεύθυνοι προσπαθούν να βρουν τρόπο να αντιστρέψουν το ρεύμα. Στους νέους δεν επιτρέπεται να εγκαταλείψουν το χωριό τους –σύμφωνα με μια ιστορική πρακτική– και οι ενήλικες που μετακόμισαν σε αστική περιοχή προτρέπονται ζωηρά να επιστρέψουν στα χωριά, απ' όπου ως επί το πλείστον εκδιώχτηκαν διά της βίας. Αλλά αυτά τα καινούρια μέτρα χειροτερεύουν μάλλον παρά βελτιώνουν τις συνθήκες ζωής των αγροτικών πληθυσμών. Τα 89 άρθρα του διατάγματος της 24ης Ιανουαρίου 1982, που νόμιζαν ότι θα ξεκινήσει μια «νέα αγροτική επανάσταση», προβλέπουν την υποχρέωση, ανάμεσα σε άλλες, για όλο τον αγροτικό πληθυσμό, χωρίς διαχωρισμό επαγγέλματος, να συμμετέχει στις αγροτικές εργασίες. Οι ηλικιωμένοι, οι ανάπηροι και τα παιδιά από 10 ετών και πάνω, έχουν δικαίωμα σε μια ειδική μεταχείριση (άρθρα 10 και 11). Ποινικές και οικονομικές κυρώσεις –συμπεριλαμβανομένης και της κατάσχεσης του ατομικού αγροτεμαχίου– απειλούν εκείνους που δεν θα συμπληρώσουν τον προβλεπόμενο ελάχιστο αριθμό ημερών εργασίας, κλπ.

Για να συμπληρώσουν τη λειψή μερίδα τους οι χωρικοί βάζουν χέρι στη σοδειά του καλαμποκιού, του σταριού ή των πατατών. Μερικοί πιάστηκαν επ' αυτοφώρω και καταδικάστηκαν. Έτσι, μια γυναίκα από την περιοχή της Πράχοβα πιάστηκε στα πράσα από την αγροτική αστυνομία ενώ πήγαινε σπίτι της ένα σάκκο κλεμμένο καλαμπόκι. Στη δίκη, ο δικηγόρος της αναφέρθηκε στην ανακοίνωση που δημοσίευσε η τοπική επιτροπή του κόμματος με την οποία ανήγγειλε το τέλος της συγκομιδής στην περιοχή. Το έγκλημα διαπράχτηκε μια βδομάδα μετά από αυτή την εξαγγελία. Προφανώς, η αγρότισσα δεν μπορούσε να κλέψει ένα καλαμπόκι που, επισήμως, δεν υπήρχε πια στα χωράφια: η γυναίκα αθωώθηκε. Άλλοι στάθηκαν λιγότερο τυχεροί και οι χωρικοί αναγκάστηκαν να αλλάξουν τακτική: στέλνουν πια τα παιδιά να κλέβουν στη θέση τους. Είναι φυσικά πολύ πιο δύσκολο να ασκηθεί δίωξη ενάντια σε ανήλικους... Κι αυτή η κατάσταση βυθίζει την αγροτιά σε ένα είδος απελπισίας.

Μια ξέφρενη κούρσα

Στη διάρκεια των δέκα τελευταίων χρόνων, η χώρα ρίχτηκε σε μια ξέφρενη κούρσα βιομηχανικής ανάπτυξης με ένα μέσο ποσοστό ετήσιας ανάπτυξης μεγαλύτερο από 12%. Και για να προσδώσει κάποια αξιοπιστία στην οικονομική πολιτική του καθεστώτος Τσαουσέσκου, η επίσημη προπαγάνδα υπογραμμίζει ότι αυτό το ποσοστό είναι το ψηλότερο της Ευρώπης. Οι Ρουμάνοι λοιπόν ακούν να λέγεται ότι περισσότερες αρετές υπάρχουν στην παραγωγή –το θεμέλιο της ανεξαρτησίας– παρά στην κατανάλωση, πηγή αναρίθμητων προβλημάτων για τα έθνη που κάνουν το λάθος να την εκθειάζουν.

Αυτή η ηθική, που στην πραγματικότητα μεταφράζεται σε μια δρακόντεια περιστολή των καταναλωτικών αγαθών προς όφελος της συσσώρευσης βιομηχανικών αγαθών, δεν άργησε να δώσει συγκεκριμένα τεχνικά αποτελέσματα. Πάνω από το μονότονο τοπίο της οικονομίας της αυτάρκειας υψώνονται δύο βουνά: η παραγωγή ατσαλιού και βενζίνης πλούσιας σε οκτάνια. Σε ελάχιστο χρόνο η χώρα εξοπλίστηκε με διυλιστήρια πετρελαίου δυναμικότητας τριπλάσιας από το ύψος της εθνικής παραγωγής (που κι αυτή είναι υψηλή σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο: πάνω από 11 εκατομμύρια τόννοι το χρόνο). Μια παλιότερη συμφωνία με το Ιράν προέβλεπε ότι τα διυλιστήρια θα δούλευαν στο μάξιμουμ της δυναμικότητάς τους: το Ιράν θα προμήθευε το αργό πετρέλαιο σε αντάλλαγμα θα έπαιρνε ένα μέρος του τελικού προϊόντος, ενώ οι Ρουμάνοι θα κράταγαν το υπόλοιπο για να καλύψουν τις δικές τους ενεργειακές ανάγκες ή για να το πουλήσουν σε συνάλλαγμα, στη διεθνή αγορά. Αντικειμενικά, αυτό το σχέδιο δυνάμωσε την ενεργειακή αυτονομία της Ρουμανίας απέναντι στην ΕΣΣΔ· απέναντι στο Ιράν φυσικά έγινε το αντίθετο.

Για να πραγματοποιήσει αυτό το σχέδιο η Ρουμανία κατέφυγε σε μαζικό εξωτερικό δανεισμό. Αλλά μόλις είχε αρχίσει να το υλοποιεί, δύο γεγονότα, τόσο καταστροφικά όσο και απρόβλεπτα, ήρθαν να το εμποδίσουν: η πετρελαϊκή κρίση και η πτώση του Σάχη. Λίγοι είναι αυτοί που προσμετρούν τις ανεπανόρθωτες συνέπειες που είχε η θλιβερή μοίρα του κυρίαρχου της Τεχεράνης πάνω στην προσπάθεια αυτονομίας της Ρουμανίας και κυρίως στην πετρελαϊκή βιομηχανία της χώρας. Η Ρουμανία διέθετε περιορισμένα μόνο αποθέματα πετρελαίου. Πρόσβαση στη σοβιετική παραγωγή πυρηνικής ενέργειας δεν είχε. Και να που είχε δεσμεύσει κολοσσιαία ποσά στηριζόμενη σε μια συμφωνία που δεν επέζησε των τελετών υπογραφής της.

Καταδικασμένοι να λειτουργούν τα διυλιστήριά τους πολύ κάτω της δυναμικότητάς τους, οι Ρουμάνοι είναι συνάμα υποχρεωμένοι να εξυπηρετήσουν το εξωτερικό χρέος που ανέλαβαν για την κατασκευή τους. Δίχως κέρδος σε συνάλλαγμα από την πώληση βενζίνης στη Δύση, πρέπει να φτύσουν αίμα για να πληρώσουν τα 12 δις δολάρια που δανείστηκαν, τα οποία αυξάνονται από τους κολοσσιαίους τόκους που απαιτούν οι δυτικές χώρες. Προφανώς η κυβέρνηση δεν μπορούσε να αντισταθμίσει τη ζημιά παρά περιορίζοντας κι άλλο τη λαϊκή κατανάλωση.

ΜΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΟΛΑΤΡΕΙΑ

Επίθετα
– «Φάρος»,
– «Τιμονιέρης»,
– «Conducator» [«Καθοδηγητής»], (δες και τον στρατηγό Αντονέσκου, που είχε απονείμει τους ίδιους τίτλους στους συγχρόνους του Φύρερ και Ντούτσε),
– «Πρωινό άστρο» ή
– «Πολικός αστέρας»,
– «Πατέρας»,
– «Γιος»,
– «Δούναβης» (!),
– «Κάρπαθος» (στον ενικό, όπως θα λέγαμε «Άλπη»),
– «Βράχος»,
– «Διανοητής»,
– «Ο σοφός»,
– «Ο δημιουργός»,
– «Η διάνοια», κλπ.

Αυτοί οι όροι χρησιμοποιούνται πάντα μαζί:
– «Φάρος - τιμονιέρης» ή «Φάρος - φωτιστής»,
– «Τιμονιέρης - οδηγός»,
– «Σοφή διάνοια» ή «Σοφός διανοητής»,
– «Πατέρας - αρχηγός» ή «Πατέρας - γιος» κλπ.

Συνοδευόμενα από ένα άλλο, επεξηγηματικό, επίθετο:
– «Φωτεινός φάρος»,
– «Ο-Τιμονιέρης-που-οδηγεί»,

– «Πατέρας δημιουργός»,
– «Σκεπτόμενος πολικός αστέρας»,
– «Δούναβης της σκέψης»,
– «Κάρπαθος του κομμουνισμού» κλπ.

Υπερθετικά
– «Ο πιο... (αγαπημένος, μεγάλος, ωραίος, σοφός, εργατικός)»,
– «Ο μεγαλύτερος γιος της Ρουμανίας»,
– «Ο σοφότερος των σοφών»,
– «Ο πιο αγαπημένος αυτών που αγαπούν τα παιδιά», κλπ.

Ιεραρχικά επίθετα
– «Ο πρώτος Άνδρας της πατρίδας» (δεν χρησιμοποιείται η λέξη om αλλά barbat από το λατινικό barbatus – που σημαίνει στα ρουμάνικα: «το αρσενικό του ανθρωπίνου είδους»),
– «Ο πρώτος γιος του λαού»,
– «Ο πρώτος διανοητής αυτής της γης»,
– «Ο πρώτος πρόεδρος του κόμματός μας» (ιστορικό λάθος),
– «Ο πρώτος ανθρακωρύχος της χώρας» (τίτλος που του δόθηκε δύο μήνες μετά τη μεγάλη απεργία των ανθρακωρύχων του Αυγούστου 1977).

[Στμ.: Δες και τα «πρώτος εργάτης» και «πρώτος αγρότης», που αποδίδονταν στον Ι. Μεταξά της καθ' ημάς 4ης Αυγούστου].

Ένα μικρό κοκτέιλ
– «Η ατελείωτη εκτίμηση την οποία τρέφει ολόκληρος ο κόσμος γι' Αυτόν που συνέδεσε το όνομά Του με τις υπέρτατες βλέψεις της ανθρωπότητας».
– «Ο πλανήτης Γη ζει σήμερα κάτω από τον αστερισμό του Τσαουσέσκου»,
– «Συγγραφέας ενός έργου εντυπωσιακά πλούσιου και πολύπλευρου»,
– «Έβαλε τις βάσεις της επιστήμης της διεύθυνσης της κοινωνίας».

III

Τα αποτελέσματα της πολιτικής ανεξαρτησίας οι Ρουμάνοι τα πληροφορούνται μέσα από διάφορες φήμες. Αντίθετα την τιμή της ενεργειακής ανεξαρτησίας την μετρούν με βάση γεγονότα. Μόλις πέσει το βράδυ, οι πόλεις βυθίζονται στο σκοτάδι –τι παράδεισος για τους διαρρήκτες!– και, κατά τη διάρκεια της μέρας, σε μερικές πόλεις, τα λεωφορεία κυκλοφορούν μονάχα 6 με 8 το πρωί και 3 με 5 το απόγευμα. Οι καθημερινές διακοπές νερού και ηλεκτρικού συμβαίνουν σε ακανόνιστα διαστήματα και η διάρκειά τους μπορεί να ξεπεράσει τις τέσσερις ώρες. Τόσο που τα ψυγεία κάνουν αυτόματα απόψυξη το καλοκαίρι και οι κάτοικοι του Βουκουρεστίου, ανεξάρτητα από την εποχή, αποφεύγουν να παίρνουν το ασανσέρ από φόβο μήπως παγιδευτούν μέσα. Οι ηλικιωμένοι, φορτωμένοι με πακέτα και οι γιαγιάδες ζαλωμένες μωρά ετοιμάζονται να πάνε στο διαμέρισμά τους, στον δέκατο ή ενδέκατο όροφο, με τη διάθεση κάποιου που έχει να σκαρφαλώσει σε βουνό. Όσο για τις λάμπες, οι μεγαλύτερες που διατίθενται στο εμπόριο είναι 40 κηρίων και είναι παράνομο να ανάβει κανείς περισσότερες από μία σε κάθε δωμάτιο. Τα προγράμματα της τηλεόρασης περιορίζονται σε δύο ώρες καθημερινά. Οι δημόσιες υπηρεσίες έχουν δικαίωμα να χρησιμοποιούν ένα μόνο μέρος του στόλου των αυτοκινήτων τους. Οι εξαιρέσεις, αν υπάρχουν, δεν περιλαμβάνουν τα ασθενοφόρα για τα επείγοντα περιστατικά των νοσοκομείων.

Σήμερα η χρήση ιδιωτικών αυτοκινήτων απαγορεύεται κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Τους υπόλοιπους μήνες πρέπει να υπομείνει κανείς μια ουρά είκοσι τεσσάρων ή σαράντα οκτώ ωρών για να αγοράσει βενζίνη με το δελτίο. Μια πομπή εννέα αυτοκινήτων διασχίζει τέσσερις φορές την ημέρα την πρωτεύουσα, ανάμεσα στην προεδρική κατοικία και το κυβερνητικό μέγαρο. Είναι άγνωστο πόσα αυτοκίνητα, χωρίς να αποτελούν μέρος της πομπής, έχουν σαν αποστολή τους να την προστατεύουν. (Ένας γιατρός με τον οποίο μιλούσα, μου εμπιστεύθηκε πως, αν μειώνονταν σε τέσσερα τα αυτοκίνητα της προεδρικής πομπής και έδιναν τη βενζίνη που θα εξοικονομούσαν έτσι στα ασθενοφόρα, θα μπορούσαν να σωθούν δεκάδες άνθρωποι την εβδομάδα).

Κάποιοι πολίτες πιο θαρραλέοι από τους άλλους άρχισαν, φαίνεται, να διαμαρτύρονται, εκτιμώντας ότι οι επιπτώσεις αυτής της ενεργειακής ανεξαρτησίας που τόσο εξυμνείται ξεπερνούν τα όρια του υποφερτού. Είχαν άδικο. Η απόδειξη τους δόθηκε επίσημα τη στιγμή του πολικού κρύου του χειμώνα 84-85. Η κεντρική θέρμανση των πόλεων πρακτικά κόπηκε σε όλη τη χώρα. Η θερμοκρασία ήταν –20°. Οι άνθρωποι πάγωναν στο σπίτι τους, στους δημόσιους χώρους, στα νοσοκομεία. Τα σχολεία έκλεισαν. Οι γυναίκες που έφευγαν το πρωί για τη δουλειά κατόρθωναν να μαγειρέψουν μετά τα μεσάνυχτα, σε απαγορευμένες ηλεκτρικές κουζίνες, αφού το ρεύμα επανερχόταν με διαλείψεις για μία ή δύο ώρες. Διέτρεχαν τον κίνδυνο να πληρώσουν πρόστιμο 5000 λέι, ποσό που αντιστοιχεί σε δύο μέσους μισθούς.

Οι υπεύθυνοι προσπάθησαν να βρουν κάποιο γιατρικό γι' αυτή την κατάσταση. Κατά τα τέλη της δεκαετίας του '70 σκέφτηκαν κάτι απλό: η αντικατάσταση του φιλελεύθερου Σάχη από τον άκαμπτο αγιατολάχ θα αναγκάσει τη Ρουμανία να αντικαταστήσει τον πακτωλό του ιρανικού πετρελαίου από κάτι άλλο πιο σταθερό. Τότε μπήκε σε εφαρμογή η φιλοσοφία του προέδρου: δεν μπορούμε να δράσουμε πάνω στην Ιστορία αν ταυτόχρονα δεν μετασχηματίσουμε τη γεωγραφία. Παλιότερα ο Τσαουσέσκου είχε παραγγείλει την κατασκευή του καναλιού που θα ένωνε το Δούναβη με τη Μαύρη Θάλασσα, σχέδιο που καταβρόχθισε τεράστια ποσά, αλλά που τα ξένα καράβια επιμένουν να αρνούνται να το χρησιμοποιήσουν. Είχε ακόμη επιβάλει την κατεδάφιση του ενός τρίτου του Βουκουρεστίου για να κατασκευάσει ένα νέο προεδρικό παλάτι που το συνόδευε μια λεωφόρος θριάμβου, η οποία διέσχιζε όλη την πόλη (2,5 εκατομμύρια κάτοικοι). Κινούμενος από το ίδιο δημιουργικό πνεύμα, δημοσίευσε ένα φιρμάνι με το οποίο διέταζε τη Ρουμανία να γίνει μια μεγάλη ανθρακοπαραγωγός δύναμη. Στην κυριότερη περιοχή παραγωγής άνθρακα της χώρας, πάνω από τριάντα χιλιάδες ανθρακωρύχοι κατέβηκαν σε απεργία.

Από το πετρέλαιο στο κάρβουνο

Ένα νέο διάταγμα ανακοίνωνε ότι τα κέντρα παραγωγής θα μεταφέρονταν στο εξής σε μια άλλη περιοχή, πιο κοντά στο χωριό όπου γεννήθηκε ο πρόεδρος. Σύμφωνα με μερικούς ειδικούς ο γαιάνθρακας που εξάγεται από αυτά τα νέα κοιτάσματα είναι ενεργειακά κατώτερος από το όριο που είναι αποδεκτό τεχνολογικά και οικονομικά. Οι καινούριοι ανθρακωρύχοι δεν κατέβηκαν σε απεργία, αλλά ούτε στάθηκαν και στο ύψος του έργου που τους επιβλήθηκε. Έτσι, μια πρώτη εκδοχή του πλάνου προέβλεπε την παραγωγή 86 εκατομμυρίων τόννων για το 1985· μια δεύτερη μείωνε τη νόρμα στα 64 εκατομμύρια τόννους, ενώ η πραγματική παραγωγή έφτανε, επίσημα, μονάχα τα 44 εκατομμύρια τόννους. Τελικά, η ενεργειακή αυτονομία της Ρουμανίας που βασιζόταν στο κάρβουνο, αποδείχτηκε τόσο σοβαρή όσο και αυτή που βασιζόταν στο ιρανικό πετρέλαιο.

Θα πίστευε κανείς ότι η ενεργειακή ένδεια της Ρουμανίας είναι η σοβαρότερη απ' όλες τις χώρες της ηπείρου μας. Τίποτε πιο αναληθές. Προς το τέλος της δεκαετίας του '70 που οι επίσημες στατιστικές ήταν ακόμη διαθέσιμες, η ρουμάνικη ηλεκτροπαραγωγή ανά κάτοικο ανερχόταν σε 2.764 κιλοβατώρες, δηλαδή ένα επίπεδο συγκρίσιμο σχεδόν με το ιταλικό, οπωσδήποτε ανώτερο από το ουγγρικό (2.196 Kwh), το ισπανικό ή το γιουγκοσλάβικο, και διπλάσιο από την πορτογαλική παραγωγή, κλπ.· κι όμως στη Λισσαβώνα, για παράδειγμα, τίποτε δεν σε κάνει να μαντέψεις ένα τόσο μεγάλο ενεργειακό έλλειμμα· αν οι ελλείψεις είναι κραυγαλέες στο Βουκουρέστι, είναι γιατί η Ρουμανία, αντί να «σπαταλήσει» την ενέργεια για να ικανοποιήσει τις ανάγκες της ιδιωτικής κατανάλωσης, τη φυλάει για τις βιομηχανίες, που είναι οι μεγάλοι καταναλωτές.

Παίρνοντας υπόψη το μέγεθος του ορυκτού πλούτου, η ρουμάνικη σιδηρουργία δεν είχε ποτέ μεγάλες επιδόσεις. Παρ' όλα αυτά, το 1965, τη στιγμή της ανόδου του Τσαουσέσκου, η παραγωγή ατσαλιού είχε ήδη φτάσει στο αξιοσημείωτο επίπεδο των 180 κιλών ανά κάτοικο τον χρόνο. Με την καινούργια κυβέρνηση αυτό το νούμερο αυξήθηκε αλματωδώς. Λίγες οικονο-

μιες έχουν να επιδείξουν παρόμοια αποτελέσματα: το 1980 η παραγωγή ξεπερνούσε τα 600 κιλά ατσαλιού ανά κάτοικο το χρόνο, αριθμός μεγαλύτερος από τον ανάλογο της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ανατολικής Γερμανίας ή των ΗΠΑ. Η χώρα όμως ήταν πάντα άτυχη: η ταχεία ανάπτυξη της σιδηρουργίας της συνέβη σε μια στιγμή όπου οι παραδοσιακές δυτικές βιομηχανίες μείωσαν κατακόρυφα την ίδια τους την παραγωγή σιδήρου και ατσαλιού, ενώ ταυτόχρονα οι διεθνείς τιμές κατέρρεαν. Η σύγχρονη Ρουμανία υποφέρει από την ανισορροπία ανάμεσα στη σιδηρουργική της παραγωγή και τη δυνατότητά της να χρησιμοποιήσει αυτή την παραγωγή. Και ένας νεοφερμένος δύσκολα κατακτά μια θέση σε μια αγορά ήδη φρακαρισμένη από την υπερπαραγωγή των παραδοσιακών της προμηθευτών. Για να επιβληθείς μέσα σε τέτοιες συνθήκες δεν υπάρχει άλλη εκλογή: είτε βελτιώνεις την ποιότητα των παραγομένων προϊόντων χάρη σε τεχνολογίες αιχμής, είτε παίρνεις οικονομικά μέτρα για να σπάσεις τις υφιστάμενες τιμές. Δεν είναι λοιπόν παράξενο που η ρουμάνικη σιδηρουργία κατηγορήθηκε για *dumping* και ιδιαίτερα στην αμερικανική αγορά. Κι όμως επιμένει να παράγει βουνά από σίδερο και ατσάλι που η εθνική βιομηχανία δεν μπορεί να απορροφήσει και τα οποία δεν ενδιαφέρουν καθόλου τη διεθνή αγορά.

IV

Στη Δύση, όταν μιλάμε για ανθρώπινα δικαιώματα, σκεφτόμαστε περισσότερο με κατηγορίες όπως ελευθερία της έκφρασης ή του συνέρχεσθαι και όχι το δικαίωμα να έχεις ζεστασιά. Κι όμως, κυρίως το χειμώνα, το δικαίωμα για θέρμανση μεταβάλλεται σε έμμονη ιδέα στους περισσότερους Ρουμάνους. Τα άλλα δικαιώματα, αυτά που διεκδικούν τον επόμενο χρόνο, ξεχνιούνται. Ελάχιστα ενδιαφέρει χιλιάδες ανθρώπους το γεγονός ότι στερούνται την ελευθερία της έκφρασης. Αλλά είναι ελάχιστοι, σπανίζουν, εκείνοι που δέχονται να κρυώνουν χωρίς μουρμουρητά.

Οι Ρουμάνοι ανέκαθεν περηφανεύονταν για το πράσινό τους, αποτέλεσμα μιας προαιώνιας πολεοδομικής παράδοσης. Κι όμως, στην καρδιά της χειμωνιάτικης νύχτας, οι κάτοικοι των πόλεων φτάνουν στο σημείο να επιτίθενται στα μεγάλα δέντρα που στολίζουν τους δρόμους: τα κόβουν και φορτώνουν σε παιδικά έλκυθρα μεγάλα κλαδιά που πηγαίνουν μέχρι τα παγωμένα τους σπίτια.

Μια διδακτική ιστορία κυκλοφορεί σχετικά με τον ποιητή Γκριγκόρ Χαγκίου και τη γυναίκα του Γκαμπριέλα Κρεσίν, διάσημη στατιστικολόγο. Έχοντας φτάσει στα σαράντα, οι σύζυγοι βρίσκονταν στο διαμέρισμά τους, ένα από εκείνα τα τρομακτικά βράδια του χειμώνα του 1985, όπου τα θερμόμετρα έξω από το σπίτι έδειχναν -30°, ενώ το επίσημο ραδιόφωνο ανακοίνωνε θερμοκρασίες -20°. Περασμένα μεσάνυχτα πια, μια υποψία γκαζιού έφτασε μέχρι την κουζίνα. Ο άνδρας και η γυναίκα εγκαταστάθηκαν μπροστά στο φούρνο προσπαθώντας να ζεσταθούν. Αποκοιμήθηκαν εκεί. Στη διάρκεια της νύχτας, ενόσω κοιμόντουσαν, το γκάζι κόπηκε και μετά ξανάρθε. Το ζευγάρι συνέχισε να κοιμάται. Και δεν ξύπνησε ποτέ.

Ο διευθυντής του Μουσείου ρουμάνικης λογοτεχνίας, Αλεξάντρου Οπρέα, πέθανε κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Και, απ' ό,τι φαίνεται, αρκετοί ακόμη άνθρωποι. «Ούτε γκουλάγκ, ούτε εκτελεστικό απόσπασμα, μήτε σύλληψη, μήτε βασανιστήρια, σχολιάζει ένας από τους δυο μου φίλους. Πέθαναν ειρηνικά, ελεύθεροι, ονειρευόμενοι ένα καλοκαίρι που δεν θα ξανάβλεπαν ποτέ».

Η ιστορία του Γκέοργκ Εμίλ Ούρσου είναι τελείως διαφορετική. Αυτός ο απόγονος ενός από τους υποκινητές των αγροτικών εξεγέρσεων της Τρανσυλβανίας τον 18ο αιώνα, φίλος πολλών ποιητών, ήταν ένας εξηντάρης μηχανικός. Στη διάρκεια του παγωμένου χειμώνα του 1985 τον κάλεσε η αστυνομία για να τον ανακρίνει για τα γραπτά του. Ήταν μια παράξενη έρευνα, η πρώτη φάση της οποίας διήρκεσε από τον Γενάρη μέχρι τον Αύγουστο. Κάθε απόγευμα ο Ούρσου έπρεπε να παρουσιάζεται στην ανάκριση. Ελεύθερος τον υπόλοιπο καιρό, συνέχιζε να δουλεύει. Στις αρχές του Αυγούστου οι αρχές σταμάτησαν να ενδιαφέρονται γι' αυτόν και επέστρεψε στις συνηθισμένες δραστηριότητές του. Στις 21 Σεπτεμβρίου ο Ούρσου εξαφανίστηκε μυστηριωδώς. Τον Νοέμβριο, η οικογένειά του έμαθε από το τηλέφωνο ότι ήταν άρρωστος και βρισκόταν στη φυλακή. Την ίδια μέρα ένα δεύτερο τηλεφώνημα τους ανάγγειλε το θάνατο του μηχανικού.

Να σε ρίχνουν στη φυλακή για τα γραπτά σου και εκεί να πεθαίνεις μυστηριωδώς, έχει γίνει μοίρα κοινή σε πολλά μέρη του κόσμου. Η ιστορία όμως του Ούρσου παρουσιάζει μια πρωτοτυπία. Η αστυνομία που κατάσχεσε τα γραπτά του, στις 3 του Γενάρη του 1985, δεν κατάσχεσε κάποιο μανιφέστο που καλούσε το λαό σε εξέγερση, ούτε κάποιο εικονοκλαστικό μυθιστόρημα, αλλά απλά το προσωπικό ημερολόγιο του μηχανικού. Σε μια τέτοια περίπτωση, μπορούμε να πούμε ότι ο Ούρσου πέθανε γιατί εξέφρασε τις ιδέες του; Ή πρέπει, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, να πούμε ότι το έγκλημά του δεν ήταν ότι διέδιδε τις απόψεις του, αλλά ότι αφελώς τις εμπιστευόταν στο προσωπικό του ημερολόγιο;

Η υποχρέωση να γεννηθείς

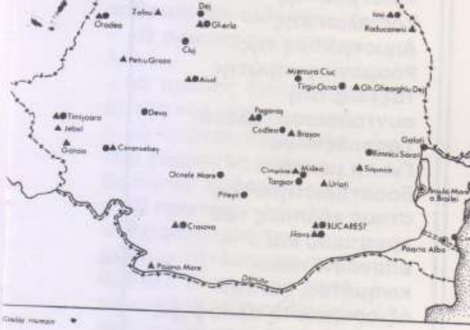
Πρέπει εδώ να μιλήσω επίσης, μετά από την εκφρασμένη θέληση των φίλων μου, για τη γέννηση και το θάνατο. Το 1966, το νέο ρουμανικό καθεστώς υιοθέτησε μια σειρά μέτρων, το λιγότερο καταναγκαστικών, με σκοπό να αυξήσει τη γεννητικότητα, που βρισκόταν παρ' όλα αυτά σε ένα λογικό επίπεδο σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά κριτήρια. Από τη μια μέρα στην άλλη, σχεδόν όλες οι αντισυλληπτικές πρακτικές απαγορεύτηκαν. Οι περισσότερες γυναίκες ήταν υποχρεωμένες, στο χώρο της δουλειάς τους, να υπόκεινται κάθε μήνα σε τεστ εγκυμοσύνης. Αν το τεστ έβγαινε θετικό, ήταν υποχρεωμένες, εννέα μήνες αργότερα, να φέρουν στον κόσμο ένα μωρό, διαφορετικά θα ήταν εκτεθειμένες σε ποινική δίωξη.

Οι βαριές ποινές που επιβλήθηκαν σε όσους αρνήθηκαν να υπακούσουν, έφεραν τα αποτελέσματά τους. Οι στατιστικές του 1967 δείχνουν μια αύξηση του αριθμού των γεννήσεων που, από 273.687, περνά στις 527.764. Ο ρουμανικός νόμος απαγορεύει την εφαρμογή απόξεσης χωρίς την παρουσία ενός αντιπροσώπου του υπουργείου Δικαιοσύνης, ο οποίος πρέπει να βεβαιώσει ότι πρόκειται για επικίνδυνο τοκετό και όχι για έκτρωση. Ο λόγος του γιατρού δεν επαρκεί. Πολλές φορές όμως ο αντιπρόσωπος

...ΚΑΙ Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΝΑ ΤΣΑΟΥΣΕΣΚΟΥ

Προεδρικό διάταγμα απονομής της Τάξης του «Άστρου της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας» πρώτης τάξεως, στη συντρόφισσα Έλενα Τσαουσέσκου. Για τη μακρά δραστηριότητά της στους κόλπους του εργατικού και επαναστατικού κινήματος, για την αξιοσημείωτη προσφορά της στην ανάπτυξη και την ακτινοβολία της ρουμανικής επιστήμης, για την εξαιρετική συμβολή της στην πραγματοποίηση της πολιτικής του κόμματος και τη διαμόρφωση της πολύπλευρα αναπτυγμένης πατρίδας μας, με την ευκαιρία των γενεθλίων της, ο πρόεδρος της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας αποφασίζει με διάταγμα: Άρθρο μοναδικό: Να απονεμηθεί η Τάξη του «Άστρου της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας», πρώτης τάξεως, στη συντρόφισσα Έλενα Τσαουσέσκου.

Νικολάε Τσαουσέσκου
Πρόεδρος της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας

της εξουσίας, αμφιβάλλοντας για τις ικανότητές του, διστάζει να αποφασίσει και σ' αυτή την περίπτωση, ακόμη και αν υπάρχει αιμορραγία, απαγορεύεται στο γιατρό να επέμβει με δική του ευθύνη. Ορισμένες φορές η γυναίκα πεθαίνει.

Επαναλαμβάνω ότι αν κρίνουμε από τις διαθέσιμες στατιστικές, αυτή η πολιτική δεν υιοθετείται σαν απάντηση σε μια υποτιθέμενη δημογραφική κρίση. Το 1965, το ποσοστό αύξησης της γεννητικότητας του πληθυσμού ήταν 6°/₀₀. Την ίδια περίοδο ήταν 2,4 στην Ουγγαρία και 3 στην Ανατολική Γερμανία. Εννέα μήνες άρκεσαν για να διπλασιαστεί ο αριθμός των γεννήσεων, αλλά χρειάστηκαν περισσότερα από έξι χρόνια για να διπλασιαστεί ο αριθμός των γυναικολόγων, των αναισθησιολόγων, των παιδιάτρων και των μαιών που είναι απαραίτητοι για τη φροντίδα των μωρών. (Χωρίς να μιλήσουμε για τις ελλείψεις σε μαιευτικά κρεβάτια, παιδικούς σταθμούς, παιδιατρικά νοσοκομεία, σχολεία, γάλα σκόνη, παιδικά ρούχα ή φαρμακευτικά προϊόντα). Στη διάρκεια της δεκαετίας πριν από την έναρξη αυτού του προγράμματος, ο αριθμός των γεννήσεων σπάνια ξεπερνούσε τις 250.000 το χρόνο. Μερικοί από τους συνομιλητές μου ισχυρίζονται – χωρίς να υπάρχει δυνατότητα να επαληθευτεί η θέση τους – ότι πάνω από τις μισές γυναίκες από τις 500.000 που έμειναν έγκυες το 1967, το έκαναν παρά τη θέλησή τους. Αλλά πέρα από αυτά τα στατιστικά ζητήματα, η κυβέρνηση και ο γυναικείος πληθυσμός φαίνεται να έχουν εμπλακεί σε μια ύπουλη μάχη.

Στα πλαίσια αυτής της μάχης η κυβέρνηση εξήγγειλε πρόσφατα μια νέα επίθεση. Για να μη χρησιμοποιούνται τα στοιχεία για αντιπολιτευτικούς σκοπούς, έπαψαν να δημοσιεύονται. Είναι εύκολο να καταλάβουμε ότι η Ρουμανία φυλάσσει σαν κρατικό μυστικό τον αριθμό των γυναικών που πέθαναν, που έμειναν για πάντα ανάπηρες ή ακόμη ρίχτηκαν στη φυλακή επειδή έκαναν παράνομα έκτρωση, τις περισσότερες φορές από τσαρλατάνους. Να όμως ένα ποίημα που διαδόθηκε ευρύτατα στο κοινό, το περιεχόμενο του οποίου μπορεί να συνταράξει τον δυτικό αναγνώστη:

Η ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ένας ολόκληρος λαός
Περιμένοντας να γεννηθεί,
Αποκλεισμένος απ' τη ζωή.
Έμβρυα, δεξιά και αριστερά
Χωρίς βλέμμα και χωρίς ακοή.
Έμβρυα απ' όλες τις μεριές
Ανήμπορα να καταλάβουν
Βαδίζουν προς τον τάφο τους
Κολλημένα στην κοιλιά των βασανισμένων μανάδων τους
Καταδικασμένα να υποφέρουν, καταδικασμένα να πεθάνουν
Στερημένα ακόμη κι απ' το δικαίωμα να γνωρίζουν το γιατί.

Αυτοί οι γεμάτοι αποτροπιασμό στίχοι που δημοσιεύτηκαν το Δεκέμβρη του 1984 στο φοιτητικό περιοδικό *Amfiteatru* μαζί με δύο άλλα ποιήματα εμπνευσμένα από τον ίδιο οίστρο, φέρουν την υπογραφή της Άνα Μπλαντιάνα, μιας διάσημης ποιήτριας. Μέσα σε λίγες μέρες, αυτά τα κείμενα κατάκλυσαν το σύνολο της χώρας, αντιγραμμένα σε χιλιάδες χειρόγραφα ή πολυγραφημένα αντίτυπα. Αν πιστέψουμε τον επίσημο τύπο, πρέπει να δούμε εδώ το αποτέλεσμα μιας γενικευμένης πρακτικής λαϊκού «σαμιζντάτ». Μπόρεσαν έτσι μερικές χιλιάδες οικογένειες να το διαβάσουν.

Και αυτές οι οικογένειες γνωρίζουν την πραγματικότητα: όταν οι γονείς ενός νεογέννητου παρουσιαστούν στις αρμόδιες υπηρεσίες, οι υπάλληλοι τους λένε να ξανάρθουν μετά από ένα μήνα, λες και το μωρό αντιμετωπίζει ένα θεσμό που, αφού του επιβάλει να γεννηθεί, στη συνέχεια αρνείται να αναγνωρίσει την ύπαρξή του. Μ' αυτό τον τρόπο, δημιουργούν ένα παράνομο στρατό 400.000 περίπου νεογέννητων το χρόνο. Γιατί;

Η απάντηση βρίσκεται, μου είπαν, στις στατιστικές των ετών 1966 ή 1967. Τα νούμερα είναι εύγλωττα: η έκρηξη της γεννητικότητας (αυξήθηκε κατά 92,8%) εξουδετερώνεται σε μεγάλο βαθμό από την αύξηση της παιδικής θνησιμότητας (+146,6%). Μπορεί κανείς να υποχρεώσει τις γυναίκες να φέρουν στον κόσμο παιδιά που δεν επιθυμούν· αλλά δεν μπορεί να αναγκάσει τα παιδιά να παραμείνουν στη ζωή. Ένας μεγάλος αριθμός λοιπόν από αυτούς τους νεοφερμένους είναι απλώς περαστικοί: γι' αυτό και ο ερχομός τους στον κόσμο περιβάλλεται από μυστικότητα. Χωρίς ληξιαρχική πράξη γεννήσεως, το παιδί επισήμως δεν υπάρχει. Και αφού δεν υπάρχει επίσημη γέννηση, δεν υπάρχει και επίσημος θάνατος. Έτσι, δίνοντας πιστοποιητικό γεννήσεως ένα μήνα μετά, το κράτος ξεπερνά με ταχυδακτυλουργίες το πρόβλημα της μετα-γεννητικής θνησιμότητας: δεν μπορείς να πεθάνεις αν δεν έχεις ποτέ γεννηθεί στα μάτια του κόσμου.

Το δικαίωμα να πεθάνεις

Παράλληλα, ενώ το ποσοστό της παιδικής θνησιμότητας συνεχίζει να αυξάνεται, η διάρκεια ζωής των ηλικιωμένων επιμηκύνεται, όπως παντού στην Ευρώπη. Αυτή η εξέλιξη γίνεται αντιληπτή από τις κυβερνητικές υπηρεσίες σαν μια επιπλέον επιβάρυνση της εθνικής οικονομίας, αφού οι περισσότεροι άνθρωποι της τρίτης ηλικίας συνταξιοδοτούνται από το κράτος.

Για να ελαττώσουν αυτό το βάρος, μείωσαν κατά πολύ το ποσό της μέσης σύνταξης. Ωστόσο, η διάρκεια πληρωμής αυτών των κουτσουρεμένων συντάξεων παρέμενε ακόμα πολύ μεγάλη. Μίκρυναν λοιπόν τη μέση διάρκεια του χρόνου της σύνταξης, είτε καθυστερώντας την έναρξή της, είτε επιταχύνοντας το τέλος της. Για να μη χρειαστεί να τροποποιήσουν το νόμο και να εμποδίσουν έναν εργαζόμενο που έχει φτάσει στην κατάλληλη ηλικία (εξήντα χρόνων) να πάρει τη σύνταξή του, μεγάλωσαν το διάστημα που πρέπει κανείς να περιμένει πριν πάρει άδεια για συνταξιοδότηση, διάστημα που μπορεί τώρα να φτάσει τα πέντε χρόνια. Έτσι κερδίζουν και χρόνο και τα χρήματα που θα έπρεπε να δώσουν στους καινούργιους συνταξιούχους.

Όσο για την ιατρική περίθαλψη στους γέρους, αν ξεπεράσουν τα εβδομήντα σπάνια μπορούν να βρουν ασθενοφόρο ή γιατρό. Σύμφωνα με τις πληροφορίες μου, οι γιατροί έχουν αυστηρές εντολές να περιορίζουν τον αριθμό των συνταγών. Σε κάθε εξωτερικό ιατρείο ελέγχουν αυστηρά ώστε οι ιατρικές συνταγές που γράφονται στους αρρώστους να παίρνουν υπ' όψη την ηλικία τους.

Στην Πολωνία, ενώ το 1980 χρειαζόταν κανείς για να ζήσει 2.000 ζλότι το 1985 το ποσό αυτό έφτασε στα 8.000 και σήμερα στα 18.000! Σύμφωνα με επίσημες εκτιμήσεις το κόστος ζωής έχει αυξηθεί κατά 900% από το 1980.

συνέχεια στη σελ. 57

ROCK AROUND THE SOVIETS

Πώς οι ελάχιστοι σπόροι του rock and roll που μεταφέρθηκαν στη δεκαετία του '50 από τους ανέμους της Δύσης μπόρεσαν να φυτρώσουν σ' αυτό το έδαφος που είναι αντικειμενικά τόσο εχθρικό; Να, λοιπόν, ένα μυστήριο που υπάρχει στο σοβιετικό ροκ, το οποίο όχι μόνο αντιστάθηκε στις ασφυκτικές συνθήκες που δημιουργούσε η κυρίαρχη ιδεολογία, αλλά και ούτε υπήρξε ένα καταναλωτικό αγαθό όπως στη Δύση, ούτε διέθετε μια οικονομία αγοράς για να εξασφαλίσει τη διάδοση και τη διαφήμισή του.

Αφού διασώθηκε από την προηγούμενη κατάσταση, όπου τα πάντα ήταν εναντίον του, σήμερα δείχνει αδυναμίες, απλοϊκότητες αλλά και μια αυθεντικότητα και μοναδικότητα που ξαφνιάζουν.

Όλα είχαν αρχίσει κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου με τους στιλνάγκι (ρώσικη λέξη που σημαίνει στυλ), μια χούφτα περιθωριακών μοσχοβιτών, που είχαν τη συνήθεια να μαζεύονται στην οδό Γκόρκι, ανάμεσα στην πλατεία Πούσκιν και το ξενοδοχείο «Μόσκβα». Πρώτο γνωστό παράδειγμα αντικουλτούρας στην ΕΣΣΔ, τόλμησαν να δοκιμάσουν, σε μια περίοδο που κυριαρχούσε ο σταλινισμός, ένα διαφορετικό τρόπο ζωής, ένα δικό τους τρόπο να ντύνονται και να χορεύουν. Έτσι, όταν στην Αμερική το rock and roll βρίσκεται στα πρώτα του βήματα, οι στιλνάγκι διαβάζουν για τη χαμένη γενιά και ακούνε Άρμστρονγκ και Έλλιγκτον.

Στα 1957, μαζί με το τέλος του ψυχρού πολέμου, οι στιλνάγκι ανακαλύπτουν, με την ευκαιρία ενός διεθνούς φεστιβάλ νεολαίας, που γίνεται στη Μόσχα, τις πρώτες νότες του «Rock around the clock» και του «See you later alligator». Δέχονται τον καινούργιο ήχο και αναλαμβάνουν να το διαδώσουν. Είναι η εποχή που αναπαρήγαγαν ερασιτεχνικά τις σπάνιες αμερικάνικες εγγραφές που κυκλοφορούσαν στην ΕΣΣΔ. Αυτό βέβαια δεν εμπόδιζε μερικούς νέους ακροατές να κάνουν τις δικές τους προσπάθειες στο rock and roll. Αν οι πρώτες ηλεκτρικές κιθάρες έφτασαν από την Τσεχοσλοβακία, τα μπάσσα δεν μπορούσαν να βρεθούν από πουθενά, και οι πιο εφευρετικοί τα έφτιαχναν μόνοι τους εφοδιάζοντάς τα με χορδές πιάνου.

Στα 1963-64, καθώς η μπητλομανία ξαπλώνεται σ' όλο τον κόσμο, η ΕΣΣΔ δεν θα μείνει απ' έξω. Οι Μπητλς θα ασκήσουν πραγματικά περισσότερο από κάθε άλλο γκρουπ, καθοριστική επίδραση στο ροκ της Ανατολής. Με την άφιξη των τεσσάρων από το Λίβερπουλ, το ροκ παύει να ενδιαφέρει μόνο μια μειοψηφία και συγκεντρώνει την πλειοψηφία της νεολαίας στην ΕΣΣΔ. Πιο ευαίσθητοι, από παράδοση, στη μελωδία – πάντα παρούσα στη ρώσικη μουσική – παρά στο ρυθμό, οι νέοι της ΕΣΣΔ ταυτίζονται πιο εύκολα με τα τρυφερά τραγούδια των Μπητλς παρά με το σκληρό ρυθμ' ν' μπλουζ των Ρόλλινγκ Στόουνς.

Το ροκ αντικαθιστά την κομμουνιστική ιδεολογία

Στα 1965, Ο Αλεξάντρ Γκράντσκι, που και μέχρι σήμερα είναι μια από τις μεγαλύτερες μορφές της σοβιετικής σκηνής, δημιουργεί το γκρουπ «Σλάβοι», το ρεπερτόριο του οποίου δανείζεται αρκετά στοιχεία από εκείνο των Μπητλς. Στα ίχνη τους θα γεννηθούν δεκάδες ερασιτεχνικές μπάντες που θα επιδιώξουν να αντιγράψουν όσο γίνεται πιο πιστά τα αγγλικά γκρουπ. Όλος ο κόσμος, εκείνη την εποχή, τραγουδά στ' αγγλικά και, όταν ένα γκρουπ του Λένινγκραντ, οι «Νομάδες», ρισκάρουν να τραγουδήσουν στα ρώσικα, γιουχαρίζονται, καθώς η ρώσικη γλώσσα εθεωρείτο από τους σκληροπυρηνικούς σαν σημάδι συμμόρφωσης, σαν προδοσία των πιο ανατρεπτικών αξιών του ροκ.

Στα τέλη της δεκαετίας του '60, οργανώνονται τα πρώτα φεστιβάλ και ανοίγει ένας απίστευτος αριθμός ροκ-κλαμπ, που μέχρι τότε έμεναν κλειστά από τις αρχές. Πρέπει να πούμε ότι στην ΕΣΣΔ οι ερασιτέχνες μουσικοί δεν έχουν το δικαίωμα να εισπράττουν εισιτήριο εισόδου όταν παίζουν μπροστά σε κοινό και δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να κερδίσουν χρήματα από την τέχνη τους. Εμφανίζονται λοιπόν τα πρώτα επαγγελματικά ροκ γκρουπ, που δεν εμπνέουν κανένα φόβο στο καθεστώς, τα οποία, επιχορηγούμενα από πολιτιστικούς οργανισμούς, παρουσιάζουν νερόβραστες εκτελέσεις αγγλικών κομματιών στη ρωσική γλώσσα.

Αυτό δεν μπορεί να ικανοποιήσει μια νεολαία που αναζητεί όλο και περισσότερο στο ροκ μια λύση που θ' αντικαθιστά την κομμουνιστική ιδεολογία. Έτσι, στις αρχές του '70, η χίππικη ιδεολογία και η αντικουλτούρα έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό από τους νέους αυτής της υπερστρατιωτικοποιημένης χώρας. Οι ειρηνιστές χίππηδες της Μόσχας, μαζεύονται καθημερινά στην «Καρλ Μαρξ Πρόσπεκτ». Η Κριμαία γίνεται τότε η σοβιετική Καλιφόρνια. Στη Γιάλτα, όπως και στο Σαν Φραντσίσκο, φτιάχνουν κοσμήματα, δοκιμάζουν στην πράξη τον ελεύθερο έρωτα, αλλά δεν παίρνουν ναρκωτικά, πίνουν κρασί και βότκα. Η μουσική βέβαια παραμένει στο κέντρο των ενδιαφερόντων τους. Κάθε μέρα γεννιέται κι ένα καινούργιο γκρουπ με ονόματα όπως: «Οι Μικροί Κόκκινοι Δαίμονες», «Ρωσοτουρκικός Πόλεμος», «Οικονομιστές», «Κοσμοναύτες». Σκοπός τους είναι να προμηθευτούν δυτικά όργανα, αλλά αυτά φτάνουν σε τιμές απλησίαστες. Μια «Φέντερ» ή μια «Γκίμπσον» πουλιούνται 3.000-5.000 ρούβλια. Η αγορά τροφοδοτείται κατά κύριο λόγο από γιουγκοσλάβικα ή πολωνέζικα γκρουπ, τα οποία, στο τέλος μιας περιοδείας στην ΕΣΣΔ, πουλούν τα όργανά τους σε τιμές διπλάσιες ή τριπλάσιες της αξίας τους.

Μπροστά σ' αυτή την παλίρροια «παρακμιακής» μουσικής, οι αρχές έδρασαν αμέσως. Λένε ότι η κυρία Φούρτσεβα, υπουργός Πολιτισμού, αφού έστειλε έναν από τους συνεργάτες της να παρακολουθήσει μια συναυλία των Στόουνς στη Βαρσοβία, αποφάσισε, ακούγοντας τη διήγηση του απεσταλμένου της, να εμποδίσει την επιδημία να εξαπλωθεί. Αλλά τίποτα δεν έγινε: οι διοργανωτές των παράνομων συναυλιών δεν αντιμετωπίστηκαν άσχημα στα δικαστήρια, το ροκ ακολούθησε ακάθεκτο το δρόμο του και έγινε ακόμα πιο δημιουργικό. Μερικά γκρουπ, κουρασμένα από την πιστή αντιγραφή των αγγλικών προτύπων, έψαχναν μια αυθεντική έκφραση: αυτό τα έσπρωξε να εγκαταλείψουν την αγγλική γλώσσα για χάρη της ρώσικης. Έτσι εμφανίζεται η Μάκινα Βρέμινι (η μηχανή που ταξιδεύει μες στο χρόνο) – οι επονομαζόμενοι σοβιετικοί Μπητλς – ίσως το πιο σημαντικό γκρουπ της σοβιετικής σκηνής. Σχηματισμένο από τον Αντρέι Μακάρεβιτς, η

Το άρθρο με τίτλο «Du rock chez les soviets» του Ζ. Ντ. Μπριέρ δημοσιεύτηκε στο γαλλικό περιοδικό «Paroles de musique», 1987, και τη μετάφραση έκανε ο Π. Βόγλης.

Μάκινα Βρέμινι συνδέεται άμεσα με τη ρώσικη ποιητική παράδοση και διακρίνεται με μιας για την ποιότητα των στίχων της. Για πρώτη φορά, οι ρώσοι ρόκερ αναφέρονται σιωπηλά σ' αυτά που συμβαίνουν στη χώρα τους. Έτσι χρησιμοποιούν φράσεις όπως «θα αγοράσω τουαλέτες από χρυσάφι», υπαινιγμός για τον Λένιν που διαβεβαίωνε ότι, άμα κυριαρχήσει ο κομμουνισμός, οι δημόσιες τουαλέτες θα είναι από χρυσό. Αλλά δυστυχώς συνάντησαν τον χλευασμό. Η Μάκινα Βρέμινι κατηγορήθηκε αμέσως από τη γραφειοκρατία για πεσσιμισμό και για παραμόρφωση της εικόνας της νεολαίας.

Αν η Μάκινα Βρέμινι συγκέντρωσε τις επιθέσεις του πολιτιστικού κατεστημένου της Μόσχας, τα γκρουπ του Λένινγκραντ και των Βαλτικών δημοκρατιών είχαν πολύ μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων. Η σκηνή του Λένινγκραντ, αν πάρουμε υπ' όψη και τις ανθρωπινότερες διαστάσεις της πόλης, παρουσιαζόταν πιο ενοποιημένη απ' ό,τι αυτή της Μόσχας. Το αρχηγείο της ήταν εγκατεστημένο στο «Καφέ Σαϊγκον», μυθικό όνομα που επαναλαμβάνεται σε πολλά τραγούδια. Στο Λένινγκραντ ντεμπουτάρουν οι «Ροσιγιάνιγιε» (αρχαίο όνομα των Ρώσων) και κυρίως οι «Ακουάριουμ», ένα σημαντικό γκρουπ που έδωσε τον τόνο στο ρώσικο ροκ της δεκαετίας του '80. Όσο για την Εσθονία, την πρώτη δημοκρατία που υποστήριξε επίσημα το ροκ, κυρίως το πειραματικό, έδωσε στην ΕΣΣΔ ένα από τα καλύτερα χέβυ μέταλ γκρουπ της, το Μαγκνέτικ Μπαντ. Από το 1979 γίνεται στη μικρή πανεπιστημιακή πόλη Ταρτού ένα φεστιβάλ που θα καθιερώσει μερικά σημαντικά γκρουπ: Ιν Σπε (μεσαιωνικό ροκ), Ροκ Χοτέλ (ρετρό μουσική του '50), Κάντορ (οι Εσθονοί Τόκινγκ Χεντς), Τότου Κουλ.

«Τη στιγμή της έκρηξης του πανκ», θυμάται η Άρτεμη Τρόιτσκι, δημοσιογράφος από τη Μόσχα, «ακούγαμε τους Ηγκλς αλλά αγνοούσαμε τους Σεξ Πίστολς». Είναι εντυπωσιακό ότι το ρώσικο ροκ, που τόσο γρήγορα δέχεται όλες τις νέες δυτικές τάσεις, έκανε τόσο πολύ για να αποδεχτεί το πανκ και το νιου γουέηβ. Όμως δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά. Εκτεθειμένοι σε δυσφημιστικές καμπάνιες, οι σοβιετικοί ρόκερ έχουν ανάγκη από σοβαρότητα. Για να θεωρηθούν αληθινοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούν τους σύνθετους τρόπους της συμφωνικής μουσικής, τη δεξιοτεχνία, τα ποιητικά λόγια, τα σοφιστικέ κοστούμια. Επειδή δεν τους αναγνωρίζουν, αποβάλλουν από την εικόνα τους κάθε στοιχείο που μπορεί να τους κάνει να μοιάζουν αλήτες. Ούτως ή άλλως οι νεαροί Ρώσοι δεν ξέρουν για το πανκ εκείνη την εποχή παρά μόνο ό,τι μεταδίδουν οι ανταποκριτές των σοβιετικών εφημερίδων στο εξωτερικό. Κι αυτοί περιγράφουν τους πανκ σαν επικίνδυνους φασίστες, δημοσιεύουν φωτογραφίες γκρουπ που επιδεικνύουν αγκυλωτούς σταυρούς – σύμβολο που σε μια χώρα στην οποία η ανάμνηση του πολέμου υπογραμμίζεται καθημερινά από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, δεν μπορεί να παραβλεφθεί. «Το πανκ εμφανιζόταν σαν κάτι εξωτικό και κανένας δεν ήξερε τι ακριβώς ήταν», λέει η Άρτεμη Τρόιτσκι.

Το σεξ, ταμπού των ταμπού

Το Μάρτη του 1980 γίνεται στην Τυφλίδα, πρωτεύουσα της Γεωργίας, ένα γιγάντιο φεστιβάλ ροκ που θα μείνει στην ιστορία σαν το σοβιετικό Γούντστοκ. Είχε όμως μια διαφορά με το μεγάλο αμερικάνικο αδελφάκι του: το φεστιβάλ της Τυφλίδας, όπως όλα τα φεστιβάλ στις σοσιαλιστικές χώρες, παίρνει τη μορφή διαγωνισμού, με βραβεία που απονέμει κριτική επιτροπή. Αυτή η κάπως επίσημη διοργάνωση έχει σκοπό να δώσει στους παραπεταμένους από την επίσημη κουλτούρα ερασιτέχνες μια αξία, μια αίσθηση νομιμότητας. Στην Τυφλίδα το πρώτο βραβείο μοιράστηκαν οι Μάκινα Βρέμινι και οι Μαγκνέτικ Μπαντ και το δεύτερο πήραν οι Ωτογκράφ, ένα άγνωστο μοσχοβίτικο γκρουπ που επρόκειτο, μερικά χρόνια αργότερα, να γίνει η βιτρίνα του σοβιετικού ροκ στο εξωτερικό. Το φεστιβάλ είχε και το σκάνδαλό του με την εμφάνιση των Ακουάριουμ. Το γκρουπ του Μπόρις Γκρεμπένστσικωφ, θρεμμένο με τη μουσική των Velvet Underground του Jim Morrison και της Patti Smith, έπαιξε εκείνη τη μέρα το χαρτί της πρόκλησης, πρακτική τελείως ασυνήθιστη για τη Σοβιετική Ένωση. Τόσο καλά μάλιστα, που όταν ένας από τους μουσικούς των Ακουάριουμ χτύπαγε λάγνα την κιθάρα του στη βάση του μικροφώνου και ένας άλλος κυλιόταν στο πάτωμα, η κριτική επιτροπή εγκατέλειψε την αίθουσα σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Μερικούς μήνες μετά την Τυφλίδα (το 1980) πεθαίνει στη Μόσχα ένας από τους πιο αγαπητούς ανθρώπους στην ΕΣΣΔ, ο ηθοποιός, ποιητής και τραγουδιστής Βλαντιμίρ Βισότσκι. Αν και είχε λίγες σχέσεις με τον κόσμο του ροκ, ο Βισότσκι επηρέασε τη νέα γενιά των τραγουδιστών με τον τρόπο που είχε να εκφράζει τα συναισθήματα του ρώσικου λαού με εικόνες που δανειζόταν από την καθημερινή ζωή. Αυτή η επιρροή γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στον λενινγκραντινό Μάικ Ναουμένκο, μελλοντικό αρχηγό του γκρουπ ΖΟΟ, που δίνει στο ροκ μια αισθητική του δρόμου, παρόμοια με αυτή του Βισότσκι. Όχι χωρίς κάποιο κυνισμό, ο Ναουμένκο ήταν ο πρώτος που μίλησε ανοιχτά στα τραγούδια του για το σεξ – το ταμπού των ταμπού στην ΕΣΣΔ.

Όλες αυτές οι προσαρμογές επιτρέπουν επιτέλους την εμφάνιση το 1982, των πρώτων πανκ (Σουίν) και new wave γκρουπ (Κίνο) και τη δημιουργία στο Λένινγκραντ και έπειτα στη Μόσχα αναγνωρισμένων ροκ κλαμπ που ήταν υπεύθυνα έξω από τις επίσημες δομές, ν' ακούν νέα συγκροτήματα, να ψάχνουν χώρους για πρόβες, να διοργανώνουν συναυλίες και να κρατούν τις επαφές με τον τύπο. Συνέπεια αυτού του ανοίγματος: λίγο-λίγο το δυτικό ροκ αρχίζει να χάνει το βάρος του σαν σημείο αναφοράς. Τα ρωσικά γκρουπ που τραγουδούν στ' αγγλικά ανήκουν πια στο παρελθόν. Μια νέα δημιουργική έξαρση οδηγεί στην εμφάνιση στην αγορά ερασιτεχνικών μαγνητοφωνήσεων σε κασέτες με επαγγελματική ποιότητα. Αυτές οι κασέτες, που βγαίνουν σε είκοσι ή τριάντα κομμάτια, διαδίδονται σε μεγάλη κλίμακα. Στα 1982-83 ο πυρετός της μαγνητοφώνησης εξαπλώνεται παντού εκτός από την Εσθονία, όπου το τοπικό παράρτημα της Melodia (η κρατική εταιρία) προσπαθεί διαρκώς να προσεγγίσει την πραγματικότητα της ροκ σκηνής.

Αυτή η μικρή ανάσα δεν θα διαρκέσει πολύ, γιατί ο πολιτιστικός μηχανισμός δεν μπορεί να δεχτεί να χάσει τον έλεγχο της σοβιετικής μαζικής παραγωγής. Στα 1984, καθώς ο Τσερνιένκο ετοιμάζεται να διαδεχθεί τον Αντρόπωφ στην ηγεσία της χώρας, ξεκινά μια άνευ προηγουμένου καμπάνια από τον τύπο που καταγ-

γέλλει το κακό γούστο και την έλλειψη ιδανικών των ροκ γκρουπ. Μετά από μερικές εβδομάδες, ο υπουργός Πολιτισμού δημοσιεύει μια απόφαση σύμφωνα με την οποία κάθε επαγγελματικό γκρουπ θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει στο ρεπερτόριό του τουλάχιστον κατά 80% κομμάτια γραμμένα από μέλη της Ένωσης Συνθετών. Αυτό το λόμπυ (3.000 άτομα που συγκεντρώνουν στην ουσία σπεσιαλίστες της κλασικής μουσικής, μέσης ηλικίας 60 ετών), το οποίο, ανάμεσα σε άλλα προνόμια, έχει το μονοπώλιο των παραγγελιών του κράτους για τις όπερες, τα μπαλέτα, τα τραγούδια, τη μουσική των φιλμ, δεν μπορούσε να ανεχθεί τον ανταγωνισμό μιας παράλληλης αγοράς που του στερούσε ένα όχι ασήμαντο κομμάτι από τα έσοδά του.

Πανικός καταλαμβάνει τα ροκ γκρουπ. Έχοντας σαν δεδομένο ότι μερικοί νεαροί μουσικοί δεν ήξεραν να διαβάζουν ούτε το πεντάγραμμο, ο υπουργός Πολιτισμού τους υποχρεώνει να περνούν από μια επιτροπή. Μερικά, όπως το γκρουπ Καρναβάλ, σταμάτησαν, άλλα, όπως οι Autograph, παρουσίασαν ένα οργανικό πρόγραμμα μουσικής δωματίου για να αποφύγουν το εμπόδιο. Οι ερασιτεχνικής εγγραφής κασέτες βαφτίστηκαν «μαγκιζντάτ» σε αναλογία με τα «σαμιζντάτ» της αντιπολιτευτικής φιλολογίας. Στα μέσα μαζικής ενημέρωσης κυκλοφορούσαν μαύρες λίστες, που περιείχαν την πλειοψηφία των γνωστών ερασιτεχνικών γκρουπ και τα χαρακτήριζαν ως «ιδεολογικά βλαβερά». Μέσα σε λίγους μήνες η λέξη ροκ εξαφανίστηκε από τις εφημερίδες.

Τον Απρίλη του 1985, ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, καινούργιος γενικός γραμματέας του ΚΚΣΕ, παρουσιάζει την πολιτική και οικονομική του στρατηγική. Το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς γίνεται στη Μόσχα το 12ο διεθνές φεστιβάλ νεολαίας, όπου συμμετέχουν, όσον αφορά τις δυτικές χώρες, οι Renault (Γαλλία) και ο Bob Dylan.

Μια Μπέτυ Μίντλερ στη Ρωσία

Στο περιθώριο του φεστιβάλ παρουσιάζεται ολόκληρη η νέα γενιά των γκρουπ που εκκολάπτονταν κρυφά στη διάρκεια της τρομοκρατίας της περασμένης χρονιάς: «Φουτμπωλ», του οποίου η ηλεκτρική φολκ και ο εργατίστικος τόνος θυμίζουν τους «Πογκ», «Κέντρο», που ενσωματώνει τόσο τον Ρεμπώ και τον Πόε όσο και τη λαϊκή σοβιετική μουσική της δεκαετίας του '30, «Ζβούκι Μου», εικονοκλαστικό γκρουπ με «χουλιγκάνικη» ευαισθησία και «Μπράβο», όπου, πράγμα παράδοξο για το ανδροκρατούμενο σοβιετικό ροκ, ηγείται μια γυναίκα, η Γιάνα Αγκουζάροβα. Προφανώς το αντεργκράουντ ροκ βγαίνει δυναμωμένο από την καταπίεση που το χτύπησε.

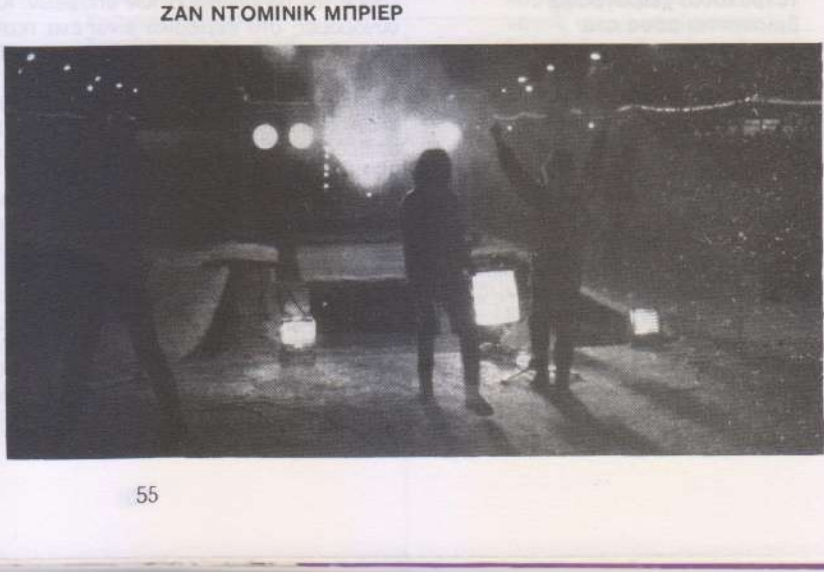
Το Μάη του 1986 γίνεται η καταστροφή του Τσερνομπίλ. Να η ευκαιρία να αποδειχτεί ότι το ροκ δεν είναι απαραίτητα αντικοινωνικό. Η Άρτεμη Τρόιτσκι συναντά την Άλλα Πουγκάτσοβα, την πιο δημοφιλή τραγουδίστρια της ΕΣΣΔ. Αυτή, που δεν είναι μια ροκ τραγουδίστρια, μπορούσε με το «άγριο» στυλ της να κατακτά τη νέα γενιά. Πράγματι, επί σκηνής αυτή η ρωσίδα Μπέτυ Μίντλερ ουρλιάζει, κλαίει και κατεδαφίζει κάθε ακαδημαϊσμό. Είναι μια σταρ που τη σέβονται όλοι. Χάρη στη φήμη της, η Πουγκάτσοβα γίνεται δεκτή από την Κ.Ε. του κόμματος στην οποία προτείνει να οργανωθεί ένα ροκ κοντσέρτο συμπαράστασης στα θύματα του Τσερνομπίλ. Οι υπεύθυνοι δίνουν το πράσινο φως, αλλά αρνούνται να την πατρονάρουν (πράγμα που τελικά της προσθέτει σε αξιοπιστία). Έτσι στις 30 Μάη του 1986 γίνεται στο Ολυμπιακό Στάδιο της Μόσχας το λεγόμενο «Κοντσέρτο 940» (από το νούμερο του τραπεζικού λογαριασμού όπου έπρεπε να κατατίθενται οι προσφορές) που συγκέντρωσε τα περισσότερα γνωστά σοβιετικά γκρουπ. Καλυμμένο από καμιά δεκαριά τηλεοπτικά κανάλια, σοβιετικά και ξένα, το κοντσέρτο δείχνει στους αρμόδιους ότι το ροκ είναι μια θετική κοινωνική δύναμη και στους δυτικούς ότι το σοβιετικό ροκ υπάρχει και μάλιστα ευημερεί.

Ένας κάποιος φόβος της διαφάνειας

Η πολιτική της γκλάσνοστ και της περεστρόικα αναγκάζει την πολιτιστική γραφειοκρατία στο εξής να επανεξετάσει, με κρύα καρδιά, τη στάση της απέναντι στο μέχρι χτες ντροπιασμένο ροκ. Το κόμμα, υποχρεωμένο να αντιμετωπίζει πλέον τους νέους με πιο ρεαλιστικό τρόπο, παίρνοντας υπ' όψη τα γούστα και τις ανάγκες τους, δεν είναι δυνατό να καταδικάζει ανοιχτά το ροκ. Αυτό παρουσιάζεται άλλωστε, στα πλαίσια της αντιαλκοολικής καμπάνιας που κάνει ο Γκορμπατσώφ, σαν ένα μέσο πάλης ενάντια στον αλκοολισμό της νεολαίας. Αλλά η αποκατάσταση του ροκ γίνεται πάνω απ' όλα για οικονομικούς λόγους. Αφού η περεστρόικα αποκατέστησε τις έννοιες του κέρδους και της αποδοτικότητας, παίρνει και το ροκ αξία λόγω των εμπορικών του δυνατοτήτων. Η Melodia που πνιγόταν κάτω από σωρούς απούλητων δίσκων (λόγοι του Μπρέζνιεφ, συλλογές με μπαλαλάικες) πρέπει να προσαρμοστεί στους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης αν δεν θέλει να οδηγηθεί σε πτώχευση. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι η κρατική αυτή εταιρία στη διάρκεια του 1987 ηχογράφησε περισσότερους ροκ δίσκους απ' ό,τι τα δέκα προηγούμενα χρόνια. Και η κακή όψη του πράγματος: οι ροκ μουσικοί έχοντας τώρα μια μικρή πιθανότητα να αναγνωριστούν, κάνουν όλο και περισσότερους συμβιβασμούς για να αποκτήσουν μια θέση στον ήλιο. Έτσι, ενώ οι ερασιτεχνικές εγγραφές εξαφανίζονται, τα γκρουπ γίνονται όλο και πιο εμπορικά και τραγουδούν στίχους λιγότερο τολμηρούς από μερικά άρθρα εφημερίδων που χτυπούν τα ναρκωτικά και τη διαφθορά. Μοιάζει σαν το σοβιετικό ροκ που επέζησε τόσον καιρό στο σκοτάδι, να φοβάται να ζήσει στη διαφάνεια.

ΖΑΝ ΝΤΟΜΙΝΙΚ ΜΠΡΙΕΡ

Συνέντευξη με το διευθυντή του

ОГОНЁК

Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

Όλα σχεδόν τα έργα των ρώσων συγγραφέων, πριν γίνουν βιβλία, δημοσιεύτηκαν αρχικά σε περιοδικά. Μια σχεδόν υποχρεωτική διαδρομή, που ταίριαζε τόσο στην αυστηρότητα της λογοκρισίας όσο και στην αδράνεια της γραφειοκρατίας και στη «διαχείριση» της σπάνης. Σήμερα ακόμη, ένα διάστημα τριών χρόνων είναι απαραίτητο για να τυπωθεί ένα βιβλίο και περισσότερα από τετρακόσια χειρόγραφα βρίσκονται μέσα στα συρτάρια του κυριότερου λογοτεχνικού εκδοτικού οίκου της χώρας, του «Σοβιετικού Συγγραφέα», περιμένοντας να εκδοθούν.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τα περιοδικά, που εξαρτώνται όλα από το κράτος και τα περισσότερα από αυτά φιλοξενούνται στα γραφεία των επίσημων εφημερίδων, είναι και θα

Στο χωρίς παράθυρα οικοδομικό τετράγωνο όπου στεγάζεται η *Πράβντα* και άλλες *ad hoc* εκδόσεις, η σύνταξη του *Ογκονιόκ* –που μεταφράζεται Φωτάκι– καταλαμβάνει δύο ορόφους ενός φωτεινού κτιρίου που φυλάσσεται καλά και μοιράζεται το ασανσέρ με τους γείτονές της: τη διεύθυνση του εβδομαδιαίου σατιρικού περιοδικού *Κροκοντίλ*, αυτή του *Νέου Χωρικού*, κλπ. Το πιο περιζήτητο εβδομαδιαίο (κάθε Σάββατο) μοσχοβίτικο περιοδικό, είναι μια παλιά έκδοση που δεν δείχνει την ηλικία της.

Το *Ογκονιόκ*, που εκδόθηκε στα τέλη του περασμένου αιώνα, απαγορεύτηκε το 1918 λόγω φιλομοναρχισμού και επανεκδόθηκε το 1923, είναι ταυτόχρονα ένα από τα πρώτα όργανα της περεστρόικα αλλά και το θερμόμετρό της. Και ο ρόλος του είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην αναστάτωση του λογοτεχνικού τοπίου.

Η προσωπικότητα του διευθυντή του, Βιτάλυ Κόροτιτς, λέει πολλά. Συγγραφέας –καμιά σαρανταριά βιβλία μέσα σε είκοσι πέντε χρόνια– δεν έχει γράψει ούτε μια γραμμή μυθιστορήματος εδώ και δυόμισι χρόνια. Δεν το μετανιώνει. «Μοιάζω με εκείνη τη γυναίκα του Μεσαίωνα που έκανε έκτρωση για να πάει να πολεμήσει». Έξυπνος, μαχητικός, εφαρμόζοντας την τακτική σαν άθλημα και τη χαλάρωση σαν ευγένεια, ο Κόροτιτς στο τέλος της συνέντευξης βγαίνει από το γραφείο του και χαμογελώντας λέει: «Μείνετε αν θέλετε, φωνάξτε όποιον θέλετε, αλλά μην πειράξετε αυτό το άσπρο τηλέφωνο: είναι η απ' ευθείας γραμμή που μας συνδέει με το Κρεμλίνο».

Libération: Το Ογκονιόκ τυπώνει και πουλά κάθε εβδομάδα τα 1.800.000 αντίτυπά του και, όπως και τα άλλα περιοδικά που βρίσκονται στην επικαιρότητα, το τιράζ του έχει περιοριστεί από την 1η Αυγούστου, ημερομηνία που άρχισαν οι εγγραφές συνδρομητών. Γιατί;

Κόροτιτς: Είναι ένα περιορισμός της γκλασνόστ. Αν ξεκόψεις τον Γκορμπατσώφ από τον τύπο, του στερείς το μοναδικό όπλο που διαθέτει. Δεν ξέρω ποιος πήρε αυτή την απόφαση. Μας λένε για κάποια έλλειψη χαρτιού, αλλά τέτοια υπήρχε και πέρσι. Κι αυτό με ανησυχεί. Γιατί σήμερα είναι πολύ σημαντικό να κρατάμε την επαφή με τον αναγνώστη. Κι αν αυτός δεν μπορεί να γραφτεί συνδρομητής...

Libération: Αυτός ο περιορισμός της γκλασνόστ τείνει να γενικευτεί;

Κόροτιτς: Η γκλασνόστ δεν υποστηρίζεται από όλους και αυτοί που δεν την επιθυμούν χρησιμοποιούν όλα τα μέσα. Ο καθένας παίζει το παιχνίδι του. Το σημαντικό είναι να προφυλάξουμε τον πλουραλισμό των απόψεων. Και οι συνδρομές στα περιοδικά είναι ένα τεστ γι' αυτό. Συνολικά, το τιράζ θα ήταν αναμφίβολα το ίδιο και η ποσότητα του χαρτιού που θα χρησιμοποιούνταν δεν θα άλλαζε. Πέρσι είχαμε ενάμισι εκατομμύριο νέους συνδρομητές, αριθμός που θα μπορούσε σχεδόν να μπει στο βιβλίο με τα ρεκόρ.

Libération: Αυτός ο απρόσωπος περιορισμός δείχνει ακόμα μια φορά τη δύναμη της πανταχού παρούσας γραφειοκρατίας.

Κόροτιτς: Όταν η γραφειοκρατία μας νιώθει να απειλείται, λειτουργεί σαν νευρωτική. Στη ζωή μας, όπως και στη λογοτεχνία μας, για δεκαετίες η γραφειοκρατία ήταν απρόσβλητη. Αλλά σήμερα, όταν λέμε μικρές αλήθειες για υψηλά ιστάμενους γραφειοκράτες όπως οι συγγραφείς Μποντέρεφ ή Ιβάνοφ (Σ.Σ.: συγγραφείς άοσμων επιφυλλίδων και μυθιστορημάτων-ποταμών για τον πόλεμο) μας λένε ότι καταστρέφουμε τις βάσεις του καθεστώτος μας. Αλλά η βάση της γραφειοκρατίας δεν είναι παρά ο εαυτός της. Και το να λένε ότι η δημοσίευση του Πάστερνακ απειλεί να καταστρέψει την κοινωνία μας σημαίνει ότι δεν πολυπιστεύουν σ' αυτήν. Γι' αυτό οι γραφειοκράτες σαλπίζουν πάντα το ίδιο ρεφραίν: ακόμα λίγη γκλασνόστ και το σύστημα θα χαθεί. Ο υπόλοιπος πληθυσμός είναι πιο ήρεμος. Υπάρχει ταυτόχρονα και ελπίδα και δυσαρέσκεια. Αλλά η ελπίδα πέρασε σ' αυτούς που ήταν δυσαρεστημένοι χτές.

Libération: Μιλάνε για μια επιστροφή του Σολζενίτσιν και το περιοδικό Νόβι Μιρ πρόκειται να δημοσιεύσει τα γραπτά του.

Κόροτιτς: Πρέπει οπωσδήποτε να δημοσιεύσουμε τα έργα του. Ταυτόχρονα πιστεύω ότι αν επέστρεφε να ζήσει εδώ θα δυνάμωνε τις δεξιές τάσεις που, επιπλέον, δεν έχουν αρχηγό. Συμπαθώ πολύ τον συγγραφέα Σολζενίτσιν, ο οποίος είναι ένας άνθρωπος που έχει πει πολλές αλήθειες, αλλά σαν πολιτικός είναι υπερβολικά συντηρητικός. Αναμφίβολα, στα πλαίσια της δημοκρατίας πρέπει να τα δεχόμαστε όλα μαζί. Τη δημοσίευση του έργου του, την επιστροφή του, τις θέσεις του. *[Δύο συνεργάτες φέρνουν στον Κόροτιτς τη μακέτα ενός εκρηκτικού δισέλιδου που θα δημοσιευτεί στο επόμενο τεύχος: τα λαγωνικά του Ογκονιόκ βρήκαν τα ντοκουμέντα που αφορούν τη διαγραφή από την Ένωση Συγγραφέων, τον Οκτώβρη του 1958, του βραβευμένου με το Νόμπελ λογοτεχνίας, Μπόρις Πάστερνακ. Ο Κόροτιτς βγάζει από ένα ντουλάπι ένα πάκο παλιά χαρτιά. Σε μια σελίδα της τελικής εισήγησης που πρότεινε τη διαγραφή, γράφεται ότι, αποδεχόμενος το Νόμπελ, ο Πάστερνακ «έτεινε χείρα» στα αργύρια της Δύσης. Μία πένα είχε υπογραμμίσει τις λέξεις «έτεινε χείραν» και είχε σημειώσει στο περιθώριο: «έχει πάρει». Αυτή η πένα είναι του Μάρκωφ, του σημερινού προέδρου της Ένωσης Συγγραφέων].*

Libération: Τι γνώμη έχετε για τη σημερινή Ένωση Συγγραφέων;

Κόροτιτς: Δεν επιτρέπεται να είναι κανείς τόσο αδιαπέραστος από τις αλλαγές. Έρχομαι από τη Σεούλ, όπου μας είχαν καλέσει να γίνουμε μέλη του Πεν Κλαμπ. Είναι σημαντικό, γιατί η διεύρυνση των σχέσεών μας με τον κόσμο θα κάνει αδύνατες τις παλιές πρακτικές. Η Ένωση είναι μια λέσχη κλεισμένη στον εαυτό της. Πράγμα που δεν αποφεύγει τη γελοιότητα: διέγραψαν τον Πάστερνακ για ένα μυθιστόρημα που κανένας δεν είχε διαβάσει!

Libération: Σήμερα, αυτοί οι ίδιοι που καταδίκασαν τον Πάστερνακ τον αποκαθιστούν...

Κόροτιτς: Κι αυτό είναι τρομερό. Δεν ζητάω να κάνουν σ' αυτούς τους ανθρώπους ό,τι έκαναν οι ίδιοι στους άλλους. Ζητάω μονάχα ένα πράγμα: να ξεσκεπαστούν οι ένοχοι. Να γνωρίζει όλος ο κόσμος: αυτός ο άνθρωπος πρόδωσε. Γιατί η προδοσία είναι ένα αμάρτημα που δεν είναι αποδεκτό για τα ανθρώπινα όντα, και πολύ περισσότερο για τον συγγραφέα.

Libération: Ποια κείμενα ετοιμάζεστε να δημοσιεύσετε;

Κόροτιτς: Το νέο μυθιστόρημα του Πριστάβκιν (Σ.Σ.: που ασχολείται με τη μοίρα των παιδιών, των οποίων οι γονείς εξορίστηκαν στα σταλινικά στρατόπεδα). *Όλα περνούν* του

Γκρόσμαν, κριτικές για τον Μπουλγκάκωφ και τον Μάντελσταμ, και τις αναμνήσεις, συναρπαστικές από λογοτεχνική σκοπιά, του γιου του Χρουστσώφ.

Libération: Ποιος είναι ο ρόλος της λογοτεχνίας από την αρχή της περεστρόικα;

Κόροτιτς: Η λογοτεχνία πάντα έπαιζε τον ίδιο ρόλο στην κοινωνία μας: τον ρόλο μιας δημοκρατικής δικλείδας για το λαό. Όσο οι πιο πολλοί από τους ηγέτες μας δεν θα 'χουν ξαναβρεί τον χαμένο σεβασμό και το κύρος τους, η λογοτεχνία θα εκφράζει συμβολικά την υπευθυνότητα της κοινωνίας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο Μπρέζνιεφ ήθελε να αναγνωριστεί σαν συγγραφέας. Στις καλύτερες της στιγμές, η σοβιετική λογοτεχνία εκφράζει τη μοίρα του ανθρώπου,του λαού. Σήμερα ο συνήθης λογοτεχνικός χαρακτήρας δεν είναι στο επίκεντρο της λογοτεχνίας. Ακόμα και τα μυθιστορήματα του Πάστερνακ ή του Γκρόσμαν επενδύονται με έναν πολιτικό χαρακτήρα. Ζούμε σε μια τέτοια περίοδο που αν ένας Προυστ εμφανιζόταν στη λογοτεχνία μας, πιστεύω ότι κανείς δεν θα τον παρατηρούσε.

(Εφημερίδα *Libération*, 15/9/88, μετάφραση Σ.Κ.)

συνέχεια από σελ. 52

Πρόσφατα, ο ίδιος ο πρόεδρος πρότεινε μια λύση στο πρόβλημα των ηλικιωμένων ατόμων. Στο λόγο που εκφώνησε το 1985, μπροστά στο συνέδριο των λαϊκών συμβουλίων, είπε ότι είναι έτοιμος να παράσχει στους ηλικιωμένους πολίτες κάθε αναγκαία βοήθεια για να εγκατασταθούν στην ύπαιθρο και να δεχτούν «οποιαδήποτε απασχόληση θα τους εξασφάλιζε καλή φυσική ή ψυχική υγεία».

Πριν χωριστούμε, ο πιο πικρόχολος από τους δυο συντρόφους μου (αυτός που έχει την τάση να δραματοποιεί τα πάντα) μου είπε αντί για αποχαιρετισμό: *«Η πικρή αλήθεια είναι ότι εσείς δεν έχετε ανάγκη από εμάς, ενώ εμείς έχουμε ανάγκη από σας. Όταν θα γυρίσετε στη χώρα σας θα μπορείτε να μας θυμάστε. Μην κρύψετε τη θλιβερή πραγματικότητα για την οποία σας μιλήσαμε, αυτή των γυναικών και των παιδιών μας, των ανήμπορων και των γέρων που τους εξολοθρεύουν μέρα με τη μέρα με όλη τους την ησυχία. Η καταπίεση δεν είναι αυτό που φαντάζεστε. Δεν είναι πια το γκουλάγκ, ούτε η φυλακή: είναι οι καθημερινές συνθήκες ζωής μας. Αυτή είναι η πραγματικότητα της σύγχρονης Ρουμανίας».*

μείνουν για πολύ καιρό το κυριότερο μέσο διάδοσης της λογοτεχνίας γενικά και ειδικότερα αυτής που η γκλασνόστ την έκανε να βγει από τα ντουλάπια. Σε πολλές συνέχειες δημοσιεύονται όλα τα μυθιστορήματα που γίνονται ανάρπαστα από τους σοβιετικούς: ο «Δόκτωρ Ζιβάγκο» στο «Νόβι Μιρ», «Τα παιδιά του Αρμπάτ» στο «Ντρούζμπα Ναρόντοφ». Όλα είδαν μέσα σε μερικούς μήνες το τιράζ τους να αυξάνεται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς (1.150.000 αντίτυπα για το «Νόβι Μιρ»).

Φέτος το τιράζ των περιοδικών περιορίστηκε αυθαίρετα, με πρόσχημα τις ελλείψεις στο χαρτί. Πολλοί διανοούμενοι είδαν σ' αυτό το μέτρο μια ελάχιστα συγκαλυμμένη επίθεση κατά της περεστρόικα. Πόσο μάλλον που αφορούσε μόνο τα περιοδικά που απηχούσαν τις αλλαγές και που έχουν μεγαλύτερη ζήτηση. Οι στήλες των αναγνωστών δεν αρκούν πλέον για να δημοσιεύονται τα γράμματα διαμαρτυρίας. Οι αρχές αμύνονται δημοσιεύοντας εκπληκτικά νούμερα: με ένα εκατομμύριο κυβικά μέτρα ξύλου, οι Σοβιετικοί παράγουν 27,3 τόνους χαρτοπολτού· από την ίδια ποσότητα οι Φινλανδοί παράγουν 164 τόνους (σύμφωνα με τον υφυπουργό Εβγκένι Μανιάκιν, σε συνέντευξη στα «Νέα της Μόσχας», 28/8/88).

Σύμφωνα με τον Σεργκέι Ζαλύγκιν, διευθυντή του «Νόβι Μιρ», το υπουργείο θα μπορούσε να επιτρέψει την αύξηση του αριθμού των αντιτύπων που πουλιούνται στα περίπτερα. «Έχουν κάθε συμφέρον να το κάνουν αφού εισπράττουν το 15% της λιανικής τιμής, αλλά μια τέτοια λύση δεν ικανοποιεί κανέναν».

Το «Νόβι Μιρ», που πουλιέται 1,20 ρούβλια το τεύχος (14,40 το χρόνο), καυχιέται πως

είναι το πιο ακριβό και το πιο έγκυρο περιοδικό και, περιέργως, ότι είναι «ένα συντηρητικό περιοδικό, εγγυητής των ακαδημαϊκών αξιών». Κι όμως, αναγγέλλει για το 1989 τη δημοσίευση του «1984» του Όργουελ, μιας ιστορίας της ρώσικης κοινωνικής σκέψης μεταξύ του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα και των κειμένων του Σολζενίτσιν: «Έχουμε έρθει σε συνεννόηση μαζί του, πήραμε την κατ' αρχήν συγκατάθεσή του, αλλά παραμένουν κάποιες διαφωνίες».

Μ' αυτό τον τρόπο η διεύθυνση του «Νέβα», του κυριότερου λογοτεχνικού περιοδικού του Λένινγκραντ, εξασφάλισε τα «Λευκά ρούχα» του Ντουντίντσεφ. «Είχε απορριφθεί από όλα τα περιοδικά της Μόσχας, λέει ο βοηθός αρχισυντάκτη. Είκοσι χρόνια προσπαθούσε να τυπωθεί.

Καθώς οι αρχές καθυστερούσαν να μας δώσουν την άδεια, η σύνταξη αποφάσισε ομόφωνα την αναστολή της έκδοσης του περιοδικού μέχρι νεοτέρας διαταγής· απευθύναμε ακόμα και τηλεγράφημα στον Γκορμπατσώφ. Δυο μερες μετά πήραμε το πράσινο φως. Αυτή η υπόθεση μας κόστισε ένα μήνα καθυστέρηση και το χαρακτηρισμό μας σαν ιππότες της περεστρόικα».

Για τους άλλους, τους πεζικάριους της περεστρόικα, τους νέους συγγραφείς που δεν βρήκαν θέση στο «Ζνάμια» (Το λάβαρο) ή στο «Γιούνοστ» (Η νεολαία), μπορούν να ελπίζουν ότι θα μπορέσουν να ιδρύσουν μια μέρα ανεξάρτητα περιοδικά ή ότι, όταν όλοι οι προπάτορές τους θα έχουν εκδοθεί, θα υπάρχουν ακόμα στη Σιβηρία αρκετά δέντρα για να φτιαχτεί λίγος χαρτοπολτός.

(Gérard Mendal: ***Libération*** 15/9/88, μετάφραση Σ.Κ.)

Τα κινήματα της Ανατολής και της Δύσης — μπροστά σε μια ιστορική ευκαιρία

ΟΙ ΠΑΓΟΙ ΛΙΩΝΟΥΝ

Μερικά χρόνια νωρίτερα όταν θέλαμε να εκφράσουμε τη συμπαράστασή μας στους αγώνες των λαών στην Α. Ευρώπη, αναφέραμε μόνο την "Αλληλεγγύη", μιας και ήταν η μοναδική οργανωμένη και μαζική αντίσταση στον κρατικό και κομματικό ολοκληρωτισμό των ανατολικών χωρών. Σήμερα, σε ανάλογη περίπτωση, δεν θα ξέραμε ποιούς να πρωτομνημονεύσουμε : τους εργάτες του Μπρασόφ, τους Τσεχοσλοβάκους, που κατά χιλιάδες διαδηλώνουν στην επέτειο της εισβολής στην Πράγα,τους Σλοβένους,τους Αρμένιους στο Αζερμπαϊτζάν, τις οικολογικές ομάδες και τις πολιτικές λέσχες στη Ρωσία... Κάτω από το βάρος των αδιεξόδων και των αντιφάσεων που συσσωρεύτηκαν εδώ και δεκαετίες, το μπλοκ των ανατολικών χωρών αποσυντίθεται καθώς ξετυλίγεται μια ειρηνική επανάσταση που επιταχύνει την αποσύνθεση και τις συγκρούσεις στο εσωτερικό αυτών των χωρών.

Η έκφραση "ειρηνική επανάσταση" ίσως φαίνεται πομπώδης, αλλά είναι η μόνη που μπορεί να περιγράψει τη σημασία και την απήχηση των κοινωνικών κινημάτων στην ανατολική αυτοκρατορία. Για πρώτη φορά τόσο μαζικά κινήματα ξεπροβάλλουν σ' όλες σχεδόν τις ανατολικές χώρες, για πρώτη φορά η ίδια η πατρίδα του σοσιαλισμού συγκλονίζεται συθέμελα, για πρώτη φορά τα τανκς δεν είναι ικανά να επιβάλλουν τη σιωπή του νεκροταφείου όπως το '56 και το '68. Κινήματα πολύπλευρα, που για να τα κατανοήσουμε θα πρέπει να εξηγήσουμε τα χαρακτηριστικά και τη δομή των κοινωνιών απ' όπου προέρχονται.

Δύο ζητήματα όπου συναρθρώνονται σχεδόν όλα τα κινήματα της Α. Ευρώπης, είναι η κατοχύρωση των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και η αναγνώριση των πολιτικών και συνδικαλιστικών ελευθεριών. Η εύκολη κριτική που γίνεται από αριστερίστικους κύκλους ότι αυτά είναι "μεταρρυθμιστικά κινήματα που διεκδικούν απλώς αστικοδημοκρατικά δικαιώματα" δείχνει την άγνοιά τους. Άγνοια γιατί αν στις Δυτικές κοινωνίες οι εθνικές αντιθέσεις μέσα από διαδικασίες δεκαετιών έχουν σε μεγάλο βαθμό - όχι απόλυτα - λυθεί, στις ανατολικές επειδή δεν συνέβη αυτό, παίρνουν εκρηκτικές διαστάσεις και φτάνουν να απειλούν με διαμελισμό την υπόσταση ολόκληρων κρατών. Από την άλλη πλευρά στις χώρες αυτές, όπου η κοινωνία δεν μπορεί να νοηθεί έξω από το κράτος, αλλά αντίθετα προϋπόθεση για να λειτουργήσει αυτό, τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά, είναι η ολοκληρωτική υπαγωγή κάθε κοινωνικής δραστηριότητας στις ανάγκες του κράτους και τη σχεδιοποίηση του, η διεκδίκηση των όρων ύπαρξης μιας κοινωνίας των πολιτών είναι εκ των"ων ουκ άνευ"για την οργάνωση της κοινωνικής αντιπολίτευσης,και θέτει το σύστημα των ανατολικών χωρών μπροστά στον κίνδυνο της αποδιάρθρωσής του. Κίνδυνο υπαρκτό γιατί ο ανταγωνισμός, το "σχίσιμο" των ανατολικών κοινωνιών σε δύο κομάτια είναι και καθημερινό βίωμα αλλά και θέσμιση από την πλευρά του κράτους-κόμματος. Κι αυτή είναι μια επιπλέον σημαντική διαφορά με τη Δύση' η κοινωνία δεν κατακερματίζεται συνεχώς γιατί διαπερνάται και ενοποιείται σε μια θεμελιακή αντίθεση απέναντι στην κομματική-διευθυντική γραφειοκρατία που ελέγχει την παραγωγή, την κατανάλωση, την εκπαίδευση, τον συνδικαλισμό, την κουλτούρα.

Αυτή η θεμελιακή αντίθεση εντείνεται από την ανυπαρξία οποιουδήποτε θεσμού διαμεσολάβησης ανάμεσα στο κράτος από τη μια και την κοινωνία από την άλλη. Σ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο, το κράτος-κεφάλαιο στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης δεν στοχεύει, κύρια, στην κατάπνιξη ή την καταστολή των κοινωνικών αγώνων αλλά αντίθετα στη δυναμική αξιοποίηση των αντιθέσεων που γεννιούνται, στην ένταξή τους στην καπιταλιστική σχεδιοποίηση γι' αυτό και προωθούνται συμμετοχικά όργανα στην παραγωγή, τα πανεπιστήμια, την τοπική αυτοδιοίκηση κ.ά.Η απουσία τέτοιων θεσμών κάνει την γραφειοκρατία να είναι στα μάτια αυτών των λαών ένα "εχθρικό" και παρασιτικό σώμα που απομυζά τον κοινωνικό πλούτο, διατηρώντας τον λαό στα όρια της επιβίωσης. Μ' αυτόν τον τρόπο οι αγώνες προχωρούν πέρα από τον τυπικό εκδημοκρατισμό και αφορούν την ουσία της δημοκρατίας. Καθώς στις δυτικές χώρες η έννοια της δημοκρατίας, αυτή της συμμετοχής στα κοινά, απονεκρώνεται (η αύξηση της αποχής από τις εκλογές είναι ενδεικτική), για τους λαούς των ανατολικών χωρών είναι όρος ύπαρξης. Η δημιουργία κάθε είδους οργανώσεων, η διεκδίκηση του πλουραλισμού και των ελεύθερων εκλογών, η συμμετοχή χιλιάδων ανθρώπων στις κινητοποιήσεις,αποδεικνύουν ότι το αίτημα της δημοκρατίας δεν είναι πολιτικάντικη λογοκοπία αλλά ανάγκη του λαού να καθορίζει τη μοίρα του, ν' αλλάζει τη ζωή του, να συμμετέχει σ' όλα όσα τον αφορούν. Μαζί με την κοινωνία των πολιτών γεννιέται και η ανάγκη της ουσιαστικής δημοκρατίας.

Αυτή η κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα θέτει τα όρια στις μεταρρυθμίσεις που γίνονται.Η ιστορική εμπειρία έχει δείξει ότι είναι ένα σύστημα που δύσκολα αυτομεταρρυθμίζεται επειδή όποτε το επιχειρεί βρίσκεται στην ανάγκη να διατηρήσει

την ισορροπία μεταξύ των δύο αντίρροπων δυνάμεων που αναπτύσσονται. Στη μια άκρη βρίσκεται η παλιά τάξη πραγμάτων (διευθυντές, κομματικοί, γραφειοκράτες) που έχουν συνδέσει τα συμφέροντά τους με την προηγούμενη κατάσταση και μπλοκάρουν τις μεταρρυθμίσεις, ενώ από την άλλη βρίσκονται τα στρώματα ή τα υποκείμενα που θέλουν να διευρύνουν αυτές τις μεταρρυθμίσεις. Μεταξύ "σφύρας και άκμονος" λοιπόν ο Γκορμπατσώφ, γι' αυτό και η περεστρόϊκα παρά τις διακηρύξεις χωλαίνει, γι' αυτό και στις πολυήμερες απεργίες στο Ερβάν, ο ρώσικος στρατός αν και παρών, απέφυγε να επέμβει.

Πέρα από την ουτοπία

Ενώ στην Δ. Ευρώπη τα κινήματα "υποφέρουν" από τον κατακερματισμό, την έλλειψη προγράμματος και οράματος, την κρίση που δημιουργεί η επίθεση του κεφαλαίου και των νεοσυντηρητικών κυβερνήσεων, στην άλλη μισή Ευρώπη εμφανίζονται τα πιό ζωντανά και μαζικά κινήματα των τελευταίων χρόνων. Κι αυτό γιατί δεν είναι κινήματα που επαγγέλλονται μια νέα ουτοπία, αλλά συμπυκνώνουν την ανάγκη της κοινωνίας για αλλαγές εδώ και τώρα. Ας επιμείνουμε περισσότερο σ' αυτό.

Όταν χαρακτηρίζαμε τις ανατολικές κοινωνίες σαν "σχισμένες"στα δύο,δεν εννοούσαμε ότι δεν υπάρχουν αντιτιθέμενα συμφέροντα ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες ή στρώματα αλλά ότι αυτά καθορίζονται από μια κυρίαρχη αντίθεση:ενάντια στο κράτος και τη γραφειοκρατία. Αυτή η αντιπαλότητα αποτελεί τον συνεκτικό δεσμό των κινημάτων και συμπυκνώνει τις επιμέρους αντιθέσεις. Σ' ένα άλλο επίπεδο, επειδή η οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών ήταν διαφορετικού τύπου από ότι στη Δύση (περισσότερο εκτατική παρά εντατική) δεν είχαμε την εξατομίκευση, την πλήρη εμπορευματοποίηση, τη μοριακή διείσδυση του κεφαλαίου στην καθημερινή ζωή,με συνέπεια να διατηρηθεί η κοινωνική αλληλεγγύη και συλλογικότητα' η αλληλεγγύη που δημιουργείται όχι μόνο από τη στέρηση ή την καταπίεση αλλά και την εθνική ιδιαιτερότητα, το αυτοδιαχειριστικό παρελθόν κλπ. Τέλος, η έμφαση στην ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας και η αργή διείσδυση των νέων τεχνολογιών επιτρέπει στην εργατική τάξη να διατηρεί τη συνοχή και το τεράστιο ειδικό βάρος της και την καθιστά δυναμική συνιστώσα της κοινωνικής αντιπολίτευσης.

Μ' αυτήν την έννοια το παράδειγμα της "Αλληλεγγύης" στην Πολωνία ήταν προδρομικό γι' αυτά που ακολούθησαν στις ανατολικές χώρες. Το πολωνικό συνδικάτο δεν έμεινε στους τοίχους του εργοστασίου αλλά επειδή έκφραζε τις ανάγκες όχι μόνο των εργατών αλλά ολόκληρης της κοινωνίας για αλλαγή, την αγκάλιασε και αποτέλεσε την πολιτική της έκφραση. Η περίπτωση της "Αλληλεγγύης" αποτελεί τομή στην ιστορία του σύγχρονου επαναστατικού κινήματος' σπάζοντας τον διαχωρισμό συνδικάτο - πολιτικό κόμμα, υπήρξε ταυτόχρονα συνδικάτο, κοινωνική και πολιτική οργάνωση, πολιτικό "εργαλείο" ουσιαστικά της πολωνικής κοινωνίας. Η εμπειρία της "Αλληλεγγύης" και οι διαρκείς αγώνες και εξεγέρσεις δίνουν μια πρωτοπορία στο πολωνικό κίνημα έναντι των άλλων κινημάτων που σήμερα εκδηλώνονται. Δεν είναι βέβαια νομοτελειακό ότι σ' όλες τις ανατολικές χώρες θα αναπτυχθούν οργανώσεις όπως η "Αλληλεγγύη", αφού κιόλας οι πολιτικές συνθήκες έχουν αλλάξει από το 1980. Το "άνοιγμα" των καθεστώτων στα πλαίσια της περεστρόϊκα και η ένταση των κοινωνικών προβλημάτων που γεννούν ποικιλόμορφες οργανώσεις (οικολογικές, πολιτικές, πολιτιστικές κλπ) αναγκάζουν τη γραφειοκρατία να συνδιαλέγεται με την κοινωνική αντιπολίτευση, να την αναγνωρίζει, να προχωρεί σε περιορισμένες μεταρρυθμίσεις. Τα κοινωνικά κινήματα,επειδή ακριβώς βρίσκονται στη φάση της ανάδυσής τους,ίσως να μην μπορούν να αποκρυσταλλωθούν οργανωτικά και πολιτικά σε ένα συνδικάτο τύπου "Αλληλεγγύη". Το πολωνικό παράδειγμα είναι προδρομικό όχι τόσο για τη μορφή του αλλά γιατί έδειξε πως αυτά τα κινήματα μπορούν να είναι μαζικά και πλειοψηφικά, μόνο όταν εκφράζουν και οργανώνουν την αντίθεση της κοινωνίας στο κράτος, όταν έχουν πρόταση - πρόγραμμα "εξουσίας", όταν ανασυστήνουν την κοινωνία των πολιτών οικοδομώντας μια παράλληλη "εξουσία".

Η διεκδίκηση των εθνικών ιδιαιτεροτήτων, η αναγνώριση των στοιχειωδών ελευθεριών και η εξασφάλιση ενός ανεκτού επιπέδου διαβίωσης, είναι τα αιτήματα που κινητοποιούν χιλιάδες ανθρώπων στην Εσθονία, τη Λεττονία, τη Ρουμανία, τη Σλοβενία. Οι εθνικές διεκδικήσεις παίρνουν διάφορες μορφές. Είναι η πάλη για τη διατήρηση της εθνικής φυσιογνωμίας που μετά από δεκαετίες καταστολής και πολιτιστικής αλλοτρίωσης κινδυνεύει να αφομοιωθεί ή να αφανιστεί υπέρ της κυρίαρχης κουλτούρας, που ταυτόχρονα κυριαρχεί οικονομικά και πολιτικά, καταπιέζοντας τη μειονότητα (εκρωσισμός, Αρμένιοι στο Αζερμπαϊτζάν, ουγγρική μειονότητα στη Ρουμανία). Μια άλλη διάσταση των εθνικών κινημάτων είναι η αντίσταση στον ρώσικο επεκτατισμό σε όλες τις μορφές που αυτός εκδηλώνεται (στρατιωτικές επεμβάσεις, οικονομική υποτέλεια, κυβερνήσεις αρεστές στο Κρεμλίνο). Η τεράστια διαδήλωση στην Πράγα την επέτειο της εισβολής, οι διαδηλώσεις καταγγελίας την επέτειο του Συμφώνου Ρίμπεντροπ - Μολότωφ στις Βαλτικές Δημοκρατίες, η άρνηση των Πολωνών να ορκίζονται αιώνια φιλία με τον Κόκκινο Στρατό της Μόσχας δείχνουν ότι στη συνείδηση αυτών των λαών, οι Ρώσοι είναι εισβολείς στην πατρίδα τους, οι κυβερνήσεις τους εξαρτημένες από τη Μόσχα και ότι οι εθνικοί αγώνες τους είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την αποχώρηση από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Δίπλα σ' αυτά τα κινήματα που διεκδικούν τη λύση των προβλημάτων που συσσωρεύτηκαν κατά τη διάρκεια του "σοσιαλιστικού χειμώνα" εμφανίζονται και τα νέου τύπου κοινωνικά κινήματα όπως το οικολογικό, το ειρηνιστικό, το αντιπυρηνικό, των αντιρρησιών συνείδησης. Τα πρώτα είναι και τα πιο μαζικά (μαζί με το οικολογικό αφού έχει έρθει η ώρα να πληρώσουν και αυτές οι χώρες το βαρύ αντίτιμο της πρωταρχικής συσσώρευσης και της διαρκούς ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων που οδήγησαν ...στον σοσιαλισμό) γιατί αντιστοιχούν στις άμεσες ανάγκες των λαών να επιβιώσουν, να υπάρξουν σύμφωνα με την εθνική τους ταυτότητα, να πετύχουν εκείνες τις πολιτικές αλλαγές που θα εξασφαλίσουν την αυτονόμηση της κοινωνίας από το κράτος.

Απ' αυτή την άποψη διεκδικούν συγκεκριμένες αλλαγές και όχι μια ουτοπία. Είναι κινήματα αντι-ουτοπικά. Γιατί δεν πρόκειται για ομαδούλες, αλλά για κινήματα που εκφράζουν την ανάγκη ολόκληρων πληθυσμών και εθνοτήτων, εργαζόμενων, σπουδαστών, αγροτών για αλλαγές εδώ κα τώρα στη ζωή τους, για την κατάκτηση αυτών των "τυπικών" αλλά απαραίτητων ελευθεριών που θα τους επιτρέψουν να προχωρήσουν ένα βήμα παρά πέρα.Γιατί έχουν την ιστορική πείρα προηγούμενων κινημάτων που την ήττα τους την ακολούθησαν τα τανκς, οι φυλακίσεις, οι εξορίες, και άρα δεν μπορούν να "παίζουν". Γιατί η ουτοπία που επαγγέλλονταν τα κομμουνιστικά κόμματα με τη σημαία του μαρξισμού-λενινισμού,δεν τους οδήγησε στην απελευθέρωση του ανθρώπου και τον κομμουνιστικό παράδεισο αλλά στην εξαθλίωση και τα γκουλάγκ.

Και σ' αυτό το επίπεδο προχωρούν πιο πολύ από τα κινήματα της Δ. Ευρώπης, που τα σφράγιζε η ιδεολογία' η πρακτική τους δεν καθορίζεται από την ιδεολογία αλλά από τη στρατηγική που αρχίζει να διαμορφώνει η κοινωνία, μετά από ένα πολύχρονο λήθαργο, στη διάρκεια του οποίου όμως συσσώρευσε μια τρομακτική, στην κυριολεξία, εμπειρία.

Ανατολή – Δύση: μια ευκαιρία

Μήπως το μέλλον και οι ελπίδες του ευρωπαϊκού κινήματος βρίσκονται στους αγώνες των λαών των ανατολικών χωρών; Αυτοί μας ασκούν μια σημαντική έλξη επειδή θέτουν την προοπτική της ανατροπής,της επανάστασης πολύ πιο άμεσα απ' ότι στη Δύση. Όσο οι συγκρούσεις εντείνονται,τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται κι όσο η πολιτική της περεστρόϊκα μένει στάσιμη τόσο θα γίνεται επιτακτική (και βίαιη ίσως) η πολιτική λύση τους. Γι' αυτό και το βάρος των επαναστατικών μετασχηματισμών για τα επόμενα χρόνια θα συγκεντρώνεται στην Ανατολή. Ας γίνουμε πιο συγκεκριμένοι' με ποιο τρόπο τα κινήματα της Α. Ευρώπης ανανεώνουν το επαναστατικό πρόταγμα;

Το πιο σημαντικό στοιχείο είναι ο συνδυασμός του αντικρατισμού με την αυτοδιαχειριστική παράδοση. Στην εποχή μας που, παρά την αποτυχία της σοσιαλδημοκρατικής διαχείρισης και της κρατικοποίησης, το μεγαλύτερο κομμάτι του "προοδευτικού" κόσμου, και ειδικά η Αριστερά, βλέπει το κράτος σαν το αντίπαλο δέος των πολυεθνικών και του ιδιωτικού κεφαλαίου και σαν μοχλό για την προώθηση των αλλαγών, ο αντικρατισμός αυτών των κινημάτων δίνει μια νέα προ-

οπτική. Σε κοινωνίες όπου μια απειράριθμη γραφειοκρατία συμπυκνώνει τις λειτουργίες του κράτους - κόμματος - κεφάλαιου, η λογική των κινημάτων δεν μπορεί να είναι "περισσότερο κράτος" αλλά βέβαια το χτύπημα αυτού. Ένας αντικρατισμός που δεν προέρχεται από μια αντιεξουσιαστική ιδεολογία αλλά από τον ολοκληρωτισμό του κράτους και είναι δεμένος με μια αυτοδιαχειριστική παράδοση που ξεκινά από τις zadruga (τις κοινότητες των σλαβικών χωριών) και φτάνει μέχρι τα ούγγρικά συμβούλια και την "Αλληλεγγύη". Η ανοιχτή κριτική που γίνεται ενάντια στον παρασιτισμό και τα προνόμια της κρατικής γραφειοκρατίας και των διευθυντών δείχνουν τον αντιγραφειοκρατικό - αντιιεραρχικό χαρακτήρα του κινήματος, που η αναγνώριση των στοιχειωδών ελευθεριών του θα αποτελέσει την αφετηρία για να ξετυλιχθεί όλη η δυναμική του. Το δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό, που το αναπτύξαμε παραπάνω, είναι η σχέση ανάμεσα στην πολιτική και την κοινωνία. Τα κινήματα επανεισάγουν την έννοια της δημοκρατίας στα αιτήματά τους, την διεκδικούν σαν λαϊκή κατάκτηση και αναφαίρετο δικαίωμα. Η κοινωνία αυτο-οργανώνεται, δημιουργεί εναλλακτικούς θεσμούς, χαράζει τη στρατηγική της στηριζόμενη στο δικό της πολιτικό κριτήριο. Τέλος, αλλά με ξεχωριστή ιδεολογική βαρύτητα για τα δυτικοευρωπαϊκά κινήματα, όσο αυτοί οι αγώνες θα αναπτύσσονται, τόσο θα στοιχειοθετούν ένα πρόγραμμα-μοντέλο πέρα από το σοσιαλισμό, πέρα από το κράτος. Θα είναι μια πορεία μακρά, που δεν μπορεί να ευθυγραμμιστεί με καμιά ντετερμινιστική αρχή και η συμβολή της εμπειρίας των δικών μας εναλλακτικών κινημάτων θα είναι πολύτιμη για το πέρασμα στην εποχή των κομμουνιστικών διεκδικήσεων. Σ' αυτή την πορεία, πυξίδα των κινημάτων δεν θα είναι οποιαδήποτε ιδεολογία, αλλά η "πράξις".

Ποιά μπορεί να είναι η συνεισφορά των εναλλακτικών κινημάτων της Δ. Ευρώπης; Δεν είναι μόνο η ανάπτυξη των κινημάτων συμπαράστασης και η ενίσχυση των δεσμών αλληλεγγύης με τους λαούς της Αν. Ευρώπης, που σ' όλη την προηγούμενη περίοδο μπήκαν σε δεύτερη μοίρα. Είναι ακόμη παραπέρα η "απο-εξιδανίκευση" της Δύσης που στα μάτια των ανατολικοευρωπαίων φαντάζει σαν επίγειος παράδεισος. Είναι η ίδια η πάλη των κινημάτων ενάντια στην ανεργία, το ρατσισμό, την οικολογική καταστροφή, την περιθωριοποίηση της δεύτερης κοινωνίας. Η ίδια η κριτική των κινημάτων στον τρόπο ανάπτυξης, τον τρόπο ζωής, τον ορθολογισμό, τον βιομηχανικό πολιτισμό, θεωρητικές - ιδεολογικές κατακτήσεις που συνιστούν μια προ-πορεία του κινήματος στη Δύση που θα πρέπει να "μεταφερθεί" στην Αν. Ευρώπη.

Μ' αυτόν τον τρόπο βλέπουμε την αλληλεπίδραση και την κοινότητα στους στόχους των κινημάτων Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, παρά τις διαφορετικές συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύσσονται. Μια κοινότητα που δημιουργείται από την πάλη ενάντια στην ιεραρχία και τη γραφειοκρατία, στην περιθωριοποίηση της ζωντανής εργασίας, στην οικολογική καταστροφή, στον κρατισμό και την νεοφιλελεύθερη διαχείριση, στην εμπορευματοποίηση η οποία διεκδικεί σήμερα την αυτοδιαχείριση, την αυτοοργάνωση των πολιτών, την επέκταση του χώρου της αυτονομίας. Μια κοινότητα που δημιουργείται από την πάλη των λαών ενάντια στους δύο συνασπισμούς για μια ενιαία Ευρώπη. Δεν μπορούμε να αποδεχτούμε το σημερινό status quo σαν εγγύηση της ασφάλειας στην Ευρώπη, όταν αυτή στηρίζεται στην ισορροπία είτε των πυρηνικών όπλων είτε των συμβατικών δυνάμεων. Ο χωρισμός της Ευρώπης σε δύο στρατόπεδα, το κλίμα έντασης και εχθρότητας που καλλιεργήθηκε μέτα τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε καμιά περίπτωση δεν ανταποκρίνονται ούτε στα συμφέροντα των λαών ούτε στην κοινή ιστορική και πολιτιστική τους παράδοση. Γι' αυτό και η διαδικασία οικονομικής ολοκλήρωσης που προωθεί η ΕΟΚ μας βρίσκει αντίθετους όχι μόνο γιατί προωθείται υπό την ηγεμονία του κεφάλαιου αλλά και γιατί σε μια διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν είναι δυνατόν να ξεχνιέται η άλλη μισή Ευρώπη. Έτσι δεν μας ταιριάζει ούτε μια στάση παρατηρητών των εξελίξεων στις ανατολικές χώρες ούτε εναποθέτουμε τις ελπίδες μας για εξέγερση σ' αυτούς τους λαούς. Η καλύτερη συμπαράστασή μας σ' αυτούς τους αγώνες είναι , εκτός από την έμπρακτη αλληλεγγύη μας, και η ένταση των δικών μας αγώνων που έχουν αρκετά κοινά μ' αυτούς των ανατολικο-ευρωπαίων συντρόφων μας ....

Π. Βόγλης

ΑΚΑΜΑΣ

η *άλλη* κατοχή

Αφήνοντας πίσω μας το τουριστικό συγκρότημα της Πάφου, που φαίνεται ότι σε έκταση καταστροφής και διαστροφής του περιβάλλοντος τείνει να φτάσει την Αγ.Νάπα και την Λεμεσό, προχωρήσαμε προς τον Ακάμα. Περνώντας την Πέγεια και τον Αγ. Γεώργιο προχωρήσαμε για λίγο, μέσα από τον παραλιακό χωματόδρομο, προς το εσωτερικό. Στις παραλίες, εκεί που κανονικά ζουν οι *caretta-caretta* και η πράσινη χελώνα, αντικρύσαμε έκπληκτοι να κείτονται, εκτός από πίσες και πλαστικά μπουκάλια, ...ξύλινες νοικιαζόμενες σαιζλονγκ. Η άδεια, όπως μάθαμε, είχε "παραχωρηθεί" στον γιο κάποιου κοινοτάρχη!(Αν και ο τρόπος είσπραξης του ενοικίου εξακολουθεί να μας μένει σκοτεινός). Όλη η θάλασσα είχε μια λευκή άφρη στην άκρη της παραλίας, καθώς επίσης και τις χαρακτηριστικές ...φουσκάλες που στολίζουν πια, όλες σχεδόν τις ελληνικές θάλασσες.

Το επόμενο σαββατοκύριακο, καθώς τελείωνε η εκδήλωση διαμαρτυρίας στα Λουτρά της Αφροδίτης, οι τουρίστες περίμεναν, με τις μηχανές των αυτοκινήτων αναμμένες, για να μπουν στον Ακάμα.Τα βρετανικά γυμνάσια προς το παρόν είχαν ματαιωθεί και αναβληθεί για τον Σεπτέμβρη, αν και όπως μάθαμε ούτε και τότε έγιναν. Οι βρυχώμενες μηχανές των ξέσκεπων τζιπ, τα πασαλειμμένα με λάδι σώματα και οι βρετανικές ταμπέλες που σε προειδοποιούν για τους κινδύνους απ' τα γυμνάσια, κρούουν τον κώδωνα : Ο Ακάμας βρίσκεται σε κίνδυνο.

Ο Ακάμας βρίσκεται στο ΒΔ άκρο της Κύπρου. Όπως γράφει και η σχετική μπροσούρα,"πήρε τ'όνομά του από τον τρωϊκό ήρωα Ακαμάντι, γιό του Θησέα και της Φαίδρας, που φτάνοντας στην Κύπρο, ίδρυσαν στην περιοχή αυτή αποικία, την πόλη της Ακαμαντίδας". Με 22 τουλάχιστον ενδημικά φυτά που δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στον κόσμο, 14 περίπου είδη ορχιδέων, την κυπριακή τουλίπα, την πράσινη χελώνα και την *caretta-caretta*, καθώς και μια μεγάλη ποικιλία τόσο στην χλωρίδα όσο και στη πανίδα καταλαβαίνουμε τη σημασία του Ακάμα, όχι μόνο για τον ελληνικό χώρο, αλλά και για ολόκληρη τη Μεσόγειο.

Είναι γνωστές οι καταστροφές που προξενούν οι Βρεττανοί με τα γυμνάσιά τους στην περιοχή. Αποδεδειγμένα οι πυρκαγιές που προκαλούνται οφείλονται κύρια στη χρησιμοποίηση από αυτούς πραγματικών πυρών. Ο ύπουλος όμως εχθρός του Ακάμα, ένας εχθρός που μόλις τώρα αρχίζει να αναπτύσσεται είναι ο τουρισμός ενός συγκεκριμένου τύπου.

Είναι γνωστά τα προβλήματα που δημιουργούνται από τον τουρισμό. Κατ' αρχάς καλλιεργεί ανθρώπους που μαθαίνουν να προσφέρουν υπηρεσίες. Καλλιεργεί τον τύπο του ανθρώπου που θέλει την ησυχία του για να μην φύγει ο τουρισμός. Ο τουρισμός μπορεί να είναι συναλλαγματοφόρος αλλά δρα αρνητικά στο να είναι μια χώρα αυτόνομη, αν στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σ' αυτόν. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν το πώς Νταβός και τουρισμός πάνε μαζί, το πώς καλλιεργούνται παράλληλα από τους κρατούντες.

Έπειτα ο μαζικός τουρισμός είναι καταστροφικός για την φύση. Τα μπετονένια κλουβιά πολυτελείας που συσσωρεύονται στις παραλίες μας ρυπαίνουν σε τεράστιο βαθμό το γύρω περιβάλλον γιατί βέβαια όλα τα λύματά τους πάνε στη θάλασσα(!), ενώ για να κτιστούν καταστρέφονται ολόκληρες δασικές εκτάσεις(βλ. φωτιές στη Κεφαλλονιά), χώρια που χρειάζονται και ένα δίκτυο δρόμων,ενώ παράλληλα αναπτύσσεται και ένα δίκτυο από παμπ, εστιατόρια, ντίσκο κλπ.

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που η πρόταση των "φίλων του Ακάμα" συνοδεύεται και από μια εναλλακτική οικονομική πρόταση, αλλά και από μια άλλη πρόταση για τον τουρισμό! Έτσι λοιπόν η οικονομική πρόταση λέει ότι "για την πραγματική και ισόρροπη ανάπτυξη της περιοχής δεν φτάνει μόνο ο προβαλλόμενος σαν πανάκεια τουρισμός, που απ' τη φύση του είναι εξαιρετικά τρωτός και ασταθής, αλλά μια πολυκεντρική ανάπτυξη που να βασίζεται πάνω σ' όλους τους οικονομικούς τομείς : 1) Τον πρωτογενή τομέα που είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία, με την ουσιαστική εφαρμογή νέων σχημάτων και μεθόδων καλλιεργειών και την εισαγωγή νέων αποδοτικών συνδυασμών αγροτοκτηνοτροφίας. 2) Τον τομέα μεταποιητικών δραστηριοτήτων, με την ανάπτυξη αγροτικών βιομηχανιών, βιομηχανιών τροφίμων, ποτών και κατασκευών και συμβουλίων εμπορίας της όλης γεωργικής παραγωγής". Βέβαια μια τέτοια παραγωγή θα πρέπει να στηρίζεται κατά κύριο λόγο πάνω στις ίδιες τις ανάγκες των ανθρώπων που κατοικούν εκεί, να είναι αυτοδιαχειριζόμενη και δευτερευόντως να καλύπτει ανάγκες τουριστικές. Ανάγκες ενός τουρισμού που δεν θα είναι ο τουρισμός της αγέλης, αλλά θα στηρίζεται στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο αγροτοτουρισμός και ο οικοτουρισμός.

Η ανακήρυξη του Ακάμα σε εθνικό πάρκο άπτεται σε μεγάλο βαθμό, ενός μοντέλου ανάπτυξης που τόσο στην Κύπρο όσο και στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, σαν κύριο στόχο του έχει την παθητικοποίηση του κόσμου,την μετατροπή του σ' ένα λαό που θα λέει "Ναι" σε όλα. Έχει σαν στόχο το ξερίζωμα κάθε κληρονομιάς — πολιτιστικής, οικολογικής, εθνικής. Γιατί ένας λαός χωρίς μνήμη, χωρίς σεβασμό στο περιβάλλον, είναι ένας εύκολα χειραγωγήσιμος λαός. Άλλωστε ποιός είναι αυτός που αρνείται ότι το δικαίωμα της φύσης για αυτοδιάθεση δεν καλλιεργεί και το δικαίωμα των ανθρώπων για την αυτοδιάθεσή τους;

Κ.ΓΕΩΡΜΑΣ

ΠΕΙΡΑΪΚΗ · ΠΑΤΡΑΪΚΗ

Π.Κορπας*

ντύνει – στολίζει – νοικοκυρεύει τα νέα τζάκια

Το 1987 ήταν η πρώτη χρονια που η "Π-Π" λειτούργησε σαν εταιρεία holding με 9 εργασιακες μονάδες, θυγατρικες εταιρείες της μητρικης, που είχε το πακέτο των μετοχων.

Το καλοκαίρι το Δ.Σ. της "Π-Π" αποφάσισε με εντολη του αναπληρωτη υπουργου Βιομηχανίας Παπαναγιώτου, να μετοχοποιήσει τα χρέη 4 θυγατρικων της "Π-Π" και των κλωστοϋφαντηρίων Φιλιατων και η πλειοψηφία των μετοχων να πάει απ ευθείας στον Οργανισμο Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων(Ο.Α.Ε.).

Η εκτίμηση του συνδικαλιστικου κινήματος της "Π-Π" ήταν ότι αυτη η απόφαση που ξέκοβε τα 5 εργοστάσια απο τον κορμο, ήταν η αρχη για να πουληθουν στην συνέχεια , σε ιδιώτες. Στις 19 Ιούλη όλα τα εργοστάσια έκαναν 4ωρη στάση πούχε καθολικη επιτυχία , και μια ικανοποιητικη για την περίοδο πορεία στο υπουργείο Εθνικης Οικονομίας. Στην συνέχεια τα εργοστάσια κλείσανε αφου πληρώθηκαν τα επιδόματα αδείας και ορίστηκε ένα ραντεβου για τις 6 Σεπτέμβρη όλων των Δ.Σ. για την συνέχιση του αγώνα. Στο μεταξυ γίνανε επαφες με κόμματα, συνεντεύξεις τύπου και τον Σεπτέμβρη ξαναρχίσαμε με μια απεργία 24 ωρων και πορεία στο υπουργείο Βιομηχανίας.

Πρέπει να σημειωθει ότι ο αναπληρωτης υπουργος Βιομηχανίας Παπαναγιώτου είναι ένας πολυ επικίνδυνος αντίπαλος. Γιατι μη έχοντας την αυταρχικη λογικη που σου λύνει τα χέρια και έχεις λόγο ν αγωνιστεις σαν σ.κ. ενάντιά της, με τον διάλογό και την συναίνεση που ζητάει σου βάζει το μαχαίρι στο κόκκαλο. Με το "φέρτε προτάσεις" ανακαλύπτουμε ότι παίζουμε σε λάθος γήπεδο. Να φέρεις προτάσεις για να δοθει διέξοδος σε μια κρίση διαχείρισης των παλιων και νέων αφεντικων, που εσυ δεν συμμετείχες.

Σ όλη αυτη την πορεία των πολλων συναντήσεων μεταξυ των συνδικαλιστων της "Π-Π" αποδεικνύεται πιο ευέλικτη η τακτικη της ΠΑΣΚΕ που δεν είναι απεργοσπαστικη αλλα μετέχει στους αγώνες θέτοντας απόψεις όπως διάλογος ή μετάθεσης της ημερομηνίας του αγώνα ή προτείνοντας minimum μορφες αγώνα. Αλλες φορες όταν η πρόταση για διάλογο δεν γίνεται δεκτη προτείνει προχωρημένες μορφες αγώνα, όπως 3ημερη απεργία, που έρχονται οι συνελεύσεις να τις ανατρέψουν και να επιβεβαιώσουν την θεωρία της ΠΑΣΚΕ ότι "δεν τραβάει ο κόσμος". Κι ο κόσμος βέβαια είναι απογοητευμένος. Τα αιτήματα που αφορουν επενδύσεις και χρηματοδοτήσεις ενω αφορουν το μέλλον του δεν είναι τα αιτήματα που αλλάζουν την ζωή του, στον εργασιακο χώρο. Αυτα τα 4 χρόνια της στασιμότητας δεν υπήρξε μια προσπάθεια να γίνει μια βαθεια ΤΟΜΗ ΣΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ στην "Π-Π", να καθοριστουν θεσμικα προβλήματα που έχουν να κάνουν με την αμοιβη και την εξέλιξη των εργαζομένων. Απ την άλλη μερια έστω κι αν ψηφίζουν κάποιο κόμμα, έχουν βαρεθει να γίνονται πιόνια στις επιλογες που δεν είναι επιλογες του συνδικάτου. Εχει καταλάβει το γιατι πότε είμαστε "ήρεμοι" και πότε "ανήσυχοι". Κάπου οι εργαζόμενοι έχουν καταλάβει ότι "τελικα ΑΥΤΟΙ τα βρίσκουν". Αυτη είναι μια άρνηση σε μια κατάσταση που όμως δεν δημιουργει την δυνατότητα να προωθήσει ο ίδιος ο κόσμος ένα ΑΥΤΟΝΟΜΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΛΟΓΟ έξω απ τ αφεντικα τα κόμματα και το κράτος, που να προωθει αιτήματα για τους ίδιους τους εργαζόμενους.

ΤΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Τα αιτήματα δεν διαφέρουνε απ τις προτάσεις της διοίκησης, η οποία κατ επανάληψη έχει δηλώσει ότι τα συνυπογράφει. Πουθενα δεν φαίνεται η διαφορετικότητα της προσέγγισης απ την πλευρα του σ.κ. Κι όταν αυτο το σ.κ. είναι συνυπεύθυνο για τις εργασιακες σχέσεις που έχουν διαμορφωθει, για την προώθηση του "κολλητου" στην διοικητικη ιεραρχία, αυτη η κατάσταση δεν διαμορφώνει αγωνιστικη συνείδηση στους συναδέλφους για να διεκδικήσουν συλλογικα.

Το έδαφος που επιλέγει ν αγωνιστει το σ.κ. είναι η κυβερνητικη πολιτικη που είναι ένα επίπεδο σωστο αλλα αόριστο, που δεν οδηγει σε συγκεκριμένα αιτήματα. Η συγκεκριμένη κυβερνητικη πολιτικη δεν είναι μόνον το ιδιοκτησιακο καθεστως, δεν είναι οι χρηματοδοτήσεις είναι και η συγκεκριμένη διαχείριση της "Π-Π" απ την συγκεκριμένη διοίκηση. Πέρα απο τα οργανογράμματα που ήταν μια διαδικασία εξαχρείωσης στο πως προωθήθηκαν κάποια άτομα, πέρα απ το ότι η διοίκηση επέλεξε για Προσωπάρχη τον γνωστο Σακελλαρίου-ορκισμένο εχθρο του συνδικαλιστικου κινήματος, που έδρασε στην ΠΙΤΣΟΣ-προκύπτουν μερικα ερωτήματα.

Το εξαγωγικο πριμ που ήταν ένα κίνητρο για τους βιομήχανους να διαθέτουν όπως αυτοι θέλουν, χωρις δικαιολογητικα, το 3% της αξίας των εξαγωγων, τι χρειάζεται στον κ.Νασοφίδη, διευθύνοντα σύμβουλο της "Π-Π" και γενικα στις προβληματικες; Γιατι γι αυτα τα κονδύλια λαβαίνει γνώση μόνο μια 3μελης επιτροπη κι όχι ο εκπρόσωπος των εργαζομένων; Γιατι ο κ. Νασοφίδης προϋπολογίζει αυτο το 3% στην έκθεση που κάνει στον Ο.Α.Ε.; Ποιον ενδιαφέρει ότι το 3% το 1988 θα είναι 600 εκατομμύρια δραχμες(!); Πόσες θέσεις εργασίας θα κερδίζαμε αν δεν διαθέταμε αυτα τα λεφτα για λαδώματα;

Ο "εκπρόσωπος των εργαζομένων" αρέσκεται να λέει ότι "οι διοικούντες είναι εντολοδόχοι" κι ακόμα ότι το πρόβλημα δεν είναι ο Σακελλαρίου αλλα η κυβερνητικη πολιτικη. Κατ αρχην απο την στιγμη που εισηγούνται, οι διοικούντες, δεν είναι εντολοδόχοι, αλλα και πέρα απο κει σε πολλα θέματα έχουν μια σχετικη αυτονομία. Κι αυτη η αυτο-

---

*Μέλος του Δ.Σ. του σωματείου κεντρικων γραφείων της Πειραϊκης-Πατραϊκης. Εκλέχτηκε σαν ανεξάρτητος υποψήφιος με το ψηφοδέλτιο "ΑΙΔΩΣ ΑΡΓΕΙΟΙ" ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ.

νομία είναι σε πολλα απο τα θέματα που διαχειρίζονται, τελικα, για προσωπικα οφέλη .
Η αντίθεσή μας σε μια λογικη διαχείρισης, η επιβολη ενος ελέγχου διαχείρισης των συνδικάτων είναι η καλύτερη ανατροπή της κυβερνητικης πολιτικης στον χωρο μας

ΜΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΕΘΟΥΝ.

1.Προβληματικες,η μεγάλη απάτη.

Η ελληνικη αστικη τάξη,κι αυτο πρέπει να το καταλάβουν οι εραστες της ιδιωτικης πρωτοβουλίας,ήταν πάντα μια τάξη αδύναμη, που επιθυμούσε την συμβολη του κράτους για να σταθει στα πόδια της.Η εμμονήτης να διατηρει τον οικογενειακο χαρακτήρα της επιχείρησης την οδηγούσε στο ακριβο χρήμα των τραπεζικών δανείων αντι της αξιοποίησης στο χρηματιστήριο.Βέβαια ταυτόχρονα με τις προσβάσεις και τις μίζες που έδιναν,δεν γινόταν κανένας έλεγχος της τύχης ή του ύψους των δανείων.Ομως όταν έφτανε η στιγμη της κρίσης και κάποια επιχείρηση έκλεινε, οι τράπεζες θέλαν να πάρουν τα λεφτά τους. Επέβαλλαν λοιπον οι "δανειστες" σε κάποια άλλη επιχείρηση να φορτωθει την "προβληματικη",μετακυλίοντας έτσι το πρόβλημα για το μέλλον.Η δυνατότητα που ειχαν οι τράπεζες να επιβάλλουν τέτοιες λύσεις προέρχεται απο το γεγονος-χαρακτηριστικο της ελληνικης οικονομίας-ότι τα δανεικα κεφάλαια των επιχειρήσεων ξεπερνάνε σε ποσοστο σχεδον πάντα τα ίδια κεφάλαια των επιχειρήσεων.Ετσι οι δανειστες καθόριζαν την πολιτικη των επιχειρήσεων και όχι αυτόνομα τ αφεντικα.

Ξεκινάμε λοιπον απο μια "κατα παράδοση" προβληματικη σχέση βιομηχανικου και τραπεζικου κεφαλαίου που σε κάποια στιγμη απαιτει λύση γιατι θα γινόταν προβληματικη και η Εθνικη τράπεζα.

Οταν η "Π-Π" μπήκε στις διατάξεις του ν. 1386/83,στον Ο.Α.Ε.,τα δάνεια των παλιων αφεντικων μετοχοποιήθηκαν στο ακέραιο,κι ακόμα όταν γινόταν"διαπραγμάτευση" οι τόκοι "τρέχανε" κι όλ αυτα βέβαια τα πλήρωναν όχι οι υπεύθυνοι τ αφεντικα και οι τράπεζες αλλα ο Ο.Α.Ε. που αγοράζει τις μετοχες!

Μ αυτες τις συνθήκες λοιπον δεν μπορει ν ανασυγκροτηθει η επιχείρηση.Αν πράγματι, θέλαν ν ανασυγκροτήσουν την "Π-Π" θα έπρεπε τουλάχιστον να παγώσουν οι τόκοι για 3 χρόνια.

Δυστυχως οσον αφορα τις ευθύνες των παλιων αφεντικων δεν αναπτύχθηκε απο το σ.κ. μια διαδικασία ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ.Οι λεγόμενοι "διαχειριστικοι έλεγχοι" δεν κάνουν τίποτε άλλο απο το να βγάζουν λευκες περιστερες τ αφεντικα.

Στην όλη ιστορία αυτο που μας ενδιαφέρει είναι ότι αν γινόντουσαν όλ αυτα δεν θα έφτανε το πρόβλημα σε μας τους εργαζόμενους.Και τώρα η "μόνη λύση" λένε είναι να μειωθει το "κόστος εργασίας" πετώντας στην ανεργία 1898 εργαζόμενους!!!

2.Η διαχείριση απο το 84 και μετα.

Απ τα μέσα του 84 η "Π-Π" μπήκε στον αστερισμο της "σοσιαλιστικης" διαχείρισης. Τα 4 χρόνια είναι πάρα πολλα για να μην επισημαίνουμε ότι στην όξυνση της κρίσης, συνέβαλλε και η ΠΑΣΟΚικη διαχείριση. Οσον αφορα τις θέσεις εργασίας είναι περίεργο, πως οι συνδικαλιστες δεν θέτουν το πρόβλημα διαχείρισης αυτων των 4 χρόνων που συνέτεινε στην προώθηση της λύσης ανεργία.

Ομως αυτη την περίοδο που αλλάξανε 3(!) διοικήσεις,λόγω της ασυνάρτητης πολιτικης του ΠΑΣΟΚ,της διαμαχης φατριων,έγινε η 4-βάρδια,στην οποία το σ.κ. ήταν αντίθετο,κι αυτοι όμως την επέβαλλαν για να την καταργήσουν πρόσφατα.ΤΩΡΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΜΑΣΤΕ ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΝΑ ΠΑΝΕ ΟΛΟΙ ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ.

Απ το 84 οι συνδικαλιστες έπρεπε να ξέρουν το πρόβλημα,άλλωστε απο τότε εμφανίστηκε πολλες φορες στον τύπο ότι "περισσεύουν άτομα".Ενα διάστημα δίνανε και "κίνητρα" για να φύγουν,500.000 δρχ. το κεφάλι. Στο μεταξυ απο τότε γίνανε προσλήψεις επι προσλήψεων,στελεχων και "στελεχων"(του ΠΑΣΟΚ),με διπλάσιους μισθους απ αυτων που έφευγαν.

Το σ.κ. φυσικα δεν παρέμβηκε σ ένα τόσο σημαντικο ζήτημα γιατι είναι συνένοχο!Γιατι με τα ρουσφέτια και τις προσλήψεις έγινε μοιρασια και μπήκαν όλοι μέσα .Ετσι ένα επιχείρημα ενάντια στην διαχείριση που οδηγει στην ανεργία,πάει περίπατο,γιατι το σ.κ. της "Π-Π" μπήκε με τις εκάστοτε διοικήσεις στον εύκολο δρόμο των πελατειακων σχέσεων.

3.Δεν θα γίνουν απολύσεις.

Η απάντηση του υπουργου σ αυτο το θέμα, είναι ότι δεν θα γίνουν απολύσεις.Ομως εφ όσον έχει καταργηθει η 4η βάρδια είναι αυτονόητο ότι κάποιοι περισσεύουν.Το "όχι απολύσεις" λοιπον δεν σημαίνει τίποτ άλλο, απο αποχωρήσεις με κίνητρα.Το σ.κ. λοιπον συναινει να μειωθει η απασχόληση κατα 20%;

Κατ αρχην νομίζω ότι αυτη την στιγμη ένα ρεαλιστικο αίτημα για τις θέσεις εργασιας είναι η μείωση του χρόνου εργασίας.

Στην Γερμανία για παράδειγμα,σύμφωνα με στοιχεία του συνδικάτου IGM,των εργατων με ταλλουργίας,με την μείωση του χρόνου εργασίας στην μεταλλουργία δημιουργήθηκαν περί που 100.000 νέες θέσεις εργασίας.

Απο κει και πέρα εμεις πρέπει να πιέζουμε στο να κρατηθει αυτο που λέγεται παραγωγη.Απέναντι στο επιχείρημα ότι ο κλάδοςμας της κλωστοϋφαντουργίας περνάει κρίση και άρα δεν μπορει να είναι επεκτατικος,μπορούμε να αποκαλύψουμε τις προθέσεις ας ζητήσουμε απορρόφηση αυτων που θα περισσεύουν, σε θέσεις εργασίας,που θα δημιουργηθουν σε άλλους κλάδους.Βέβαια αυτο που αποδεικνύεται είναι ότι καμμια επένδυση δεν έχουν υπ όψη τους να κάνουν.

4.Διεύρυνση του αγώνα μας.

Για ν αντιμετωπίσουμε αυτα τα προβλήματα πρέπει να δημιουργήσουμε ένα διευρυμένο μέτωπο με αυτους που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα.Οι πιο κοντινοι μας σύμμαχοι σ αυτον τον αγώνα δεν μπορει να είναι άλλοι απο τις κλωστοϋφαντουργικες επιχειρήσεις που ανήκουν στον Ο.Α.Ε. και που δεν είναι λίγες:ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΑΤΡΑΪΚΗ,ΒΕΛΚΑ,ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ,TEXTILIA,ΔΟΥΡΙΔΑΣ,ΑΘΗΝΑ,ΑΡΙΣΤΟΝ,ΠΟΥΡΝΑΡΑ.

Ξεκινώντας απο αυτες τις επιχειρήσεις, μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα ευρυ αντιγραφειοκρατικο μέτωπο,των ανθρώπων της εργασίας που θα χαρακτηρίζεται απο διαδικασίες βάσεις,ενάντια στα παρασιτικα κομμάτια, της κοινωνίας.Μπορούμε να φτιάξουμε ένα μέτωπο προστασίας των προβληματικων απο την λεηλασία των διοικήσεων και των στελεχών τους.Να προωθήσουμε διαδικασίες εργατικου ελέγχου σε αντίθεση με την λογικη διαχείρισης των ΠΡΑΣΙΝΩΝ ΑΦΕΝΤΙΚΩΝ,σαν μια διαδικασία γνώσης και εκπαίδευσης στην διαχείριση των επιχειρήσεων,σαν μια διαδικασία οργάνωσης της αντιεξουσίας των εργαζομένων με προοπτικη την ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Επιτροπή Πρωτοβουλίας για την απεργία στις εξετάσεις

«ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΟΡΙΑ ΑΝΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ»

Αν το φθινόπωρο του '87 χρωματίστηκε από τις καταλήψεις των φοιτητών που για πρώτη φορά μετά το '79 δημιούργησαν ένα νέο κινηματικό συσχετισμό δυνάμεων στο φοιτητικό χώρο, αν το τέλος του χειμώνα βρήκε κατειλημμένα κάμποσα Τεχνικά Λύκεια, η άνοιξη των αγώνων της εκπαίδευσης ανήκε καθηγητές της Μέσης Εκπαίδευσης.

Ένας κλάδος αρκετά μαζικοποιημένος (σύμφωνα με τα στοιχεία του '83 ο αριθμός των καθηγητών Μ.Ε. ανέρχεται στους 36.467) διεξαγάγει για πρώτη φορά έναν αγώνα σαφώς ενάντια στην οικονομική πολιτική του ΠΑΣΟΚ και μάλιστα στην εποχή κατά την οποία διεξάγεται η "πεμπτουσία της εκπαιδευτικής διαδικασίας". Στις εξετάσεις.

"Ανησυχούντες γονείς" σέρνουν τους απεργούς στα δικαστήρια, οι μαζικότερες πορείες των τελευταίων χρόνων στήνονται σε χρόνο μηδέν, το υπουργείο έχει "ιώβειο" επιμονή αλλά οι υπουργοί εναλλάσσονται, τα κόμματα στο Δ.Σ της ΟΛΜΕ είναι τουλάχιστον εκτός κλίματος, οι γραμμές αλλάζουν μέρα με τη μέρα, οι καθηγητές ξενυχτάν έξω από το υπουργείο και ξαναγνωρίζονται με την κοινωνία όχι πια σαν μίζεροι υπάλληλοι. Εικόνες από τον "Μάη".

Ας δώσουμε το λόγο στους πρωταγωνιστές. Συζητάμε με τους Κώστα Ζαχάρο και Θανάση Τσιριγώτη, καθηγητές σε Λύκεια της Αθήνας, μέλη της "Επιτροπής πρωτοβουλίας για την απεργία στις εξετάσεις".

ΡΗΞΗ : Δεν είναι σκόπιμο μιλώντας για την απεργία των καθηγητών του προηγούμενου Μάη να σταθούμε στα γεγονότα με κάθε λεπτομέρεια. Αυτό που κυρίως θέλουμε να μας πείτε είναι το πώς ήταν διαμορφωμένη η κατάσταση για τους καθηγητές της Μέσης από κάθε άποψη (οικονομική, κοινωνική) και ποιές οι κύριες αιτίες που οδήγησαν σ' αυτό το ξέσπασμα, αν μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε έτσι.

ΚΩΣΤΑΣ : Ας ξεκινήσουμε χρονολογικά. Κατ' αρχήν υπήρχαν κάποια σημαντικά οικονομικά προβλήματα, δηλαδή υπήρχε μια έντονη οικονομική υποβάθμιση των καθηγητών ακόμα και σε σύγκριση με άλλους πτυχιούχους του δημοσίου τομέα, μια προλεταριοποίηση από οικονομική άποψη των καθηγητών.

Ταυτόχρονα υπήρχε και μια υποβάθμιση του επαγγελματικού ρόλου των καθηγητών, σχετική με την πορεία και το ρόλο της Μέσης Εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια.

Ο συνδυασμός αυτός δημιουργούσε μια ασφυκτική κατάσταση και απαιτούσε μια απάντηση από την πλευρά των καθηγητών.

Το συνδικαλιστικό όργανο των καθηγητών, το Δ.Σ της ΟΛΜΕ, προσπαθούσε να εκτονώσει όλη αυτή την κατάσταση με απεργίες αναποτελεσματικές - διήμερες, τριήμερες. Είναι σαφές ότι στο δικό μας χώρο όπου δεν έχουμε άμεση σύνδεση με την παραγωγή ώστε να πιέσουμε, μόνο πολυήμερες απεργίες είναι αποτελεσματικές.

Άρχισε να διαμορφώνεται η άποψη ότι μορφή αγώνα θα έπρεπε να είναι η απεργία διαρκείας και χρόνος διεξαγωγής της οι εξετάσεις για να είναι πιο αποτελεσματική.

Το πρώτο πείραμα έγινε όταν ο Τρίτσης θέλησε να περάσει κάποια προεδρικά διατάγματα το καλοκαίρι του '87. Τότε ορισμένες ΕΛΜΕ, έξι συνολικά, αποφάσισαν απεργία στις εξετάσεις και ο Τρίτσης τα απέσυρε αμέσως.

Φάνηκε καθαρά ότι το εκπαιδευτικό σύστημα έχει σημαντικό πρόβλημα με τη διεξαγωγή απεργίας στη διάρκεια των εξετάσεων. Έχοντας αυτήν την πείρα και με όλη την αγανάκτηση από μια 24ωρη, δύο 48ωρες, τρεις τριήμερες (όλες χωρίς αποτέλεσμα) κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, οι καθηγητές περίμεναν την εποχή των εξετάσεων όπου στις γενικές συνελεύσεις εκφράστηκαν με τον γνωστό τρόπο.

ΘΑΝΑΣΗΣ : Πριν εξετάσουμε τις πολιτικές και κοινωνικές συγκυρίες, να τονίσουμε ότι οι χώροι της διανόησης είναι πιο ευαίσθητοι δέκτες των μηνυμάτων που έρχονται από μακριά..

Τη χρονιά που μας πέρασε στην αρχή είχαμε τις φοιτητικές καταλήψεις, πριν απ' αυτές την προσπάθεια για απεργία από κάποιες ΕΛΜΕ μέσα στις εξετάσεις, τον χειμώνα τις μαθητικές καταλήψεις. Την σκυτάλη πήραν οι καθηγητές. Στον ίδιο χώρο και με έναν παράλληλο τρόπο δόθηκαν μάχες κοινού χαρακτήρα.

Το δεύτερο αξιόλογο στοιχείο είναι τα οικονομικά αιτήματα. Το αίτημα για 20.000 δρχ. στο βασικό, μπήκε μετά την ομιλία του Παπανδρέου στην ΔΕΘ, στην οποία ανέφερε ότι δήθεν βγαίνουμε από τη στενωπό.

Είναι για μας ζητούμενο το πώς ένας κλάδος έφτασε να αγωνίζεται για ένα αίτημα σαφώς αντίθετο στην εισοδηματική πολιτική. Παρ' όλ' αυτά οι συνάδελφοι το θέμα αυτό το έδεσαν κόμπο και αποτέλεσε την κύρια οικονομική αιχμή κατά της εισοδηματικής πολιτικής.

Να αναφερθούμε λίγο και στα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Εμείς ζούμε σ' ένα σχολείο εκρηκτικών αντιθέσεων, σ' ένα σχολείο που δεν μπορεί να απαντήσει σε σοβαρά προβλήματα της νεοελληνικής κοινωνίας. Η νεολαία βάζει πιεστικά ερωτήματα που για να τα αντιμετωπίσουμε πρέπει να βγούμε έξω από τα όρια του σχολείου. Και βέβαια, να μην ξεχνάμε και τις συνολικότερες αλλαγές που έχουν επέλθει στην ελληνική κοινωνία. Το κλασικό τρίπτυχο παπάς-δάσκαλος - χωροφύλακας, αυτό το κοινωνικό τρίγωνο έχει ανατραπεί. Νέες κοινωνικές ομάδες και αξίες ανήλθαν. Δεν μετράμε πια. Στο κοινωνικό χρηματιστήριο των αξιών δεν έχουμε δυνατότητα κατάθε-

σης παρά της φτώχειας και της μιζέριας μας. Η παραπαιδεία ανθεί, ο ρόλος του σχολείου περιορίζεται σημαντικά, το απολυτήριο του Λυκείου δεν οδηγεί πουθενά. Το αποτέλεσμα ήταν αυτό το κοινωνικό πρόσωπο του καθηγητή που συμπιέστηκε να αναζητά μια διέξοδο.

ΡΗΞΗ : Ποιά νομίζετε ότι είναι τα καινούργια στοιχεία που αναδείχτηκαν μέσα από το κίνημα; Στοιχεία που αφορούν κυρίως στα αιτήματα αλλά και στον τρόπο διεκδίκησής τους, δηλαδή στις μορφές πάλης που προκρίθηκαν από τους καθηγητές.

ΘΑΝΑΣΗΣ : Μπορούμε να επισημάνουμε ως καινούργια στοιχεία εκείνα που σχετίζονται με την προσπάθεια της εκπαιδευτικής βάσης να πάρει - όσο μπορούσε - από οργανωτική και πολιτική άποψη την κατάσταση στα χέρια της. Το πιο σημαντικό στοιχείο ήταν οι επιτροπές περιφρούρησης που λειτούργησαν στα σχολεία και τις ΕΛΜΕ, οι οποίες όμως δεν κατάφεραν να αποκτήσουν μια κεντρική έκφραση. Έγινε σαφής ο ρόλος των κομματικών παρατάξεων που προσπάθησαν να δώσουν στην Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή χαρακτηριστικά χαμαλίδικα, διεκπεραίωσης και αφισσοκόλλησης και όχι τα ουσιαστικά πολιτικά χαρακτηριστικά της. Εμείς είχαμε στο μυαλό μας μια επιτροπή αποδέκτη των μηνυμάτων των απεργιακών επιτροπών και ουσιαστικό συντονιστή και καθοδηγητή του απεργιακού αγώνα. Η ζωή έδειξε ότι το σχήμα αυτό μπορούσε να λειτουργήσει, όμως οι κυρίαρχες παρατάξεις κατόρθωσαν να το αφυδατώσουν από τις αρμοδιότητές του και να το απονεκρώσουν.

Σχετικά με τα αιτήματα πρέπει να σημειωθεί ότι ξεκινήσαμε από τα οικονομικά και μείναμε σε αυτό το επίπεδο. Αυτό οφείλεται κυρίως στις αδυναμίες θεωρητικής επεξεργασίας του χώρου της εκπαίδευσης. Όμως είναι κατ' εξοχήν πολιτικό ζήτημα να μιλήσεις ενάντια στην καρδιά της εισοδηματικής πολιτικής για 20.000 στο βασικό, ενάντια στην πολιτική των επιδομάτων, ενάντια στην πολιτική της λιτότητας. Και είναι αξιοσημείωτο ότι Ομοσπονδίες που ελέγχονταν από τις κυρίαρχες δυνάμεις δεν μας συμπαραστάθηκαν. Αλλά βέβαια δεν κατορθώσαμε να αγγίξουμε, να εξειδικεύσουμε μια συγκεκριμένη γραμμή για τα εκπαιδευτικά ζητήματα και κυρίως για το εξεταστικό που από ένα σημείο και πέρα αναδεικνυόταν σε κυρίαρχο.

ΚΩΣΤΑΣ: Φάνηκε η αναντιστοιχία ανάμεσα στον κόσμο της πολιτικής και σ' ένα τμήμα της κοινωνίας που εξεγείρεται και ζητά κάποια δικαιώματα.

Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι αυτή η πολιτική ρήξη δεν πήρε και μια οργανωτική μορφή. Δεν κατανόησε ο κόσμος - αν και εμείς ως Επιτροπή Πρωτοβουλίας το θέταμε στις γεν. συνελεύσεις - την αναγκαιότητα των αρμοδιοτήτων της Κεντρικής Απεργιακής Επιτροπής. Ταυτόχρονα δεν καλλιεργήθηκε όσο θάπρεπε απ' την πλευρά μας το θέμα των εξετάσεων. Είμασταν όμως οι μόνοι που μιλήσαμε για τις εξετάσεις με μια διαφορετική αντίληψη από εκείνη του ΚΚΕ.

ΡΗΞΗ : Από πλευράς πολιτικού υποκειμένου πώς είναι ακριβώς οι συσχετισμοί στον χώρο των καθηγητών; Κυρίως το κομμάτι εκείνο που κινήθηκε γύρω από την "Επιτροπή Πρωτοβουλίας για την απεργία στις εξετάσεις", τι χαρακτηριστικά έχει;

ΚΩΣΤΑΣ : Η εκτίμηση πολλών συναδέλφων που είχαν μια συνδικαλιστική παρέμβαση ήταν ότι οι παρατάξεις, αν και κάποιες μιλούσαν για απεργία διαρκείας μέσα στις εξετάσεις, όταν έρθει εκείνη η στιγμή θα μαζευτούν - όπως και έγινε. Γι' αυτό κρίθηκε σκόπιμο να γίνει ένας κεντρικός πανελλαδικός συντονισμός όσων δυνάμεων πρότειναν απεργία διαρκείας στις εξετάσεις πριν από τις κρίσιμες γενικές συνελεύσεις. Έτσι δημιουργήθηκε η "Επιτροπή Πρωτοβουλίας για την απεργία στις εξετάσεις". Στο κάλεσμά μας ανταποκρίθηκαν πολλοί συνάδελφοι. Μάλιστα το πρώτο διάστημα συμμετείχαν αρκετά στελέχη του "Δ. Γληνού" (παράταξη κυρίως του ΚΚΕ εσ. - ΕΑΡ). Αμέσως όμως μόλις το σχήμα μαζικοποιήθηκε, άρχισε να έχει μια ουσιαστική παρέμβαση και να βρίσκει ανταπόκριση στους καθηγητές, φάνηκε ότι το μόνο που ενδιαφέρει αυτούς τους συναδέλφους - αν και υπεραμύνονται της αυτονομίας του κινήματος - είναι η διατήρηση της παράταξής τους. Στη συνέχεια βέβαια αποχώρησαν και - να το πούμε με πικρία - συκοφάντησαν αρκετές φορές το ρόλο της Επιτροπής.

ΘΑΝΑΣΗΣ : Είναι σκόπιμο να κάνουμε ένα διαχωρισμό ανάμεσα στα εκλογικά μεγέθη - αυτά που καταγράφονται στις χρονιάτικες ημερολογιακές εκλογές - και στα ίδια τα πολιτικά και κοινωνικά μεγέθη που ανέδειξε αυτή η απεργία αλλά και ο χρόνος που προηγήθηκε.

Το πιό σημαντικό όμως είναι ότι στα μυαλά των ανθρώπων δρομολογήθηκαν διεργασίες ιδεολογικού, πολιτικού χαρακτήρα' ήδη σήμερα μιλάμε μ' άλλους όρους απ' ότι πριν την απεργία. Σημαντικά κομμάτια της βάσης των παρατάξεων κράτησαν σοβαρές αποστάσεις από τις ηγεσίες τους, αλλά και συνολικά από την ΟΛΜΕ. Αυτό είναι μια σημαντική παρακαταθήκη για την καινούργια χρονιά. Ανεξάρτητα από το αν οι συσχετισμοί καταδειχθούν με έναν ευθύγραμμο τρόπο, στο βάθος υπάρχει αλλαγή.

Όσον αφορά τις δυνάμεις που συγκρότησαν την Επιτροπή θάθελα με δυο λόγια να πω ότι εμείς είμαστε όλοι εκείνοι που οι προβληματισμοί τους βγαίνουν έξω από τα όρια αντοχής του σημερινού συστήματος. Για το τι τύπου σχολείο, τι τύπου κοινωνία θέλουμε, υπάρχει μια πολυμορφία. Όμως οι αγώνες μας - και έτσι παρεμβήκαμε στην απεργία - δεν θέλαμε να αφομοιωθούν από τις κυρίαρχες δυνάμεις, το κράτος και το σύστημα συνολικά. Είμαστε έξω από τα όρια αντοχής τους.

ΡΗΞΗ : Με την καινούργια χρονιά τι προοπτικές υπάρχουν να επανεμφανιστεί κάποια κινητικότητα στο χώρο των καθηγητών; Κι αν αυτό δεν προβλέπεται πώς οι παρακαταθήκες

της απεργίας μπορούν να μετασχηματιστούν σε κάτι πιο μόνιμο και σταθερό;

ΘΑΝΑΣΗΣ : Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι υπάρχει ο εφιάλτης της απεργίας συνολικά πάνω από τον χώρο της εκπαίδευσης. Και το φάντασμά της τρομάζει και σήμερα τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις που θα προσπαθήσουν να την αφομοιώσουν, όπου δεν μπορούν να την σβήσουν από την μνήμη των συναδέλφων. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο η Επιτροπή Πρωτοβουλίας εκτίμησε με έναν συνολικό τρόπο την απεργία και έβγαλε κάποια συμπεράσματα γι' αυτήν, ενώ καμιά πολιτική δύναμη δεν αξιώθηκε να κάνει κάτι παρόμοιο.

Θα μπορούσαμε να πούμε αυτό που λένε και οι Κινέζοι , ότι το σπασμένο βάζο δεν μπορεί να γίνει ποτέ όπως πριν. Υπήρξε μια ραγισματιά στον συνδικαλιστικό χώρο, την οποία δεν θα μπορέσουν εύκολα να καλύψουν.

Η απεργία και οι παρακαταθήκες της από μόνες τους δεν μπορούν να λειτουργήσουν. Οι ιδέες είναι σαν τις μηχανές. Πρέπει να μπούν σε κίνηση για νάχουν μια αξία. Πρέπει εμείς οι ίδιοι που δουλέψαμε στην απεργία, να βάλουμε στην καθημερινή πράξη τα συμπεράσματα από αυτήν, τις πολιτικές παρακαταθήκες. Αυτό βέβαια δεν γίνεται μουσειακά, δεν σημαίνει να ξαναζωντανέψουμε την απεργία, αλλά να μπορέσουμε να μετουσιώσουμε τα διδάγματά της.

Μας ρωτάς για κάτι μόνιμο και σταθερό σε μια κατάσταση συγκεχυμένη. Έχουμε και εμείς κάποιες απόψεις συγκεχυμένες, έχουμε όμως και κάποιες σταθερές. Θέλουμε να μονιμοποιήσουμε ό,τι αγωνιστικό μέσα στην απεργία λειτούργησε. Να μονιμοποιήσουμε βέβαια όχι με τα οργανωτικά χαρακτηριστικά μιας παράταξης, αλλά να μονιμοποιήσουμε τις καθημερινές μας σχέσεις, τους προβληματισμούς μας, να περπατήσουμε σε κοινούς δρόμους, στα μονοπάτια που ήδη μαζί ανοίξαμε.

ΡΗΞΗ : Την τελευταία χρονιά αναπτύχθηκε επίσης μια κινητικότητα και στους μαθητές με τις καταλήψεις. Επίσης μετά το τέλος της απεργίας οι μαθητές έκαναν κάποιες προσπάθειες να αναβάλουν για ευθετότερο χρόνο τις εξετάσεις. Η συμπαράσταση των καθηγητών ήταν κατ' ουσίαν ανύπαρκτη. Πώς βλέπετε την κατάσταση στον μαθητικό χώρο και τι προοπτικές οργανικότερης σύνδεσης αυτών των κινημάτων υπάρχουν;

ΚΩΣΤΑΣ : Θα πρέπει να παρατηρήσουμε μια αδυναμία του κινήματος, τόσο των καθηγητών όσο και των μαθητών, να υπάρξει μεταξύ τους μια σύνδεση' υπάρχει συνεργασία σε ένα επίπεδο λεκτικής συμπαράστασης ή σ' ένα επίπεδο ψηφισμάτων. Αλλά σ' ένα ουσιαστικό επίπεδο αιτημάτων που ν' αγγίζουν και να ευαισθητοποιούν εξ' ίσου μαθητές και καθηγητές η αδυναμία του κινήματος είναι φανερή. Η πάλη η δική μας για οικονομικά αιτήματα μόνο, δεν δίνει δυνατότητα για παράλληλη πορεία με το μαθητικό κίνημα.

Ενώ για παράδειγμα, οι καθηγητές είδαν με συμπάθεια τις μαθητικές καταλήψεις, που εκφράστηκε με κάποια ψηφίσματα συλλόγων, δεν μπόρεσε να επιτευχθεί μια πιό ουσιαστική έκφραση αυτής της συμπαράστασης.

Στη διάρκεια της απεργίας και καθώς ο χρόνος εξετάσεων μετατοπιζόταν, οι μαθητές δίκαια άρχισαν να ανησυχούν μιας και θα ήταν αναγκασμένοι να δίνουν εξετάσεις στην καρδιά του καλοκαιριού. Μια αντιπροσωπεία τους ήρθε σε επαφή με το Δ.Σ. της ΟΛΜΕ και απέσπασε την δέσμευση ότι θα αποφασίσουν από κοινού (μαθητές - καθηγητές) το χρόνο των εξετάσεων. Η στάση του Δ.Σ. της ΟΛΜΕ ήταν ανέντιμη προς τους μαθητές' τη θέση των μαθητών στις συζητήσεις με τον υπουργό Παιδείας, την ξέχασε τελείως.

ΘΑΝΑΣΗΣ : Αυτή τη στιγμή οι βίοι οι δικοί μας και των μαθητών είναι παράλληλοι και συγχρόνως συγκρουόμενοι' αυτοί αποδέκτες των γνώσεων ενός αστικού σχολείου με ανταγωνισμό, παπαγαλισμό, βαθμοθηρία κι εμείς τα λούκια μέσα από τα οποία περνάει η κυρίαρχη ιδεολογία και εξεταστές τους, ιεροεξεταστές τους. Μπορούμε να ενωθούμε μαζί τους όταν το ένα μας στοιχείο, εκείνο του αυταρχισμού και της διαχείρισης, μπορέσουμε και το αποβάλουμε. Κι αυτό δεν είναι εγκεφαλικό σχήμα, προκύπτει από τον αγώνα. Δεν είναι πάλι σχήμα λόγου να πούμε ότι στεκόμαστε με το ένα πόδι στην έδρα (είναι η κρατική και κυβερνητική μας πλευρά) και με το άλλο στεκόμαστε στο θρανίο (είναι η ευαισθησία του εκπαιδευτικού και ο πραγματικός του ρόλος όταν έχει να κάνει με 30-40 μαθητές). Μόνο αν βρούμε τα υπόγεια ρεύματα που μας ενώνουν με το μαθητικό κίνημα, θα σταθούμε στα πόδια μας πραγματικά σαν δάσκαλοι.

Απ' την άλλη το μαθητικό κίνημα έχει χαμηλούς βαθμούς οργανωτικότητας, πολιτικοποίησης κι αυτό φαίνεται στις κινητοποιήσεις τους' φαίνεται εξ άλλου και από το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό ελέγχεται από δυνάμεις κρατικοκυβερνητικές ή συνδιαχειριστικές.

ΡΗΞΗ : Έχει αναπτυχθεί στους κύκλους σας κάποιος προβληματισμός για ένα άλλο, ένα εναλλακτικό όραμα σχολείου; Τι στοιχεία πιστεύετε ότι πρέπει να απαρτίζουν οπωσδήποτε ένα διαφορετικό όραμα εκπαίδευσης;

ΘΑΝΑΣΗΣ : Η ερώτηση είναι δύσκολη γιατί ουσιαστικά περιέχει το σύνολο των απόψεων, προτάσεων που έχει κανείς για ένα τόσο μεγάλο θέμα όπως το σχολείο σε μια κοινωνία σοσιαλιστική ή εν πάση περιπτώσει διαφορετική από την σημερινή.

Τελικά για ένα τέτοιο όραμα, αντιμετωπίζουμε αντιθετικά αυτό που σήμερα ονομάζουμε αστικό σχολείο ή αστική εκπαίδευση. Ποιά είναι τα χαρακτηριστικά της : βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι χωρίζει τη χειρωνακτική από τη διανοητική δουλειά και επιβάλλει την κυριαρχία της δεύτερης πάνω στην πρώτη, χωρίζει τη φύση από το σχολείο, χωρίζει το δάσκαλο από τον μαθητή, χωρίζει τους μαθητές μεταξύ τους, εμποδίζει το σχολείο να παρακολουθήσει μ' έναν ζωντανό ρυθμό την ίδια την κοινωνική πραγματικότητα. Χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι οι αντιλήψεις που περνάνε σήμερα δεν φιλτράρονται από την κυρίαρχη ιδεολογία και αντίληψη.

Ένα άλλο σχολείο, σε πολύ γενικές γραμμές θα ήταν ένα σχολείο πρώτα - πρώτα της εργασίας και του πολιτισμού. Μέσα στην τάξη, μέσα στο σχολείο θα πρέπει να έχει τον ίδιο λόγο ο δάσκαλος, ο καλλιτέχνης, ο τεχνίτης, ο μάστορας. Το σχολείο για μια μεγάλη περίοδο ίσως να χρειάζεται να καταργήσει το τυπικό ωράριο, αυτό που μάλιστα τώρα έχει και υπουργικοκεντρικά-τεχνοκρατικά χαρακτηριστικά. Να καταργήσει το ωράριο και να βγει στην κοινωνία και στις αντιθέσεις της, να βγει στην παραγωγή, να πάει στο χωριό, στα σπουδαστήρια, τα εργαστήρια, τα θέατρα.

Το ωράριο θα πρέπει να καθορίζεται σ' ένα βαθμό από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους όπως οι μαθητές, οι καθηγητές, ο περίγυρος του σχολείου, η μικροκοινωνία, το χωριό ή η ευρύτερη περιφέρεια.

Θα πρέπει - και εδώ κάποιες απόπειρες για ένα διαφορετικό σχολείο, το σχολείο των μαζών στην Πολιτιστική επανάσταση στη Κίνα θα μας έβρισκαν κατ' αρχήν σύμφωνους - να καταργεί την ατομικό ανταγωνισμό, την ατομοκρατία και να αναδεικνύει τις ατομικές δυνατότητες των νέων ανθρώπων μέσα από συλλογικές μορφές δραστηριοποίησης. Στοιχεία του σημερινού σχολείου όπως τα ποινολόγια, τα βαθμολόγια, ο έλεγχος, η χειραγώγηση δεν έχουν θέση σ' ένα άλλο σχολείο που φυσικά δεν θα είναι ένα σχολείο αγγέλων σέ μια κοινωνία αγγέλων. Θα είναι ένα σχολείο επίσης αντιθέσεων, μόνο που οι αντιθέσεις θα λύνονται με διαφορετικό τρόπο.

Θα πρόσθετα επίσης ότι η παιδεία σαν κοινωνική λειτουργία δεν είναι αυτοσκοπός. Η μετάδοση γνώσεων σε νέους ανθρώπους δεν έχει τα χαρακτηριστικά που μπορούν να ισχύσουν από μόνα τους. Η παιδεία έχει σύνδεση με την κοινωνία, την οικονομία, το σύνολο του πολιτισμού. Μ' αυτήν την έννοια μια παιδεία που εμείς φανταζόμαστε θα πρέπει να αποσκοπεί στο να ολοκληρώνει αυτό που συνοπτικά ονομάζεται ο κοινωνικός άνθρωπος. Να του αναπτύσσει τις κλίσεις, τις δεξιότητες, τα συνολικά του χαρακτηριστικά.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΙΑ ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ

«Δεν υπάρχει κεντρικότητα αλλά εκατοντάδες κατευθύνσεις»

Η 'Ανια Μέυλεμπελτ βρέθηκε στη χώρα μας με την ευκαιρία του γυναικείου διήμερου που έγινε στη Θεσσαλονίκη (27-28/9) απ' το περιοδικό "Κατίνα" και την Αυτόνομη Ομάδα Γυναικών.

Μίλησε και τις δυο μέρες, με θέματα: "Δυο άγγελοι αντιμάχονται: Να είσαι γυναίκα συγγραφέας, μεταξύ θηλυκότητας και φεμινισμού" και "Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφοσύνη, ή τι έγινε με το γυναικείο κίνημα".

Είχαμε μαζί της μια φιλική κουβέντα για την εμπειρία της στο γυναικείο κίνημα, το παρόν και τις προοπτικές του.

Τη συνέντευξη πήρε η Μαριώ Γεώρμα.

ΡΗΞΗ : Σήμερα όλες οι γυναικείες ομάδες προσπαθούν να απεγκλωβιστούν *από τη μόνιμη κρίση που περνάει* όχι μόνο το γυναικείο κίνημα αλλά και όλα τα άλλα κινήματα.᾽Εχουμε δει διάφορες διεξόδους.᾽Οπως για παράδειγμα το κόμμα των γυναικών στην Ισλανδία ή την ένταξη γυναικείων ομάδων στο κόμμα των Πράσινων διατηρώντας βέβαια την αυτονομία τους. Εσύ ποιά νομίζεις ότι μπορεί να είναι η πρόταση σήμερα, έτσι ώστε να ανοίξει μια καινούργια περίοδος για το γ.κ.;

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Πιστεύω ότι κάθε προσπάθεια να γυρίσουμε σ' ένα κίνημα που υπήρχε πριν 15 χρόνια είναι λάθος. Δεν πιστεύω ότι μπορείς να βρεις ένα μόνο τρόπο τέτοιο, ώστε να περάσεις τα μηνύματά σου σ' όλες τις γυναίκες. Αυτό που κάναμε τα πρώτα 15 χρόνια ήταν να φωνάζουμε πολύ δυνατά για όλα εκείνα τα πράγματα που πιστεύαμε ότι ήταν λάθος. Μια τέτοια τακτική όμως δεν μπορείς να την ακολουθείς συνέχεια. Εκείνο για το οποίο πρέπει να φωνάζουμε τώρα είναι πώς θα πρέπει πολύ πρακτικά, από τα μέσα, ν' αλλάξουν πιο πρακτικά, από τα μέσα, ν' αλλάξουν κάποια πράγματα. Αυτό είναι το ένα. Δεύλύ για τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των γυναικών. Γιατί γυναίκες σε διαφορετικές θέσεις έχουν ανάγκη για διαφορετικά πράγματα.

ΡΗΞΗ : Κάθε φορά το γ.κ. κεντράριζε σ' ένα συγκεκριμένο στόχο. 'Αλλοτε ήταν η ψήφος, άλλοτε η βία, άλλοτε η σεξουαλικότητα κλπ. Πιστεύεις πως και σήμερα πρέπει να γίνεται κάτι ανάλογο; 'Η μήπως το γ.κ. θα πρέπει ν' αρχίσει να παρεμβαίνει πιο συνολικά και να καταπιάνεται διεξοδικά μ' όλα τα ζητήματα από μια γυναικεία σκοπιά;

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Συμφωνώ με το δεύτερο σκέλος.᾽Εχει φανεί από την ιστορία ότι κάθε φορά που ένα κίνημα πετύχαινε κάποιο συγκεκριμένο στόχο, επαυε μετά να υπάρχει σαν κίνημα.᾽Οπως για παράδειγμα με την ψήφο των γυναικών.᾽Επειτα δεν υπάρχει ένας στόχος ο οποίος θα μπορεί για όλες τις γυναίκες να είναι το ίδιο σημαντικός. *Τις λεσβίες για παράδειγμα καθόλου* δεν τις ενδιαφέρει το θέμα της έκτρωσης. Γυναίκες που δεν έχουν τύχει μιας καλής εκπαίδευσης διόλου δεν τις ενδιαφέρει μια θέση στο πανεπιστήμιο. Μ' αυτό θέλω να καταλήξω και να πω για άλλη μια φορά ότι δεν υπάρχει ένας και μοναδικός στόχος.

Ζ. ΧΡΟΝΑΚΗ : Δηλαδή πιστεύεις ότι το γ.κ. πρέπει να δείξει συνολικά τόσο τα γυναικεία θέματα όσο και τα μη στενά γυναικεία, αλλά βέβαια μέσα από μιαν άλλη αντίληψη.᾽Οπως ειρήνη, αφοπλισμός κλπ.

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Πιστεύω ότι πρέπει πάντα να κοιτάς αν μπορείς να κάνεις συνασπισμούς με άλλες ομάδες, ακόμα και αν είναι άντρες.᾽Οπως στην Ολλανδία, όπου υπάρχουν πάρα πολλοί μαύροι, ο αντιρατσισμός είναι ένα κομμάτι του γ.κ., αλλά ο ρατσισμός αφορά και τους άντρες. Οπότε σε τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει να κάνει κανείς συνασπισμούς (σημ. όταν λέει συνασπισμό δεν εννοεί κόμμα, αλλά σύνθεση ομάδων - επιτροπές).

Η πιο ωραία πορεία που έχω δει ποτέ ήταν μια πορεία ενάντια στον αντισημιτισμό, τον ρατσισμό, τον σεξισμό και ενάντια στον ρατσισμό απέναντι στους ομοφυλόφιλους.᾽Ηταν χιλιάδες άνθρωποι. Γυναίκες και άντρες. Σχεδόν όλοι όσοι συμμετείχαν είχαν δυο λόγους για να το κάνουν. Υπήρχαν για παράδειγμα μαύροι άντρες ομοφυλόφιλοι, Εβραίες φεμινίστριες ή Τουρκάλες φεμινίστριες .... 'Ηταν υπέροχο!

ΒΙΒΗ : 'Οσον αφορά τη βία, τη θεωρούμε αντρικό χαρακτηριστικό, και άρα την απορρίπτουμε εντελώς ή την θεωρούμε ένα είδος πρακτικής και κάτω από κάποιες συγκεκριμένες προυποθέσεις μπορεί να γίνει αποδεκτή;

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Δεν πιστεύω πως οι άντρες και οι γυναίκες έχουν βιολογικά τόσες πολλές διαφορές.᾽Οσα εμείς σαν γυναίκες και αυτοί σαν άντρες μάθαμε είναι μια διαδικασία μάθησης. Δεν χρειά-

ζεται να μιμούμαστε αυτό που κάνουν οι άντρες, αλλά δεν πρέπει και εμείς να κάνουμε πάντα αυτό που μας έχουν διδάξει σαν γυναικείο, θηλυκό. Για μένα εξαρτάται τι στόχο έχεις. Δεν χρειάζεται πάντα να είμαστε πολύ καλές. Και στην περίπτωση που μας επιτεθούν πρέπει να έχουμε τη δύναμη να αμυνθούμε.

ΘΟΔΩΡΑ : Υπάρχει μια τάση στο γ.κ. η οποία λέει ότι υπάρχουν κάποιες ανθρώπινες αξίες που σήμερα κρατούν οι γυναίκες. Άσχετα από το αν οι άνδρες τις κρατούν ως δικές τους και πολλές φορές με βίαιο τρόπο.

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Πιστεύω ότι απ' όλες τις αξίες και απ' όλες τις ιδιαιτερότητες πρέπει να κρατάμε και να παίρνουμε αυτό που μας εξυπηρετεί. Υπάρχει για παράδειγμα ένας φιλόσοφος, ο Μαρκούζε ο οποίος έχει πει: "Οι άντρες τα έκαναν θάλασσα ενώ οι γυναίκες δεν έχουν "λερωθεί", και έτσι ο κόσμος γίνεται πιο ωραίος μ' αυτό που κάνουν οι γυναίκες". Για μένα κάτι τέτοιο φαντάζει σαν ένα αγοράκι που κάνει φασαρία και περιμένει τη μητέρα του για να καθαρίσει το δωμάτιο. Πιστεύω ότι και οι άντρες μπορούν να μαζεύουν τις ακαταστασίες τους και στο σπίτι και στην πολιτική.

ΡΗΞΗ : Μετά από την παγκόσμια έκρηξη του '68, την επανάσταση της σεξουαλικότητας, του νέου οράματος, και του περίφημου "το προσωπικό είναι πολιτικό", ποιά μπορούμε να πούμε ότι είναι η κατάσταση σήμερα όσον αφορά στην καθημερινή ζωή των Ευρωπαίων.

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Πιστεύω πως οι γυναίκες σήμερα ξέρουν πολύ πιο καλά τι θέλουν και είναι περισσότερο αυτόνομες. Αυτό δεν σημαίνει ότι παίρνουν πάντα αυτό που θέλουν.

ΖΩΓΙΑ : Έχουν γίνει φεμινιστές οι Ολλανδοί;

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Εγώ γνωρίζω δύο. Τον φίλο μου και τον γυιό μου .... Και άλλους εφτά , θα έλεγα.

ΖΩΓΙΑ : Σκέφτομαι ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια πολύ πιο έντονη βία από τη μεριά των αντρών ενάντια στις γυναίκες. Και φοβάμαι ότι αυτό εκδηλώνεται σαν μια εκδίκηση για τον αγώνα που έκαναν τα προηγούμενα χρόνια οι γυναίκες.

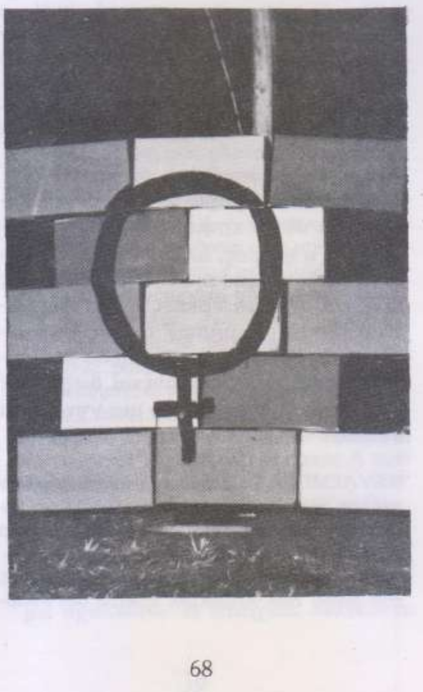
ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Πιστεύω ότι σήμερα υπάρχει περισσότερη βία, επειδή εμείς τη φανερώνουμε. Από την άλλη υπάρχει και μια ομάδα αντρών, η οποία δεν είναι πολύ μεγάλη, που καθώς σε άλλα επίπεδα είναι οι ίδιοι καταπιεσμένοι, εκδικούνται, τα βγάζουν όλα πάνω στις γυναίκες περισσότερο από παλιά. Είναι αυτοί που δεν ανέχονται ότι και το τελευταίο κομμάτι εξουσίας που τους έχει απομείνει χάνεται. Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό να βλέπουμε και τις άλλες μορφές καταπίεσης με τις οποίες έχουν να κάνουν και οι άντρες. Πιστεύω πως για τους άντρες που δεν είναι καταπιεσμένοι είναι πιο εύκολο να καταλάβουν τις γυναίκες, σε αντίθεση με εκείνους που περνούν πολύ άσχημα και κάνουν και για μας τα πράγματα ακόμα πιο άσχημα. Έτσι δεν βοηθάει να αντιδράσεις μόνο μέσα από τον φεμινισμό. Πρέπει να δούμε τι γίνεται και μ' αυτούς τους άντρες. Αυτό για μένα είναι καινούργιο, κι έκανα δέκα χρόνια για να το σκεφτώ.

ΖΩΓΙΑ : Αν πούμε ότι οι γυναίκες έχουν ένα αιώνα ίσως και περισσότερο που έχουν βγει στην παραγωγή και έχουν αποκτήσει μια στοιχειώδη οικονομική ανεξαρτησία, βλέπουμε όμως από την άλλη ότι η καταπίεσή τους και ειδικά στον χώρο της σεξουαλικότητας είναι πολύ μεγάλη.

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Οι γυναίκες που είναι οικονομικά ανεξάρτητες μπορεί ν' αλλάξουν σε κάτι. Ενώ οι γυναίκες που είναι εξαρτημένες δεν μπορούν ν' αλλάξουν σε πολλά και ιδιαίτερα στο χώρο της σεξουαλικότητας. Παλιότερα, καθ' ότι ήμουν οικονομικά ανεξάρτητη και πίστευα στην ελευθερία της σεξουαλικότητας, είχα την εντύπωση ότι θα έπρεπε και οι άλλες γυναίκες να ενστερνίζονται την άποψή μου. Τώρα όμως καταλαβαίνω πως οι γυναίκες που δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς άντρα γιατί δεν τους επιτρέπεται κάτι τέτοιο από οικονομική άποψη, η σεξουαλική ελευθερία δεν τους λέει και πολλά πράγματα. Υπάρχουν ακόμη για παράδειγμα στην Ολλανδία γυναίκες που από οικονομική πλευρά δεν μπορούν να γίνουν λεσβίες. Το να είσαι λεσβία είναι ακριβό. Πρέπει να μπορείς να βγάζεις δικά σου λεφτά.

ΡΗΞΗ : Ποιές είναι οι κατευθύνσεις που ακολουθούν σήμερα οι γυναικείες ομάδες στην Ολλανδία;

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Εκατοντάδες κατευθύνσεις. Δεν υπάρχει κεντρικότητα. Οικονομική ανεξαρτησία, ενάντια στη σεξουαλική βία τον αγώνα για τις εκτρώσεις τον περάσαμε, προσπαθούμε τώρα να καταφέρουμε όλο και πιο πολλές γυναίκες να μπαίνουν σε αντρικά επαγγέλματα, καλύτερες αμοιβές για τις γυναίκες, δημιουργία θεωρίας στα πανεπιστήμια, καλύτερη μέση εκπαίδευση, καλύτερη θέση για τις μετανάστριες στην Ολλανδία, ασχολιόμαστε με τις ανάπηρες γυναίκες, τις λεσβίες, τις Εβραίες κλπ.

ΖΩΓΙΑ : Στο βιβλίο σου "Φεμινισμός και σοσιαλισμός" κάνεις μια πολύ σκληρή κριτική στο μοντέλο που υπάρχει για τις γυναίκες στις ανατολικές χώρες. Νομίζω όμως ότι μιλάς πιο θετικά για την κατάσταση των γυναικών στην Κίνα.

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Το βιβλίο αυτό το έχω γράψει πολύ παλιά. Ήταν το πρώτο μου. Τότε η γνώση μου βασιζόταν κύρια σε άλλα διαβάσματα. Στην Κίνα έχω πάει η ίδια. Και εκεί υπήρξε μισή επανάσταση. Επανάσταση υπήρξε στη δουλειά αλλά όχι και στο σπίτι. Αλλά είδα ποιές είναι εκείνες οι διαδικασίες οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν τη χώρα σε μικρό χρονικό διάστημα σ' ένα τέτοιο οικονομικό επίπεδο έτσι ώστε να μπορέσει να υπάρξει ατομική ελευθερία για τις γυναίκες. Για παράδειγμα αντιμετωπίζουν τεράστιο προβλημα με την υπεργεννητικότητα. Εμείς δεν θα το θεωρούσαμε και πολύ φεμινιστικό το γεγονός ότι οι Κινέζες θα πρέπει να έχουν ένα μόνο παιδί. Αλλά όταν βρίσκεσαι εκεί, και βλέπεις τη Σαγκάη να έχει 11.000.000 κόσμο, τότε δεν ξέρεις πώς αλλιώς να δεις το πρόβλημα.

ΡΗΞΗ : Κάτι άλλο τώρα. Ως γυναίκα λογοτέχνιδα, ποιά νομίζεις ότι είναι η πορεία του γυναικείου μυθιστορήματος, και ποιές οι ιδιαιτερότητές του;

ΜΕΥΛΕΜΠΕΛΤ : Πιστεύω πως γενικά οι γυναίκες γράφουν διαφορετικά από τους άντρες, όχι επειδή έχουν διαφορετικό σώμα, αλλά επειδή έχουν διαφορετική ζωή. Οι γυναίκες τα πάνε πολύ καλά με τη λογοτεχνία. Στην Ολλανδία οι γυναίκες διαβάζουν πιο πολύ από τους άντρες. Από την άλλη πλευρά όμως, τις περισσότερες φορές δεν παίρνουν στα σοβαρά τα βιβλία των γυναικών.

Για τα δικά μου βιβλία λένε πολύ συχνά ότι δεν είναι λογοτεχνία αλλά φεμινισμός.

Στα ολλανδικά γυμνάσια για να πάρεις το απολυτήριο πρέπει να διαβάσεις λογοτεχνία. Πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει κανείς να διαβάσει στα ολλανδικά γύρω στα 25 βιβλία λογοτεχνίας. Υπάρχει μια λίστα απολυτηρίου που γράφει ο υποψήφιος τα βιβλία που προτίθεται να διαβάσει και την οποία εγκρίνει ο καθηγητής. Έτσι στα σχολεία γίνονται πάντα καυγάδες για το αν θα επιτραπεί να βάλουν στη λίστα "Το τέλος της ντροπής". Και είναι κάτι που μ' αρέσει γιατί έτσι πολλές γυναίκες αποκτούν την περιέργεια να δουν τι λέει τελικά αυτό το βιβλίο.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΥΡΤΟΒΙΚ

Η ελληνική πεζογραφία 1974-1988

Χρειάζεται σήμερα τόλμη για να μιλήσει κανείς για την ελληνική πεζογραφία της μεταπολιτευτικής περιόδου. Κι αυτό όχι τόσο εξαιτίας της δυσκολίας του θέματος (έλλειψη χρονικής απόστασης, αναπόφευκτος υποκειμενισμός) όσο για έναν άλλο, λιγότερο «φιλολογικό» λόγο: Τέτοιες συζητήσεις δεν είναι σήμερα της μόδας, φαίνεται μάλιστα ότι προκαλούν αλλεργία στους ίδιους τους συγγραφείς. Ίσως το πιο εντυπωσιακό γνώρισμα της πνευματικής ζωής στη μεταπολιτευτική Ελλάδα είναι ακριβώς αυτή η σιωπή, αυτή η απουσία διαλόγου και προβληματισμού γύρω από θεμελιακά ζητήματα της κουλτούρας, γύρω από το περιεχομενο της πνευματικής παραγωγής και τη σχέση του με τους καταναλωτές της και τον κόσμο. Απ' όσο θυμάμαι, η τελευταία σοβαρή συζήτηση γύρω από τέτοια προβλήματα έγινε το 1976, σ' ένα από τα πρώτα τεύχη του «Διαβάζω», ανάμεσα σε μερικά γνωστά ονόματα του λογοτεχνικού μας χώρου. Από τότε ώς σήμερα κυριαρχεί σιγή, κι αυτή η σιγή δημιουργεί μια παράξενη αντίστιξη στη δημοσιότητα που απολαμβάνουν σήμερα πολλά βιβλία και οι κατά τ' άλλα λαλίστατοι συγγραφείς τους.

Σε μια κοινωνία που δεν εμποδίζει άμεσα την ελεύθερη έκφραση, εκείνοι που σιωπούν είναι κατά κανόνα οι ευχαριστημένοι. Θα έλεγε λοιπόν κανείς ότι οι Έλληνες συγγραφείς είναι ευχαριστημένοι με το επίπεδο της σύγχρονης λογοτεχνίας μας, με την πορεία της και τον βαθμό ανταπόκρισής της στις αγωνίες της σημερινής Ελλάδας, με τη συμβολή των βιβλίων τους στη διαμόρφωση μιας καινούργιας συνείδησης κι ενός καινούργιου κώδικα αξιών, που τόσο επιτακτικά χρειάζεται ο Έλληνας για να πορευτεί στον σημερινό κόσμο. Αν είναι έτσι, τότε πρέπει να εξετάσουμε την παραγωγή τους στην περίοδο 1974-88, για να καταλάβουμε τι είναι εκείνο που τους προκαλεί αυτή την ικανοποίηση.

Το 1974 μπορεί να μην έγινε επανάσταση (όπως θέλησε ν' αποδείξει τότε ο Μανώλης Γλέζος), αλλά οπωσδήποτε είναι μια χρονιά που σημαδεύει μια σημαντική καμπή στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας. Οι κανόνες του πολιτικού παιχνιδιού, οι όροι της κοινωνικής εξέλιξης, η αφετηρία και οι μορφές έκφρασης των διαφόρων ιδεολογικών αναζητήσεων, τα υλικά με τα οποία ο νεοέλληνας έπλαθε τη συνείδησή του, οι εμπειρίες που γεννούσαν τον κόσμο των αξιών του – όλ' αυτά άλλαξαν ριζικά μέσα σ' ελάχιστο χρονικό διάστημα. Ιδέες, λέξεις, σύμβολα απαγορευμένα για ολόκληρες γενιές βγήκαν στο φως της μέρας, άρχισαν να κυκλοφορούν ελεύθερα, να γίνονται καθημερινά βιώματα, όροι της τρέχουσας επικοινωνίας. Η πρώτη μορφή πληθωρισμού που γνώρισε η μεταπολιτευτική Ελλάδα ήταν ο πληθωρισμός των ιδεών. Ο εξαστισμός κι «εκδυτικισμός» της ελληνικής κοινωνίας άρχισαν να προχωρούν ραγδαία από τη στιγμή που τερματίστηκαν οι καταναγκασμοί και ψυχαναγκασμοί του εμφυλιοπολεμικού κλίματος της περιόδου 1944-74. Η Ελλάδα άρχισε να γνωρίζει φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τις όψιμες βιομηχανικές κοινωνίες και που έρχονταν ξαφνικά να κλονίσουν την ιδεολογική ασφάλεια και συνοχή του κοινωνικού σώματος: καταναλωτισμός, εμπορευματοποίηση, αποξένωση, κρίση και τελικά εξευτελισμός των πολιτικών ιδεολογιών, «εξαμερικανισμός» του τρόπου ζωής, ναρκωτικά, μόλυνση του περιβάλλοντος, εισβολή του μαζικού τουρισμού, ρατσισμός, περιθωριοποίηση σημαντικού τμήματος της νεολαίας, τρομοκρατία – αλλά κι επιβίωση λειψάνων από παλιότερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης και συνείδησης, διαιώνιση δύσκαμπτων θεσμών ασυμβίβαστων με τους καινούργιους ρυθμούς ζωής, κοινωνικές ανισότητες άγνωστες στις ώριμες βιομηχανικές κοινωνίες, σκληρή σύγκρουση ανάμεσα στο κράτος και το άτομο, τους απρόσωπους θεσμούς και την «κοινωνία των πολιτών». Αυτό το ιδιόμορφο μωσαϊκό, άγνωστο στην Ελλάδα πριν από το 1974, απαιτούσε τη ριζική επανεξέταση και τον επαναπροσδιορισμό αυτού που λέγεται εθνική ταυτότητα.

Θεωρητικά, θα μπορούσε κανείς, εκ των υστέρων, να δικαιολογήσει τη μεγάλη πλειονότητα των Ελλήνων πεζογράφων για την ελάχιστη προσοχή που έδειξαν, τα πρώτα χρόνια μετά το 1974, σ' αυτή τη δραματικά καινούργια κατάσταση. Η ανώμαλη πολιτική πραγματικότητα της περιόδου 1944-74 είχε κάνει ταμπού θέματα όπως η Αντίσταση, ο εμφύλιος, η σοσιαλιστική ιδεολογία, το παρακράτος της Δεξιάς, οι διώξεις εναντίον της Αριστεράς. Ίσως ήταν φυσικό να

μεθύσουν κι οι συγγραφείς, όπως όλοι σχεδόν οι Έλληνες, από τον ξαφνικό αέρα ελευθερίας που άρχισε να φυσάει τον Ιούλιο του 1974 και να καταπιαστούν με θέματα απαγορευμένα ως εκείνη τη στιγμή, που ωστόσο είχαν πάψει από καιρό να είναι επίκαιρα. Οπωσδήποτε, αυτός ο ετεροχρονισμός, αυτή η δυσαρμονία ανάμεσα στη θεματολογία των Ελλήνων πεζογράφων και το καινούργιο δράμα που παιζόταν στην Ελλάδα, άφησε βαθιά ίχνη στη μεταπολιτευτική λογοτεχνία μας κι αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα γνωρίσματά της. Και το γεγονός ότι τέτοια «παλαιογραφικά» έργα παρουσιάζουν καινούργια έξαρση τα τελευταία χρόνια (στην πραγματικότητα δεν έπαψαν ποτέ ν' αποτελούν έναν από τους κύριους άξονες της ελληνικής πεζογραφίας στη μετά το 1974 περίοδο) υποδηλώνει ότι η εξήγηση που περιγράψαμε πιο πάνω δεν είναι ικανοποιητική.

Όπως κι αν έχει το πράγμα, οι κύριοι προβληματισμοί της ελληνικής πεζογραφίας στα πρώτα πέντε χρόνια μετά τη μεταπολίτευση περιστρέφονταν γύρω από καταστάσεις που είχαν ήδη ξεπεραστεί από τα γεγονότα, εξέφραζαν μια συνείδηση που είχε πια μουσειακό χαρακτήρα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, σαν τοιχογραφίες θαμμένες μέσα στη γη για αιώνες, θάμπωσαν και ξεθώριασαν γρήγορα όταν είδαν το φως της μέρας. Ποιος θα μπορούσε σήμερα να διαβάσει με το ενδιαφέρον του αναγνώστη, κι όχι του ιστορικού της λογοτεχνίας, βιβλία όπως «Η χαμένη άνοιξη» του Στρατή Τσίρκα (1976), «Η εντολή» της Διδώς Σωτηρίου (1976) ή «Ο Λούσιας» του Νίκου Χουλιαρά (1979) – βιβλία που τόσο πολύ διαβάστηκαν όταν πρωτοκυκλοφόρησαν;

Αλλά οι γενικεύσεις, όσο κι αν αποβλέπουν σε μια πλατύτερη προοπτική, είναι καμιά φορά στενόκαρδες. Θα ήταν άδικο να δούμε στην περίοδο 1974-79 μια καθολική αποτυχία της ελληνικής πεζογραφίας να μιλήσει με καινούργια γλώσσα για καινούργια πράγματα. Μέσα στον καταιγισμό των βιβλίων που αντλούσαν την ψυχοκινητική τους δύναμη από έτοιμες αξιολογήσεις περασμένων γεγονότων (κι έτσι πρόσφεραν στο κοινό τους μασημένη τροφή), υπήρξαν κι έργα που ήταν προϊόν πάλης των συγγραφέων τους με τον εαυτό τους, το υλικό τους και τον κόσμο τους. Πρόκειται για εξαιρέσεις, σίγουρα, αλλά για εξαιρέσεις σημαντικές, αφού αντιπροσωπεύουν μερικές από τις κορυφαίες δημιουργίες της μυθιστοριογραφίας μας κι έδωσαν στην ελληνική πεζογραφία της δεκαετίας του '70 αν όχι τη φυσιογνωμία της, πάντως την αίγλη της. «Το κιβώτιο» του Άρη Αλεξάνδρου (α' έκδοση στη Γαλλία 1972· α' έκδοση στην Ελλάδα 1974) και «Το διπλό βιβλίο» του Δημήτρη Χατζή (1976) είναι από τα λίγα πραγματικά *οικουμενικά* μυθιστορήματα της ελληνικής λογοτεχνίας, από εκείνα που ύψωσαν τα πάθη του ελληνισμού σε πάθη ολόκληρης της ανθρωπότητας. Ο Άρης Αλεξάνδρου έκανε τον ελληνικό εμφύλιο λυδία λίθο κάθε στυγνού μηχανισμού που κρύβει το περιεχόμενό του μέσα σ' ένα άδειο κιβώτιο. Ο Δημήτρης Χατζής έθεσε συνειδητότερα από κάθε άλλον λογοτέχνη το ερώτημα τι σημαίνει να είσαι Έλληνας σ' ένα κόσμο που εξελίσσεται ραγδαία και στον οποίο τα «εθνικά» βιώματα πρέπει να μπολιαστούν σε μια οικουμενικότερη πραγματικότητα, σε μια κοινωνία σφραγισμένη από καινούργιες ανάγκες.

Πλάι σ' αυτά τα δύο βιβλία - ογκόλιθους της νεότερης πεζογραφίας μας αξίζει να τοποθετηθούν μερικά άλλα μυθιστορήματα της ίδιας περιόδου, που αν το θεληνεκές τους είναι μικρότερο δεν υστερούν ωστόσο σε πρωτοτυπία και διεισδυτικότητα. Ο Μένης Κουμανταρέας, με τη «Βιοτεχνία υαλικών» (1975), περιέγραψε τον επιθανάτιο ρόγχο του παραδοσιακού ελληνικού μικροαστισμού – του κόσμου των μικροβιοτεχνών και των αεριτζήδων – με κριτική συμπάθεια ασυνήθιστη μέσα στο γενικό κλίμα κραυγαλέου διδακτισμού εκείνων των χρόνων. Ο Νίκος Νικολαΐδης, με τον «Οργισμένο Βαλκάνιο» (1976), όχι μόνο συνέλαβε τον τύπο του περιθωριακού Έλληνα μηχανόβιου σχεδόν εν τη γεννέσει του, παρά έφτασε ακόμα μακρύτερα: έδειξε πειστικά πως ο ήρωάς του, στην αποτυχημένη του προσπάθεια να ξεπεράσει τις βαλκανικές καταβολές του και να ταυτιστεί με το αμερικάνικο πρότυπό του, κερδίζει σ' ανθρωπιά ό,τι χάνει σε αυθεντικότητα. Ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, με την «Αντιποίησι αρχής» (1979), ξέφυγε από την εύκολη αντιχουντική φιλολογία των ημερών και προχώρησε σε μια συγκλονιστική ανατομία του χουντικού χαφιέ: με νυστέρι την ίδια τη γλώσσα ενός τέτοιου αποβράσματος, άνοιξε το σώμα της «εθνικοφροσύνης» κι αποκάλυψε τον καρκίνο που κρυβόταν μέσα της.

Πέντε σημαντικά μυθιστορήματα μέσα σε μια πενταετία δεν είναι δα και φτωχός απολογισμός. Μόνο που τα βιβλία αυτά ούτε χαρακτηριστικά για το λογοτεχνικό (και το γενικότερο) κλίμα της εποχής είναι ούτε, πράγμα πολύ σοβαρότερο, βρήκαν συνεχιστές στον δρόμο που άνοιξαν. Η προσπάθεια του Χατζή, του Αλεξάνδρου, του Κοτζιά, του Κουμανταρέα, του Νικολαΐδη να σηματοδοτήσουν ξανά την πορεία του σύγχρονου ελληνισμού, να φωτίσουν καινούργιες καταστάσεις της κοινωνικής εξέλιξης και της συνείδησης, έμεινε ένα επεισόδιο στην πεζογραφία μας και ουσιαστικά σταμάτησε μ' αυτά τα βιβλία. Το κύριο γνώρισμα της ελληνικής λογοτεχνίας στην πρώτη μεταχουντική πενταετία είναι ένα άλλο· οι κορυφές της ελληνικής πεζογραφίας είχαν βρει τη συνταγή του μπεστ - σέλερ: γράφε έτσι ώστε να δίνεις στο κοινό την εντύπωση ότι ανακαλύπτει μια καινούργια αλήθεια, χωρίς ωστόσο να βάζεις σε δοκιμασία το μυαλό του και χωρίς ν' αναστατώνεις την ψυχική ισορροπία του. Από τότε ώς σήμερα δεν ξέχασαν ποτέ αυτή τη συνταγή. Η λογοτεχνική ρευστοποίηση των τόκων του κεφάλαιου «Αγώνες της Αριστεράς» εξακολουθεί να είναι το κυρίαρχο φαινόμενο της μεταπολιτευτικής λογοτεχνίας μας, και τα κάποια σημάδια κορεσμού που εκδηλώθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '80 αποδείχτηκαν προσωρινά. Διαλέγοντας την εύκολη επιτυχία, οι περισσότεροι Έλληνες συγγραφείς αρνήθηκαν τον ρόλο του πρωτοπόρου, του σκαπανέα. Αυτό είχε καθοριστικές επιπτώσεις. Όπως είπε κάποτε ο Τ.Σ. Έλιοτ, είναι ύποπτο όταν ένας συγγραφέας βρίσκει γενική αποδοχή στην εποχή του, γιατί αυτό σημαίνει ότι δίνει στους αναγνώστες του κάτι που το έχουν ήδη συνηθίσει και δεν τους καλεί να εξερευνήσουν μαζί του καινούργια μονοπάτια. Τα περισσότερα λογοτεχνικά μπεστ σέλερ της μεταπολιτευτικής περιόδου θεμελίωσαν την επιτυχία τους στο αναμάσημα μιας ιδέας, την οποία ήταν έτοιμη ν' ασπαστεί η συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων, ανεξάρτητα από ταξική θέση ή κομματική τοποθέτηση: Είμαστε ένας φτωχός, αλλά τίμιος, γενναίος κι ευγενικός λαός, που βασανίστηκε κι αιματοκυλίστηκε από σατανικούς ξένους, ιμπεριαλιστές κι από μια χούφτα ντόπιων πρακτόρων τους. Σ' αυτό το ρεζουμέ σταματούν όλοι οι προβληματισμοί γύρω από την πορεία και το στίγμα του σύγχρονου ελληνισμού. Στην ποδιά της «μητέρας που καθαρίζει φρέσκα φασολάκια» θυσιάστηκε κάθε αναζήτηση απάντησης στα επιτακτικά ερωτήματα που έθετε στον Έλληνα ο καινούργιος κόσμος της δεκαετίας του '70.

Φυσικά, η επιδίωξη εμπορικής επιτυχίας και ο πειρασμός της ευκολογραφίας δεν είναι οι βαθύτερες αιτίες γι' αυτό το απίστευτο στένεμα της προοπτικής των μεταπολιτευτικών συγγραφέων. Σχεδόν ολόκληρη η κουλτούρα της μεταπολίτευσης στηρίχτηκε σ' αυτό τον μύθο και τον καλλιέργησε στις πιο ποικίλες εκδοχές του, για λόγους που ξεφεύγουν από τα όρια αυτού του κειμένου. Ενώ η ζωή στην Ελλάδα απομακρυνόταν

ολοταχώς από το ορόσημο του 1974, ένα πολύ μεγάλο μέρος της «πνευματικής ηγεσίας» του τόπου επέστρεφε συνεχώς σ' αυτό και μάλιστα γύριζε όλο και πιο πίσω στο παρελθόν. Δεν έψαχνε εκεί να βρει τις αιτίες της μεταπολιτευτικής κρίσης αξιών ή την «ιδιοπροσωπία» του σύγχρονου Έλληνα, παρά – είναι αναπόφευκτη αυτή η εντύπωση – σαν για ν' αγκιστρωθεί απεγνωσμένα σ' ένα κόσμο όπου όλα ήταν (ήταν;) πιο απλά, πιο τακτοποιημένα, πιο σταθερά. Μ' αυτή την έννοια, η περιλάλητη «προοδευτική λογοτεχνία» της μεταπολιτευτικής περιόδου είναι σχεδόν στο σύνολό της συντηρητική. Ακόμα και οι λίγες εξαιρέσεις συγγραφέων που, στα πρώτα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση, προσπάθησαν ν' αρθρώσουν ένα διαφορετικό λόγο σωπαίνουν ή προσαρμόζονται στο γενικό κλίμα. Ο

Χατζής, ο Αλεξάνδρου, ο Νικολαΐδης κλείνουν ουσιαστικά το πεζογραφικό τους έργο με τα βιβλία που προαναφέραμε (ο Νικολαΐδης, βέβαια, πέρασε στον κινηματογράφο, όπου έδωσε μερικές σημαντικές και πραγματικά μοντέρνες ταινίες). Ο Κοτζιάς, μετά την «Αντιποίησι' αρχής», έκανε βήματα προς τα πίσω, τόσο στον χρόνο όσο και στην πρωτοτυπία της σύλληψης, με τη «Φανταστική περιπέτεια» (1985) και τον «Ιαγουάρο» (1987). Ο Κουμανταρέας, μετά τη «Βιοτεχνία υαλικών», έδωσε με την «Κυρία Κούλα» (1978) ένα ακόμα έργο ευαίσθητο σε σύγχρονα προβλήματα, κι από εκεί και πέρα δείχνει να παρασύρεται από τις κυρίαρχες τάσεις· «Το κουρείο» (1979) αναφέρεται σε μια σαμαρακικά τυποποιημένη μικροαστική μιζέρια, που θυμίζει περισσότερο δεκαετία του '50 παρά σύγχρονη Ελλάδα. «Ο ωραίος λοχαγός» (1983) μας γυρίζει στη δεκαετία του '60 και προαναγγέλλει τους ελεγειακούς στοχασμούς του συγγραφέα γύρω από το αιώνιο θέμα της φθοράς του κάλλους, που θα κορυφωθούν με τη «Φανέλα με το εννιά» (1986).

Από μια άποψη, τίποτα δεν είναι πιο ενδεικτικό για την πορεία της ελληνικής πεζογραφίας μετά το 1974 όσο το γεγονός ότι ένας Γιώργος Ιωάννου (κι ίσως κανένας Έλληνας πεζογράφος μετά τον πόλεμο δεν ήταν τόσο προικισμένος όσο ο Ιωάννου) ξόδευε όλο και περισσότερο από το πλούσιο ταλέντο του για ν' αποτυπώσει στο χαρτί μια ελληνικότητα όλο και πιο γραφική, αλλά στον ίδιο βαθμό όλο και πιο μακρινή, ερμητική, φθίνουσα και ξεκομμένη από τον υπόλοιπο κόσμο. Τι άλλο μένει να πούμε για τη δεκαετία του '70; Πού κατέληξαν οι πειραματισμοί ενός Γιώργου Χειμωνά, ενός Γιώργη Γιατρομανωλάκη, ενός Δημήτρη Νόλλα με μια ελληνική εκδοχή του υπερρεαλισμού ή του μεταμοντερνισμού; Παρά το αναμφισβήτητο ταλέντο τους, παρά τα χαρίσματα των βιβλίων τους, κανένας από τους τρεις δεν έδωσε ένα μείζον έργο κι ίσως δεν είναι τυχαίο ότι και οι τρεις έχουν σιγήσει εδώ και χρόνια.

Έτσι, ενώ μπαίνουμε στη δεκαετία του '80 κι οι περισσότεροι συγγραφείς της γενιάς του '60 και του '70 (ας μου συγχωρεθούν αυτοί οι εξεζητημένοι όροι για χάρη της απλότητας του λόγου) βρίσκονται, θεωρητικά, στην πιο γόνιμη ηλικία τους, το χάσμα ανάμεσα στη νέα μορφή της Ελλάδας και τη θεματογραφία των Ελλήνων πεζογράφων βαθαίνει συνεχώς. Η επικράτηση και κυριαρχία της «Αλλαγής» μετά το 1981, η τυπική εκπλήρωση πολλών από τα οράματα της μετεμφυλιακής Αριστεράς κι η παράλληλη απογύμνωσή τους από κάθε ριζοσπαστικότητα κι επικαιρότητα, ο εκφυλισμός της αριστερής ιδεολογίας σε κρατικό λόγο και όργανο της εξουσίας, έκαναν αυτό το χάσμα αγεφύρωτο. Η καινούργια γενιά πεζογράφων που έκανε την εμφάνισή της στις αρχές της δεκαετίας του '80 – νέοι που γεννήθηκαν πολλά χρόνια μετά τον εμφύλιο, που οι περισσότεροί τους μύριζαν ακόμα γάλα στην κρίσιμη δεκαετία του '60 και βρίσκονταν στα μέσα της εφηβείας όταν κατέρρευσε η δικτατορία – έρχονταν να μιλήσουν για έναν εντελώς καινούργιο κόσμο και, μοιραία (αφού οι προηγούμενες γενιές έκλειναν τα μάτια τους μπροστά στο σήμερα), χωρίς να μπορούν ν' ανοίξουν διάλογο γύρω από το περιεχόμενο και την ουσία αυτού του κόσμου, χωρίς να μπορούν ν' απαντήσουν σε κάποια παράδοση με ορισμένη στάση απέναντί του. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, έπειτα από κάποιες πρώτες προσπάθειες να συνδεθούν με τον γύρω χώρο τους, το έργο τους φαίνεται ανερμάτιστο, ο κόσμος που αναβρύζει μέσα από τις σελίδες των βιβλίων τους δεν έχει παρελθόν, δεν έχει ούτε χρονικό ούτε γεωγραφικό στίγμα, δεν είναι ούτε Ελλάδα ούτε κάποιος άλλος τόπος, δεν γνωρίζει διαφορές κοινωνικής προέλευσης, ηλικίας, ήθους, τρόπου ζωής, μοιάζει με ομαδικό πορτρέτο από το οποίο έχει μείνει μόνο το περίγραμμα των απεικονιζόμενων ανθρώπων.

Δεν πρόκειται για την απρόσωπη ζωή στη σημερινή Ελλάδα (στο κάτω - κάτω, η ζωή στην Ελλάδα δεν είναι καθόλου απρόσωπη σε σύγκριση μ' άλλες χώρες). Πρόκειται για την αναιμία μιας λογοτεχνίας που δεν είχε τη δυνατότητα να κραταιωθεί και ν' αποκτήσει δική της φυσιογνωμία αντιπαλεύοντας με μια παλιότερη παράδοση, δίνοντας τις δικές της απαντήσεις σε προβλήματα που έθεσαν προηγούμενοι συγγραφείς ή, ακόμα, ανατρέποντας τα ερωτήματά τους. Στις «Παράξενες συνήθειες της οικογένειας Μόρφη» του Άρη Σφακιανάκη (1984) δεν μπορούμε να καταλάβουμε για ποιον κόσμο μιλάει ο συγγραφέας. Αν στους «Ανήλικους» (1980) ο Πέτρος Τατσόπουλος αναφέρεται ακόμα σ' έναν αναγνωρίσιμο χώρο, στα «Κινούμενα σχέδια» (1984) έχει ήδη περάσει στον φανταστικό κόσμο του αμερικανικού κόμικ και στην «Καρδιά του κτήνους» (1987) όλα είναι, θα έλεγε κανείς, επιδεικτικά αφύσικα, από τη γλώσσα του ήρωα ώς τη σχέση του με τ' άλλα δύο κύρια πρόσωπα του βιβλίου και την έκβαση της ιστορίας. Ενώ στα «Κομματάκια» (1979) ο Βαγγέλης Ραπτόπουλος σχηματίζει ένα πολύχρωμο μωσαϊκό ανθρώπινων τύπων και καταστάσεων, στα «Διόδια» (1982) οι έφηβοι ήρωές του είναι ερμητικά κλεισμένοι στον δικό τους κόσμο και στα «Τζιτζίκια» (1985) οι νεαροί καμικάζι, φτωχοδιάβολοι μιας αθηναϊκής συνοικίας που θέλουν να πιάσουν την καλή ληστεύοντας ένα δημόσιο ταμείο, ονειρεύονται ποταμόπλοια στον Μισισιπή και χτυπούν απανωτά τη γροθιά τους πάνω σε πόρτες, σαν Αμερικανοί μποξέρ: θα έλεγε κανείς πως ποτέ δεν γράφτηκε «Ο οργισμένος Βαλκάνιος»...

Οπωσδήποτε, αυτές οι παρατηρήσεις δεν ισοδυναμούν μ' αισθητική αξιολόγηση του ως τώρα έργου της «γενιάς του '80». Είναι αλήθεια ότι η επίδραση της αμερικανικής λογοτεχνίας στην ελληνική, αισθητή στα βιβλία αυτής της γενιάς, απάλλαξε την πεζογραφία μας από τη φλυαρία, την ωραιολογία και τη σοβαροφάνεια, δίνοντάς της την αμεσότητα του καθημερινού λόγου και τη δροσιά του χιούμορ. Αλλά το χιούμορ δεν μπορεί να είναι αυτοσκοπός – κι αυτό μας το δείχνει καθαρά «Η καρδιά του κτήνους». Ούτε η αμεσότητα του λόγου αρκεί, όταν λείπει η αμεσότητα της πραγματικότητας – κι αυτό μας το δείχνουν εξίσου καθαρά «Τα τζιτζίκια». Οι λογοτέχνες της γενιάς του '80 έχουν δηλώσει επανειλημμένα ότι δεν θεωρούν τη σημερινή ελληνική πραγματικότητα απλή αντανάκλαση του αμερικανικού τρόπου ζωής. Αν τα έργα τους δίνουν διαφορετική εντύπωση, γι' αυτό δεν ευθύνονται τόσο οι ίδιοι όσο οι προηγούμενες γενιές συγγραφέων, που έμειναν απελπιστικά πίσω στους προβληματισμούς τους κι έτσι απότυχαν να δώσουν στους επιγόνους τους γόνιμα ερεθίσματα για την ανάπτυξη μιας ξεχωριστής συνείδησης.

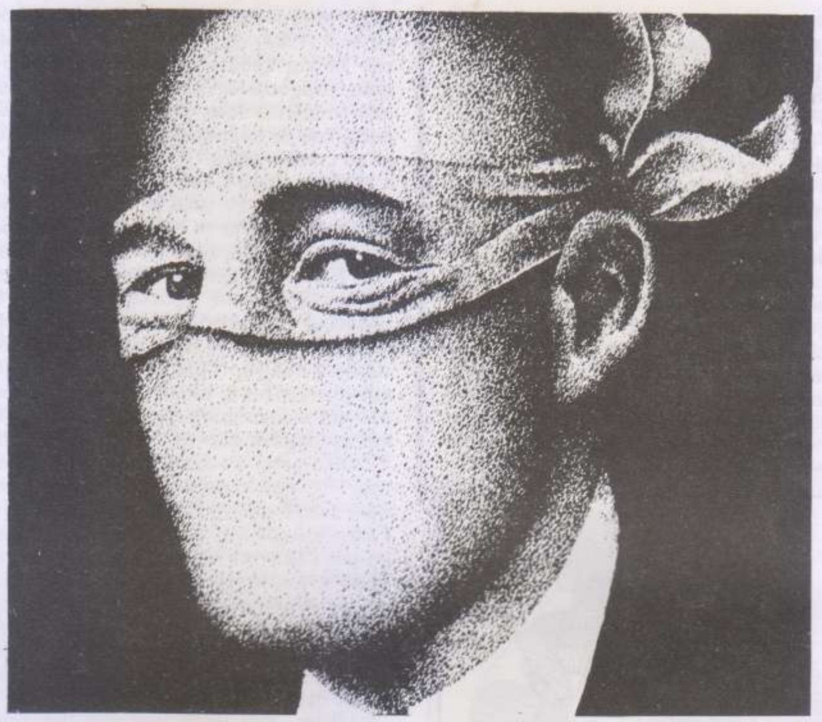
Είναι χαρακτηριστικό ότι εκεί όπου τα βιώματα των νέων συγγραφέων τέμνονται με την πιο καταπιεστική μορφή της ελλη-

νικής παράδοσης – τον στρατό – γεννιούνται συχνά βιβλία με δική τους προσωπικότητα και με μια ζωντάνια δυσεύρετη στο έργο των πεζογράφων της γενιάς του '80. Το «Εν δυο κάτω» του Σταύρου Λαγκαδιανού (1985) ή το «Μετά την αποψίλωση» του Νίκου Σαραντάκου (1987) έχουν την αμεσότητα και τη φρεσκάδα του προσωπικού βιώματος, δοσμένου με την αφηγηματική απλότητα και το χιούμορ που αποτελούν δυο από τις θετικότερες πλευρές της νέας γραφής. Αλλά πρόκειται για ιστορίες του στρατού, δηλαδή ενός κλειστού κόσμου, γραμμένες από συγγραφείς που επέστρεψαν προσωρινά στο στρατόπεδο και ξαναφόρεσαν το χακί, για να δώσουν μια «εκ των έσω» μαρτυρία. Αναπόφευκτα, λοιπόν, η εμβέλειά τους είναι περιορισμένη.

Στο μεταξύ οι πεζογράφοι της γενιάς του '60 και του '70, που εξακολουθούν να κυριαρχούν στη λογοτεχνική σκηνή, έδωσαν την απάντησή τους στην πρόκληση της νέας γενιάς. Και η απάντηση ήταν: αρνούμαστε τον διάλογο, ο κόσμος όπου ζείτε και ζούμε δεν μας ενδιαφέρει, για μας Ελλάδα είναι πάντα η Ελλάδα του αντάρτη με τα φυσεκλίκια, της μαυροφορεμένης μάνας, του αγροίκου χωροφύλακα, του δοσίλογου λαδέμπορου, του ασκητικού κομμουνιστή επαναστάτη, του χωριού με τις λασπωμένες ρούγες και της συνοικίας με τις αυλές και τις γαζίες. Αν εξαιρέσουμε την προσπάθεια του Μένη Κουμανταρέα να επιστρέψει στην νεοελληνική πραγματικότητα, έστω κι από μια πολύ προσωπική οπτική γωνία, με τη «Φανέλα με το εννιά», οι περισσότεροι δόκιμοι συγγραφείς μας βυθίζονται όλο και πιο βαθιά στο παρελθόν και βομβαρδίζουν το κοινό τους με βιβλία που δεν αναζητούν καν μια γέφυρα ανάμεσα στο χτες και το σήμερα, παρά σταματούν σε καταστάσεις παρωχημένες εδώ και πολύ καιρό. «Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα» της Άλκης Ζέη, «Η Συβαρίτισσα» της Λιλής Ζωγράφου, «Το νησί» του Δημήτρη Χριστοδούλου, «Ο Σιλβέστρος» του Χριστόφορου Μηλιώνη, «Η μπόρα» της Αλκυόνης Παπαδάκη – όλ' αυτά τα βιβλία, που κυκλοφόρησαν μέσα στο 1987, δεν μας δίνουν τάχα την εντύπωση ότι, ανεξάρτητα από τη λογοτεχνική αξία τους, γράφτηκαν με τουλάχιστον είκοσι χρόνια καθυστέρηση; Χρειάζεται άραγε η ελληνική λογοτεχνία σήμερα *τέτοιες* αναδρομές στο παρελθόν, που δεν έχουν τουλάχιστον τον χαρακτήρα του προσωπικού ιστορικού ντοκουμέντου, όπως το πραγματικά θαυμάσιο «Καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς» του Χρόνη Μίσσιου (1985);

Πλάι στο βιβλίο του Μίσσιου και την αγνοημένη «Απόδραση» (1982) του κατά τ' άλλα άγνωστου Πέτρου Παρλαβάντζα – ένα μυθιστόρημα που ζωγραφίζει με λεπτή ειρωνεία το πορτρέτο του σύγχρονου Έλληνα αστού –, το μόνο άλλο μεγαλόπνευστο, ολοκληρωμένο κι επίκαιρο έργο της δεκαετίας του '80 είναι «Η μεγάλη πομπή» του Αλέξη Πανσέληνου (1985), μια μεγάλη τοιχογραφία της σημερινής ελληνικής κοινωνίας, με κύριο άξονα τη βαθμιαία «ενσωμάτωση» ενός νεαρού μηχανόβιου. Ο Αλέξης Πανσέληνος ανήκει σε μια γενιά που πέρασε στη νεότερη ελληνική ιστορία με το όνομα «γενιά του Πολυτεχνείου», αλλά στη λογοτεχνία είναι μάλλον ανώνυμη, γιατί όταν, στα τέλη της δεκαετίας του '70, απογοητεύτηκε από την πολιτική και στράφηκε μεταξύ άλλων στο γράψιμο, η πεζογραφία της εποχής είχε ήδη σφραγιστεί από τις γενιές του '60 και του '70 (δηλαδή συγγραφείς που, χοντρικά, βρίσκονταν τότε ανάμεσα στα 40 και τα 50 τους) και σχεδόν ταυτόχρονα πρόβαλαν στη σκηνή οι 20άρηδες νεοσσοί της γενιάς του '80. Αν κάτι χαρακτηρίζει το πεζογραφικό έργο της «γενιάς του Πολυτεχνείου», είναι η πλήρης κυριαρχία του εγώ, του πρώτου προσώπου, του ιδιωτικού βιώματος, που όχι σπάνια προσπαθεί να φανεί πολιτική ή ιδεολογική επιλογή. Η τροχιά της Μάρως Δούκα από την «Αρχαία σκουριά» (1979) ώς τις «Λεύκες ασάλευτες» (1987) αντιπροσωπεύει την αδιέξοδη πορεία αυτής της λογοτεχνίας, που διαφαίνεται ήδη σ' έργα όπως «Η περίληψη του κόσμου» της Μαρίας Μήτσορα (1985) ή «Ο αντίπαλος εραστής» της Μάρως Βαμβουνάκη (1986). Αλλά η ίδια η πινακίδα «Αδιέξοδο» στήθηκε από τη «Μεγάλη πράσινη» της Ευγενίας Φακίνου (1987): Η ηρωίδα αποσύρεται από τον κόσμο κι αποφασίζει να μη ξαναμιλήσει. Ο συγγραφέας δεν έχει πια τίποτα να πει στο κοινό του... Μέσα σ' αυτό το κλίμα, το βιβλίο του Πανσέληνου αποτελεί εξαίρεση, όπως εξαίρεση είναι και «Ο υπνοβάτης» της Μαργαρίτας Καραπάνου (1985), που ωστόσο δεν μπορεί να συλλάβει την εικόνα της σημερινής Ελλάδας παρά με τους όρους μιας διβλικής και αφόρητα ηθικολογικής δαιμονολογίας.

Το συμπέρασμα αυτής της ανασκόπησης δεν δικαιολογεί την ικανοποίηση που φαίνεται να νιώθουν οι περισσότεροι συγγραφείς μας για τα επιτεύγματά τους μετά το 1974. Αν υπήρχε αμοιβαία διάθεση για ένα διάλογο γύρω από τον χαρακτήρα και τις αξίες της μεταπολιτευτικής πεζογραφίας μας, θα μπορούσε κανείς να θέσει στους συγγραφείς πολλά ενδιαφέροντα ερωτήματα. Όπως: Γιατί απουσιάζουν από τα βιβλία τους τα περισσότερα από τα φαινόμενα που στοιχειοθετούν την εικόνα της σημερινής ελληνικής κοινωνίας; Γιατί οι περισσότεροι τους έπαψαν στην πιο γόνιμη και δημιουργική ηλικία τους ν' ασχολούνται με το σήμερα και στρέφουν όλο και περισσότερο τη ματιά τους στο παρελθόν; Γιατί δεν προσπαθούν, έστω, να δουν αυτό το παρελθόν από μια καινούργια οπτική γωνία, παρά αναμασούν μύθους ή τετριμμένες αλήθειες, που ανήκουν σε μια άλλη εποχή; Γιατί δεν συνεχίστηκαν οι προσπάθειες των πρώτων χρόνων μετά το 1974 να προσεγγιστεί η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα; Γιατί το έργο των πεζογράφων της νέας γενιάς εμφανίζεται τόσο χλωμό και μικρόπνευστο, τόσο ξεκομμένο από τον χώρο του; Αλλά, όπως είπαμε και στην αρχή, τέτοια ερωτήματα δεν είναι σήμερα δημοφιλή κι ίσως οι συγγραφείς μας είναι τόσο απορροφημένοι από επαγγελματικά τους προβλήματα, που δεν έχουν καν τον καιρό να σκεφτούν τέτοια ζητήματα... Στο μεταξύ θα μπορούσε κανείς να θυμηθεί, με κάποια διάθεση πρόκλησης, αυτά που είπε ο Ροΐδης το 1877: «Ποίησιν η Ελλάς δεν δύναται επί του παρόντος να ελπίζη, αφού τα μεν Πάτρια απηρνήθη, του δε διανοητικού βίου των νεωτέρων εθνών εισέτι δεν μετέχει, ουδέ την εμπνέουσαν τους ποιητάς αυτών νόσον του αιώνος νοσεί, την έλλειψιν δηλαδή και την δίψαν του ιδανικού». Από τότε πέρασαν 111 χρόνια, κι είναι κάπως πολλά...

Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΝΟΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στη συνάντηση που οργανώθηκε στο Τσεπέλοβο, στα Ζαγοροχώρια, στις 26-31 Αυγούστου του 1988 με θέμα το εναλλακτικό κίνημα στην Ελλάδα, το παρακάτω κείμενο αποτελούσε μια απόπειρα «κλεισίματος» και συνόψισης των θεματικών του πενθημέρου. Τελικά δεν μπόρεσε να συζητηθεί, γιατί οι σύνεδροι επέλεξαν, εναλλακτικά, την τελευταία ημέρα πορεία στο φαράγγι του Βίκου, στις όχθες του Αώου, και κολύμπι στον Βοϊδομάτη, με αποτέλεσμα η κούραση να απαγορεύει τη συζήτηση ενός τόσο μακροσκελούς κειμένου. Έτσι το δημοσιεύουμε εδώ, ελπίζοντας πως οι αναγνώστες της ΡΗΞΗΣ, μη διαθέτοντας τέτοιες ευκαιρίες για εκδρομή, θα «αναγκαστούν»(!) να το διαβάσουν.

Γ.Κ.

Το πρόβλημα που ανέκυψε τα τελευταία χρόνια είναι η δυνατότητα δημιουργίας ενός σοβαρού εναλλακτικού κινήματος στην Ελλάδα. Μήπως τέτοιου τύπου κινήματα «δεν κάνουν για την Ελλάδα» και ισχύουν ως δυνατότητα μόνο για την αναπτυγμένη Δύση; Σ' αυτό το ερώτημα έχουμε ήδη απαντήσει εν μέρει με την επιμονή μας να προωθήσουμε ένα τέτοιο κίνημα στην Ελλάδα. Αυτή η επιμονή ήδη υπονοεί πως πιστεύουμε στη δυνατότητα της δημιουργίας ενός εναλλακτικού κινήματος «εδώ και τώρα». Όμως σπάνια μέχρι σήμερα είχαμε ασχοληθεί συνολικά με τα συγκεκριμένα προβλήματα που θέτει η απόπειρα για ένα τέτοιο συνεκτικό πρόγραμμα.

Ήδη πάντως έχουμε τονίσει πως ό,τι χαρακτηρίζουμε εναλλακτικό πρότυπο, εναλλακτικό σχέδιο ανάπτυξης, εναλλακτική λογική, έχει παγκόσμια ισχύ και δεν ισχύει μόνο για τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες, αλλά αφορά εξ ίσου ή και περισσότερο τις χώρες του Τρίτου Κόσμου.

Στην εισαγωγή της συνάντησης επισημάναμε πως η επέκταση του σημερινού αναπτυξιακού μοντέλου σε όλο τον πλανήτη είναι αδιανόητη, θα σήμαινε τη σχεδόν ακαριαία καταστροφή του. **Η επιλογή ενός εναλλακτικού μοντέλου για τον Τρίτο Κόσμο είναι ζήτημα ζωής και θανάτου!**

Η επέκταση του σημερινού μοντέλου σημαίνει τις τερατουπόλεις αλά Μεξικό και Κάιρο, τη ρύπανση, τις καταστροφές που προκαλεί ο ανταγωνισμός, κλπ. κλπ. Το εναλλακτικό μοντέλο λοιπόν αποτελεί παγκόσμια απαίτηση.

Ο κόσμος μας βρίσκεται σε μια κομβική στιγμή και ήδη επισημάναμε πως το αίτημα «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα» αποκτάει μια ανανεωμένη ισχύ με νέους όρους, είτε **η οικολογική καταστροφή και η σοσιαλ-καπιταλιστική βαρβαρότητα, είτε μια εναλλακτική κοινωνία.** Μόνο και μόνο λοιπόν με βάση τις διεθνείς διαστάσεις αυτού του μοντέλου θα ήταν δυνατή μια απάντηση γενικού χαρακτήρα που να περιλαμβάνει και την Ελλάδα. Είναι προφανές όμως ότι αυτό δεν είναι αρκετό. Για κάθε χώρα ή περιοχή, η εναλλακτικότητα αποκτάει και συγκεκριμένο περιεχόμενο με διαφορετικές κινητήριες δυνάμεις και άμεσα αιτήματα. Για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου —ή τουλάχιστον για αρκετές απ' αυτές— θα πρέπει να απαντήσει στα ζητήματα της πείνας και της παραγωγικής αποδιάρθρωσης των παραδοσιακών οικονομικών δομών, ενώ στις αναπτυγμένες χώρες της Δύσης θα πρέπει συχνά να απαντήσει στα ζητήματα της υπερκατανάλωσης και της «υπερανάπτυξης». Είναι προφανές λοιπόν ότι διαφορετικές είναι οι κινητήριες δυνάμεις του κινήματος στη μια και στην άλλη περίπτωση, διαφορετικά τα άμεσα αιτήματα, έστω και αν συναντιούνται στη συνολική πρόταση, στο συνολικό όραμα.

Για την Ελλάδα λοιπόν που βρίσκεται στον «αναπτυγμένο κόσμο», σαν ένας από τους φτωχούς συγγενείς του, η έννοια του εναλλακτικού κινήματος παρουσιάζει ένα σύνολο από ιδιαιτερότητες, τέτοιες που να κάνουν επίκαιρο και πραγματικό το ερώτημα για τις δυνατότητές του στη χώρα μας, και για τα χαρακτηριστικά που μπορεί να ενδυθεί.

Για μια ακόμα φορά, ορίζοντας το νόημα του εναλλακτικού κινήματος

Επειδή γύρω από το νόημα και τη φύση του εναλλακτικού κινήματος υπάρχουν τεράστιες συγχύσεις, θα αποπειραθούμε για μια ακόμη φορά ένα σύντομο ορισμό των βασικών του κατευθύνσεων. Για πολλούς είναι απλώς ταυτόσημο με μια «εναλλακτική» πολιτική πρόταση. Εμείς προτείνουμε κάτι διαφορετικό: **«εναλλακτικό» ως προς τα κυρίαρχα μοντέλα και προτάσεις.** Για άλλους, στην αντίστροφη άκρη του φάσματος, σημαίνει μόνο πρόταση ζωής, πρόταση μετασχηματισμών στην ίδια την καθημερινότητά μας και ως προς αυτό διαφοριζόμαστε από τα παλιότερα μοντέλα, που αναζητούσαν τις λύσεις στο μακροεπίπεδο, στο επίπεδο της πολιτικής. Για κάποιους άλλους τέλος που βρίσκονται στο «μέσο», εναλλακτικότητα σημαίνει την προώθηση κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών στην κοινωνία, άσχετα με την πολιτική ανατροπή. Όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε στην εισαγωγική εισήγηση, **το εναλλακτικό κίνημα είναι μια σύνθεση τριών διαστάσεων,** μιας διάστασης μακροπρόθεσμης, ολιστικής, «μοντέλου» κοινωνίας, μιας δεύτερης, ατομικής και προσωπικής —του μετασχηματισμού του ίδιου του εαυτού μας, του τρόπου ζωής— και τέλος μιας «ενδιάμεσης» διάστασης των κοινωνικών και πολιτικών κινημάτων, για μετασχηματισμούς στο βραχυπρόθεσμο ή μεσοπρόθεσμο πεδίο.

Α) Και εδώ βρίσκεται μια πρώτη ιδιαιτερότητα σε σχέση με όλα τα κινήματα που έχουν υπάρξει στο παρελθόν, κινήματα που έθεταν το κέντρο βάρους σε μια από τις τρεις διαστάσεις που αναφέραμε· για παράδειγμα το κίνημα των λεγομένων «ουτοπικών σοσιαλιστών» και των κοινοβίων έβαζε το βάρος στον ατομικό ή μερικό μετασχηματισμό· εκείνο του μαρξισμού-λενινισμού στον πολιτικό και στον καθολικό μετασχηματισμό, ενώ τέλος η σοσιαλδημοκρατία με κύριο θεωρητικό τον Μπερνστάιν εξήγγελλε πως «το κίνημα είναι το παν και ο σκοπός τίποτε». Είναι γνωστά τα αδιέξοδα στα οποία έχει οδηγήσει η κάθε μια από αυτές τις εκδοχές αποσπασμένη από τις άλλες. Το εναλλακτικό κίνημα προσπαθεί να ενοποιήσει, να συνθέσει —ή έστω να συνδέσει— τα τρία αυτά επίπεδα και να δείξει πως ο ανταγωνισμός ανάμεσά τους είναι χωρίς νόημα, και πως αντίθετα μόνο μέσα από τη σύνθεσή τους μπορούν να αναπτυχθούν και να έχουν κάποιο νόημα.

Β) Κατά δεύτερο λόγο δε μιλάμε για μια εναλλακτική πρόταση με τον τρόπο του Φλωράκη, του Λαλιώτη ή του Γκορμπατσώφ, που προσπαθούν να τη χρησιμοποιήσουν διαστρέφοντας όμως την έννοια. Δεν εννοούμε απλώς μια κάποια «εναλλακτική πρόταση». Το νόημά της έχει μια βαθύτερη φιλοσοφική και θεωρητική σημασία. Αρνείται τη λογική του μαρξιστι-

κο-λενινιστικού μονόδρομου, της διαδοχής των κοινωνικών συστημάτων σύμφωνα με μια σιδερένια αλληλουχία καθορισμένη από τις παραγωγικές δυνάμεις. Τονίζει πως οι παραγωγικές δυνάμεις της εποχής μας ανοίγουν δυο δυνατότητες, μια προς την κατεύθυνση του σοσιαλ-καπιταλισμού, του εμπορεύματος, του οικολογικού θανάτου, και μια άλλη προς την κατεύθυνση του κομμουνισμού, της άρνησης του εμπορεύματος, της απόρριψης της ανάπτυξης με κάθε τίμημα κλπ. Πρόκειται για την έξοδο από το ίδιο το παραγωγικίστικο μοντέλο.

Σπάζει επομένως το σχήμα της αλληλοδιαδοχής και μπαίνουμε μπροστά στη δυνατότητα και την ανάγκη ΕΠΙΛΟΓΗΣ. Αυτή είναι μια βασική διάσταση της εναλλακτικότητας, ότι δηλαδή η κοινωνία σχίζεται στα δύο και ότι υπάρχουν δύο δυνατές κατευθύνσεις. Δεν πρόκειται για μια φράση στη συγκυρία, έχει βαθύ και βαρύ νόημα. Αυτό είναι το δεύτερο δομικό στοιχείο της.

Η **σύνθεση** των τριών επιπέδων και η **επιλογή** μοντέλου κοινωνίας αποτελούν τις βάσεις για την αναγκαιότητα του εναλλακτικού κινήματος.

Ας περάσουμε όμως στην ελληνική ιδιαιτερότητα και στα αιτήματα που βάζει αυτό το κίνημα σε μας, «εδώ και τώρα».

Οι διεθνείς διαστάσεις ενός εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης

Ξέρουμε από όλες τις εμπειρίες ανάπτυξης στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και ιδιαίτερα εκείνες —όπως η Κίνα— που δοκίμασαν με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία να ακολουθήσουν ένα εναλλακτικό μοντέλο, πως βρέθηκαν μπροστά σε ένα διπλό και δύσκολο καθήκον. Από τη μια πλευρά να αναπτύξουν τις καθυστερημένες παραγωγικές τους δυνάμεις και από την άλλη να αποφύγουν τον εγκλεισμό τους μέσα στο παγκόσμιο σοσιαλ-καπιταλιστικό εμπορευματικό μοντέλο. Να προτείνουν ένα πρότυπο μιας νέας αναπτυξιακής διαδικασίας που απορρίπτει το διαχωρισμό πόλης - χωριού, τη σύγκρουση βιομηχανίας - αγροτικής παραγωγής, την υποταγή της ανειδίκευτης εργασίας στην ειδικευμένη, που να αποφεύγει την απόλυτη και πιεστική ένταξη στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας. Τα προβλήματα που μπαίνουν σε μας, στην Ελλάδα, είναι ίσως ακόμα πιο περίπλοκα. Ο Τρίτος Κόσμος όπως ξέρουμε δεν υποφέρει από την υπερανάπτυξη του κεφαλαίου αλλά από την υπανάπτυξή του. Η Ελλάδα κατορθώνει να υποφέρει ταυτόχρονα και από τα... δύο. Ανήκει τόσο στον αναπτυγμένο κόσμο, με όλες τις συνέπειες που μπορεί να έχει αυτό σε επίπεδο εμπορευματοποίησης, καταναλωτικότητας και ενσωμάτωσης στην παγκόσμια αγορά και τον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας, όσο και να υποφέρει από υπανάπτυξη και καθυστέρηση των παραγωγικών της δομών, πράγμα που αποτυπώνεται στις εξαγωγές της, τη βιομηχανική παραγωγή της, τη μικρομεσαία δομή της, την υπανάπτυξη του παραγωγικού κεφαλαίου. Νομίζουμε ότι ο χαρακτηρισμός που έχουμε δώσει στην Ελλάδα, χώρα που αποτελεί απόφυση της Δύσης, αποδίδει ακριβώς αυτή την ιδιόμορφη πραγματικότητα. Ποια πολιτική λοιπόν, ποιο μοντέλο μπορεί να προτείνει ένα εναλλακτικό κίνημα στην Ελλάδα; Ξέρουμε για παράδειγμα ότι κάτι τέτοιο στο Βέλγιο ή την Ολλανδία θα σήμαινε ένα σύνολο από μέτρα αποεμπορευματοποίησης στα πλαίσια της ενωμένης Ευρώπης, μείωσης των ωρών εργασίας, επέκτασης της αποκέντρωσης, μεταφοράς πόρων στον Τρίτο Κόσμο, μείωσης της κατανάλωσης σε ένα σύνολο από προϊόντα, επέκτασης μέτρων εναλλαγής καθηκόντων, αυτοδιαχείριση κλπ. κλπ. Πάντως, στο επίπεδο που έχει φτάσει η συγχώνευση των οικονομιών τους δεν υπάρχει λύση η οποία να περνάει έξω από την ΕΟΚ. Αντίθετα, η ενίσχυση της συνοχής της Κοινότητας προσφέρει μεγαλύτερες δυνατότητες εφαρμογής ενός ευρωπαϊκού μοντέλου σε μερική ρήξη με την παγκόσμια αγορά. Η ΕΟΚ ακολουθώντας έστω και εν μέρει μια νέα λογική, μπορεί να επιβάλει μετασχηματισμούς σε παγκόσμια κλίμακα, κάτι που καμιά ευρωπαϊκή χώρα από μόνη της δεν μπορεί να κάνει. Η μείωση των ωρών εργασίας για παράδειγμα, πολύ πιο εύκολα μπορεί να γίνει στο σύνολο της Ευρώπης παρά σε κάθε χώρα χωριστά, η αποεμπορευματοποίηση υπηρεσιών το ίδιο κ.ο.κ.

Για την Ελλάδα όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Από τη θέση της και το επίπεδο ανάπτυξής της η ενσωμάτωσή της σε ένα κοινό ευρωπαϊκό σχέδιο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αν δεν υπάρχει μια παραγωγική της αναβάθμιση, αν δεν υπάρξει μια απόρριψη του παρασιτικού πρότυπου ενσωμάτωσης στην ΕΟΚ, σαν καταναλωτής και τουριστική απόφυσή της. Επιπλέον η διαφορετική θέση της —που είναι και διαφορετική γεωγραφική θέση, βρίσκεται στη Νοτιο-ανατολική Ευρώπη— επιτάσσει για την Ελλάδα, για το εναλλακτικό κίνημα, μια στρατηγική η οποία δεν μπορεί να παραμένει αποκλειστικά δυτικοευρωπαϊκή. **Για την Ελλάδα, το εναλλακτικό πρότυπο ανάπτυξης προϋποθέτει μια ανάπτυξη του κεντροευρωπαϊκού και νοτιοευρωπαϊκού πόλου, όπως και του πόλου της Νότιας Μεσογείου.** Μόνο σε μια τέτοια προοπτική θα πάψει να έχει μια θέση περιφέρειας και θα αποκτήσει μια θέση κόμβου, συνόρου, γέφυρας ανάμεσα σε κόσμους σχετικά διαφορετικούς. Και αυτό σημαίνει για παράδειγμα αναβάθμιση των Βαλκανίων, αποκλεισμό κάθε αντίθεσης ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες, εξάλειψη των αιτίων της αντιπαράθεσης με την Τουρκία. Σημαίνει ανάπτυξη της αυτονομίας των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, που βρίσκονται πιο κοντά απο οικονομική και κοινωνική άποψη στην ελληνική πραγματικότητα. Σημαίνει επέκταση της δημοκρατίας στη Σοβιετική Ένωση, επέκταση των δικαιωμάτων των λαών σ' αυτή την περιοχή. Σημαίνει επιτάχυνση των διαδικασιών ειρήνευσης και ανάπτυξης προς μια άλλη κατεύθυνση των χωρών της Μέσης Ανατολής. Μόνο υπ' αυτούς τους όρους η Ελλάδα, ο ιστορικός μας χώρος, μπορεί να αποφύγει τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης και της τουριστικοποίησης, της μεταβολής της σε ένα Λίβανο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, μέλλον και προοπτική που μας ετοιμάζουν οι άρχουσες τάξεις της χώρας. Να πού βρίσκεται η τεράστια δυσκολία για μια εναλλακτική πολιτική στην Ελλάδα: από τη μια πλευρά είμαστε υποχρεωμένοι να κινούμαστε στα πλαίσια της Κοινής Αγοράς, της Δυτικής Ευρώπης, για πολλούς λόγους τόσο οικονομικής και εμπορικής ενσωμάτωσης όσο και, κυρίως, για λόγους πολιτικούς μια και αντιμετωπίζουμε τον επιθετισμό των τούρκικων αρχουσών τάξεων· ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να προσπαθούμε να υπερκεράσουμε την ένταξή μας σε μια αποκλειστικά δυτικοευρωπαϊκή κοινότητα. Γι' αυτό δεν μπορεί παρά να είμαστε αντίθετοι στον ξαφνικό και άκρατο ευρωπαϊσμό που έχει καταλάβει τα ελληνικά κόμματα, που αν δεν μετριάζεται από μια προσπάθεια αυτόνομης σύνδεσής μας με τις χώρες της Κεντρικής και Βαλκανικής Ευρώπης, με τις χώρες της Μέσης Ανατολής, οδηγεί στην

ολοκλήρωση της παρασιτικής-καταναλωτικής μας διάστασης. **Η Ελλάδα στην ΕΟΚ δεν μπορεί παρά να είναι το άτακτο παιδί και σε καμιά περίπτωση ο ευπειθής μαθητής.** Από τη μια πλευρά πρέπει να αποζητάει την ευρωπαϊκή ενοποίηση και την εγγύηση από την Κοινότητα των ανατολικών της συνόρων και από την άλλη να επιζητεί τη διεύρυνση της Κοινότητας στην κατεύθυνση που επισημάναμε. Γι' αυτό και το εναλλακτικό κίνημα πρέπει σήμερα με τη μεγαλύτερη επιμονή να ενισχύσει τις σχέσεις του με τα αναπτυσσόμενα κινήματα των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, που καταχρηστικώς ονομάζουμε Ανατολική Ευρώπη, όπως και με εκείνα της πραγματικά Ανατολικής Ευρώπης, Ουκρανία, Ρωσία, Βαλτικές Δημοκρατίες, Γεωργία, Αρμενία κλπ. Αναγκαία είναι και η μεσανατολική διάσταση των σχέσεων. Είναι καιρός να αρχίσουμε να αναπροσανατολιζόμαστε,

τουλάχιστον σαν κίνημα, προς τις νέες πραγματικότητες που αναδύονται —τα κινήματα της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης— και για μια φορά να «προλάβουμε» την επίσημη κρατική πολιτική που μένει προσανατολισμένη στην προσκόλληση στη Δύση.

Η επιμονή στο εσωτερικό «μέτωπο»

Όμως το πρόβλημα μιας διαφορετικής επιλογής δεν λύνεται μόνο με μια διαφορετική εξωτερική πολιτική και προσέγγιση με τις γειτονικές μας χώρες, παρ' όλο που κάτι τέτοιο είναι απόλυτα αναγκαίο, αλλά προϋποθέτει και απαιτεί μια διαφορετική αντίληψη για την εσωτερική οικονομική πολιτική, για την ανάπτυξη στο εσωτερικό της χώρας. Η εξωτερική πολιτική, οι εξωτερικές σχέσεις, η ανασυγκρότηση της Ευρώπης σε μια νέα κατεύθυνση, συνδέονται με αυτή την εσωτερική οικονομική ανασυγκρότηση, αλλά δεν μπορούν να την υποκαταστήσουν.

Κατ' αρχήν είναι σαφές, όταν αναζητούμε συμμαχίες και ευρύτερα πλαίσια αναφοράς της οικονομικής μας πολιτικής, πως δεν αναζητούμε ούτε ευχόμαστε ένα πλαίσιο ανάπτυξης ελληνοκεντρικό και αυταρχικό. Οι διασυνδέσεις της ελληνικής οικονομίας με την παγκόσμια είναι ουσιαστικά μη αναστρέψιμες. Μια αυταρχική πολιτική θα σήμαινε ουσιαστική καταστροφή εισοδημάτων και κοινωνικών στρωμάτων, του ίδιου του επιπέδου ζωής των λαϊκών τάξεων και γι' αυτό είναι αδιανόητη. Έτσι η οικοδόμηση ενός εναλλακτικού μοντέλου δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί από την Ελλάδα και μόνο. Αντίθετα μπορεί να συγκροτηθεί ολοκληρωμένα μόνο μέσα σε ευρύτερα σύνολα.

Αυτή η προϋπόθεση νομίζουμε πως έχει γίνει καθαρή. Όμως δε σημαίνει αδυναμία παρέμβασης στον εσωτερικό «μέτωπο». Η αλλαγή στον ευρύτερο ευρωπαϊκό και μεσογειακό χώρο περνάει και μέσα από τους αγώνες και τους μετασχηματισμούς που πραγματοποιούνται σε κάθε ιδιαίτερη χώρα. Στην Ελλάδα λοιπόν έχουμε να απαντήσουμε ταυτόχρονα σε ζητήματα ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ παραγωγικών τομέων και αποαανάπτυξης, αναπροσανατολισμού της υπάρχουσας παραγωγής και κατανάλωσης. Και σε τελική ανάλυση αυτό δεν είναι καθόλου αντιφατικό. Ακόμα και για τις πιο αναπτυγμένες χώρες υπάρχουν τομείς συνδεδεμένοι με τις πληροφορίες, τη γενίκευσή τους, την εκπαίδευση, τα μαζικά μέσα μεταφοράς κλπ. κλπ. που θα έπρεπε να αναπτυχθούν, ενώ άλλοι θα πρέπει να αποαναπτυχθούν.

Στην Ελλάδα ένα εναλλακτικό μοντέλο θα πρέπει να έχει δύο κύριους στόχους: Από τη μια πλευρά πολλοί τομείς της υλικής παραγωγής, της εκπαίδευσης και της πληροφορίας θα πρέπει να επεκταθούν σε σημαντική κλίμακα —είναι εξ άλλου προφανές πως μια εξισωτική κοινωνία τέτοια που οραματιζόμαστε, δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς γενίκευση της εκπαίδευσης και μάλιστα της ανώτερης και χωρίς επέκταση των πληροφοριών και των μηχανισμών μετάδοσής τους. Επί πλέον δεν μπορούμε να νοήσουμε μια παγκόσμια εναλλακτική κοινωνία, όπου η κάθε μονάδα της, και μια τέτοια μονάδα είναι η Ελλάδα, δεν θα παράγει κάτι το ουσιαστικό, το πρωτότυπο, κάτι που να συνεισφέρει στον παγκόσμιο πλούτο των προϊόντων και των ιδεών. Γι' αυτό απορρίπτουμε το τουριστικό και εισαγωγικό παρασιτικό μοντέλο. Για παράδειγμα, αποτελεί ζήτημα άμεσης διεκδίκησης η μείωση του τουρισμού στην Ελλάδα, ή τουλάχιστον η σταθεροποίησή του για αρκετά χρόνια και ο προσανατολισμός των προσπαθειών στην παραγωγή και την έρευνα. Τα ζητήματα της κατεύθυνσης της ανάπτυξης είναι ζητήματα **επιλογής** και δεν επιβάλλονται απλώς από τους τυφλούς νόμους της παγκόσμιας αγοράς. Παράλληλα η ίδια η μορφή του τουρισμού θα μπορούσε να αλλάξει. Θα έπρεπε να μειωθεί η τουριστική συγκέντρωση στους χώρους του υπεραναπτυγμένου τουρισμού και να κατανεμηθεί αυτός σε ευρύτερη κλίμακα σε όλη τη χώρα. Θα έπρεπε να χάσει το χαρακτήρα του μαζικού τουρισμού και να ενισχυθεί ο διάχυτος τουρισμός, οι μικρές μονάδες, ακόμα και η σύνδεση με εργασία ή σπουδή για τους νέους κλπ. κλπ. Τότε ο τουρισμός θα μεταβαλόταν αληθινά σε ένα εργαλείο, σε ένα μέσο επικοινωνίας ανάμεσα στους λαούς. Να λοιπόν ήδη ένας τομέας που θα πρέπει να αποαναπτύξουμε. **Δεν θέλουμε** άλλο συνάλλαγμα από τον τουρισμό, δεν θέλουμε τουρίστες υψηλής στάθμης όπως διεκδικούν όλα τα κόμματα και οι εφημερίδες.

Ένα εναλλακτικά προσανατολισμένο παραγωγικό μοντέλο

Το παραγωγικό μοντέλο που προτείνουμε άμεσα, «εδώ και τώρα», είναι ένα μοντέλο «δύσκολο» αλλά εφικτό. Ένα μοντέλο που στηρίζεται στον παραγωγικό εκσυγχρονισμό, τη σύνδεση με την παγκόσμια οικονομία και ταυτόχρονα την αποσύνδεση απ' αυτή. Η παραγωγή θα πρέπει να αρθρώνεται σχηματικά σε τρία επίπεδα. Ένα πρώτο είναι το επίπεδο των μικρών μονάδων παραγωγής τοπικής κλίμακας που είναι δυνατό να αναπτυχθούν μέχρι και το τελευταίο χωριό. Τέτοιες μονάδες παραγωγής μπορεί να είναι είτε πολύ σύγχρονες, είτε να στηρίζονται στη χειροτεχνική παραγωγή, να είναι «έντασης εργασίας», όπως λένε οι οικονομολόγοι (sic). Ένα δίκτυο τέτοιων μονάδων που μπορούν να αναπτυχθούν και σε επίπεδο γειτονιάς και να παράγουν ένα μεγάλο αριθμό χρήσιμων προϊόντων μπορεί να στηρίζεται στην ίδια την εθελοντική εργασία μαθητών, γυναικών, συνταξιούχων, κλπ. κλπ. (βλέπε τις απόπειρες που έγιναν στην Κίνα). Τέτοιες μονάδες μπορεί συχνά να είναι υψηλής ειδίκευσης και τεχνολογίας — όπως για παράδειγμα παραγωγή ανεμογεννητριών, επιστημονικές βιοκαλλιέργειες, εκτροφεία ψαριών, ακόμα και μονάδες πληροφορικής. Μια τέτοιου τύπου «διασπορά» είναι κάτι εύκολο για την Ελλάδα με την υπαρκτή ήδη τεράστια διασπορά των παραγωγικών μονάδων και την κυριαρχία του μικρομεσαίου επιχειρηματία.

Επιπλέον σε τοπικό επίπεδο μπορούν να παράγονται προϊόντα και υπηρεσίες εκτός εμπορικού κυκλώματος (για παράδειγμα η ανάληψη αναδασώσεων από τους κατοίκους, ή το καθάρισμα των ακτών, η επέκταση των δωρεάν δημοσίων συγκοινωνιών, η εκτός εμπορεύματος διάθεση ορισμένων εν επαρκεία βασικών προϊόντων διατροφής, π.χ. του γάλακτος για τα παιδιά κλπ.). Μια τέτοια ενίσχυση και διασπορά μικρών μονάδων παίζει τεράστιο ρόλο γιατί ανατρέπει την αρχή της αδιάκοπης μεγέθυνσης των παραγωγικών μονάδων και των οικονομιών κλίμακας και από την άλλη αντιπροτείνει την αρχή της κοινωνικής χρησιμότητας και της αυτοδιαχείρισης. Μια πολυεθνική εταιρεία δεν αυτοδιαχειρίζεται πραγματικά από το σύνολο του πληθυσμού σε άμεσο επίπεδο. Επιπλέον αποτελεί τη μόνη πραγματική βάση για μια οποιαδήποτε αποκέντρωση, παραγωγική και πληθυσμιακή, επιτρέπει τη διάχυση των γνώσεων και των δεξιοτήτων σε όλο τον πληθυσμό και αναιρεί την αρχή του εμπορεύματος, της εμπορευματοποίησης των πάντων.

Πάνω σ' αυτή τη βάση μπορεί να οικοδομηθεί το δεύτερο επίπεδο επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων μεσαίας ή περιφερειακής ή και σπανιότερα εθνικής κλίμακας, για μονάδες που τα προϊόντα τους έχουν μικρή κατανάλωση. Αυτό το επίπεδο —των μεσαίων θα λέγαμε— επιχειρήσεων αποτελεί τη βάση της περιφερειακής αποκέντρωσης σε επίπεδο μεγάλων περιοχών της χώρας. Βασικός στόχος και επιδίωξη θα πρέπει να είναι πώς η παραγωγή ενός σημαντικού ποσοστού της περιφερειακής κατανάλωσης να γίνεται επιτόπια. Αυτές οι μονάδες θα πρέπει όλο και περισσότερο σε επίπεδο ιδιοκτησίας να περνούν στην ιδιοκτησία των δήμων, των περιφερειών, των συνδικάτων, των ενώσεων καταναλωτών κλπ. κλπ. Η παραγωγή αυτών των μονάδων

πρέπει με ένα περιφερειακό σχεδιασμό σε εθνική κλίμακα να κατανεμηθεί σε όλες τις περιφέρειες της χώρας και προπάντων σε εκείνες που είτε λόγω τουρισμού ή εγκατάλειψης (νησιά, Κρήτη, Θράκη, Ήπειρος κλπ.) δεν έχουν σχεδόν καθόλου τοπική παραγωγική βάση στη βιομηχανία. Αυτές οι μονάδες θα αποτελέσουν τη βάση για την ανακατανομή του πληθυσμού της χώρας, που θα πρέπει να σπάσει το μοντέλο του υδροκεφαλισμού. Δεν αρκεί η μεταφορά της πρωτεύουσας από την Αθήνα, που είναι οπωσδήποτε απαραίτητο και πρωταρχικό μέτρο, αλλά η αποκέντρωση πρέπει να στηριχτεί σε μια στέρεη παραγωγική βάση σε επίπεδο προπάντων των μικρών και μεσαίων μονάδων (και είναι προφανές ότι έτσι θα ακολουθήσουν και οι μεγάλες).

Τέλος σε ένα τρίτο επίπεδο δεν μπορούν να πάψουν να υπάρχουν μονάδες εθνικής ή υπερεθνικής σημασίας, που τις περισσότερες φορές θα έπρεπε να ανήκουν είτε στους ίδιους τους εργαζόμενους είτε στο σύνολο, σαν εθνικές επιχειρήσεις, είτε να έχουν και υπερεθνικό ιδιοκτητικό καθεστώς, επιχειρήσεις που απευθύνονται στην εθνική ή/και στην παγκόσμια οικονομία.

Είναι προφανές πως στο επίπεδο της ιδιοκτησίας και ακόμα περισσότερο της διαχείρισης των επιχειρήσεων προωθούμε, όλες εκείνες τις μορφές που, από τον εργατικό έλεγχο μέχρι την αυτοδιαχείριση, ενισχύουν την εξουσία των εργαζομένων και τον κοινωνικό έλεγχο πάνω στις επιχειρήσεις.

Τέλος πάνω στο πρόβλημα σχέδιο ή αγορά δεν υπάρχει άλλη απάντηση από την προσπάθεια υπέρβασης του διλήμματος προς την κατεύθυνση της κοινωνικής αυτορρύθμισης σε επίπεδο τοπικό, γιατί τόσο το σχέδιο όσο και η αγορά έχουν στοιχεία ετερονομίας: **επέκταση λοιπόν του τοπικού και περιφερειακού σχεδίου σε συνδυασμό με την αγορά και τη σχεδιοποίηση σε εθνική και υπερεθνική κλίμακα.**

Μια νέα φάση ανάπτυξης

Αυτό το πρότυπο ανάπτυξης στηρίζεται στον ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ της ανταλλαγής υλικών αγαθών, με την επέκταση της αυτοδυναμίας και της αυτόκεντρης ανάπτυξης, όχι μόνο σε επίπεδο εθνικό αλλά και περιφερειακό, ακόμα και τοπικό. Η αυτονομία προϋποθέτει την ανάπτυξη των τοπικών παραγωγικών δομών, διαφορετικά δεν είναι νοητή. Προς την ίδια κατεύθυνση ,σε εθνικό επίπεδο ένα εναλλακτικό μοντέλο παραγωγής και κοινωνίας πρέπει να μειώνει στο μίνιμουμ τις μετακινήσεις και μεταφορές πρώτων υλών, ενδιαμέσων προϊόντων και εργαζομένων. Η λογική της αδιάκοπης ανάπτυξης του παγκόσμιου και εθνικού εμπορίου, της αδιάκοπης επέκτασης των συγκοινωνιών και της ανταλλαγής προϊόντων, έχει μετατραπεί σε ένα παγκόσμιο καρκίνωμα που οδηγεί την ίδια την οικολογική ισορροπία του πλανήτη σε ανατροπή. Το ίδιο συμβαίνει σε εθνική ή περιφερειακή κλίμακα όπου οι αδιάκοπες μετακινήσεις προϊόντων και ανθρώπων οδηγούν σε αδιέξοδο και ασφυξία τις μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις, ενώ τις ανατροφοδοτούν αδιάκοπα, και τις μεγεθύνουν. Επομένως η μείωση των μετακινήσεων για παραγωγικούς λόγους δεν έχει μόνο σαν συνέπεια την ενίσχυση της αυτονομίας και των δυνατοτήτων αυτοδιαχείρισης, αλλά αποτελεί και άμεση ανάγκη για να σταματήσει η οικολογική επιβάρυνση. Μεταβάλλεται τελικά σε **οικονομική και κοινωνική αναγκαιότητα.** Μήπως όμως έτσι επιστρέφουμε σε ένα νέο μοντέλο αυταρχικής ουτοπίας, παρόμοιο με εκείνο των ουτοπικών του περασμένου αιώνα ή των αναρχικών, των μικρών κοινοτήτων; **Όχι**, αυτή η νέα παραγωγική αποκέντρωση και αυτάρκεια, η μείωση των παραγωγικών μετακινήσεων ανθρώπων, υλικών και προϊόντων στηρίζεται στην ταυτόχρονη επέκταση των γνώσεων, των τεχνολογικών ανταλλαγών, των επικοινωνιών! **Οι τεχνολογικές μέθοδοι, οι γνώσεις, οι «πατέντες» παγκοσμιοποιούνται και η παραγωγή επανεντοπιοποιείται.** Αυτή είναι η μόνη εφικτή απόπειρα για να συνδυαστεί το διεθνές, το παγκόσμιο με το εθνικό, το τοπικό. Να συνδυαστεί η αυτονομία και η παγκόσμια διασύνδεση. Ήδη το τηλέφωνο μας δίνει ένα μοντέλο προς αυτή την κατεύθυνση. Επιτρέπει τον πολλαπλασιασμό των επικοινωνιών χωρίς να απαιτεί μετακινήσεις. Η πληροφορική και η επέκτασή της μπορεί να έχει τις ίδιες επιπτώσεις στο επίπεδο της συνολικής παραγωγής. Με την προϋπόθεση βέβαια ότι επιλέγουμε ένα τέτοιο μοντέλο χρήσης της πληροφορικής, προς την αποκέντρωση και όχι προς την παγκόσμια συγκέντρωση.

Κατ' αυτό τον τρόπο μέσα από την επέκταση των γνώσεων και των ειδικοτήτων σε παγκόσμια κλίμακα και την πληροφορικοποίηση θα είναι όλο και περισσότερο εφικτή η επιτόπια παραγωγή της πλειοψηφίας των υλικών αγαθών, και οι λεγόμενες οικονομίες κλίμακας σε επίπεδο παραγωγικών μονάδων για τη διεθνή αγορά θα γίνονται όλο και περισσότερο άχρηστες. Βέβαια είναι πιθανό μια νέα συγκέντρωση να εμφανιστεί στον τομέα της πληροφορίας και του ελέγχου της τεχνολογίας, από τη στιγμή και πέρα που θα έχει ξεπεραστεί στο επίπεδο της υλικής παραγωγής. Είναι προφανές πως αυτό μπορεί να συμβεί και δεν υπάρχει κανένα ανθρώπινο μοντέλο που να μπορεί να εγγυηθεί την απόλυτη αυτονομία και διαφάνεια ή τη λύση όλων των προβλημάτων. Απαντώντας στα προβλήματα που επισημάναμε, είναι βέβαιο πως θα γεννήσουμε καινούργια, που θα λύσουν ή θα δοκιμάσουν να λύσουν οι επόμενες γενιές. Διαρκώς θα αναγεννάται το αίτημα της αυτονομίας, σε όλο και καινούργια επίπεδα, από τη στιγμή και πέρα που θα έχει κατακτηθεί σε κάποια άλλα. Για την ώρα λοιπόν το κέντρο των προβληματισμών μας είναι η ανασύνθεση του παραγωγικού μοντέλου και είναι βέβαιο πως η διάχυση των πληροφοριών και των γνώσεων που προτείνουμε απαντάει εν μέρει και στο ερώτημα που τέθηκε. Η συγκέντρωση των πληροφοριών από τη μια γίνεται εφικτή μέσω των ηλεκτρονικών εγκεφάλων και από την άλλη γίνεται ανέφικτη, γιατί η ίδια η ηλεκτρονικοποίηση και πληροφοροποίηση απαιτεί την αδιάκοπη διάχυση των πληροφοριών. Πάντως είναι σίγουρο πως η ανθρωπότητα θα έχει και τους... επόμενους αιώνες προβλήματα προς λύσιν!

Ξαναγυρνάμε στο θέμα μας. Όλο και περισσότερα προϊόντα είναι δυνατόν να παράγονται επιτόπια, όλο και λιγότερες μετακινήσεις των ανθρώπων να γίνονται μακριά από το χώρο κατοικίας τους, για την εργασία τους, με ταυτόχρονη διεύρυνση των επικοινωνιών και ανάπτυξη των μετακινήσεων των ανθρώπων για λόγους εκπαιδευτικούς και αναψυχής — ενός τουρισμού διαφορετικού τύπου, όπου η ψυχαγωγία αγκαλιάζεται με την εκπαίδευση. Κατ' αυτό τον τρόπο ο στόχος μας δεν είναι το λιμάνι του Πειραιά να φτάσει τα μεγέθη

του Ρότερνταμ για να εισάγει όλο και περισσότερα προϊόντα, αλλά να αυξηθεί η επιτόπια παραγωγή χωρίς μια πολιτική αυτάρκειας. Πιστεύουμε πως κάτι τέτοιο είναι όχι μόνο κοινωνικά ορθότερο, αλλά και πιο οικονομικό από μακροπρόθεσμη άποψη. Στην ίδια κατεύθυνση που οδηγεί —τι παράδοξο— στην ίδια τη μείωση του ΑΕΠ με παράλληλη αύξηση του πραγματικού υλικού πλούτου της κοινωνίας, θα εντάξουμε την πολιτική περιορισμού του αυτοκινήτου, τόσο του ιδιωτικού όσο και των φορτηγών μέσα από την ανάπτυξη του σιδηροδρόμου. Το ιδιωτικό αυτοκίνητο πρέπει να περιοριστεί και σχεδόν να αποκλειστεί από τις μετακινήσεις μέσα στις μεγάλες πόλεις. Όσο για τις μετακινήσεις εκτός πόλεων οι μορφές της από κοινού

χρησιμοποίησης αυτοκινήτων από περισσότερους χρήστες, όπως προτείνει ο Γκορζ, αξίζουν να δοκιμαστούν. Παράλληλα μέτρα που μπορεί ήδη να προτείνει ή να διεκδικήσει και να αναλάβει το οικολογικό κίνημα όλης της Ευρώπης, είναι ο περιορισμός των κινητήρων σε ένα μάξιμουμ κυβισμού, που για τα ιδιωτικά αυτοκίνητα δεν βλέπουμε γιατί θα έπρεπε να ξεπερνάει τα 1200 ή 1300 κ.ε., η γενίκευση της χρήσης αμόλυβδης βενζίνης κλπ.

Είναι προφανές και δεν χρειάζεται καν να αναφέρουμε ότι όλες οι βιομηχανίες πρέπει να παίρνουν μέτρα αντιρρύπανσης.

Ώρες εργασίας και οικονομική ανάπτυξη

Από πολλούς στην Ελλάδα παρουσιάζε-

ται ανταγωνιστική η μείωση των ωρών εργασίας που προτείνουμε με την ανάπτυξη της παραγωγής και θα πρέπει να απαντήσουμε σε αυτή την υποτιθέμενη αντίφαση. Κατ' αρχήν όταν ο ενεργός πληθυσμός της χώρας κυμαίνεται γύρω στα 3.500.000 άτομα είναι προφανές πως υπάρχουν δυνατότητες επέκτασης τουλάχιστον μέχρι τα 6 εκατομμύρια. Άρα η ανάπτυξη και η οικονομική διεύρυνση επιλεγμένων τομέων της παραγωγής δεν έρχεται σε αντίθεση με τη μείωση των ωρών εργασίας. Αντίθετα ξέρουμε πως οι λιγότερες ώρες εργασίας είναι πολύ πιο αποδοτικές και η παραγωγικότητα ανώτερη. Μ' αυτή την έννοια μια βραχυπρόθεσμη πρόταση 35 ωρών εργασίας με ένα μεσοπρόθεσμο ορίζοντα 25 ή 30 ωρών εργασίας για το 2.000, βρίσκεται μέσα στα πλαίσια του εφικτού, για να μη μιλήσουμε για τις 20 ώρες εργασίας που προτείνει ο Γκορζ. Μια επέκταση του αριθμού των εργαζόμενων θα μπορούσε να μας οδηγήσει κατ' ευθείαν σε μια τέτοια λύση, που θα προκαλούσε σχεδόν αυτόματα την αύξηση του πλούτου της κοινωνίας, μια και εκτός από το κανονικό 25ωρο ή 30ωρο οι άνθρωποι θα μπορούν να χρησιμοποιούν τη δημιουργικότητά τους για εκπαίδευση, δημιουργία ή επί πλέον παραγωγή. Μια τέτοια ριζική μείωση των ωρών εργασίας μπορεί να σημάνει αυτόματα την επέκταση των μηχανισμών εκπαίδευσης στο σύνολο σχεδόν του πληθυσμού. Η επιδίωξη λοιπόν της παραγωγικής αναβάθμισης της Ελλάδας δεν έρχεται καθόλου σε σύγκρουση με τη μείωση των ωρών εργασίας. Η μείωση της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας προκαλεί έμμεσα έναν τεράστιο πλουτισμό της κοινωνίας σε εκπαιδευτικά και καλλιτεχνικά αγαθά, με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για την ίδια την παραγωγή! Έτσι λοιπόν ο μεσοπρόθεσμος ορίζοντας των κινημάτων πρέπει να είναι ο περιορισμός των ωρών εργασίας σε πέντε ή έξι ώρες την ημέρα σε πενθήμερη βάση, και άμεσα, εδώ και τώρα μείωση σε εφτά ώρες την ημέρα. Το εφτάωρο δεν πρέπει να περιοριστεί στους οικοδόμους, αλλά να γενικευθεί.

Εκπαίδευση - έρευνα

Όπως έχουμε δείξει πολλές φορές το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα καθυστερεί σχεδόν μόνιμα απέναντι στην κοινωνία. Όσο για τις ερευνητικές δραστηριότητες είμαστε η τελευταία χώρα του ΟΟΣΑ σε δαπάνες, ακόμα και σαν ποσοστό. Αυτή η πολιτική δίνει το μέτρο και την κατεύθυνση της πολιτικής των αρχουσών τάξεων για την παρασιτική διαμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Είναι προφανές λοιπόν ότι σε αυτούς τους τομείς πρέπει να ριχτεί το μεγαλύτερο βάρος της προσπάθειας, στη γενικευμένη επέκταση των εκπαιδευτικών διαδικασιών και στην ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης! Θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος πως η ελεύθερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δημιουργεί πρόβλημα απασχόλησης των πτυχιούχων, διότι βέβαια η οικονομία δεν μπορεί να βαδίσει με τέτοια υπερηχητική ταχύτητα ώστε να προσλαμβάνει στο εξής μόνο σε «θέσεις» πτυχιούχων της τριτοβάθμιας. Άρα μια τέτοια πολιτική είναι ανέφικτη στο βραχυπρόθεσμο ή και στο μεσοπρόθεσμο επίπεδο. **Και όμως όχι, αρκεί μια προϋπόθεση, η αποσύνδεση του πτυχίου από τη διασφάλιση θέσης εργασίας!** Μήπως εξ άλλου κάτι τέτοιο δεν έγινε με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση; Σχεδόν όλοι πια περνούν απ' αυτή χωρίς να αποτελεί όπως παλιά ένα εισιτήριο για σίγουρη απασχόληση μιας ορισμένης βαθμίδας. Στην ίδια κατεύθυνση η γενίκευση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τουλάχιστον μέχρι ένα ορισμένο επίπεδο «κολλεγιακού πεδίου», δεν θα σημαίνει υποχρεωτικά την εξασφάλιση μιας κάποιας εργασίας, αλλά θα αποτελεί μια γενικευμένη βάση για τη δημιουργία μιας κοινωνίας με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Στην ίδια κατεύθυνση πρέπει να δούμε την επέκταση των οργανισμών και μηχανισμών εκπαίδευσης των «ενηλίκων» και των ήδη εργαζόμενων έτσι ώστε και μέσα από την αδιάκοπη μείωση των ωρών εργασίας να φτάσουμε κάποτε σε μια κοινωνία, όπου όλοι θα εργάζονται και όλοι θα σπουδάζουν και θα εκπαιδεύονται. Ο σημερινός διαχωρισμός θα πρέπει να αρθεί.

Παράλληλα θα πρέπει να αυξηθούν σημαντικά οι επενδύσεις στην έρευνα και να επεκταθεί σε υψηλό επίπεδο η ερευνητική διαδικασία. Πρέπει, ειδικά στην Ελλάδα, να σπάσουμε τη λογική πως η έρευνα είναι για τους «πλούσιους» και τους αναπτυγμένους και αντίθετα να δώσουμε ιδιαίτερο βάρος στην ανάπτυξή της και ιδιαίτερα σε τομείς που μας ενδιαφέρουν. Η μεταφορά πόρων αλλά και εθελοντικής εκπαιδευτικής και άλλης δραστηριότητας προς τον τομέα της έρευνας αποτελεί κάτι που είναι απαραίτητο σε μακροπρόθεσμη βάση για την αναβάθμιση της θέσης της Ελλάδας και την υπέρβαση του παρασιτικού χαρακτήρα της.

Εκπαίδευση και έρευνα λοιπόν, μια τεράστια βάση για επέκταση τεχνολογιών και πληροφοριών στο σύνολο της κοινωνίας.

«Το μισό του ουρανού»

Η φρασεολογία για το «μισό του ουρανού», τις γυναίκες, έχει διαδοθεί, παράλληλα με την αυξανόμενη απασχόλησή τους στις πιο κακοπληρωμένες, επαναληπτικές και ανειδίκευτες εργασίες. Το ζήτημα της αναβάθμισης της θέσης της γυναίκας μπορεί να τεθεί μέσα από τη λεγόμενη αναβάθμιση μέσω της ένταξής τους στη διαδικασία παραγωγής, έτσι ώστε «σταδιακά» να καλυφθεί η απόσταση που έχουν οι γυναίκες από τους άνδρες στον τομέα της εργασίας, για να μη μιλήσουμε για τα υπόλοιπα. Είναι φανερό πως μια τέτοια λύση, που για παράδειγμα έχει οδηγήσει στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης τις γυναίκες να συμμετέχουν σχεδόν με ίδια ποσοστά με τους άντρες στο εργατικό δυναμικό, δεν έχει άρει την ανισότητα στο εσωτερικό των εργασιακών χώρων, όπου οι γυναίκες καταλαμβάνουν τις κατώτερες βαθμίδες της εργασιακής κλίμακας, ή τους πολιτικούς και κοινωνικούς οργανισμούς όπου είναι σχεδόν εξαφανισμένες από τις ανώτερες βαθμίδες και φιγουράρουν μόνο σαν σύζυγοι ή ερωμένες των πρωθυπουργών. Μια επιτάχυνση που θα μπορούσε θεσμικά να προσφέρει ένα εναλλακτικό μοντέλο θα ήταν η θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής συμμετοχής ενός ποσοστού γυναικών σε όλες τις βαθμίδες της κοινωνικής και εργασιακής κλίμακας. Και το ίδιο να ισχύει για το κοινοβούλιο, κλπ. Πολλοί ισχυρίζονται ότι κάτι τέτοιο είναι «τεχνητό» ή άνισο από την αντίστροφη ή ότι «θα ρίξει το επίπεδο». Εμείς αντίθετα υποστηρίζουμε ότι είναι τόσες οι ανισότητες που υφίστανται οι γυναίκες, ώστε μια τέτοια διορθωτική «ανισότητα» δεν αντιπροσωπεύει παρά μια ελάχιστη ανταπόδοση και μακροπρόθεσμα εξ άλλου οδηγεί στο πλούτισμα της κοινωνίας με το περιβόητο άλλο μισό του ανθρώ-

πινου είδους, επομένως η θεσμοθέτηση αυτού του μέτρου πρέπει να αποτελεί άμεσο αίτημα του εναλλακτικού και του γυναικείου κινήματος, για «εδώ και τώρα» εφαρμογή του. Δεν επιμένουμε εδώ σε όλες τις άλλες και γνωστές διεκδικήσεις του γυναικείου κινήματος; για την πλήρη αναμόρφωση του δικαίου, τη δίωξη και τον κοινωνικό καυτηριασμό κάθε μορφής βίας ενάντια στις γυναίκες, την αλλαγή των σχέσεων στο επίπεδο της οικογένειας και της ανατροφής των παιδιών, τη θεσμοθέτηση επιδόματος για τις νοικοκυρές (δεν μπαίνουμε στη διαμάχη αν θα είναι μισθός ή επίδομα) κλπ.

Η αλλαγή του καταναλωτικού προτύπου

Το ελληνικό καταναλωτικό μοντέλο συνδυάζει δύο κόσμους. Έναν κόσμο της έλλειψης ουσιωδών καταναλωτικών αγαθών που είναι πιο εκτεταμένος από εκείνον των δυτικών χωρών και πολύ πιο μικρός από αυτόν του Τρίτου Κόσμου και από την άλλη έναν κόσμο της υπερκατανάλωσης ορισμένων αγαθών, σπατάλης, καταστροφής πόρων. Έτσι ο μετασχηματισμός του καταναλωτικού μοντέλου δεν αφορά, όπως στη Δύση, κυρίως ή σχεδόν αποκλειστικά την αλλαγή μοντέλου πολιτισμού μαζί με την ταυτόχρονη μείωση ή και εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων και τη μεταφορά πόρων στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Στην Ελλάδα πρέπει να πραγματοποιήσουμε δύο μετασχηματισμούς ταυτόχρονα. Και να ανακατανείμουμε την πίττα του εθνικού εισοδήματος (που δεν αρκεί, ούτε μπορεί να είναι το κέντρο του μετασχηματισμού) και να απαντήσουμε στο προς ποια κατεύθυνση, που είναι ήδη και για μας το αποφασιστικό σημείο. Τι τύπου ανάπτυξη, τι τύπου κατανάλωση; Αυτό είναι το αποφασιστικό ερώτημα.

Για να το συγκεκριμενοποιήσουμε: Όταν σήμερα η κατανάλωση κρέατος έχει φτάσει κατά άτομο 70-80 κιλά το χρόνο και η κατανάλωση ψαριού άλλα 20 περίπου, έχουμε ξεπεράσει σε επίπεδο μέσου όρου τα 250 γραμμάρια κρέατος και ψαριού κάθε μέρα. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για περισσότερο κρέας. Από δω και πέρα είτε θα πρέπει να υπάρξει ακόμα και μια μικρή μείωση, είτε τουλάχιστον σταθεροποίηση. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, το 30% τουλάχιστον, θα πρέπει να μειώσει την κατανάλωση κρέατος και γενικότερα ζωικών πρωτεϊνών, γιατί αποτελούν ήδη κίνδυνο για την υγεία, ένα 30 ή 40% να μείνει σταθερό και το υπόλοιπο να την ανεβάσει. (Αυτό βέβαια στην υποθετική περίπτωση πως η σημερινή κατανάλωση κρέατος θα μείνει σταθερή, γιατί οι υγιεινολόγοι στην πλειοψηφία τους μιλάνε για μείωση). Είναι φανερό ότι στην Ελλάδα δεν θα πρέπει να ανέβει η κατανάλωση ζάχαρης και βουτύρου στα δυτικοευρωπαϊκά επίπεδα (που οι Ευρωπαίοι θα πρέπει να μειώσουν ριζικά) ή η κατανάλωση παγωτού κλπ. Από την άποψη της διατροφής έχουμε μόλις ξεπεράσει το μέσο όρο και τώρα πια οδεύουμε προς τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα, που μπορούμε να αποφύγουμε, χωρίς να χρειαστεί να περάσουμε από το δικό τους δρόμο, δηλαδή την προσπάθεια μείωσης της κατανάλωσης όλων αυτών των τροφών. Ήδη και στην Ελλάδα το ισοζύγιο είναι «θετικό», καταναλώνουμε πολύ περισσότερα από όσα χρειαζόμαστε και γι' αυτό σαν λαός υποφέρουμε πλέον όχι από λιποσαρκία, αλλά από παχυσαρκία. Τα προβλήματά μας προσεγγίζουν εκείνα της Δύσης, χωρίς όμως να έχουν φτάσει στην ίδια οξύτητα.

Κάτι παρόμοιο μπορούμε να πούμε για πολλά καταναλωτικά προϊόντα. Η Ελλάδα βρίσκεται σε μια ενδιάμεση θέση στην κατανάλωση παπουτσιών, ενδυμάτων, επίπλων κ.ο.κ., μια θέση που αν υπήρχε δίκαιη κατανομή θα αρκούσε για μια ικανοποιητική κάλυψη των αναγκών του συνόλου. Αντίθετα στις δυτικές κοινωνίες χρειάζεται αποανάπτυξη και στους μέσους όρους, γι' αυτού του τύπου τα καταναλωτικά προϊόντα, ενώ στον Τρίτο Κόσμο ανάπτυξη της συνολικής κατανάλωσης. Το ίδιο πιστεύω ισχύει σε επίπεδο κατανάλωσης των περισσότερων τρεχόντων διαρκών καταναλωτικών αγαθών. Σε επίπεδο μέσου όρου έχουν καλυφθεί οι βασικές ανάγκες κατοικίας, οικιακού εξοπλισμού ή μέσων μεταφοράς. Η διαφοροποίηση εδώ είναι και πάλι ταξική, ανάμεσα στη βίλλα και την κατοχή δύο ή τριών κατοικιών από τη μια και το μικρό ενοικιαζόμενο διαμέρισμα από την άλλη. Πάντως ο υπάρχων εξοπλισμός αρκεί για να καλύψει τις στεγαστικές ανάγκες του συνόλου. Το ίδιο ισχύει σε επίπεδο αυτοκίνησης. Τα δύο εκατομμύρια αυτοκίνητα —μαζί με τα αγροτικά, μικρά φορτηγά κτλ.— που υπάρχουν στην Ελλάδα αρκούν για να καλύψουν τις βασικές ανάγκες ακόμα και της ανεξάρτητης αυτοκίνησης του συνόλου. Δεν βλέπουμε το λόγο γιατί θα πρέπει να φθάσουμε στα 4 εκατομμύρια π,χ, ώστε να έχουμε ευρωπαϊκό «στάντινγκ», απλώς θα πρέπει να γίνει απαγορευτική η κατοχή περισσότερων από ένα αυτοκίνητο στην ίδια οικογένεια και να φορολογηθεί τόσο η χρησιμοποίηση αυτοκινήτων μεγάλου κυβισμού, ώστε να μην μπορούν ουσιαστικά να χρησιμοποιηθούν, μέχρι που να φτάσουμε σε απαγόρευση παραγωγής αυτοκινήτων μεγάλου κυβισμού.

Η ελληνική κοινωνία έχει πλέον αγγίξει τα όρια της καταναλωτικής κοινωνίας. Υπάρχει προφανώς θέμα σπάνεως για κάποιους και σπατάλης για άλλους, αλλά οι βασικές καταναλωτικές ανάγκες μπορούν να καλυφθούν για το σύνολο. Η Ελλάδα ευτυχώς ή δυστυχώς δεν έφτασε στο στάδιο της υπερκατανάλωσης, σε εκείνο δηλαδή που η πλειοψηφία των μαζών καταναλώνει για να καταναλώνει και όπου κυρίαρχο αίτημα είναι η μείωση της κατανάλωσης σε ένα σύνολο από προϊόντα. Εμείς έχουμε μόλις μπει στην «καταναλωτική κοινωνία». Από εδώ και πέρα λοιπόν για τις λαϊκές τάξεις και τους εργαζόμενους μπαίνει το δίλημμα είτε να συνεχίσουν στην κατεύθυνση του παλιού σοσιαλιστικού κινήματος που, βάζοντας σαν στόχο μόνο την αναδιανομή της πίττας, οδήγησε στην «κατάκτηση» της υπερκατανάλωσης για όλους, χωρίς όμως να απειλήσει ούτε τη δομή της κυριαρχίας ούτε το εμπόρευμα, είτε θα ακολουθήσει το δρόμο του εναλλακτικού κινήματος που δεν θα προτάσσει απλά την αναδιανομή, αλλά την αναδόμηση της κοινωνίας σύμφωνα με ένα διαφορετικό καταναλωτικό και παραγωγικό πρότυπο.

Το εργατικό κίνημα, το οικολογικό κίνημα, το γυναικείο, το νεολαιίστικο, είτε θα σπάσουν τη λογική της αδιάκοπης διεύρυνσης των εμπορευματικών «αναγκών», είτε θα παραμείνουν εγκλωβισμένα στην κοινωνία του εμπορεύματος και άρα της

ανισότητας, γιατί η κυριαρχία του εμπορεύματος αναγεννά διαρκώς το καινούργιο εμπόρευμα, τη νέα ανάγκη, την ταξική διαφοροποίηση. Η ρήξη με την εμπορευματική λογική σημαίνει τη δυνατότητα για τους ανθρώπους να πουν: **όχι άλλη κατανάλωση, περισσότερη ζωή, περισσότερη εκπαίδευση, περισσότερες πολιτιστικές και ανθρώπινες αξίες**, και σ' αυτό τον τομέα επέκταση της κατανάλωσης βιβλίων και μείωση της κατανάλωσης των αναρίθμητων βίπερ και πορνοπεριοδικών, το πέρασμα σε μια κοινωνία όπου η ανάπτυξη

παύει να μετριέται με ποσοτικές παραμέτρους. Αυτό είναι λοιπόν το δίλημμα και το αίτημα του εναλλακτικού κινήματος. Και στην Ελλάδα παίρνει τη μορφή της εναλλακτικής ανάπτυξης τομέων παραγωγής και κατανάλωσης, χωρίς ακόμα να χρειάζεται να καταστρέψουμε ολόκληρους τομείς παραγωγής ή καταναλωτικών δομών. Είμαστε στο μεταίχμιο και γι' αυτό διαθέτουμε μια σχετική ελευθερία.

Η ελληνική δυνατότητα

Από τα λίγα στοιχεία που παραθέσαμε

από τη συζήτηση πέντε ημερών, είναι φανερό πως όλα τα επόμενα χρόνια πρέπει να δουλέψουμε στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης του προγράμματος του ελληνικού εναλλακτικού κινήματος, γιατί πρόκειται ακόμα για κάτι το εντελώς νεφελώδες. Σ' αυτή την κατεύθυνση προσπάθησε η συνάντησή μας να βάλει τα πρώτα στοιχεία κάποιων απαντήσεων. Απαντήσεων που να αρχίσουν να διαγράφουν το ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ή καλύτερα τις προγραμματικές κατευθύνσεις του κινήματος. Και βέβαια αυτό το κείμενο δεν μπορεί να έχει το χαρακτήρα «προγράμματος», αλλά να επισημαίνει ορισμένους άξονες και κατευθύνσεις που καταγράφηκαν με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιμονή στη διάρκεια του πενθημέρου των συζητήσεων. Παράλληλα αφήσαμε σημαντικά κενά, που έχουν να κάνουν με το εθνικό και το ζήτημα της άμυνας, γιατί πιστεύω πως τον τελευταίο καιρό έχουμε αρκούντως επιμείνει πάνω σ' αυτό και η σχετική συζήτηση που έγινε κατά τη διάρκεια της συνάντησης υπήρξε ενδεικτική με το πάθος και τη διάρκειά της. Πάντως εδώ υπενθυμίζουμε απλά ότι δεν μπορεί να υπάρξει εναλλακτικό κίνημα στην Ελλάδα που να υποτιμά το ρόλο του εθνικού ζητήματος. Η εναλλακτικότητα για μια μικρή χώρα που πιέζεται πολύμορφα και ποικιλότροπα από την Ανατολή και από τη Δύση εμπεριέχει ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΑ την εθνική διάσταση. Εναλλακτικότητα σημαίνει διατήρηση και επιβεβαίωση της ταυτότητάς μας, σημαίνει υπεράσπιση της ανεξαρτησίας μας, υπεράσπιση της Κύπρου, άρνηση μιας αδιαφοροποίητης διεθνικότητας, που αποδείχτηκε μια από τις σημαντικότερες παρανοήσεις και παραμορφώσεις που μας κληροδότησε το παραδοσιακό μαρξιστικό σχήμα. Η ισότητα των εθνών, η αδελφοσύνη και η συνεργασία των λαών είναι νοητές μόνο όπου δεν υπάρχει παραβίαση και καταπίεση του ενός από τον άλλο, και τότε είναι νοητή και η οποιαδήποτε προλεταριακή, «πράσινη» ή «κόκκινη» αλληλεγγύη πέρα από σύνορα και έθνη. Διαφορετικά πρόκειται για μια αυταπάτη που επιπλέον αποδυναμώνει τους λαούς που βρίσκονται σε συνθήκες άμυνας. Ακριβώς έτσι λειτούργησε και η ψευτοδιεθνιστική αντίληψη της ελληνικής αριστεράς τα τελευταία χρόνια, που δεν κατανόησε την πραγματικότητα του εθνικού ζητήματος. Όταν λοιπόν μιλάμε για υπερεθνικές ενότητες και λειτουργία της σημερινής Ελλάδας μέσα σε ένα ευρύτερο ερωπαϊκό και βαλκανικό πλαίσιο ενοποίησης, αυτό έχει πάντα σαν προϋπόθεση την άρση κάθε όρου που εμποδίζει μια τέτοια προσέγγιση και πριν απ' όλα της τουρκικής επιθετικότητας. Θέλουμε ειρήνη και συνεργασία, αλλά γι' αυτό πρέπει να είμαστε έτοιμοι να υπερασπιστούμε τον εαυτό μας. Γι' αυτό είμαστε διατεθειμένοι να αμυνθούμε ενάντια σε κάθε επιβουλή και παραβίαση, γι' αυτό και είμαστε ενάντιοι σε κάθε λογική εγκατάλειψης της άμυνας, όταν ο τούρκικος στρατός κατέχει τη μισή Κύπρο, απειλεί την υπόλοιπη και παραβιάζει το Αιγαίο, εγγράφοντας υποθήκες για το μέλλον των νησιών και της Δυτικής Θράκης. Γι' αυτό είμαστε ενάντιοι στην ψεύτικη και ντροπιασμένη «ειρήνη» του Νταβός, που μόνο πραγματική ειρήνη δεν μπορεί να φέρει σε Ελλάδα και Κύπρο. Και βέβαια προσπαθούμε πάντα να συνδέσουμε τις διαφορετικές διαστάσεις και την πολλαπλότητα των κινημάτων. Άμυνα ναι, αλλά ενίσχυση, μείωση της μόνιμης θητείας και επέκταση της εξάσκησης για όλο το λαό.

Το πιο σημαντικό στοιχείο είναι η επισήμανση της κομβικότητας της σημερινής συγκυρίας για την παραπέρα ανάπτυξη και πορεία του ελληνικού λαού. Τα πράγματα είναι καθαρά, **είτε θα πάρουμε το δρόμο της ολοκληρωτικής παρασιτικής ένταξης στις δυτικοευρωπαϊκές δομές σαν ένα τουριστικό και εισαγωγικό παράρτημα, που θα παροξύνει τον καταναλωτικό χαρακτήρα της κοινωνίας μας**, και θα μπούμε στη χορεία των «αναπτυγμένων», χωρίς να έχουμε καμιά δυνατότητα επηρεασμού των αποφάσεων, όντας μια καταναλωτική απόφυση της Δύσης· **είτε θα ενεργοποιήσουμε —και είναι πραγματική σήμερα— τη δυνατότητα για την προώθηση ενός εναλλακτικού προτύπου**, που στηρίζεται στο σύνολο της Ευρώπης, χωρίς να υποτιμά τη μεσανατολική διάσταση, που βλέπει την ανάπτυξη της Ελλάδας να στηρίζεται στην παραγωγική της αναδόμηση, στην υποβάθμιση του τουριστικού και παρασιτικού χαρακτήρα, **και προσδίδει στη χώρα μας μια ενεργητική συμμετοχή στην παραγωγή προϊόντων και... ιδεών.** Στο εσωτερικό πεδίο μια τέτοια κατεύθυνση είναι ευκολότερη από ό,τι αλλού, γιατί η παραγωγή δεν στηρίζεται σε μεγάλες μονάδες που θα έπρεπε να αποδιαρθρωθούν, γιατί η κατανάλωση και ο βιομηχανισμός δεν έχουν φτάσει στο πιο ψηλό σημείο, γιατί είμαστε στο μεταίχμιο ανάμεσα σε δυο κοινωνίες. Ακριβώς γι' αυτό υπάρχει και η ευκαιρία από την άποψη των δομών.

Όμως υπάρχει και η άλλη όψη του νομίσματος. Η καθυστέρηση των ανθρώπων και των κοινωνικών κινημάτων. Επειδή συνήθως οι άνθρωποι αντιδρούν αρκετά χρόνια μετά την ανάπτυξη κάποιων δομών και καταστάσεων, τα κοινωνικά κινήματα, το οικολογικό, το γυναικείο, το ίδιο το εργατικό κίνημα, είναι λιγότερο αναπτυγμένα στην Ελλάδα και σήμερα βρίσκονται σε ένα τρομερό κενό πρότασης. Μέσα από την ελληνική κοινωνία δεν αναδύεται σήμερα σε μαζική κλίμακα καμιά πρόταση εναλλακτικής κατεύθυνσης, αναδύεται απογοήτευση, ατομική αναζήτηση, δυσπιστία και απόρριψη των κατεστημένων δομών. Σε καμιά περίπτωση συγκροτημένη πρόταση. **Γι' αυτό και η κατάσταση δεν είναι επαναστατική.** Οι άρχουσες τάξεις δεν μπορούν να κυβερνάνε όπως παλιά, αλλά οι κατώτερες τάξεις δεν θέλουν κάποια άλλη λύση. Σ' αυτές τις συνθήκες είναι φυσικό να θέλουμε να τρέξουμε, να θέλουμε η κοινωνία μας να προλάβει το μέλλον, οι λαϊκές τάξεις να προηγηθούν των αρχουσών τάξεων, η επαναστατική πρόβλεψη να γίνει λαϊκό αίτημα! Σημασία πάντως έχει ότι για μας το αίτημα της διαμόρφωσης μιας πρότασης, τη στιγμή της στροφής γίνεται καθοριστικό και αναγκαίο. Θέλουμε να αρχίσουμε να τρέχουμε και εμείς παράλληλα με τις άρχουσες τάξεις, στην αντίθετη κατεύθυνση, και αν μη τι άλλο να διαμορφώσουμε, να επεξεργαστούμε την πρότασή μας.

Στηριγμένοι στο τρίπτυχο που έχουμε επιτέλους κατανοήσει, του συνολικού οράματος-επαναστατικής πρότασης, των ατομικών μετασχηματισμών και των κοινωνικών αλλαγών σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο επίπεδο, θα συνεχίσουμε τα επόμενα χρόνια, με φωνή που πιστεύουμε πως θα είναι όλο και πιο ισχυρή, επίκαιρη και εύστοχη.

ΜΙΑ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΕΛΟΣ

Απ' τον σοσιαλιστή Σανταμ, στον Φιλελεύθερο Οζάλ.

Αμέσως μετά τη λήξη του περσοϊρακινού πολέμου, οι Κούρδοι του Ιράκ δήλωσαν ότι φοβούνται μια νέα επίθεση από την πλευρά του Ιράκ με χημικά όπλα, ανάλογη ή και χειρότερη μ' εκείνη του περασμένου Μάρτη κατά την οποία είχαν πεθάνει έξι χιλιάδες (20.000 πληγωμένοι).

Ας ρίξουμε μια ματιά στις εξελίξεις που είχαμε μέχρι τις 31 Αυγούστου.

*Αρχές Αυγούστου: έναρξη προετοιμασίας της επίθεσης των Ιρακινών στα κουρδικά χωριά. Έρχεται από το Ιράκ ομάδα ανώτατων αξιωματικών και συζητάει για την εξόντωση των Κούρδων και τη συνεργασία τους για τον τρόπο επίτευξης αυτής της εξόντωσης.

*15 Αυγούστου : Χίλιοι Κούρδοι περνούν τα σύνορα και καταφεύγουν στο τουρκοκρατούμενο Κουρδιστάν. Το τουρκικό κράτος δηλώνει : "Μικρές μόνο ομάδες πέρασαν τα σύνορά μας, τις οποίες απωθήσαμε προς το Ιράν". Η Τουρκία εκκενώνει από τον πληθυσμό τους μερικά κούρδικα χωριά. Το Ιράκ δηλώνει ότι δεν χρησιμοποιεί χημικά όπλα.

*16 Αυγούστου : Ο ηγέτης του Δημοκρατικού Κουρδικού Κόμματος του Ιράκ, Μεσούτ Μπαρζανί, δηλώνει : "Στις 12, 13, 14 και 15 Αυγούστου ο ιρακινός στρατός επιτέθηκε με τανκς, κανόνια και αεροπλάνα που χρησιμοποιούσαν χημικά όπλα, σκοτώνοντας πολλούς αμάχους".

*18 Αυγούστου : Ο αρχηγός της τουρκικής αντιπολίτευσης πηγαίνει στο τουρκοκρατούμενο Κουρδιστάν στην περιοχή Ούρφα, για να καθησυχάσει τον πληθυσμό.

*19 Αυγούστου : Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών δηλώνει : "Πιστεύουμε ότι χρειάζεται, τώρα που τελείωσε ο περσοϊρακινός πόλεμος, το Ιράκ και το Ιράν να αναλάβουν επιχειρήσεις εναντίον των τρομοκρατών οι οποίοι ενοχλούν και την Τουρκία". Την ίδια στιγμή ο υφυπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Ν. Καντεμίρ, ετοιμάζεται να επισκεφθεί το Ιράκ και το Ιράν για να δώσει οδηγίες για τον τρόπο εξόντωσης των Κούρδων.

*23 Αυγούστου : Αντιπρόσωποι της τουρκικής κυβέρνησης κατευθύνεται στην κουρδική πόλη Ούρφα,όπου και εγκαινιάζει αεροδρόμιο. Με αφορμή τα εγκαίνια αυτά μεταφέρθηκαν στρατός και ελικόπτερα στη συνοριακή γραμμή τα οποία και χρησιμοποιήθηκαν εναντίον των Κούρδων. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι τα εδάφη που πλήττονται σήμερα από το Ιράκ, η Τουρκία τα έχει βομβαρδίσει δύο φορές στο παρελθόν. Τώρα όμως προσπαθεί να εμφανιστεί ενώπιόν μας με ανθρωπιστικά αισθήματα, δεχόμενη τους Κούρδους του Ιράκ στα εδάφη της.

*24 Αυγούστου : Δήλωση του Μεσούτ Μπαρζανί : "Ανησυχούμε βαθιά γιατί διαπιστώσαμε στην περιοχή μας την παρουσία μεγάλου αριθμού στρατευμάτων την οποία ακολούθησε η έλευση στρατηγών του ιρακινού στρατού".

*29 - 30 Αυγούστου : Αναφορές στις τουρκικές εφημερίδες. "Η Τουρκία εμποδίζει τη διέλευση Κούρδων του Ιράκ στην επικράτειά της - Πολλούς μάλιστα συνέλαβε και τους παρέδωσε στους Ιρακινούς".

*30 Αυγούστου : Δήλωση του βουλευτή του Λαϊκού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, Τζουμχούρ Κεσκίν (κουρδικής καταγωγής) : "Εάν η κυβέρνησή μας δεν δώσει άδεια στους Κούρδους του Ιράκ να περάσουν τα σύνορα, εκτός από τον Σαντάμ Χουσεΐν, εγκληματίας θα είναι και ο Οζάλ".

Αναμετάδοση του BBC : "Πάνω από 100.000 Κούρδοι πέρασαν τα σύνορα", ενώ ταυτόχρονα ο Οζάλ δήλωνε ότι πέρασαν μόνο 30.000.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η Τουρκία για να εμποδίσει την έλευση στην επικράτειά της των Κούρδων προσφύγων άνοιξε ένα νέο αεροδρόμιο, στη συνοριακή πόλη Ούρφα - και με καινούργιες δυνάμεις που μετέφερε μέσω αυτού, εμπόδιζε τη διέλευση των προσφύγων, και παρέδινε πίσω στους Ιρακινούς όσους κατόρθωναν να διαφύγουν.

Το τουρκικό κράτος είχε απαγορεύσει την είσοδο προσφύγων στα κουρδικά χωριά. Επειδή όμως, πολλοί πρόσφυγες επωφελούμενοι από το σκοτάδι έμπαιναν σ' αυτές τις περιοχές τη νύχτα, η τουρκική αστυνομία έκανε έρευνες στα σπίτια των χωριών σε καθημερινή βάση.

Στις 25, 26 και 27 Αυγούστου, το Ιράκ εξαπέλυσε τη σφοδρότερη επίθεσή του με χημικά όπλα κατά του ιρακοκρατούμενου Κουρδιστάν. Μέχρι τις 28 Αυγούστου, παρά τους συνεχείς ελέγχους της Τουρκίας, είχαν περάσει στην τουρκική επικράτεια δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες.

Εξάλλου η κυβέρνηση της Τουρκίας επέτρεπε στα ιρακινά αεροπλάνα να πετούν πάνω από την Τουρκία και να βομβαρδίζουν με χημικά όπλα τους φυγάδες.

Η πείρα μας έχει διδάξει ότι οι πράξεις της Τουρκίας είναι αντίθετες με τις δηλώσεις της. Αυτό συμβαίνει γιατί οι δηλώσεις της δεν έχουν σκοπό την ενημέρωση αλλά την προπαγάνδα. Στις 30 Αυγούστου διαβάζουμε σε δυο διαφορετικές εφημερίδες : "Στον κόσμο άρχισε πονοκέφαλος, δάκρυσμα ματιών και φαγούρα - Πανικός στο Χακάρι από χημικά όπλα ". Δήλωση ανώτατου υπαλλήλου του υπουργείου Εξωτερικών : "Εκτός από δύο βόμβες που έπεσαν στην περιοχή Χακάρι δεν έχουμε πληροφορηθεί για τη ρίψη άλλων βομβών".

Δήλωση του υπουργού Εθνικής Άμυνας : "Το Ιράκ δεν έχει ζητήσει ακόμα άδεια για την καταδίωξη των φυγάδων στα εδάφη μας' αν τυχόν μας ζητηθεί κάτι τέτοιο εμείς δεν θα την δώσουμε".

Θυμίζουμε όμως ότι από το 1984 υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στα δύο κράτη , με την ονομασία "θερμή καταδίωξη".Σύμφωνα μ' αυτή κάθε ένα από τα ενδιαφερόμενα κράτη έχει δικαίωμα και δυνατότητα να εισέρχεται στο έδαφος του άλλου για την καταδίωξη κοινών εχθρών, δηλαδή των Κούρδων. Η συμφωνία αυτή λήγει επίσημα στις 15/10/88. Την τουρκική πολιτική συμφέρει να συμβάλλει στην εξόντωση των Κούρδων, επιτρέποντας τους βομβαρδισμούς των Ιρακινών, δηλώνοντας παράλληλα ότι προστατεύει τους φυγάδες. Πιο σωστή βρήκαν τη μέθοδο "στην πράξη εξόντωση στα λόγια ανθρωπιστής".

Στις 2 και 5 Σεπτεμβρίου Ιρακινοί στρατιώτες που πέρασαν τα σύνορα πυροβόλησαν γυναικόπαιδα που βρίσκονταν υπό την προστασία του τουρκικού στρατού, είδηση που μετέδωσε και το BBC.

Το συμπέρασμα από τα παραπάνω

είναι ότι η Τουρκία μέχρι τις 29 Αυγούστου, έπαιρνε μέτρα για να αποτρέψει τη δίοδο των φυγάδων από τα σύνορά της. Μετά τις 29, βλέποντας ότι δεν μπορεί να προβεί μόνη της στην εξόντωση αυτών που έρχονταν χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της επιστροφής τους στους Ιρακινούς, επέτρεψε στους τελευταίους να περάσουν τα σύνορά της και να συνεχίσουν τη γενοκτονία.

Δήλωση αξιωματικού του τουρκικού στρατού : "Ύστερα από το υπερβολικά μεγάλο ρεύμα των προσφύγων, μεγάλη αναστάτωση έχει επικρατήσει στις ανατολικές μας επαρχίες. Μοιάζει με μια αυτο-οργανωμένη εκστρατεία. Το να δίνει η Τουρκία πίσω τους φυγάδες, είναι σαν να τους σκοτώνει η ίδια. Εάν δεν εκφράσουμε τη θέληση του λαού θα έχουμε εσωτερικό πόλεμο".

Μεγάλος αριθμός απ' αυτούς τους πρόσφυγες έχουν συγγενείς στην Τουρκία. Η τουρκική ηγεσία θεώρησε ότι προστατεύοντάς τους δεν έχει τίποτα να χάσει αλλά αντίθετα να κερδίσει.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η 25η Σεπτεμβρίου 1988 ήταν μέρα δημοψηφίσματος στην Τουρκία.Η κυβέρνηση λοιπόν ήθελε να δημιουργήσει συμπάθεια στους Κούρδους ψηφοφόρους,φορώντας την "ανθρωπιστική" της μάσκα. Ακόμα, σκόπευε με τη δημιουργία συμπάθειας στο λαό, να μειώσει τον αριθμό των υποστηρικτών των εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων και ομάδων. Σοκάρει το γεγονός ότι , τη στιγμή που η Τουρκία είναι συνεργός σε μια γενοκτονία όλες οι εφημερίδες και τα τηλεοπτικά δίκτυα του κόσμου την παρουσίασαν σαν "ανθρωπιστή".

Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η Τουρκία αρνείται να επιτρέψει την είσοδο στα τουρκοκρατούμενο Κουρδιστάν, ειδικής επιτροπής του ΟΗΕ που σκοπό έχει να ελέγξει την κατάσταση των πληγέντων από τα χημικά όπλα Κούρδων προσφύγων.

Η ιρακινή κυβέρνηση παραχώρησε "αμνηστία" στους επαναστατημένους Κούρδους και κατόπιν τουφέκισε όλους όσους παραδόθηκαν στις κυβερνητικές δυνάμεις. Αυτό συνέβη το 1975.

Οι Κούρδοι πρόσφυγες του Ιράκ που πρόσφατα κατέφυγαν στην Τουρκία δήλωσαν ότι φοβούνται πως θα τους δοθεί αμνηστία, και η Τουρκία θα τους παραδώσει στην ιρακινή κυβέρνηση που θα τους τουφεκίσει όλους, όπως το 1975. Αμέσως μετά απ' αυτή τη δήλωση το Ιράκ εξήγγειλε την "αμνηστία" γνωρίζοντας όμως ότι αυτή τη φορά κανείς δεν θα παραδοθεί, ούτε θα επιστρέψει πίσω.Η "αμνηστία" αυτή ήταν "στάχτη στα μάτια" της διεθνούς κοινής γνώμης που μετά από τις εκατόμβες θυμάτων από τη χρήση χημικών όπλων ενάντια σε άμαχο κουρδικό πληθυσμό, είχε διαμορφώσει ένα έντονα αντι-ιρακινό πνεύμα.

Η "αμνηστία" αυτή ήταν προσυνεννοημένη με την Τουρκία για τους εξής λόγους : σύμφωνα με την συνθήκη της Γενεύης (1951) οι πολιτικοί πρόσφυγες ή φυγάδες σε μια χώρα, όταν τους δοθεί αμνηστία, οφείλουν ή να επιστρέψουν στη χώρα τους ή να πάρουν την υπηκοότητα του κράτους στο οποίο έχουν καταφύγει. Έτσι λοιπόν οι Κούρδοι του Ιράκ στην Τουρκία μετά τη χορήγηση της αμνηστίας είναι αναγκασμένοι ή να επιστρέψουν ή να γίνουν Τούρκοι υπήκοοι. Αμέσως μετά την αναγγελία αυτής της "αμνηστίας" η Τουρκία δήλωσε ότι προτίθεται να διδάξει την τουρκική γλώσσα στους Κούρδους πρόσφυγες, νομιμοποιώντας έτσι τον εκτουρκισμό. Έτσι η Τουρκία θα εφαρμόσει και στους Κούρδους πρόσφυγες του Ιράκ τη "λευκή γενοκτονία". Δηλαδή την αφομοίωση, μέθοδο που ήδη εφαρμόζει στους Κούρδους του τουρκοκρατούμενου Κουρδιστάν. Η γενοκτονία των Κούρδων, που άρχισε με τα χημικά όπλα από τον δολοφόνο Σαντάμ Χουσεΐν θα ολοκληρωθεί με τη "λευκή γενοκτονία" από τη μεριά της Τουρκίας, μέθοδος προσφιλής του κράτους αυτού.

Χρήσιμο θα ήταν να κάνουμε μια αναφορά στον τρόπο προμήθειας των υλικών για την κατασκευή χημικών όπλων από το Ιράκ. Δυο τουρκικές εταιρείες, η Ρεντα και η Ονακ, αγοράζουν χημικά υλικά από τις δυτικές χώρες (Δ.Γερμανία, Βέλγιο, Ελβετία). Τα υλικά αυτά φτάνουν με πλοία στο λιμάνι Μεσρίν της Τουρκίας, απέναντι από την Κύπρο. Εκεί ανασυσκευάζονται, και με τη νέα τους τουρκική συσκευασία πωλούνται στο Ιράκ.

Μόνο για τη μια εταιρεία, την Πεντα, μπορούμε να έχουμε πληροφορίες για τα αποκομισθέντα ποσά από την πώληση των χημικών όπλων στο Ιράκ, μετά από τις δηλώσεις του προέδρου της. "Το 1976, τα ποσά αυτά ήταν μόνο 50.000 δολάρια, ενώ το 1983 έφτασαν τα 25 εκατομμύρια δολάρια. Το 1984 άγγιξαν τα 50 εκατομμύρια δολάρια και το 1985 τα 74,5 εκαταομμύρια δολάρια. Το 1986 είχαμε μια άνοδο στα 150 εκατομμύρια δολάρια. Όσο για τις πωλήσεις του 1987, ο πρόεδρός της αναφέρει με περηφάνεια ότι κατάφεραν να ανεβάσουν τον αριθμό στα 275 εκατομμύρια!

Κ. ΑΛΗ

Θύματα του χημικού πολέμου του σοσιαλιστή Σαντάμ.

Το ζεύγος Οζάλ συνομιλεί για πρώτη φορά επίσημα με Κούρδους ηγέτες στα κουρδικά μέσω μεταφραστή.

Προεκλογική περίοδος. Στρατιώτες φυλάνε τους Κούρδους πρόσφυγες του Ιράκ που «αυθόρμητα» κρατάνε πανώ καλωσορίσματος του Οζάλ.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης προσφύγων στην Τουρκία (Ντιαρμπακίρ).

από τη σελ. 21

Οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις στην Κύπρο σημαδεύτηκαν και από τις παραιτήσεις δύο πρέσβεων: του Μιχάλη Δούντα, που υπηρέτησε πολλά χρόνια στην Κύπρο, και του Ε. Στοφορόπουλου.

Ελπιδοφόρο μήνυμα είναι η πολιτική κινητικότητα σε αντικατοχικούς προσανατολισμούς, μέρους της κυπριακής κοινωνίας.

Πρόσφατο γεγονός είναι η δυναμική πορεία των προσφύγων Μορφιτών έξω από την Τουρκοκρατούμενη Ζώδια στις 16 Οκτωβρίου, που σημαδεύτηκε από συγκρούσεις με τους ΟΗΕδες, φρουρούς της διαχωριστικής γραμμής που επέβαλε ο Αττίλας.

Τον Οκτώβρη είχαμε επίσης τις υπέροχες μαχητικές διαδηλώσεις αρκετών μαθητών και μαθητριών στο κατοχικό οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας με αφορμή την απαγωγή από τους Τούρκους της Καρπασιτοπούλας συμμαθήτριάς τους Αλεξίας Χρονία. Σε αρκετές περιπτώσεις οι μαθητές έσπασαν τις γραμμές των Οηέδων και βρέθηκαν αντιμέτωποι με τους Τούρκους κατακτητές.

Είναι φανερό ότι σημαντικά τμήματα της Κυπριακής κοινωνίας όχι μόνο δεν καταποντίστηκαν στην λήθη, αλλά ανιχνεύουν νέες μορφές πάλης, εναντιωνόμενα με τη δική τους θέληση θεωρητικά και πρακτικά στο ξεπούλημα της Κύπρου.

Μ' αυτά τα δεδομένα, χωρίς να αναγνωρίζουμε το κατοχικό status quo στην περιοχή, πρώτιστο καθήκον είναι η υπεράσπιση του ελεύθερου Νότιου τμήματος της Κύπρου που απειλείται. Μια τέτοια ζωτική ανάγκη μπορεί να ικανοποιηθεί μόνο μέσα σε μια διαδικασία επαναπροσέγγισης της Κύπρου με την Ελλάδα. Επαναπροσέγγιση που σημαίνει συνεργασία σ' όλους τους τομείς: οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό, αθλητικό και κοινό μέτωπο στον στρατιωτικό τομέα. Σημαίνει ακόμη την ίδρυση ελληνικού πανεπιστημίου στην Κύπρο, την δορυφορική σύνδεση της ΕΡΤ με το ΡΙΚ κλπ.

Είναι ακριβώς αυτή η επαναπροσέγγιση που φοβάται η Τουρκία και ο Ντενκτάς. Γι' αυτό και ο Ντενκτάς ζητά πριν από τις συνομιλίες να απορρίψουν με δημοψήφισμα οι Κύπριοι την Ένωση με την Ελλάδα!

Το Νταβός λοιπόν, το τελευταίο προσωπείο του ΠΑΣΟΚ που έπεσε, υπήρξε καταστροφικό για την Κύπρο και την Ελλάδα.

Από την άλλη όμως, και αυτό είναι το θετικό, κάποιος κόσμος σε Κύπρο και Ελλάδα αφυπνίστηκε και άρχισε να στηρίζεται στις δικές του λογικές, στις δικές του δυνάμεις.

Την αφύπνιση και τον προβληματισμό αυτό πρέπει να τον εντείνουμε και να τον εμβαθύνουμε.

Αυτό θα πραγματοποιηθεί με την επιμονή και την παραμονή των εθνικών προβλημάτων με αιχμή το Κυπριακό στην πρώτη γραμμή.

Γιώργος Ζερβίδης

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

*ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ, τριμηνιαία έκδοση οικολογικού προβληματισμού, τεύχος 5, φθινόπωρο 1988.

*ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ, ενημερωτικό δελτίο για το περιβάλλον, έκδοση του Ευρωπαϊκού Γραφείου Περιβάλλοντος, τεύχος 1, Ιούνιος 1988.

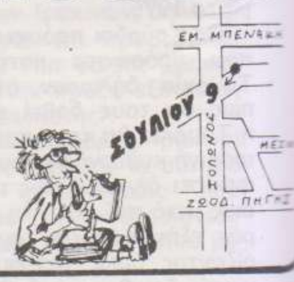
*ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, τεύχος 3, Απρίλιος-Ιούνιος 1988.

*ΘΗΒΑΙΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, μηνιαία τοπική εφημερίδα, αρ. φύλλου 18, 5/10/88.

*ΕΙΔΗΣΕΙΣ από το ελληνικό περιβάλλον, μηνιαία έκδοση της Ελληνικής Εταιρείας Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης, τεύχος 13, Ιούνιος 1988.

*ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ, περιοδική έκδοση της Πανελλήνιας Κίνησης Δασολόγων, τεύχος 49, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1988.

*ΑΡΜΕΝΗΣ ΦΕΝΤΑΙ, τεύχος 103-104, Αύγουστ.-Σεπτέμβρης 1988.

και το φτύσιμο ενάντια στα κόμματα, είναι ευκαιρία να παρέμβουμε στους θεσμούς». Και όλα αυτά έστω και αν δεν υπάρχει στην Ελλάδα ένα αυθεντικό οικολογικό κίνημα που να στηρίζεται στα πόδια του, έστω και αν το εναλλακτικό κίνημα είναι εξαιρετικά αδύναμο, έστω και αν στις συγκεντρώσεις για το νέφος δεν συγκεντρώνουμε παρά μερικές δεκάδες άτομα.

Στον ίδιο πειρασμό πέφτουν και οι δυνάμεις της άκρας αριστεράς: ας παρέμβουμε παραμερίζοντας τις διαφορές μας. Πώς όμως να παραμερίσουμε το εθνικό, την έννοια της εναλλακτικότητας, την απόρριψη ή την αποδοχή των σοσιαλιστικών προτύπων, κλπ. κλπ.; Πώς είναι δυνατό κάτι τέτοιο χωρίς να παρουσιάσουμε τελικά κάτι το ανούσιο, το αποδυναμωμένο, το ευκαιριακό; Αυτός ο χώρος δεν είναι έτοιμος για τέτοιου τύπου ανοίγματα και συγκροτήσεις. Για άλλη μια φορά θα προκύψει μια ανούσια, από τα πάνω συμπαράταξη που σύντομα θα διαλυθεί στα εξ ων συνετέθη.

Η άλλη εκδοχή φαίνεται πολύ πιο «ριζοσπαστική». Είναι η εκδοχή του εκδικητή. Μπροστά στη σήψη, την εκμετάλλευση, τη διάλυση, δεν υπάρχει άλλη λύση από το βίαιο χτύπημα του συστήματος. Ο ΕΛΑ και η «17 Νοέμβρη» πολλαπλασιάζουν τις ενέργειές τους και βρίσκουν όλο και μεγαλύτερη απήχηση στον κόσμο. «Μπράβο», «καλά τους κάνουν» κ.ο.κ. Για άλλη μια φορά το σχήμα τηρείται. Κάποιοι άλλοι αναλαμβάνουν να «καθαρίσουν» για λογαριασμό μας. Το θέαμα της πολιτικής γίνεται ακόμα πιο ενδιαφέρον. Και βέβαια αυτή η λαϊκή επιδοκιμασία λειτουργεί σαν παγίδα για τις ίδιες τις ένοπλες οργανώσεις, τις σπρώχνει σε όλο και περισσότερες ενέργειες, κλπ. Γιατί αν πέσει ο αριθμός των ενεργειών, τότε θα μειωθεί και η υποστήριξη του φιλοθεάμονος κοινού. Στο εξής λοιπόν οι ένοπλες οργανώσεις είναι υποχρεωμένες να πολλαπλασιάσουν τις ενέργειές τους. Αυτή είναι η δεύτερη μορφή απάντησης στη μεταπολίτευση και τη σήψη της, η οποία εξακολουθεί να κινείται στα ίδια πλαίσια της παλιάς πολιτικής. Τη στιγμή που το ευρωπαϊκό κίνημα εγκαταλείπει την αυταπάτη των ένοπλων οργανώσεων, στην Ελλάδα αυτή συνεχίζει να ευδοκιμεί έστω και σε περιορισμένους κύκλους και να θρέφει την ανευθυνότητα του «κόσμου».

Η κριτική μας σ' αυτές τις αυταπάτες, της θεσμικής παρέμβασης και της αντιθεσμικής και βίαιης, δεν είναι μια κριτική του τύπου «κριτική από θέση αρχών». Δεν πιστεύουμε δηλαδή ότι αυτές οι μορφές παρέμβασης έχουν κάποια πιθανότητα επιτυχίας και εμείς αντιπαρατιθόμαστε σ' αυτές «από θέση αρχής» και μόνο, επειδή είμαστε ενάντιοι σε μια από τα πάνω λογική, όπως για παράδειγμα κάναμε στις αρχές της μεταπολίτευσης. Τότε, αντίθετα, η αντιπαράθεσή μας σ' αυτή την πολιτική ήταν μια αντιπαράθεση που έλεγε: «Ξέρουμε πως αυτού του τύπου η πολιτική, η από τα πάνω, θα πετύχει σήμερα, αλλά εμείς δεν είμαστε διατεθειμένοι να πάρουμε αυτό το δρόμο, σας τον χαρίζουμε» (αυτή ακριβώς τη συζήτηση κάναμε ένα ή δυο μήνες μετά τη μεταπολίτευση με αριστεριστές που, τότε, στο όνομα της πολιτικής αποτελεσματικότητας, επέλεγαν την είσοδο στο ΠΑΣΟΚ). Σήμερα η θέση μας δεν είναι ταυτόσημη. Σήμερα ισχυριζόμαστε ότι αυτή η θέση αρχών δικαιώνεται και ιστορικά (πάντα βέβαια στο επίπεδο της συγκυρίας). **Σήμερα δεν μπορεί να συγκροτηθεί τίποτε το ουσιαστικό με μια τέτοια λογική, με ουρανοκατέβατους σωτήρες.** Γιατί η κρίση και το τέλος της μεταπολίτευσης είναι ακριβώς η κρίση αυτού του τύπου της πολιτικής και του αδιέξοδου στο οποίο οδήγησε.

Το γεγονός ότι ακόμα δεν έχει εδραιωθεί μια νέα λογική σε πλατιά κομμάτια των μαζών που να αναδεικνύει το περιεχόμενο και τη φύση μιας νέας αυτονομίας των κινημάτων και των υποκειμένων, δεν σημαίνει πως τα παλιά μοτίβα και λογικές σερβιρισμένα σε νέα δοχεία, μπορούν να έχουν μια οποιαδήποτε αποτελεσματικότητα. Επιβιώνουν απλά με τη δύναμη της αδράνειας, και όσοι προσπαθούν «να καλύψουν το κενό» δεν καταλαβαίνουν πως το κενό δεν μπορεί άμεσα να καλυφθεί από **καμιά** πολιτική δύναμη. Η κάλυψη του κενού ανταποκρίνεται στην παλιά λογική· στη λογική της υποκατάστασης. Και σήμερα δεν είναι δυνατή καμιά υποκατάσταση.

Η αλλαγή της ιδεολογίας

Αν μέχρι τώρα μπόρεσε να λειτουργήσει η λογική της υποκατάστασης, της Πολιτικής με το μεγάλο Π, είναι γιατί μέχρι τώρα η μεταπολίτευση κάλυψε υπαρκτές ανάγκες και απαιτήσεις που στη δεκαετία του '60 έπαιρναν τη μορφή λαϊκών αιτημάτων και κινητοποιήσεων: θεσμική αποδοχή της αριστεράς, δημοτική γλώσσα, «κοινωνική δικαιοσύνη», δηλαδή κοινωνικό κράτος, τυπική εξίσωση της γυναίκας, ανεξαρτησία, έστω μερική, από τους Αμερικανούς, ευρωπαϊσμός, αποπομπή της μοναρχίας κλπ. Η από τα πάνω λοιπόν παρέμβαση των μεταπολιτευτικών κομμάτων, αφού πρώτα το παλιό λαϊκό κίνημα είχε συντριβεί από τη δικτατορία, ήρθε να κεφαλαιοποιήσει και να ενσωματώσει υπαρκτά λαϊκά αιτήματα, και γι' αυτό ώριμα. Όταν αντίθετα σήμερα επισημαίνουμε την αδυναμία μιας «από τα πάνω» κάλυψης του πολιτικού κενού, αυτό αντιστοιχεί σε μια άλλη πολιτική πραγματικότητα. Δεν υπάρχει ακόμα μια θετική υπέρβαση της μεταπολίτευσης μεσα από τη διαμόρφωση ενός νέου ιδεολογικού πλαισίου, νέων διεκδικήσεων, νέων κινημάτων, παρά μόνο δευτερευόντως. Έτσι ζούμε ακόμα την κρίση, τη σήψη της μεταπολίτευσης και όχι την υπέρβασή της. Ζούμε ακόμα τη στιγμή που ο κόσμος ζητάει λύσεις για το νέφος όχι μέσα από τη δική του κινητοποίηση, αλλά μέσα από την «κρατική παρέμβαση», δεν προστατεύει τα δάση που καίγονται, τις ακτές που βρωμίζονται, τη ζωή που υποβαθμίζεται, αλλά κριτικάρει την κυβερνητική ακηδία. Κινείται δηλαδή ακόμα στον αστερισμό της μεταπολίτευσης, έστω και αν την έχει αηδιάσει. Γι' αυτό και το πολιτικό κενό δεν πρόκειται να καλυφθεί ακόμα.

Γιατί μια φερέγγυα νέα πολιτική δύναμη δεν μπορεί να αναδειχτεί ex nihilo, ούτε οι παλιοί πολιτικοί σχηματισμοί μπορούν να αλλάξουν ως διά μαγείας τον τρόπο λειτουργίας και ύπαρξής τους. Επομένως το «μακρύ καλοκαίρι της αποσύνθεσης» θα συνεχιστεί, μέχρις ότου η κοινωνία, οι άνθρωποι, τα κινήματα, διαμορφώσουν μια νέα λογική, τη λογική της αυτόνομης και αυτοπρόσωπης παρέμβασης. Μόνο τότε θα είναι δυνατή και η εμφάνιση νέων πολιτικών σχημάτων και η αναμόρφωση των υπαρκτών. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και το μακρύ καλοκαίρι της αποσύνθεσης θα συνεχιστεί για χρόνια, μέχρις ότου συνειδητοποιηθεί και υλοποιηθεί σε κινήματα, σχήματα και κόμματα πως η Ελλάδα περνάει σε μια νέα ιστορική εποχή των ιδεολογιών και της πολιτικής εκπροσώπησης.

Το τέλος της δικτατορίας και η εμπειρία της μεταπολίτευσης ολοκλήρωσαν το θάνατο της περιόδου της πατερναλιστικής πολιτικής στην Ελλάδα. Το θάνατο του πατέρα-αφέντη, το θάνατο της παλιάς κλειστής Ελλάδας, έρχεται να επισφραγίσει ο θάνατος του κόμματος-αφέντη, ο θάνατος των πολιτικών και ιδεολογικών μανιχαϊσμών, ο θάνατος των ελπίδων σε μια παγκόσμια δευτέρα παρουσία που θα φέρει τον επίγειο παράδεισο (και 'δώ πρόκειται για μια διεθνή εξέλιξη). Στην Ελλάδα, μέσα από τη μεταπολίτευση, πέθανε η πίστη σε έναν μανιχαϊκό κόσμο των καλών και των κακών· μέσα από την πασοκική εμπειρία, την πολωνική Αλληλεγγύη, την εμπειρία Γκορμπατσώφ, πέθανε η πίστη σε απόλυτες και τελειωτικές λύσεις. Πέθανε η πίστη στους από μηχανής θεούς και στα σύνολα και τις συλλογικότητες που απαντούν στα πάντα. Γι' αυτό και αυτή η κρίση παίρνει αρχικά τη μορφή της αναδίπλωσης στο ατομικό, της διερεύνησης του ατομικού, του συγκεκριμένου, έστω και με αρνητικές μορφές. Ή, αντίστροφα, παίρνει τη μορφή της ερζάτς συλλογικότητας της ποδοσφαιρικής ομάδας· περιορισμένης και μερικής βέβαια. Πέθανε η πίστη στις ολικές και ολοποιητικές ουτοπίες. Και γι' αυτό και η απόπειρα τόσο του ΚΚΕ όσο και μικρότερων παρόμοιων, π.χ. του ΚΚΕ εσωτ. στην εκδοχή του «Πολίτη», για μια «αυθεντική αριστερά», που θα αποκαταστήσει την αξία και την αξιοπιστία των παλιών οραμάτων, είναι αδιέξοδη και αντιφατική, γιατί έρχεται σε αντιπαράθεση με την ίδια την υποχώρηση του μεσσιανισμού και της μονολιθικότητας στο εσωτερικό τους. Η κοινωνία δεν ανέχεται πια τέτοιες λύσεις, έστω και αν αταβιστικά συνεχίζει να μιλάει τη γλώσσα τους. Ακόμα περισσότερο, το ίδιο ισχύει με τις ένοπλες ομάδες που, αν και συχνά κερδίζουν τη συμπάθεια του κόσμου γιατί «αυτοί είναι καθαροί», ωστόσο ούτε ο δικός τους μεσσιανισμός και η ένοπλη απολυτότητα ανταποκρίνονται στη σημερινή πραγματικότητα και ανάγκες. Κινούνται κι αυτοί στα παρωχημένα πλαίσια της «αποκατάστασης της αυθεντικής αριστεράς».

Στην άλλη όψη του νομίσματος, η απόπειρα πολιτικής συγκρότησης σε πανελλήνια κλίμακα και η προσπάθεια θεσμικής παρέμβασης ενός νέου κινήματος, που να αναφέρεται στην εναλλακτικότητα και την οικολογία, ακριβώς γιατί δεν στηρίζεται σε ένα υπαρκτό και αναπτυγμένο κίνημα και συμπεριφορές στην ελληνική πραγματικότητα, τείνει να προτρέχει και επομένως να λειτουργεί ή να τείνει να λειτουργήσει με παραδοσιακό τρόπο: από τα πάνω και συγκροτώντας κάποιες δυνάμεις στη βάση των ευρωπαϊκών εμπειριών, που δεν μπορεί παρά να μεταφέρονται κακοχωνεμένα στις

☞ 84

ιδιαίτερες ελληνικές συνθήκες. Να λοιπόν πού βρίσκεται το ζήτημα. Για να έχει πραγματική βάση μια νέα πολιτική συγκρότηση πρέπει να στηρίζεται σε υπαρκτές ιδεολογικές κατακτήσεις του κόσμου, σε πραγματικά κινήματα που να αναπτύσσουν μια νέα λογική, διαφορετικά θα είναι κάλπικη, αστήρικτη, βασισμένη σε λαθεμένες προϋποθέσεις και ασταθής.

Τέλος, αλλά όχι ελάχιστο, σε χώρες σαν την Ελλάδα, τα κοινωνικά κινήματα είχαν πάντα μικρότερο βάθος από ό,τι στη Δύση και ταυτόχρονα μεγαλύτερη συνθετικότητα, γιατί το στάδιο της ανάπτυξής της, η γεωγραφική της θέση, η ιστορία της, παράγουν ένα κουβάρι αντιθέσεων με εξαιρετική πολυπλοκότητα. Γι' αυτό μόνο μια υψηλά επεξεργασμένη θεωρητική και ιδεολογική προσέγγιση μπορεί να προσφέρει ένα μίτο, για να βαδίσουμε στο λαβύρινθο μιας χώρας που την ίδια στιγμή μαστίζεται τόσο από την υπερανάπτυξη όσο και την υπανάπτυξη, ζει στη Δύση και μετέχει της Ανατολής, αποτελεί σύνορο Βορρά-Νότου, ονειρεύεται στις αγκάλες του ένδοξου ελληνισμού και ξυπνάει στα χέρια του άθλιου και μικρομεσαίου νέφους, αντιμετωπίζει εθνικά προβλήματα και ζει τις νέες κοινωνικές αντιθέσεις. Ας θυμηθούμε το γερμανικό προηγούμενο του 19ου αιώνα. Τότε, έλεγαν οι Μαρξ και Ένγκελς, ιδιαίτερα στο πρώτο μισό του αιώνα, η υπανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών, η καθυστέρηση της οικονομίας και των πολιτικών δομών υποχρέωνε τη γερμανική κοινωνία να στραφεί προς το «επέκεινα» της φιλοσοφίας, προς τη θεωρητική αφαίρεση, μια και δεν μπορούσε να παρέμβει στον «κόσμο ετούτο». Σήμερα, αντίστροφα, στη Γερμανία, επειδή τα κοινωνικά κινήματα είναι εξαιρετικά αναπτυγμένα, θα λέγαμε πως η θεωρητικοποίηση του νέου κινήματος, του εναλλακτικού, μένει πίσω σχετικά με την τεράστια εμπειρία των κινημάτων. Σε μας συμβαίνει το αντίθετο. Η καθυστέρηση και η ιδιαιτερότητα των κοινωνικών και πολιτικών δομών αν δεν μας σπρώχνει στη «φιλοσοφία», μας υποχρεώνει σε μια υψηλή και λεπτή θεωρητική και πολιτική επεξεργασία. Μέσα από αυτό τον κυκεώνα αντιθέσεων που αποτελεί η σημερινή Ελλάδα, δεν μπορούμε να στηριχτούμε μόνο στην εμπειρία των κοινωνικών κινημάτων, έχουμε ανάγκη από το μίτο της θεωρίας, έχουμε ανάγκη από μια σύνθεση στο υψηλότερο παγκόσμιο σημείο, γιατί η Ελλάδα αποτελεί χωνευτήρι αντιθέσεων και προβλημάτων.

Ο βραχυπρόθεσμος ορίζοντας

Αυτές οι ανάγκες της επέκτασης, της εδραίωσης μέσα από τα πραγματικά κινήματα των νέων αναγκών, της νέας ιδεολογικής αντίληψης, που θα υπερβαίνει θετικά τη μεταπολίτευση –και όχι μόνο αρνητικά όπως γίνεται μέχρι σήμερα με την αποστράτευση ή την αναζήτηση νέων από μηχανής θεών– και της θεωρητικής-ιδεολογικής επεξεργασίας, αποτελούν για μας την προϋπόθεση για ένα μελλοντικό πολιτικό άλμα. Μόνο έτσι μπορεί να αναδειχτεί ένας νέος πολιτικός πόλος που θα αρχίσει να αποκρυσταλλώνει τη νέα αντίληψη και συνείδηση και να μετασχηματίζει το σύνολο του πολιτικού σκηνικού. Κάτι τέτοιο έγινε, για παράδειγμα, στη Γερμανία, όπου οι Πράσινοι δεν αποτέλεσαν μόνο έκφραση νέων κινημάτων και αναγκών, αλλά μετασχημάτισαν και τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα, άνοιξαν δηλαδή μια νέα πολιτική εποχή στη χώρα· ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται και στην Πολωνία όπου η «Αλληλεγγύη» μετασχηματίζει το ίδιο το κυβερνών κομμουνιστικό κόμμα.

Στο βραχυπρόθεσμο επίπεδο λοιπόν τον δρόμο τον δείχνουν κινήματα όπως εκείνο των καθηγητών Μέσης Εκπαίδευσης ή των κατοίκων της Θεσπρωτίας. Κινήματα που ξεφεύγουν από την κυριαρχία των κομμάτων, αυτόνομα, ριζοσπαστικά στις μορφές πάλης τους, εξισωτικά, που στηρίζονται στη δημοκρατία της βάσης και δεν αναδεικνύουν καμία νέα ιεραρχία. Κινήματα που εκφράζουν για πρώτη φορά θετικά –έστω κι αν είναι μερικά– τη δυσπιστία προς την πολιτική και τα κόμματα.

Αυτός είναι ο δρόμος που θα πρέπει να διανύσουμε, ο δρόμος της ενίσχυσης των αυτόνομων και ριζοσπαστικών κινημάτων που θα αναδύονται, ο δρόμος της ενίσχυσης αυτόνομων συνδικαλιστικών και άλλων συσπειρώσεων στο επίπεδο των κοινωνικών χώρων, ο δρόμος της ανάδυσης στο κοινωνικό πεδίο της ενεργού κοινωνικής εναλλακτικότητας. Και ταυτόχρονα η επέκταση της θεωρητικής επεξεργασίας, το βάθαιμα του προβληματισμού, η ανάδειξη του θεωρητικού μίτου που μας χρειάζεται για να διατρέξουμε, μέσα από την ελληνική πολυπλοκότητα, έναν κόσμο που έχει απορρίψει πλέον τους παλιούς μύθους και μονισμούς. Να λοιπόν οι κατευθύνσεις μας στο άμεσο μέλλον, κατευθύνσεις που πιστεύουμε επιτάσσει η ίδια η πραγματικότητα:

Ενίσχυση της κοινωνικής αυτονομίας, της ανάδειξης των νέων αναγκών της εναλλακτικότητας, της θετικής υπέρβασης του μεταπολιτευτικού σχήματος και ταυτόχρονα ένταση των προσπαθειών στο επίπεδο της θεωρητικο-πολιτικής επεξεργασίας.

Οι πολιτικές συγκροτήσεις και τα βήματά μας αυτή την περίοδο πρέπει να ανταποκρίνονται σ' αυτές τις ανάγκες και να μην παίρνουμε τις επιθυμίες μας για πραγματικότητα. Η κύρια πολιτική ανάγκη των μαζών στη σημερινή Ελλάδα είναι η ανάγκη της απόρριψης μιας ξεφτισμένης και άθλιας πολιτικής και όχι η πολιτική έκφραση με έναν οποιοδήποτε τρόπο. Σήμερα η ώρα βρίσκεται ακόμα στην κριτική της πολιτικής πραγματικότητας και στη θετική αυτονόμηση των μαζών από αυτή στο κοινωνικό –συλλογικό και ατομικό– πεδίο. Κάθε απόπειρα λοιπόν ευρείας πολιτικής συγκρότησης σήμερα, με τον ένα ή άλλο τρόπο, δεν μπορεί παρά να είναι παταγώδης αποτυχία και να αναπαράγει αναπόφευκτα το παλιό μεταπολιτευτικό μοντέλο.

Στην Ελλάδα αρχίζει να αναδύεται η αναγκαιότητα ενός εναλλακτικού κινήματος και δεν θα την υποθηκεύσουμε με πρόωρες και έωλες «συγκροτήσεις» σε πανελλαδική κλίμακα. Η ώρα της πανελλαδικής πολιτικής συγκρότησης δεν έχει σημάνει, έστω και αν βρίσκεται πιο κοντά από ποτέ άλλοτε. Όμως, πιστοί στη λογική της εναλλακτικότητας, της αυτόβουλης δράσης των ανθρώπων, της απόρριψης των μεταπολιτευτικών σχημάτων πολιτικής δράσης, δεν θα εξευτελίσουμε ούτε το νόημα του εναλλακτικού κινήματος ούτε την ιστορία μας.

Αν κάποιοι θέλουν να γελοιοποιήσουν την έννοια του εναλλακτικού, οικολογικού, αυτόνομου και ριζοσπαστικού κινήματος, εμείς δεν θα τους ακολουθήσουμε. Δεν «βιαζόμαστε», γιατί πιστεύουμε ότι εκφράζουμε, ότι αποτελούμε στοιχείο μιας νέας ιστορικής περιόδου των κοινωνικών κινημάτων και γι' αυτό η ανάδυσή μας θέλουμε να είναι ανάδυση αυτών των νέων κινημάτων και αναγκών. Δεν είμαστε πολιτικάντες του ενός ή του άλλου χρώματος και την ανάγκη της παρέμβασης στην πολιτική συγκυρία δεν την ταυτίζουμε με σαλτιμπαγκισμούς. Σήμερα οι δυνάμεις μας φτάνουν σ' αυτά που επισημάναμε, ενίσχυση των κινημάτων, θεωρητική και πολιτική επεξεργασία. Από την αρνητική πλευρά, η κριτική μας είναι σήμερα κριτική του υπαρκτού πολιτικού συστήματος και αυτή θα πραγματοποιήσουμε, ενάντια σ' όλες τις συνιστώσες της πολιτικής από τα πάνω, της πολιτικής αυταπάτης και απάτης. Δεν είμαστε διατεθειμένοι να υποστηρίξουμε οποιεσδήποτε απόπειρες υποκατάστασης και αρπακολλατζίδικων συγκολλήσεων, είτε αυτές εκφράζονται με τη βόμβα, είτε με την ψήφο, είτε φορούν τα μαυροκόκκινα χρώματα, είτε τα πράσινα, είτε μιλούν για την «ενότητα των κοινωνικών κινημάτων» (ποιων και γιατί;), είτε για μια «εναλλακτικότητα» που, όντας ανύπαρκτη ή έστω υπανάπτυκτη στην κοινωνική πρακτική, δεν μπορεί παρά να αποτελεί μια ακόμα απόπειρα υφαρπαγής προδιαθέσεων, συμπαθειών κάι... ψήφων.

Για χρόνια ακόμα στη χώρα μας, στην πολιτική σκηνή θα κυριαρχεί η αθλιότητα, η κρίση, οι εναλλαγές. Η μεταπολίτευση θα εκπνεύσει μέσα σε μια παρατεταμένη πολιτική κρίση. Περνάμε σε μια περίοδο γενικευμένης ακυβερνησίας, διαττόντων αστέρων, ποδοσφαιροποίησης, κοσκωτισμού. Δεν θα γίνουμε ο αριστερός τροχός, ή ο μαϊντανός αυτής της εξαχρείωσης. Παράλληλα με το έργο της αποσύνθεσης που έχει πια αναλάβει η πραγματικότητα, πρέπει να προχωρήσουμε σε μια συγκρότηση που θα απορρίπτει ακριβώς τα μεταπολιτευτικά χαρακτηριστικά, το «άρπα κόλλα», τις ευκαιριακές συμπαρατάξεις, τις μεταπηδήσεις, το «μεταμορφισμό». **Κι αυτή η συγκρότηση θα ξεκινάει από την απόρριψη και την αηδία, θα στηρίζεται στην κοινωνική αυτονόμηση και πρακτική, ατομικά και συλλογικά, και θα διαμορφώνεται από μια θεωρητικά και πολιτικά επεξεργασμένη πρόταση.** Αυτό είναι το δικό μας στοίχημα, το δικό μας σχήμα πολιτικής συγκρότησης και, όπως πάντα, ο χρόνος θα δείξει. Απέναντι στην αποσύνθεση, τη σήψη, τις σπασμωδικές ενέργειες, **κοινωνικοί αγώνες, πρόγραμμα** και **καταγγελία** του τσίρκου της κατεστημένης πολιτικής. Οψόμεθα ες Φιλίππους.

ΔΡΧ 300